

A. or. 309⁹₌

Wentich,

BIBLIOTECA
REGIA
MONACENSIS.

<36634214330014

<36634214330014

Bayer. Staatsbibliothek

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

DE
AUCTORUM GRAECORUM

VERSIONIBUS ET COMMENTARIIS

**SYRIACIS ARABICIS ARMENIACIS
PERSICISQUE**

COMMENTATIO

QUAM

PROPOSITA PER REGIAM SCIENTIARUM SOCIETATEM
QUAE GOTTINGAE FLORET QUAESTIONE

SCRIPSIT

JOANNES GEORGIUS WENRICH

LITERATURAE BIBLICAE IN INSTITUTO THEOLOGICO AUGUST. ET
HELVET. CONF. ADDICTOR. VINDOBONENSI

PROFESSOR C. R.

PRAEMIOQUE ORNAVIT

LAUDATA REGIA SCIENTIARUM SOCIETAS.

LIPSIAE MDCCXLII

SUMTIBUS FR. CHR. GUIL. VOGELII.

g.D.

DE

VUOTORUM GRAECORUM

VERSIONIBUS ET COMMENTARIIS

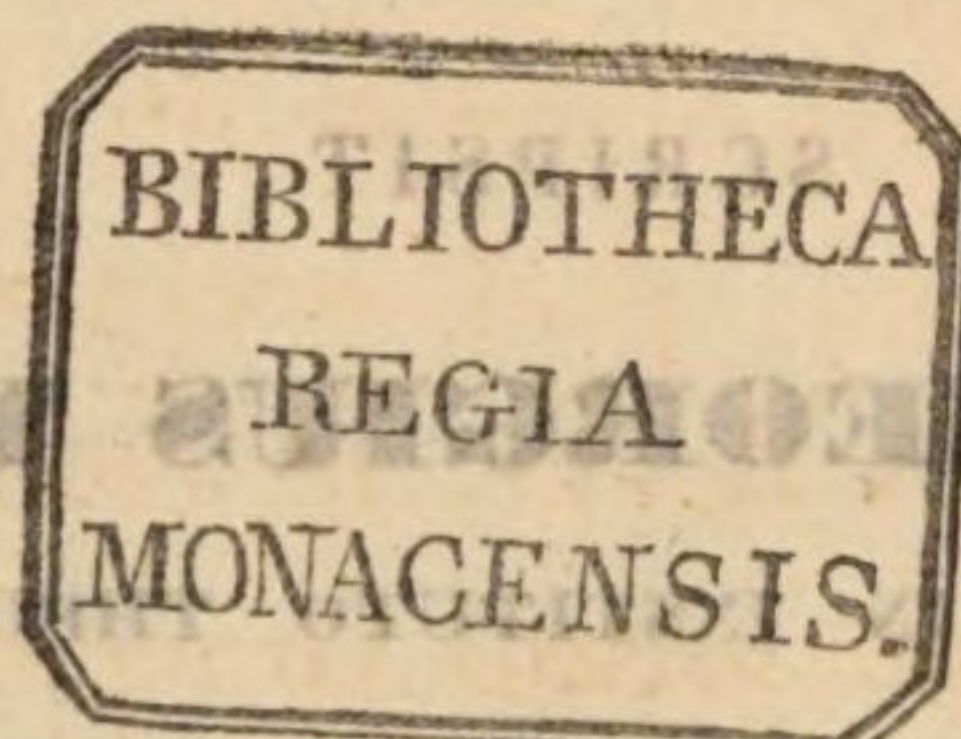
SYRIACIS ARABICIS ARMENIACIS

PERSICISQUE

COMMENTATIO

QUAM

PROPOSITA PER REGIAM SCIENTIARUM SOCIETATEM
QUAE GOTTINGAE FLORET ORATIONE

JOHANNES GEORGES WERNER

LITTERATURAE BIBLIOTHECAE GOTTINGAE

HEIDELBERG, COND. DIRECTOR, YNDORZANZI

PROFESSOR C. R.

PRÆMIUM ORNAVIT

CALIDATA REGIA SCIENTIARUM SOCIETAS

LIRIAE MDCCXII

SUMMITUS ER. CHR. GUIL. VOGELII

P r a e f a t i o.

Regia scientiarum Societas, quae Gottingae floret, in ephemeridibus literariis Gottingensibus anni MDCCCXXX quaestionem proposuerat:

„Quum nostrà aetate insigniter aucto literarum
„orientalium studio, et in dies patescentibus
„novis thesauris orientis literariis, haud parum
„intersit nosse, quid occidenti debeat oriens,
„optat Societas Regia, ut colligantur notitiae de
„versionibus auctorum Graecorum Syriacis, Ara-
„bicis, Armeniacis, Persicis, quarum versionum
„historiâ accuratâ adhuc caremus. Doceatur igi-
„tur, quinam libri, in quam linguam, a quibus-
„nam, et quo tempore e Graeco translati sint.
„Porro an exstent, et ubinam harum versionum
„exempla manuscripta. Editiones denique, quae
„exstant, accurate recenseantur.“

Quae quaestio cum a studiis nostris haud abhorrere videretur, quippe qui pro officii nostri ratione literas Graecas cum Orientalibus jungimus, vix temperare

nobis potuimus, quo minus vires nostras in eà solvendâ experiremur. Deterrebat quidem initio rei magnitudo atque difficultas; namque minime nos fugiebat, tot tantisque literarum Syriacarum, Arabicarum, Armeniacarum atque Persicarum monumentis in bibliothecarum scriniis adhuc latentibus, quaestionem propositam nequaquam ita posse explicari, ut omnibus ejus partibus numerisque satis fieret. Neque tamen animum despondimus, memores praeclarae illius Abulfedae sententiae: ما لا يعلم كله, i. e. „quod sciri totum non potest, ne omittatur totum; siquidem scientia partis melior est ignorantia totius.“ Erigebat praeterea animum commodissimus aditus ad thesauros literarios bibliothecae Caesareae Palatinae, quae, si non librorum typis expressorum, certe manu exaratorum copia atque praestantia primas in Germaniâ partes tenere videtur. Cujus bibliothecae e thesauris, praeter libros typis expressos, maximo nobis usui fuere codices quatuor Arabici manu exarati, qui ad illustrandam Arabum Syrorumque historiam literariam mirum quantum faciunt. Primus codicum illorum, in clarissimi de Hammer-Purgstall catalogo codicum Arabicorum, Persicorum Turcicorumque bibliothecae Caesar. Reg. Palatinae Vindobonensis numero 105 notatus, virorum eruditione clarorum, Graecorum, Syrorum, Arabum Judaeorumque historiam exhibet, hunc in modum inscriptam: تاريخ الحكماء من كل قبيل وأمة قديمها وحديثها. Hujus libri quisnam fuerit auctor,

Casirius in bibliothecae Arabicae Escurial. tomo II, p. 332, se ignorare, idque tantum constare profitetur, fuisse eum patriâ Aegyptium, et circa annum 595 Hedschrae, p. Chr. 1198, floruisse. At vero indubitatis auctorum Arabicorum, inque primis Abulfaradschii, constat testimoniis, librum memoratum a Dschemaluddino ebn Alkofti conscriptum fuisse. Namque, quod primum est, Abulfaradschius ¹⁾ expressis verbis Dschemaluddinum historiae eruditorum auctorem praedicat in hunc modum:
 وكان من الفضلاء المعتبرين في هذه السنين القاضي الاكرم جمال الدين بن القفطي مصنف كتاب تاريخ الحكماء i. e. „e viris eximiis horum temporum fuit Alkadhi Alakram (judex magnificentissimus) Dschemaluddin ben Alkofti, auctor historiae eruditorum.“ Sed dubitari adhuc possit, utrum haec ipsa, quam Abulfaradschius memorat, Dschemaluddini eruditorum historia, an aliud similis argumenti, ejusdemque tituli opus, quod Hadschi Chalifa Mohammedi ben Abdulkarim Schehristanio tribuit, nostro contineatur codice. Hanc vero dubitationem alius Abulfaradschii locus tollere videtur. Namque Abulfaradschius, ubi Josephi ebn Jahja, medici, mentionem injicit ²⁾, Alkadhi Alakrami, sive Dschemaluddini, locum citat, qui iisdem fere verbis in codice nostro legitur; unde efficitur, haud alium, quam Dschemaluddini librum codice nostro contineri. Ut lectori judicandi copiam faciamus, locum

1) Histor. dynast. ex edit. Pocockii p. 520 text. Arab.

2) Histor. dynast. p. 462 text. Arab.

illum, sicuti paginâ 456 codicis nostri habetur ³⁾, exscribere liceat: كانت بينى وبينه (loquitur libri auctor de se ipso et Josepho ebn Jahja) — — — — — مودة طالت مدتها — — — — — قلت له يوما ان كان للنفس بقاء تعقل به بعد الموت حال الموجودات من خارج فعاهدنى على ان تأتيني ان مت قبلى واتيك ان مت قبلك فقال نعم وارصيته ان لا يغفل ومات واقام سنين ثم رأيت في النوم وهو قاعد عرصة مسجد من خارجه في حظيرة ⁴⁾ فقلت له يا حكيم

3) Duo libri memorati exempla in bibliothecâ Palatinâ adservantur: alterum formâ, ut dicunt, quartâ minori, eleganter atque curate, alterum formâ octavâ, haud minus eleganter, sed minus curate exaratum. Prioris exempli, quod literâ A notare liceat, textum exhibemus, additis tamen posterioris, literâ B notati, lectionibus diversis, quotiescunque alicujus momenti visae fuerint.

4) Pro حصىرة apud Abulfaradschium legitur, cui vocabulo Pocockius storeae significationem tribuit. At vero ea significatio non confirmatur lexicographorum Arabicorum auctoritate; namque Firuzabadi in Kamuso ad vocem الحصىرة, edit. Calcutt. t. I, p. 501, haec tradit: الحصىرة موضع التمر وجماعة القوم او الاربعة او الخمسة او الثمانية او السبعة او العشرة او النفر يغزى بهم ومقدمة الجيش وما تلقيه المرأة من ولادها وانقطاع locus, ubi dactyli adservantur; coetus hominum, quatuor, vel quinque, octo, septem, decem; manipulus militum, quibus in hostem incurritur; agmen primum exercitus; id quod mulier effundit post partum et sanguinis cessationem. — Eadem fere et Dschauhari in libro, qui Sehâh inscribitur, biblioth. Palat. cod. mscr. p. 117, docet: الحصىرة الاربعة والخمسة يغزون — — — — — وما اجتمع في الجرح من المدة وفي السلا من السخد يقال القت الشاة حصىرتها وهى ما تلقيه i. e. حصىرة quatuor vel quinque, بعد الولد من السخد والقذى

السن قررت معك أن تأتيني لتخبرني بما لقيت فضحك وإدار وجهه
فامسكته بيدي وقلت لا بد أن تقول لي ما ذا لقيت وكيف الحال
بعد الموت فقال الكلّي لحق بالكلّ وبقي الجزء في الجزء ففهمت
عنه في حاله كأنه أشار إلى أن النفس الكلّية عادت إلى عالم الكلّ
والجسد الجزء في الجزء وهو المركز الأرضي فتعجبت بعد
i. e. intercedebat inter me illum-
que amicitia diuturna. — Quodam die illi dixi: quodsi
animus perennaverit, rerumque externarum statum post
mortem cognoverit, da mihi fidem, te, si ante me
moriaris, me visitaturum; atque et ego, si ante te
moriar, te visitabo. Adnuit ille, monuique ego, ne id
negligeret. Ubi autem defunctus est, per biennium moram
traxit. Deinde in somnio eum vidi in templi aulâ extra
illud intra maceriam sedentem. Cui ego, o medice, nonne

viri, qui in hostem incurrunt; — — pus, quod in vulnere
confluit, nec non aqua in membranâ fetum involvente. Dicitur:
alkat aschschâtu hadhirataba, effudit ovis secundas suas, i. e.
aquam et sanguinem, quem edito fetu effundit. — Ex quo
loco discimus, perperam in Castelli Heptaglotto, p. 1368,
phrasin القن الشاة حصيرتها reddi: oves abortum fecerunt;
namque حصيرة non abortum, verum secundas denotat. Jam
vero ad Pocockii interpretationem vocabuli illius quod adtinet,
doctissimus vir حصير cum حصير confudisse videtur, quod
vocabulum omnino stoream denotat, et ceteris fortasse prae-
ferendum lectionibus. Notandum porro, inter vocem حظيرة
sequentemque فقلت in codice B haec adhuc inseri verba:
وعليه ثياب جدد بيض من الضفّي, quae etiam in Abulfara-
dschii textu habentur, nisi quod pro الضفّي apud Abulfaradschium
الضفّي legatur.

tecum constitueram, ut me visitares, certiolemque redderes, quid tibi contigerit? Ille autem risit faciemque avertit. At ego, manu eum prehensens, dixi: necesse est, ut me edoceas, quid tibi contigerit, et quisnam rerum post mortem status. Tum ille: universale cum universo se conjunxit, et particulare in parte permansit. Intellexi igitur, qualis ejus esset conditio, quasi innuisset, animum universalem in mundi universum reversum esse, corpus autem particulare in parte permansisse, quod est centrum terrenum. Expergefactus e somno subtilitatem sententiae ejus admiratus sum.“ — Quem locum cum Abulfaradschius Alkadhio Alakramo, sive Dschemaluddino, tribuat, nullum dubium, hunc ipsum et libri nostri, ex quo Abulfaradschius locum illum depromsit, auctorem esse. Integrum auctoris nostri nomen Ebn Challekan in Jakuti vitâ exhibet in hunc modum: القاضى الاكرم جمال الدين ابو الحسن على بن Alkadhi يوسف بن ابراهيم بن عبد الواحد الشيبان القفطى Alakram Dschemaluddin Abulhasan Ali ben Joseph ben Ibrahim ben Abdulwahed Aschschaibani Alkofti ⁵⁾. Floruit Dschemaluddinus primis seculi septimi Hedschrae temporibus, Copto, Aegypti superioris oppido, oriundus, quo in loco anno H. 568, p. Chr. n. 1172, natus fuit. Puerulus adhuc a patre Kahiram deductus, ibique literarum studiis imbutus fuit. Postea Halebum, Syriae oppidum, decessit, ubi in Emiri Almainunis Alkasri

5) Hamakeri specimen catalogi codd. mss. orr. biblioth. Lugdun. p. 92, 93, nota 369.

familiaritatem venit, virorumque eruditissimorum commercio usus est. Defuncto Almainune hominum consuetudinem aliquamdiu devitavit, donec ab Almaleko Adhdhahero ad negotia publica invitatus adhibitus fuit. Mortuo Adhdhahero denuo in solitudinem se recepit, nulli magis rei, quam literarum studiis, deditus. Neque tamen vel solitarii virtutes latebant; quo factum est, ut anno H. 633, p. Chr. n. 1235, ab Almaleko Alazizo Weziri dignitate ornaretur, quam dignitatem ad vitae exitum usque retinuit. E vitâ decessit anno H. 646, p. Chr. n. 1248 ⁶⁾. Praeter virorum eruditorum historiam Dschemaluddinus plura ingenii sui monimenta reliquit, quorum indicem Assafadius in Dschemaluddini vitâ contexuit ⁷⁾.

Jam ad Dschemaluddini historiam, quâ in conscribendâ commentatione nostrâ usi sumus, quod adtinet, ultra trecentorum virorum eruditorum vitas, secundum literarum seriem digestas, illa complectitur. Longum esset, omnium auctorum, qui in opere hoc recensentur, nomina enumerare; sufficiat, speciminis causâ, unum alterumve tantum citasse. In his: Alexander Aphrodisiensis, Apollonius Pergaeus, Archimedes, Aristippus, Aristoteles, Asclepius, Diogenes, Dioscorides, Edris (Henoch), Empedocles, Euclides, Galenus, Gabriel ben Bachtischua, Georgius ben Bachtischua, Hippocrates,

6) Abulfaradschii histor. dynast. p. 520 — 521 text. Arab.

7) Dschemaluddini vita auctore Assafadio, in Flügelii notâ ad Abulfedae historiam anteislamicam, a Fleischerò editam, p. 234.

Hobaisch ben Alhasan, Homerus, Honain ben Ishak, Ibrahim ben Senan, Ishak ben Honain, Kosta ben Luka, Plato, Plutarchus, Porphyrius, Ptolemaeus, Pythagoras, Socrates, Thabet ben Korrah, Thales, Themistius, Theophrastus etc. In tantâ virorum doctorum, quorum vitas Dschemaluddinus describit, copiâ atque diversitate facile intelligitur, ipsas quoque vitarum descriptiones diversas, proluxiores modo atque luculentiores, modo breviores atque jejuniores esse. Diligentissime in Graecorum aliquot celebriorum, Hippocratis maxime, Socratis, Platonis, Aristotelis, Euclidis, Ptolemaei, Galeni, Alexandrique Aphrodisiensis vitis enarrandis Dschemaluddinus versatur, quorum et scripta adcurate recenset, et interpretes, tum Syros, tum Arabes notat. Ceterum et nostra, et quae in reliquis Europae bibliothecis adservantur, Dschemaluddini exempla nonnisi epitomen proluxioris operis exhibere videntur. Namque in fine codicis nostri, litera B notati, cui codex A tantum non in omnibus consentit, haec verba leguntur: هذا آخر كتاب التاريخ وفرغ من التقاطه وانتساخ ما انتخبه منه اضعف عباد الله محمد بن علي بن محمد الزوزني اصرح الله عمله في شهر الله الاصم رجب سنة سبع واربعين وست مائة هجرية, i. e. „hic est finis libri historiarum, cujus collectionem, eorumque, quae ex illo selegit, descriptionem ad finem perduxit infirmissimus servorum Dei Mohammed ben Ali ben Mohammed Azzuzeni (secundet Deus opus ejus) mense Redscheb anni 647 H.“ Quâ codicis nostri notatione edocemur,

non integrum Dschemaluddini opus, verum nonnisi epitomen operis prolixioris exemplaribus nostris contineri. Idem etiam de Dschemaluddini codicibus, qui in bibliothecae Lugdunensis et Escurialensis thesauris habentur, statuendum. Namque in biblioth. Lugdun. catalogo, p. 485, nro. 1862 codd. orr., praeter Arabicam libri nostri inscriptionem legimus: „Historia sapientum et eruditorum a primis temporibus usque ad annum H. 646, ex libro Vizirii Gemaleddini Ibn Cofti collecta ab Ibn Geleb;“ et quae Casirius e codice Escurialensi in bibliothecam Arabicam Escurial. transtulit loca, iisdem fere verbis in nostris codicibus habentur, ita ut vix dubitari possit, exemplar Escurialense eandem atque Vindobonensia epitomen continere. Quinimo et ipse Abulfaradschius, qui in historiâ dynastiarum quam saepissime Dschemaluddinum exscribit, eâdem, quae nobis ad manus est, epitome usus fuisse videtur. Etenim quae ex Dschemaluddini historiâ Abulfaradschius depromsit, tantum non omnia in nostris quoque codicibus leguntur. Neque tamen unâ tantum vice unoque ab auctore Dschemaluddini opus in epitomen redactum fuisse videtur. In codice Lugdunensi, ut modo monitum fuit, Ibn Dscheleb compendii auctor dicitur; at exemplar nostrum Mohammed ben Ali profitetur. Accedit, quod Hadschi Chalifa ab utroque codice, et Lugdunensi et Vindobonensi, dissentiat, Dschemaluddinumque ab Ebn Abi Hamzah et Abdullah ebn Saad in epitomen redactum fuisse adserat ⁸⁾. Quan-

8) Hadschi Chalifa ad vocem طبقات الحكماء.

tum codex Lugdunensis, quantum denique quae ab Ebn Abi Hamzah et Abdullah ebn Saad profecta sunt Dschemaluddini compendia a nostris discrepent exemplaribus, is demum definire poterit, cui omnium illorum exemplorum copia facta fuerit.

Praeter Dschemaluddini historiam eruditorum haud exiguo nobis usui fuere Ebn Abi Osaibae vitae medicorum clarorum. Mowaffekuddin Abulabbas Ahmed ben Alkasem ben Chalifa ben Junos ebn Abilkasem Assaadi Alchazradschi, vulgo Ebn Abi Osaibea, مَوْفَّقُ الدِّينِ أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ الْقَاسِمِ بْنِ خَلِيفَةَ بْنِ يُونُسَ ابْنِ أَبِي الْقَاسِمِ السَّعْدِيُّ الْخَزْرَجِيُّ الْمَعْرُوفُ بِأَبْنِ أَبِي أَصْبَغَةَ medio seculo septimo Hedschrae floruit. Patre medico, anno H. 600, p. Chr. 1203, genitus, et ipse medicae arti operam dicavit, patre et patruale, Abulhasano Ali Raschiduddino, celebri medico, praeceptoribus usus. Artem medicam primo Cahirae in nosocomio Naserico, postea Sarchadae in Syriâ, quo in loco Emiri Azzuddini archiater fuit, denique Damasci exercuit. Diem obiit supremum anno H. 668, p. Chr. 1269 ⁹⁾. Inter cetera, quae Ebn Abi Osaibea ingenii sui reliquit monimenta, egregium habetur opus, in hunc modum inscriptum: عَيُونُ الْأَنْبَاءِ فِي طَبَقَاتِ الْأَطِبَّاءِ, i. e. fontes relationum de classibus medicorum. In quo opere, in XV capita diviso, ultra trecentorum

9) Reiskii et Fabri opuscula medica ex edit. Gruneri, p. 41 — 63; Reiskii et Schultensii additamenta ad Herbelotii biblioth. orient. ad vocem Abu Osseiba.

medicorum vitae, modo fusius, modo brevius, describuntur. In exponendo libri argumento, recensendisque medicorum, de quibus agitur, nominibus haud indiliger versati sunt Reiske et Nicoll ¹⁰⁾; quare sufficiat, singulorum tantum capitum titulos in medium proferre.

Caput I inscribitur: في كيفية وجود صناعة الطب وأول حدوثها de inventione artis medicae, primisque ejus initiis.

Caput II, في طبقات الاطباء الذين ظهرت لهم اجزاء من صناعة الطب, de classibus medicorum, quibus innotuerunt artis medicae partes, quique primi eam exercuerunt.

Caput III, في طبقات الاطباء اليونانيين الذين هم من نسل اسقليبيوس de classibus medicorum Graecorum ex prosapiâ Aesculapii.

Caput IV, في طبقات الاطباء اليونانيين الذين اذاع ابقرط فيهم, de classibus medicorum Graecorum, inter quos Hippocrates artem medicam divulgavit.

Caput V, في طبقات الاطباء الذين كانوا في زمان جالينوس, de classibus medicorum, qui tempore Galeni medici, vel haud procul ab illo fuere.

10) Reiskii et Fabri opuscula medica p. 41 — 63; Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catal. Partis II vol. I, p. 131 — 136.

في طبقات الاطباء الاسكندرانيين ومن كان في ازمنتهم، **Caput VI**, de classibus medicorum Alexandrinorum, nec non Christianorum, aliorumque, qui illorum temporibus floruerunt.

في طبقات الاطباء الذين كانوا في اول ظهور الاسلام، **Caput VII**, de classibus medicorum Arabiorum, qui primis Islamismi temporibus exstiterunt.

في طبقات الاطباء السريانيين الذين كانوا في ابتداء، **Caput VIII**, de classibus medicorum Syrorum, qui initio imperii Abbasidarum floruerunt.

في طبقات الاطباء النقلة الذين نقلوا كتب الطب، **Caput IX**, وغيره من اللسان اليوناني الى اللسان العربي وذكر الذين de classibus medicorum interpretum, qui libros medicos aliosque e lingua Graeca in Arabicam converterunt, deque iis, quorum in gratiam libri conversi fuere.

في طبقات الاطباء العراقيين واطباء الجزيرة وديار بكر، **Caput X**, de classibus medicorum Iracensium, Mesopotamiae et Diarbecri.

في طبقات الاطباء الذين ظهروا في بلاد العجم، **Caput XI**, de classibus medicorum, qui in Persarum terris conspicui fuerunt.

في طبقات الاطباء الذين كانوا من الهند، **Caput XII**, de classibus medicorum Indorum.

Caput XIII, في طبقات الاطباء الذين ظهوروا في بلاد المغرب, *de classibus medicorum, qui in occidente prodierunt degeruntque.*

Caput XIV, في طبقات الاطباء المشهورين من اطباء ديار مصر, *de classibus medicorum clarorum Aegyptiorum.*

Caput XV, في طبقات الاطباء المشهورين من اطباء الشام, *de classibus medicorum clarorum Syrorum.*

Jam ex ipsis capitum titulis, in medium prolatis, apparet, nonum maxime caput, quod de medicis agit, qui libros Graecos in linguam Arabicam converterunt, in rem nostram facere. Dolendum quidem, Ebn Abi Osaibeam in hoc potissimum capite breviorē, quam optaremus, fuisse; nihilo tamen minus haud pauca scitu dignissima nobis suppeditavit. Codex, quo usi sumus, foliorum ducentorum nonaginta novem, formae quartae majoris, eleganter atque distincte exaratus est anno Hedschrae 1117, p. Chr. n. 1705, sicuti in fine notatur in hunc modum: هذا آخر كتاب عيون الانبياء في طبقات الاطباء تأليف الطبيب الفاضل موفق الدين ابى العباس احمد بن القاسم بن خليفة ابن يونس بن ابى القاسم بن ابى اصبيحة الخزرجي السعدي رحمة الله تعالى عليه وكان الفراغ من نسخه نهار السبت ثاني شهر رمضان من شهور سنة الف ومائة وسبع عشر للهجرة الموافق الف وسبع مائة وخمس.

Tertius bibliothecae Palatinae codex, quem in conscribendâ commentatione nostrâ non sine maximo fructu evolvimus, celebratissimum illud Hadschi Chalifae lexicon

bibliographicum continet, quod inscribitur: كشف الظنون
 عن أسامي الكتب والفنون, i. e. expositio opinionum de nomi-
 nibus librorum et disciplinarum. Mustafa ben Abdullah
 Kateb Tschelebi, vulgo Hadschi Chalifa, مصطفى بن عبد
 الله كاتب چلبى المعروف بحاجى خليفه
 Constantinopoli oriun-
 dus, medio seculo decimo primo Hedschrae floruit. Rei
 militari primum addictus pluribus expeditionibus bellicis
 interfuit. Postea literarum studiis operam dicavit, doctis-
 simi Kadhizadeh Efendi maxime permotus monitis, quem
 aliquando in Sultani Mohammedis templo literarum stu-
 dia insigniter commendantem audiverat. Initio a disci-
 plinarum grammaticarum, inque primis a linguae Arabicae
 studiis facto, mox ad historicas, geographicas et mathe-
 maticas scientias progressus est, tantumque in illis pro-
 fecit, ut non sine laude scholas explicare posset. Libro-
 rum cognoscendorum mirà cupiditate ductus, bibliothecas
 tabernasque librarias, quae Constantinopoli habebantur,
 frequentissime lustrabat, librorum titulos atque argu-
 menta notabat; quibus ex notationibus, multos per annos
 continuatis, vastum illud lexicon bibliographicum postea
 composuit. Amici sui Abdurrahimi Efendi intercessione
 Chalifae, sive assessoris in collegio primo a rationibus
 munus obtinuit, a quo Chalifae cognomentum ipsi indi-
 tum. Diem supremum obiit anno Hedschrae 1068, p.
 Chr. 1658 ¹¹⁾. Insignem Hadschi Chalifae eruditionem

11) Vitam suam Hadschi Chalifa ipse descripsit in opere, quod
 inscribitur ميزان الحق فى اختيار الاحق, i. e. trutina veritatis

plura ejus testantur opera, quorum indicem clariss. de Hammer-Purgstall in Synopsi encyclopaedicâ scientiarum orientis exhibuit. Nobis, pro instituti nostri ratione, sufficiet, de auctoris nostri lexico bibliographico pauca quaedam monuisse. Universum opus ab ipso auctore in tres dividitur partes: prooemium, مقدمة, summam libri, sive capita, ابواب, et epilogum, خاتمة. In prooemio de scientiarum conditione, في احوال العلوم, quinque capitibus agitur:

Caput I, in quinque segmenta, فصول, distributum, de scientiae indole, argumento, principiis, fine, divisione, dignitate atque emolumento disputat.

Caput II, quatuor comprehendens segmenta, de scientiarum librorumque origine, de divinorum librorum promulgatione, de variis hominum sectis atque generibus, Indis, Persis, Chaldaeis, Graecis, Romanis, Aegyptiis, Hebraeis, Arabibus, denique de Islamismi sectatoribus eorumque scientiis tradit.

Caput III, in tres divisum institutiones, ترشيح, de variis librorum generibus, de commentariis

in eligendo eo, quod verissimum est. Ex quo opere clariss. de Hammer-Purgstall depromsit, quae de Hadschi Chalifae vitâ scriptisque in Synopsi encyclopaedicâ scientiarum orientis, t. I, p. 3 — 15, nec non in Imperii Osmaniçi historiâ, t. VI, p. 46, 47, tradit. Conf. etiam Galandii praefat. in Herbelotii bibliothecam orient., nec non Flügelii praefat. in Hadschi Chalifae lexicon bibliographicum, p. XI — XIII.

eorumque conscribendorum ratione, de diversis auctorum classibus, eorumque conditione disserit.

Caput IV, decem prospectus, منظر, cum adpendice complectens, de disciplinis Islamicis, de Persarum insignibus in literarum studia meritis, de itinerum ad comparandam eruditionem utilitate, de studiorum impedimentis, de memoriae in literarum studiis usu atque ratione, de conditionibus acquirendae et propagandae eruditionis, de eruditorum virtutibus, de contemplatione et purificatione morali praecipit.

Caput V, in quaestiones, مطلب, septem distributum, de studii linguae Arabicae necessitate, de studiis humanitatis, de difficultate in utroque orationis genere, soluto atque ligato, eminendi, de scientiâ, quam studiosorum quivis addiscere tenetur, de scientiarum nominibus, de scientiis denique, quarum argumentum non est definitum, disputat.

Prooemium excipit libri summa, sive lexicon bibliographicum, in quo amplius 13000 librorum Arabicorum, Persicorum Turcicorumve tituli ordine alphabetico recensentur. Neque tamen in librorum nudis titulis recensendis Hadschi Chalifa adquiescit; quinimo saepius etiam argumentum exponit, auctorum aetatem notat, multaque alia scitu dignissima memorat. In epilogo numini divino grates agit auctor, quod tantum opus ad finem perducere concessum sibi fuerit, spemque concipit, laborem suum viris

literatis haud inutilem futurum. Quâ quidem spe nequaquam deceptum fuisse lubenti animo testabuntur omnes, quibus amplissimum illud opus manibus terere contigit. Codex, quem versavimus, in catalogo codicum Arabicor. Persicor. Turcicorumque bibliothecae Caesareae numero 401 notatus, paginarum 819 in folio, curate atque eleganter exaratus est operâ Mohammedis ben Sajjed Isa Assehrani, anno Hedschrae 1139, p. Chr. 1726, 1727, sicuti in fine notatur in hunc modum: قد تمّ هذا الكتاب عن يد العبد الضعيف المحتاج الى رحمة ربه الغنيّ محمّد بن سيّد عيسى الصهرانيّ وقد وقع الاتمام عن كتابة هذا الكتاب في يوم السبت من شهر جمادى الاخرى سنة تسع وثلثين ومائة بعد الالف (12).

Quartus denique codicum, e quibus, ceu fontibus, disputationis nostrae materiam hausimus, antiquissimam continet Arabum historiam literariam, auctore Mohammede ben Ishak Annadim, vulgo Abulfaradsch ben Abi Jakub Alwarrak, i. e. chartarius, محمد بن اسحق النديم المعروف بابن الفرج بن ابي يعقوب الوراق. Hujus libri copiam primum nobis fecit clariss. de Hammer-Purgstall, qui, simul atque egregium codicem Constantinopoli acceperat, pro insigni suâ liberalitate eum nobis communicavit, sperans, nos, quae in rem nostram facerent, in illo haud pauca deprehensuros. Quae quidem spes haud ad irritum cecidit; namque ubi codicem illum revolvimus, adparuit, quae Dschemaluddi-

12) Utilissimi operis editionem jam anno 1835 a Flügelio inchoatam, et ad tertium usque tomum provectam esse, omnes, qui literarum orientalium dediti sunt studiis, laetantur.

nus, Abulfaradschius, Ebn Abi Osaibea, Hadschi Chalifa aliique de auctorum Graecorum interpretibus Syriacis atque Arabicis tradunt, magnam partem ex Mohammedis ben Ishak opere depromta esse. Illius autem operis inscriptio in hunc modum audit: هذا فهرست كتب العلوم القديمة من تصانيف اليونان والفرس والهند الموجود منها بلغة العرب وقلمها واخبار مصنفها وانسابه وتاريخ مواليد ومبلغ اعماره واماكن بلدانهم ومناقبهم منذ ابتداء كل علم اخترع الى عصرنا هذا وهو سنة سبع وسبعين وثلاث مائة للهجرة i. e. „recensio librorum, scientias antiquas tractantium, qui a Graecis, Persis Indisque compositi in Arabum linguâ scripturâque habentur; notitia auctorum, qui libros illos composuere; ubi de eorum origine, natalibus, vitae exitu, patriâ virtutibusque agitur, inde a primordiis omnium scientiarum ad nostram usque aetatem, nempe ad annum Hedschrae 377, p. Chr. 987.“ Universum Mohammedis ben Ishak opus decem tractatus, مقالات, complectitur, quorum singuli in capita, فنون, distribuuntur. Sed dolendum, nullum codicum illorum, quos cognitos habemus, integrum opus continere. Namque quod Lutetiae in bibliothecâ regiâ adservatur exemplar, nonnisi quatuor priores tractatus complectitur; contra qui Constantinopoli in Köprülipaschae thesauro librario, et Vindobonae in Palatinâ, nec non clariss. de Hammer-Purgstall bibliothecâ habentur codices, posteriorem tantum operis partem exhibent. Memoratur praeterea in Lexici Goliani praefatione Ibn Nedimi, sive Mohammedis ben Ishak elenchus scriptorum Arabum; de quo

tamen codice non compertum habemus, utrum integrum Mohammedis opus, an aliquam tantum illius partem comprehenderit. Jam vero ad Vindobonenses quod adtinet codices, bibliothecae Palatinae exemplar primum, septimum, octavum, nonum decimumque continet tractatum, quorum tamen primus septimusque in unum conjuncti sunt, ita ut in conspectu libri nonnisi quatuor numerentur tractatus. In clariss. de Hammer-Purgstall exemplari habentur tractatûs primi cap. I, tractatûs quarti fragmentum, tractatûs quinti cap. II, III, IV, V, sextus porro, septimus, octavus, nonus decimusque tractatus. Agitur autem in illis libri partibus de Arabum ceterorumque populorum linguâ scripturâque; de theologis Mohammedanis orthodoxis atque heterodoxis eorumque operibus; de philosophis, mathematicis, medicis eorumque operibus, versionibus atque commentariis; de narrationum fabularumque scriptoribus; de diversis sectis; de alchymistis eorumque operibus. E quibus tractatibus maximo nobis usui fuit septimus, tribus comprehensus capitibus, quorum

primum de philosophis eorumque operibus, versionibus atque commentariis agit: في اخبار الفلاسفة الطبيعيين والمنطقيين واسماء كتبهم ونقولها وشروحها والموجود منها وما ذكر ولم يوجد وما وجد ثم عدم

alterum de mathematicis: في اخبار اصحاب التعليم والمهندسين والارثماطقيين والموسيقيين والحساب والمناجمين وصناع الآلات واصحاب الحيل والحركات

tertium de medicis eorumque scriptis, versionibus atque

commentariis: في ابتداء الطب واخبار المتطببين من القدماء

والمحدثين واسماء كتبهم ونقولها وتفاسيرها

De Mohammedis ben Ishak vitâ nil compertum habemus.

Hadschi Chalifa ad vocem فهرست العلوم nonnisi nudam

libri inscriptionem refert. In Ebn Challekani vitis illu-

strium virorum ¹³⁾ memoratur Abu Mohammed Ishak

ben Ibrahim, cognomento Ebn Annadim, rei musicae

atque literarum haud mediocriter peritus, qui Moham-

medis nostri parens existimari posset, nisi plus centum

annis ejus aetatem antecessisset. Namque Abu Moham-

med Ishak, Almamuni chalifae aequalis, anno H. 235

e vitâ decessit; at vero Mohammed ben Ishak anno

demum 377 memoratum librorum elenchum composuit.

Quare Mohammed noster Isaci illius posteris adnume-

randus videtur; nisi forte ad aliam familiam, eodem

Annadimi cognomento insignem, referendus.

His maxime innixi subsidiis ad quaestionis propo-

sitae tractationem accingebamur eo ipso tempore, quo

lethalis ille morbus, quem Asia, et optimarum et pes-

simarum rerum feracissima, Europae immisit, Vindobonae

primum grassaretur; et, si ingenue fateri licet, non sine

gravibus temporis futuri curis, et multiplici interpella-

tione inceptum laborem promovimus et ad finem perduxi-

mus. Cujus specimen cum Regiae scientiarum Societatis,

13) Vies des hommes illustres de l'Islamisme par Ibn Khallikan,

publiées par le Baron Mac Guckin de Slane, t. I, p. 95 — 97.

quae Gottingae floret, examini subjecissemus, honorifice exceptum dignumque judicatum fuit, quod praemio proposito ornaretur. Quo etsi vix quidquam gratius atque honorificentius evenire nobis potuit, tamen tantum abest, ut lucubrationem nostram omnibus numeris absolutam existimemus, ut contra nos ipsi uni omnium optime intelligamus, quantum in amplissimâ hac materiâ repetitis continuatisque studiis effici adhuc possit. Quare, ubi lucubrationem hanc publici juris facimus, non est animus, sicuti in proverbio ajunt, manum de tabulâ trahere; quinimo in curriculo, quod jam semel ingressi sumus, ulterius in dies progrediemur, ut, si forte aliquando repetita libelli editio desideretur, novis additamentis auctus in lucem prodire possit. Certe jam in hac ipsâ editione plura habentur, quae ab archetypo, Regiae scientiarum Societati transmissio, aberant. Namque pro quaestionis propositae ratione nonnisi versiones auctorum Graecorum Syriacae, Arabicae, Armeniacae atque Persicae recensendae erant; quos intra limites disputatio nostra primum re verâ continebatur. At vero libellum nostrum postea retractantibus haud ab re, imo plane convenientissimum visum fuit, et commentariorum, quibus orientis viri literati Graecorum scripta illustrarunt, mentionem injicere. Igitur, quam in indagandis auctorum Graecorum versionibus orientalibus jam semel emensi eramus viam, eandem ad protrahendos in lucem commentarios denuo percurrimus. Qui, quamvis haud jucundus fuerit, labor, haud tamen inutilem futurum speramus.

Sed fortasse jam nimium de opellae nostrae ratione atque subsidiis disseruimus; quare nil ultra; ipse pro se verba faciat libellus.

Superest, ut viris doctissimis, Antonio de Gévay et Henrico Orthobio Fleischer, pro suis in libellum nostrum meritis debitas persolvamus grates; quorum alter, haud ita pridem bibliothecae Palatinae Vindobonensis scriptor, jam vero tabularii imperialis custos, et codices manuscriptos, et alia subsidia literaria e bibliothecae Palatinae thesauris liberalissime nobis suppeditavit; alter, linguarum orientalium in Academiâ Lipsiensi professor, molestum tollendorum sphalmatum typographicorum negotium officiose suscepit, et diligentissime exsecutus est; uterque autem effecit, ut speciosiori habitu libellus noster in lucem prodiret.

Vindobonae, mense Augusto a. MDCCCXLI.

I n d e x

auctorum Syriacorum, Arabicorum, Armeniacorum, Persicorumque,
qui vertendis explicandisque scriptoribus Graecis
operam navarunt.

A.

Abbas ben Said Aldschauhari Euclidis elementa explicavit, pag. 187; elementorum librum I propositionibus auxit, Addenda.

Abdurrahman ben Abdulkarim Dioscoridis et Galeni de medicamentis simplicibus libros in meliorem ordinem redegit, 219.

Abdurrahman ben Sajjedi Porphyrii isagogen oratione metricâ expressit, 282.

Abraham Kaskarensis., 165; Aristotelis dialecticam Syriace explicavit, 165.

Abu Ahmed ben Karnib Aristotelis de auscultatione physicâ libros explicavit, 173.

Abu Ali Isa ben Zaraa, 131; Arabice vertit Aristotelis categorias, 131; de sophisticis elenchis, 133; historiam animalium, nec non de partibus animalium cum Joannis Grammatici commentario, Add.; Nicolai compendium historiae animalium, 294; ejusdem compendium philosophiae Aristoteleae, Add.; in epitomen redegit Aristotelis de terrâ habitatâ libros; scripsit de librorum Aristotelis dialecticorum scopo; de isagoges Porphyrii sensu, Add.

Abu Amru ben Hajjan Platonis de bonis adolescentulorum moribus librum Arabice vertit, Add.

Abu Baschar Attabari Macidori commentarium in Aristotelis de meteoris libros Arabice vertit, 294.

Abu Baschar Matta, 127; Syriace vertit Aristotelis de sophisticis elenchis libros, 127; Alexandri Aphrodisiensis de sophisticis elenchis, 274; Themistii commentarium in Aristotelis de auscultatione physicâ libros, 286; Arabice vertit Aristotelis analytica posteriora, 132; ejusd. poëticam, 133; metaphysicorum librum λ', 135; Alexandri Aphrodisiensis de poëtica librum, 274; ejusd. commentarios in Aristotelis librum de generatione et corruptione,

276; de providentiâ divinâ, 277; commentarium in Aristotelis de coelo et mundo libros, 279; Themistii commentarium in literam λ' metaphysicorum Aristotelis, 287; Macidori commentarium in Aristotelis de generatione et corruptione, 294; commentario Arabico illustravit Aristotelis categorias, de interpretatione, 171; analytica priora et posteriora; topicorum librum I, 172; de sensu et sensibili, 174; Porphyrii isagogen, Add.

Abu Bekr Mohammed Arrazi commentario Arabico illustravit Hippocratis aphorismos, 113; Plutarchi in Platonis Timaeum commentarium, 124; Galeni de morborum causis et symptomatibus; de methodo medendi, 269; de locis adfectis, 270; de medicamentorum compositione, 271; commentarios in Hippocratis aphorismos, 272; in compendium redegit Aristotelis categorias, 171; de interpretatione, 172; Galeni de pulsu tractatum prolixiorum, 268; de methodo medendi, 269; scripsit de dubiis et contradictionibus in Galeni operibus, 272; dubia in Proclum, 289; de metaphysicâ ex Platonis sententiâ; de visûs qualitate contra Euclidem; commentarium in Jamblichi librum ad Porphyrium, Add.

Abu Bekr ben Wahschijjah Democriti de agrorum culturâ librum Arabice vertit, 92.

Abu Dawud Soleiman ben Okbah elementorum Euclidis librum X explicavit, 187.

Abu Dschafar Alchazen elementorum Euclidis librum X explicavit, 187.

Abu Dschafar ben Joseph ben Ibrahim Ptolemaei centiloquium in compendium redegit, 236.

Abu Dschafar Joseph ben Ahmed ben Chasdai commentario illustravit Hippocratis aphorismos; jusjurandum, 113; Galeni artem parvam, 268.

Abu Dschafar Mohammed ben Musa Galeni commentarios in Hippocratis epidemiorum librum I et II Arabice vertit, 250; Apollonii de sectionibus conicis libros commentario illustravit, 204.

Abu Dschafar Omar ebn Ali Hippocratis prognostica et aphorismos explicavit, Add.

Abu Hafs Chorasanus Euclidis elementa explicavit, 187.

Abu Hasan et Salmus Ptolemaei almagestum Arabice verterunt, 227.

Abu Jahja Albatrik Ptolemaei quadripartitum Arabice vertit, Add.

Abu Jahja Almarwazi Aristotelis analytica posteriora explicavit, 172.

Abu Joseph Arrazi elementorum Euclidis librum X explicavit, 187.

Abu Joseph Jakub Alkendi, 97; Arabice vertit Ptolemaei opus geographicum, 230; commentariis illustravit Aristotelis analytica priora et posteriora, de sophisticis elenchis, 172; apologiam, 174; Alexandri Aphrodisiensis de arte rhetoricâ, 279; in compendium redegit Aristotelis categorias, 171; de interpretatione, 172; de arte poëticâ, 173; Alexandri Aphrodisiensis de arte poëticâ, 279; emendavit Euclidis elementa, 121; Hypsielis de astrorum ortu librum, 142; scripsit de medicinâ Hippocraticâ, 114; de numeris, qui in Platonis republicâ memorantur, 124; de Aristotelis in categoriis proposito, 171; de ordine librorum Aristotelis, 174; de Euclidis in scriptis suis proposito, 189; de Ptolemaei almagesto, 235.

- Abulbarakat Hebatullah ben Ali* anatomiae compendium ex Galeni scriptis concinnavit, Add.
- Abulchair Alhasan ben Sowar* Arabice vertit Aristotelis ethicam; de meteoris; Theophrasti quaestiones, Add.; commentario illustravit Porphyrii isagogen, 284.
- Abulfaradsch Abdullah ben Attajjeb*, 137; Arabice vertit Aristotelis opera, ibid.; commentariis illustravit Hippocratis aphorismos; epidemiorum libros; de naturâ hominis; de humoribus; Aristotelis categorias; de interpretatione; analytica, Add.; Galeni de medicorum sectis; artem parvam; de pulsu tractatum prolixiorum, 268; de pulsu tractatum breviorum; de morborum causis et symptomatibus; de facultatibus naturalibus et de febribus; de methodo medendi; de arte medendi ad Glauconem, 269; de temperamento et de elementis; de morborum crisis et de diebus criticis, 270; de sanitate tuenda, 271; Porphyrii isagogen, Add.; in compendium redegit Aristotelis categorias, 171; de interpretatione librum, 172.
- Abulfaradsch Gregorius* Arabice vertit Porphyrii isagogen, 282; commentariis illustravit Hippocratis aphorismos, 112; Aristotelis opera, 164; Galeni de elementis tractatum, 242, 270; ejusd. de temperamentis, 270; scripsit philosophiae Aristoteleae compendium, 165.
- Abulfaradsch Kodamah* Aristotelis de auscultatione physicâ librum I explicavit, 173.
- Abulfath ben Mohammed Ispahanensis* Apollonii Pergaei sectionum conicarum libros III posteriores Arabice vertit, 200; ejusd. sectionum conicarum libros V priores explicavit, 204.
- Abulfath Omar ben Ibrahim Alchajami* solutionem dubiorum, in Euclidis elementis obviatorum, scripsit, 188.
- Abulhasan Ali ben Ahmed ebn Hanbali* Archimedis lemmata explicavit, 192.
- Abulhasan Carrensis* Arabice vertit Philagrii de impetigine librum; ejusd. de iis, quae gingivae dentibusque accidunt, 296.
- Abulhasan Hebatullah ben Alola* Galeni commentarios in Hippocratis aphorismos et prognostica in compendium redegit, Add.
- Abulhosain Abdulmalek ben Mohammed Alschirazi* Apollonii Pergaei de sectionibus conicis libros explicavit, 204; ejusd. sectionum conicarum libros III posteriores in compendium redegit, 204.
- Abulhosain Alemwazi* elementorum Euclidis librum X explicavit, 187.
- Abulkasem Abdurrahman ben Ali ben Abi Sadek* Arabice vertit Hippocratis aphorismos, 98, 100; Galeni de usu partium corporis humani libros, 246; commentariis illustravit Hippocratis aphorismos, 100, 112; prognostica, Add.; Galeni de usu partium corporis humani, 270; scripsit solutionem dubiorum Arrazis in Galenum, 272.
- Abulwafa Mohammed ben Mohammed Albusdschani*, 273; Arabice vertit Aristarchi de magnitudinibus et distantis solis et lunae librum, 209; Aristippi Cyrenaei de fractionum ad integritatem reductione, 291; commentario illustravit Euclidis elementa, 187; Aristarchi de magnitudinibus

et distantis solis et lunae, 209; Diophanti de fractionum ad integritatem reductione, 273; Aristippi Cyrenaei ejusdem argumenti librum, 291; scripsit demonstrationes propositionum, quae in Diophanti opere occurrunt, 273.

Abu Mohammed Abdullatif Hippocratis aphorismos explicavit, 113; in compendium redegit Aristotelis historiam animalium, 174; Galeni de usu partium corporis humani; de sanitate conservandâ; de Hippocratis Platonisque placitis; de instrumentis respirationis; de voce; de fetu; de spermate genitali, 270; ejusd. Galeni commentarios in Hippocratis librum de morbis acutis, 272; scripsit excerpta ex Dioscoridis descriptione plantarum; excerpta de utilitate plantarum, 220; refutationem Alii ben Redhwan de differentiis inter Galenum Aristotelemque, 272.

Abu Mohammed ben Abdalbaki elementorum Euclidis librum X explicavit, 187.

Abu Nasr Mohammed ben Mohammed Alfarabi, 123; commentario illustravit Aristotelis categorias, de interpretatione, 171; analytica priora et posteriora, topica, de sophisticis elenchis, rhetoricam, 172; de auscultatione physicâ, de coelo et mundo; de meteoris; ethicam, 173; difficiliore libri XI elementorum Euclidis propositiones, Add.; Ptolemaei almagestum, 234; Alexandri Aphrodisiensis de arte rhetoricâ; ejusd. de animâ librum, 279; Porphyrii isagogen, 284; scripsit synopsis libri Platonis de legibus, Add.; de Platonis Aristotelisque philosophiâ, 123; de placitorum Aristotelis Platonisque consensu; de Platonis Aristotelisque intentione, 124; de Aristotelis scopo in metaphysicorum libris; intercessionem inter Aristotelem Galenumque, Add.; objectiones in Galenum, 272.

Abu Othman Said ben Jakub Damascenus Arabice vertit Aristotelis topica, 132; Euclidis elementorum aliquot libros, 177; Alexandri Aphrodisiensis commentarium in librum IV Aristotelis de auscultatione physicâ, 275; ejusd. commentarium in Aristotelis de generatione et corruptione librum, ibid.; ejusd. de coloribus tractatum, 276; de formae spiritualis existentiâ, de generatione et productione, 277; de theologiâ, 278; Porphyrii introductionem in syllogismos categoricos, 283.

Aburrihan Birunensis Ptolemaei almagestum in compendium redegit, 235.

Abu Ruh Assabaeus Alexandri Aphrodisiensis commentarios in Aristotelis de auscultatione physicâ librum I Arabice vertit, 275.

Abu Sahl Isa ben Jahja Almasihi Ptolemaei almagestum in compendium redegit, Add.

Abu Said Abdullah Galeni de prohibendâ ad justum tempus sepulturâ tractatum Arabice vertit explicavitque, 249.

Abu Zaid Balchensis Aristotelis de coelo et mundo libros impugnavit, 173.

Abu Zaid ben Nokta Theodosii sphaerica Arabice vertit, 206.

Adnan ben Nasr ebn Mansur Galeni artem parvam explicavit, Add.

Ahmed ben Hosain commentarium in Platonis septem quadrationes scripsit, 125.

Ahmed ben Joseph ben Alkomad Ptolemaei centiloquium explicavit, 236.

Ahmed ben Mohammed Apollonii Pergaei sectionum conicarum libros V priores Arabice vertit, 200.

Ahmed ben Mohammed ebn Abilaschath commentariis illustravit Galeni de elementis tractatum, 242; de medicorum sectis et de febribus, Add.

Ahmed ben Mohammed Annabati explicationem nominum medicamentorum simplicium, in Dioscoridis opere obviorum, scripsit, 220.

Ahmed ben Mohammed ben Meskowaih librum aeternae sapientiae collegit, 87, 88.

Ahmed ben Mohammed Sarachsensis, 103; commentario illustravit Pythagorae aurea carmina, 86; Hippocratis de fetu librum, 103; in compendium redegit Porphyrii isagogen, 285.

Ahmed ben Omar Alkarabisi Euclidis elementa explicavit, 187.

Ajjub Syriace vertit Galeni in Hippocratis epidemiorum librum I et VI commentarios, 250; Arabice vertit Galeni de demonstratione tractatum, 257.

Ajjub ben Alkasem Rakkensis Porphyrii isagogen Arabice vertit, Add.

Ala Assemnani Hippocratis prognostica explicavit, 111.

Alaeddin Ali ben Annafis Hippocratis aphorismos explicavit, 112.

Ali ben Ahmed Abulkasem Almodschtabi Euclidis elementa explicavit, 187.

Ali ben Redhwan commentariis illustravit Pythagorae tractatum de virtute; Hippocratis legem artis medicae; ejusd. artis medicae praescriptionem; Aristotelis vindictam, Add.; Ptolemaei quadripartitum, 235; Galeni de medicorum sectis; ejusd. artem parvam, 268; de pulsu tractatum breviorum; de methodo medendi; de arte medendi ad Glauconem, 269; de temperamentis et de elementis, 270; Philagrii de potu salutari suavique in morbis, Add.; scripsit de differentiis inter Galenum et Aristotelem, 272; de Hippocratis sententiâ in docendâ arte medicâ; de animi immortalitate ex Platonis Aristotelisque sententiâ; excerpta ex Galeni commentariis in Hippocratis libros; fructus ex Galeni scriptis; Galenum non alucinatum esse in tractatu de lacte; dubiorum Arrazis in Galenum solutionem; scholia in fructus isagoges Porphyrii, Add.

Ali ben Soleiman experimenta medica ex Hippocratis Galenique scriptis collegit, Add.

Almanawi Hippocratis aphorismos explicavit, 112.

Athanasius II. Baladensis Aristotelis libros ad dialecticam pertinentes, Porphyriique isagogen Syriace vertit, 11, 280; praefationem in eandem isagogen scripsit, 285.

Athiruddin Mofadhdhal ebn Omar Alabhari Porphyrii isagogen explicavit, 282, 284.

B.

Basilus Porphyrii commentarium in Aristotelis de auscultatione physicâ libros IV priores Arabice vertit, 282.

C.

Cumas, Hibas et Probus Aristotelis opera Syriace verterunt, 8, 130.

D.

David philosophus Armeniace vertit Aristotelis categorias; de interpretatione; analytica priora et posteriora; de mundo; de virtutibus et vitiis, 162; Porphyrii isagogen 284; eosdem libros commentario Armeniaco illustravit, 174, 284.

Dawud ben Abilbajan Soleiman ebn Abilfaradsch Galeni de morborum causis et symptomatibus libros scholiis illustravit, Add.

Dschemaluddin Abu Mohammed Abdullah ben Joseph Aristotelis dialecticam Porphyriique isagogen explicavit, 284.

E.

Ebed Jesus, 165; Aristotelis epistolam ad Alexandrum M. de arte magnâ explicavit, 165.

Ebn Albaitar Dioscoridis de medicamentis simplicibus libros explicavit, Add.

Ebn Almokaffa Arabice vertit Aristotelis categorias; de interpretatione; analytica; Porphyrii isagogen, Add.; in compendium redegit Aristotelis categorias, 171; de interpretatione librum, 172.

Ebn Assamah Aristotelis de auscultatione physicâ libros explicavit, 173.

Ebn Bahrin Aristotelis categorias et de interpretatione librum in compendium redegit, 171, 172.

Ebn Naëma Syriace vertit Aristotelis de sophisticis elenchis libros, 127; Arabice reddidit Alexandri Aphrodisiensis de sophisticis elenchis, 274; ejusd. commentarium in librum VIII Aristotelis de auscultatione physicâ, 275; Joannis Philoponi commentarium in libros IV posteriores Aristotelis de auscultatione physicâ, Add.

Ebn Roschd, sive *Averroës*, 166; commentariis illustravit Platonis de republicâ libros, 124; Aristotelis opera, 167; Galeni de morborum causis et symptomatibus; de facultatibus naturalibus; de febribus; de methodo medendi, 269; de temperamentis et de elementis, 270; de medicamentis simplicibus, 271; Porphyrii isagogen, 284; Averrois commentarii in Aristotelem Hebraice redditi, 170.

Ebn Schahdi Karchensis Hippocratis de quiete librum Arabice vertit, 107.

Ebn Sina, vulgo *Avicenna*, Aristotelis de animâ libros commentario illustravit, 174; universa Aristotelis opera explicavit, *ibid.*; Euclidis elementa, arithmeticam musicamque in compendium redegit, 189; additamenta ad Ptolemaei almagestum scripsit, 235.

Eidemir ben Ali Aldscheldeki Apollonii librum de VII corporibus explicavit, 240.

Eustathius Alkendi Arabice vertit Aristotelis metaphysicorum librum *v*, 135; Costi de agriculturâ opus, 291; Macidori commentarium in Aristotelis de generatione et corruptione libros, 294.

F.

Fachruddin ebn Alchatib, 186; Euclidis elementa explicavit, *ibid.*

Fadhl ben Hatem Annairizi Arabice vertit Ptolemaei almagestum, 227; commentariis illustravit Euclidis elementa, 186; Ptolemaei almagestum, 234; ejusd. quadripartitum, 235.

G.

Gregorius Magister Armeniace vertit Platonis Timaeum et Phaedonem, 56;

Euclidis elementa, 56, 184; Andronici Rhodii opera, 290; Olympiodori Thebani opera, 295.

H.

Hasan ben Abdullah ben Soleiman Euclidis de proportionibus librum explicavit, 189.

Hasan ben Hasan ben Haitem commentariis illustravit Aristotelis de auscultatione physicâ libros; quaestiones physicas; de meteoris; de animâ; historiam animalium, Add.; Euclidis elementa, 187; definitiones, quae Euclidis elementis praemittuntur, 188; ejusd. opticam canonemque, 189; Apollonii de sectionibus conicis libros, Add.; Ptolemaei almagestum, 234; Porphyrii isagogen, Add.; scripsit dubiorum in Euclidis elementis obviorem solutionem, 188; additamenta in Archimedis librum de sphaerâ et cylindro, 196; de sectione lineae, quam in sphaerâ Archimedes adhibuit, Add.; dubia in Ptolemaeum, et dubiorum in almagesto obviorem solutionem, 236; de motu sphaerae secundum Ptolemaei placita, ibid.

Hasan Keilanensis Hippocratis aphorismos explicavit, 112.

Hedschadsch ben Joseph ben Matar Arabice vertit Euclidis elementa, 177; Ptolemaei almagestum, 227; commentario illustravit Aristotelis de speculo librum, 161, 174.

Helal ben Helal Emissenus Apollonii Pergaei sectionum conicarum libros IV priores Arabice vertit, 199.

Hibas, 130; cum sociis *Probo* et *Cumâ* Aristotelis scripta Syriace vertit, 8, 130; Aristotelis dialecticam commentario Syriaco illustravit, 20, 165.

Hobaisch Alasam Arabice vertit Hippocratis jusjurandum, 104; Galeni de methodo medendi, 244; de sanitate tuenda; de anatomicis administrationibus; de usu partium humani corporis, 245; de medicamentorum compositione secundum locos et genera; de locorum adfectorum notitiâ, 247; de vocabulis in arte medicâ usitatis, 249; de pulsibus tractatum prolixiorum, 251; de animalis mortui dissectione; de animalis vivi dissectione, 252; de uteri dissectione, 253; de usu pulsuum; de motibus obscuris; de Hippocratis et Platonis placitis, 254; de bono corporis habitu, 255; de chymo, 256; de exercitio, quod parvâ fit pilâ, 257; de moribus, 258; quod animi mores corporis temperamentum sequantur; de ptisanâ; de consuetudinibus; de utilitate, quam boni ex inimicis suis percipiunt, 259.

Honain ben Ishak, 69; Syriace vertit Aristotelis de interpretatione librum, partemque analyticorum priorum et posteriorum, 126; de generatione et corruptione; de animâ; metaphysicorum librum λ' , 129; Galeni commentarios in Hippocratis aphorismos, 249; commentarios in Hippocratis epidemiorum librum secundum, 95, 250; de optimâ constitutione librum, 255; Alexandri Aphrodisiensis commentarium in secundum Aristotelis de auscultatione physicâ librum, 275; commentarium in Aristotelis librum de generatione et corruptione, 275; Porphyrii isagogen, 280; Nicolai summam philosophiae Aristoteleae, 294; Oribasii collectionis medicinalis libros LXX, 295; Arabice reddidisse fertur Hippocratis epidemiorum libros, 97; prognostica, 98; aphorismos, ibid.; de aëre, aquis et locis; de naturâ hominis

101; jusjurandum, 104; librum magnum de adfectionibus, 107; de medici officinâ; 110; Platonis politiam, 117; de legibus, 118; Aristotelis categorias, 131; de auscultatione physicâ, 134; ethicam, 136; Archimedis de sphaerâ et cylindro libros cum Eutocii commentariis, 190; Autolyçi de sphaerâ motâ, 208; Menelai sphaerica, 211; Apollonii de astrologiâ apotelesmaticâ, 239; Galeni de medicorum sectis, 241; de arte medicâ; de pulsu; de elementis, 242; de temperamentis; de facultatibus naturalibus; de morborum causis et symptomatibus; de febrium differentiis, 243; de diebus criticis, 244; de temperamenti inaequalis vitio; de medicamentis simplicibus, 246; de morborum crisibus; de medicamentis certis; de alimentorum facultatibus; de ossibus; de dissectione nervorum et de urinâ, 248; de curatione ad Glauconem; de anatomiâ; de morborum internorum cognitione, 251; de anatomiae differentiis; de Hippocratis scientiâ anatomicâ; de Aristotelis scientiâ anatomicâ; de voce, 253; de optimâ constitutione; de semine; de septimestri partu; de marasmo, 255; de attenuante victûs ratione; de membrorum facultatibus; de victûs ratione in morbis acutis ex Hippocratis sententiâ, 256; quod optimus medicus sit quoque philosophus; de genuinis Hippocratis libris; de demonstratione, 257; commentarium in Platonis Timaeum; quod primus motor non moveatur, 258; isagogen in logicam; de medici tentatione; ad Thrasybulum librum, 259; de clysteribus et dolore colico, 262; Alexandri Aphrodisiensis de visione; de sensu et sensibili, 276; de materiae a genere differentiâ, 277; Artemidori de somniorum interpretatione, 291; Oribasii ad filium suum libros IX; Pauli Aeginetae de medicinâ syntagma, 295; commentariis illustravit Hippocratis aphorismos, 111; universa Hippocratis scripta, 113; Aristotelis de stellis labentibus, 160; Galeni de sanitate tuendâ libros, 271; scripsit isagogen in Galeni artem parvam, 268; catalogum librorum Galeni, 271; librum categoriarum ad Themistii mentem, 287.

J. I.

Jacob Edessenus, 127; Syriace vertit Aristotelis categorias; de interpretatione; analytica et topica, 7, 11, 127; Nicolai compendium philosophiae Aristoteleae, 7, 11; commentariis illustravit Aristotelis dialecticam, 20.

Jahja ben Adi, 118; Arabice vertit Platonis de legibus tractatum, 118; Aristotelis categorias, 131; analytica priora, 132; topica, ibid.; de sophisticis elenchis; poëticam, 133; de animâ, 134; metaphysicorum librum μ' , 135; Theophrasti de moribus; de metaphysicâ et de meteoris, 175; Alexandri Aphrodisiensis de sophisticis elenchis; de poëticâ, 274; commentarium in secundum Aristotelis de auscultatione physicâ librum; commentarium in Aristotelis topicorum libros IV posteriores, 275; commentarium in Aristotelis de meteoris libros, 279; Themistii commentarium in Aristotelis de coelo et mundo, 286; Ammonii commentarium in Aristotelis topicorum libros IV priores, 289; Costi de agriculturâ opus, 292; commentario illustravit Aristotelis topica, 172; auscultationis physicae librum VIII;

metaphysicorum librum I; Alexandri Aphrodisiensis tractatum de differentiâ inter genus et materiam, Add.

Jahja ben Albatrik, 102; Syriace vertit Aristotelis historiam animalium, 129; Arabice vertit Hippocratis de XV mortis signis libellum, 102; Platonis Timaeum, 118; Aristotelis de coelo et mundo; de meteoris, 134; politicorum libros, 136; Galeni de theriacâ, 257; Alexandri Tralliani de pleuritide, 290; in compendium redegit Aristotelis de animâ libros, 174.

Jahja ben Mohammed Africanus Theodosii sphaerica Arabice vertit, 206.

Ibrahim Alschebisteri Porphyrii isagogen versibus Arabicis expressit, 282.

Ibrahim ben Assalt Syriace et Arabice vertit Galeni consilium pro puero epileptico, 255; Arabice reddidit Ptolemaei quadripartitum, 230; Galeni de tumoribus librum, 255; commentariis illustravit Aristotelis de auscultatione physicâ librum I, Add.; Ptolemaei quadripartitum, 235.

Ibrahim ben Abdullah Arabice vertit octavum topicorum Aristotelis librum; ejusd. de rhetoricâ libros, 133.

Ibrahim ben Senan Apollonii sectionum conicarum librum I explicavit; de almagesti scopo scripsit, Add.

Ibrahim ben Takwin Theophrasti de sensu et sensibili, nec non de causis plantarum libros Arabice vertit, 175.

Ibrahim Kowairi Aristotelis categorias, de interpretatione, analytica et sophisticos elenchos commentariis illustravit, Add.

Joannes Orodensis, 175; Aristotelis categorias et de interpretatione librum commentario Armeniaco illustravit, 175.

Isa ben Jahja ben Ibrahim Syriace vertit Oribasii collectionis medicinalis libros LXX, 295; Arabice vertit Hippocratis prognostica; aphorismos, 98; de ratione victûs in morbis acutis, 98, 101; de humoribus; jusjurandum, 104; de capitis vulneribus, 105; Galeni de venarum sectione, 246; de praenotione, 255; de antidotis, 256; de demonstratione, 257; quod primus motor non moveatur, 258.

Ishak ben Amran scripsit de potu et urinâ ex Hippocratis Galenique sententiâ, 272; quaestiones de potu et urinâ ex Hippocratis Galenique sententiâ, Add.

Ishak ben Honain Syriace vertit Aristotelis topica partemque analyticorum priorum et posteriorum, 126; de animâ libros, 129; Arabice vertit Platonis sophisten, 121; Aristotelis de interpretatione, 131; de generatione et corruptione, 134; metaphysicorum libros α° — λ° , 135; de plantis, 150; Euclidis elementa, 177; data, 181; optica, 182; de proportionibus, 183; Ptolemaei almagestum, 228; Galeni de demonstratione, 257; commentariorum in Platonis Timaeum libros III posteriores; quod primus motor non moveatur, 258; de Erasistrati in morbis curandis deliberatione; commentarium in Aristotelis de interpretatione librum, 259; Alexandri Aphrodisiensis in Aristotelis topicorum libros IV posteriores commentarium; ejusd. commentarium in Aristotelis de generatione et corruptione librum, 275; Porphyrii commentarios in Aristotelis ethicam, 284; Themistii

commentarium in Aristotelis de animâ libros, 286; Ammonii commentarium in Aristotelis topicorum libros IV priores, 289.

Ishak ebn Abilhasan ben Ibrahim Alexandri Aphrodisiensis de possibili libellum Arabice vertit, 276.

Juda ben Schelomo Alcharizi Galeni de animâ libros Hebraice vertit, 253.

K.

Kalonymos Galeni de clysteribus et dolore colico librum Hebraice vertit, 262.

Kosta ben Luka, 178; Arabice vertit Hippocratis aphorismos, 98; Euclidis elementorum libros II posteriores, 178; Theodosii sphaericorum librum I et II, 206; ejusd. de habitationibus; de diebus et noctibus, 207; Aristarchi de magnitudinibus et distantis solis et lunae, 209; Hypsiclis de adscensionibus signorum coelestium, 210; Heronis de oneribus trahendis, 213; Plutarchi de placitis philosophorum physicis, 225; ejusd. de virtutis exercitio, 226; Galeni in Hippocratis aphorismos commentarios, 249; Alexandri Aphrodisiensis commentarios in Aristotelis de auscultatione physicâ, 275; Costi de agriculturâ opus, 291; Joannis Philoponi commentarios in libros IV posteriores Aristotelis de auscultatione physicâ, Add.; scripsit solutionem dubiorum in Euclidis elementis obviorum, 188.

Kotbuddin Mohammed Schirazensis compendium astronomiae ex almagesto concinnavit, 235.

Kuschiar ben Labban Ptolemaei almagestum in compendium redegit, 235.

L.

Lokman, 80, 81; ejus fabulae ab Aesopicis derivatae, 83.

M.

Mohadsdsabuddin Abdurrahman ben Ali ben Addachawar Hippocratis prognostica explicavit, 111.

Mohammed ben Abdan ben Abdulwahed Hippocratis aphorismos explicavit, Add.

Mohammed ben Ahmed Alhazemi Ptolemaei almagestum in compendium redegit, 235.

Mohammed ben Badschah, vulgo *Aven Pace*, commentariis illustravit Aristotelis de auscultatione physicâ; de meteoris; de generatione et corruptione; de animalibus et plantis; de animâ; de sensibus; de iis, quae ad logicam pertinent, 173; Galeni de medicamentis simplicibus libros, 271.

Mohammed ben Dschaber Albatani, vulgo *Albategnus*, 195; commentario illustravit Ptolemaei quadripartitum, 235; in compendium redegit Archimedis opera geometrica, 195; Ptolemaei almagestum, 234.

Mohammed ben Hamza Alfani Porphyrii isagogen explicavit, 284.

Mohammed ben Isa Abu Abdullah Almahani diversas ex Euclidis elementis propositiones explicavit, 188; Archimedis de sphaerâ et cylindro librum II commentario illustravit, 196.

Mohammed ben Kathir Alfergani almagesti electionem scripsit, 235.

Mohammed ben Musa Apollonii Pergaei de sectionibus conicis libros explicavit, 204.

Mohammed Wezirus Ptolemaei fructum Persice vertit, 234.

Moses ben Maimun, sive *Maimonides*, 114; Hippocratis aphorismos explicavit, 112; aphorismos artis medicae ex Hippocrate Galenoque concinnavit, 114; Galeni de methodo medendi libros explicavit, 269; ejusd. libros XXI in compendium redegit, 272.

Mowaffekuddin Bagdadensis in compendium redegit Platonis de semine genitali tractatum, 122; Porphyrii isagogen, 285.

N.

Nasiruddin Tusensis, 185; Persice vertit Ptolemaei quadripartitum, 233; commentariis illustravit Euclidis elementa, 68, 180, 185; data, 182; phaenomena; opticam, 189; Apollonii Pergaei de sectionibus conicis libros, 204; parvum Alexandrinorum astronomum, 68, 212; Ptolemaei almagestum, 228, 234; centiloquium, 232.

Nuruddin Ali ben Mohammed Porphyrii isagogen oratione metricâ expressit, 282.

O.

Omar ben Tarchan commentariis illustravit Ptolemaei quadripartitum, 235; Dorothei opera, 293.

P.

Probus, Hibas et Cumas Aristotelis opera Syriace verterunt, 8, 130.

R.

Rabanus Tabarita Ptolemaei almagestum Arabice vertit, 228.

S.

Sadakah ben Mandscha ben Sadakah Assameri Hippocratis aphorismos explicavit, Add.

Sadjius, sive *Sergius* Apollonii Tyanensis librum de rerum creatarum arcanis Syriace vertit, 239.

Said ben Abdulaziz Alnili Hippocratis aphorismos explicavit, 112.

Said ben Masud elementorum Euclidis libros VI priores explicavit, 180, 187.

Sallam Alabrasch Aristotelis de auscultatione physicâ libros transtulit, Add.

Samarcandi diversas ex Euclidis elementis propositiones explicavit, 188.

Schahdi Karchensis Hippocratis de fetu librum Arabice reddidit, Add.

Schamli Arabice vertit Galeni de chymo librum, 256; Themistii commentarium in librum 2° metaphysicorum Aristotelis, 287.

Senan ben Thabet ben Korrah, 196; Archimedis de triangulis librum explicavit, 196.

Send ben Ali elementorum Euclidis libros IX explicavit, 187.

Sergius ben Helia Costi de agriculturâ opus Arabice vertit, 291.

Sergius Resinensis Hippocratis libros Syriace vertit, 95; Aristotelis dialecticam explicavit, 20, 165.

Simon Procli institutionem theologicam Armeniace vertit, 289.

Soleiman ben Hasan ebn Dscholdschol scripsit explicationem nominum medicamentorum simplicium, in Dioscoridis opere obviatorum, 220; supplementum medicamentorum simplicium, quae in Dioscoride desiderantur, 220.

Stephan ben Basil Arabice vertit Dioscoridis de medicamentis simplicibus libros, 216; Galeni de venarum sectione, 246; de motu thoracis et pulmonis; de animâ; de musculorum motu, 253; de respirationis causis; de respirationis difficultate; de plenitudine; de atrâ bile, 255; Oribasii de medicamentis usitatis librum, 295.

T.

Taher ben Ali Aschschadschari Hippocratis aphorismos commentario illustravit, Add.

Thabet ben Korrah, 177; Arabice vertit Archimedis de dimensione circuli librum, 191; lemmata, 192; Eutocii de duabus lineis, 198; Apollonii Pergaei sectionum conicarum libros III posteriores, 199; Theodosii sphaericorum librum tertium, 206; Autolycei de siderum inerrantium ortu et occasu, 209; Ptolemaei de planetarum hypothesibus, 132; Galeni de chymo, 256; de sectâ suâ, 257; Procli commentarium in Pythagorae aurea carmina, 288; commentariis illustravit Aristotelis de auscultatione physicâ librum I, 173; Euclidis elementorum libros XIV, XV, 188; Apollonii Pergaei de proportionis sectione librum I, 178, 202, 205; Ptolemaei almagestum, 178, 234; in compendium redegit Hippocratis de aëre, aquâ et locis librum, 113. Aristotelis categorias, 171; de interpretatione; analytica priora, 172; Ptolemaei quadripartitum, 231, 236; almagestum, 235; Galeni de methodo medendi, 269; de temperamenti inaequalis vitio; de diebus criticis; de locis adfectis; de alimentis; de marasmo; de medicamentis vomitoriis; de atrâ bile; de medicamentis simplicibus; de victûs ratione in morbis acutis, 270; Nicomachi de arithmeticâ librum, Add.; scripsit mysteriorum in Platonis republicâ obviorum solutionem, 124; introductionem in Euclidis elementa, 188; de iis, quae Theon in supputatione eclipsis solis lunaeque praetermisit; de causâ discriminis inter Ptolemaei tabulas astronomicas illasque, quae probatae habentur, Add.

Theodorus Aristotelis analytica priora Arabice vertit, 132.

Theophilus Edessenus Homeri carmina Syriace vertit, 14, 73; vocalium Syriacarum figuras effinxit, 73.

Thomas Galeni librum de animi vitiorum cognitione atque medelâ Arabice vertit, 258.

W.

Wartan, 84; fabulas Aesopicas Armeniace vertit, 84; historiam et geographiam Armeniae scripsit, 84.

Widschan ben Wastem Abu Sahl Cuhensis Euclidis elementa explicavit, 187; additamenta in Archimedis de sphaerâ et cylindro librum II scripsit, 196.

De

Auctorum Graecorum

Versionibus et commentariis Syriacis, Arabicis,
Armeniacis Persicisque commentatio.

Pars Prima.

De causis et ratione studiorum, quae Syri, Arabes,
Armenii atque Persae in vertendis explicandisque
auctorum Graecorum scriptis collocarunt.

...et ...
...et ...
...et ...
...et ...
...et ...

De

...et ...
...et ...
...et ...
...et ...
...et ...

Auctorum Graecorum

Versionibus et commentariis Syriacis, Arabicis,
Armeniacis Persicisque commentatio.

Parti prima.

De causis et ratione studiorum, quae Syri, Arabes,
Armenii atque Persae in vertendis explicandisque
auctorum Graecorum scriptis collocarunt.

...et ...
...et ...
...et ...
...et ...
...et ...

De

Auctorum Graecorum

versionibus et commentariis Syriacis, Arabicis, Armeniacis Persicisque
commentatio.

§. I.

Omnis de auctorum Graecorum versionibus et commentariis Syriacis, Arabicis, Armeniacis Persicisque disputatio in duas commodissime partes distribui posse videtur; quarum altera exponet, quibus causis literarum Graecarum studia apud Syros, Arabes, Armenios Persasque excitata fuerint atque promota, quas prae ceteris disciplinas ex universo literarum Graecarum ambitu populi illi tractandas sibi sumserint, quo successu in vertendis atque explicandis auctoribus Graecis versati fuerint, quantum denique auxilii ab illis auctorum Graecorum versionibus et commentariis Syriacis, Arabicis, Armeniacis atque Persicis in emendando atque interpretando Graecorum exemplarium textu repeti possit; altera disputationis pars ipsos sigillatim auctores Graecos eorundemque opera, quae vel in Syriacum, vel in Arabicum, Armeniacum Persicumque sermonem translata commentariisve illustrata fuere, recensebit, auctores illarum versionum atque commentariorum, nec non aetatem, quantum quidem fieri poterit, notabit, codicesque, si qui in librorum orientalium thesauris, qui in occidentis oris adservantur, obviam fuerint, enumerabit. Prior

illa disputationis nostrae pars *quatuor* absolvetur *capitibus*, pro numero scilicet populorum, quorum studia, in vertendis atque explicandis auctoribus Graecis collocata, considerata nobis atque perpendenda sunt. Quare primum de *Syrorum*, deinde de *Arabum*, porro de *Armeniorum*, denique de *Persarum* circa auctores Graecos studiis agetur.

Pars Prima.

De causis et ratione studiorum, quae Syri, Arabes, Armenii atque Persae in vertendis explicandisque auctorum Graecorum scriptis collocarunt.

Cap. I.

De Syrorum in vertendis explicandisque auctoribus Graecis studio.

§. II.

Postquam *Alexandri Magni* victricibus armis universus fere oriens in Graecorum potestatem concessisset, mirum quanta in terris illis rerum immutatio consecuta sit. Namque ex eo tempore cum Graecis hominibus Graeci quoque mores, Graecorum lingua, artes atque scientiae in Asiam Africamque invectae sunt; id quod maxime in Aegypto atque Syria evenit, quibus in terris potentissimae omnium, quae dissoluto *Alexandri Magni* imperio emergerant, civitates, *Ptolemaeorum* et *Seleucidarum* sub auspiciis, florebant. Aegyptum eiusque caput, *Alexandriam*, literarum Graecarum post *Alexandri Magni* tempora sedem principalem evasisse, nemo est, qui ignoret; pari fere studio etiam in Syriae principe urbe, *Antiochiâ*, lingua et literae Graecorum colebantur, quod vel ex *Cicerone* discas, qui ¹⁾ *Antiochiam celebrem quondam urbem et copiosam, atque eruditissimis hominibus*

1) Pro Archia poeta, cap. III.

liberalissimisque studiis affluentem praedicat. Quod *Antiochia* praeivit exemplum, reliquae nobiliores Syriae urbes, *Apamea*, *Emesa*, *Laodicea*, *Epiphania*, *Samosata* aliaeque non potuere non sequi; et quum Syri Graecis intermisti urbes illas incolerent, fieri haud potuit, quin Graecorum linguâ literisque imbuerentur.

§. III.

Graecorum in Syriam dominatus ad quartum et sexagesimum ante Christum annum duravit; quo tempore Syria a *Pompejo Magno* in provinciae Romanae formam redacta fuit. Jam etsi dominos mutaverint Syri, Graecorum tamen mores, instituta, lingua atque eruditio haud cessabant; imo ex eo tempore, quo religio Christiana in Syriâ invaluit, illis quoque Syris, qui trans *Euphratem* incolebant, minusque ante cum Graecis conversabantur, arctius quoddam cum Graecorum linguâ ipsisque Graecis intercessit commercium. Huic commercio ansam dederunt partim sacri Christianorum libri, maximam partem Graeco sermone exarati, partim ecclesiarum Syriacarum cum Graecis nexus mutuaeque negotia. Quod ad sacros Christianorum adtinet libros, ab eruditioribus Syris omnino Graece legi atque intelligi poterant; verum id agebatur, ut in concionibus sacris imperitiori plebi praelegerentur, quod nonnisi sermone vernaculo fieri potuit. Hinc necessitas enata, Novi Testamenti libros in linguam Syriacam convertendi; quae res secundis auspiciis suscepta atque consummata fuit. Quo tempore sacri Christianorum libri primum Syriace conversi fuerint, haud quidem constat; sed probabilis admodum illorum videtur sententia, qui illam versionem, quae *simplicis*, *ܐܡܬܐ*, *بسيطة*, nomine insignitur, exeunte secundo post Christum natum seculo adornatam existimant. Id certe constat, versionem illam antiquissimum literaturae Syriacae esse documentum, ejusque auctores (vix enim unius viri operâ concinnata videtur) linguae Graecae haud mediocriter gnaros fuisse.

Neque tamen existimes, translatis jam in linguam Syriacam Novi Testamenti libris, Graeca exemplaria a Syris seposita fuisse atque neglecta; contra, laudabili illâ antiquâ versione non contentus *Philoxenus*, Hierapolis episcopus, ineunte seculo post Christum sexto alteram, *Polycarpi* operâ, adornari curavit, quam ineunte seculo septimo *Thomas Heracleensis* ad Graeca exemplaria recognovit emendavitque.

§. IV.

Praeter sacros Christianorum libros et Syriacarum ecclesiarum cum Graecis nexus mutuaque negotia linguae Graecae inter Syros studium haud leviter promoverunt. In conciliis ecclesiasticis Syrorum episcopi cum Graecis confluebant, res tractandas Graecâ ut plurimum linguâ transigebant, conciliorumque decreta atque canones, Graeco maxime sermone compositos, in Syriacum transferebant. Neque patrum Graecorum scripta negligi a Syris poterant, quinimo diligenter in sermonem Syriacum convertebantur; adeo quidem, ut haud pauca auctorum ecclesiasticorum scripta, quae in Graecis codicibus desiderantur, in Syriacis ad nostram usque aetatem superarint; id quod de *Theodori Mopsuesteni*, *Diodori Tarsensis*, *Severi Antiocheni*, *Eusebii Caesareensis*, aliorumque scriptis constat ²⁾. Quo autem utilissimum illud, et omnino necessarium Syrorum cum Graecis commercium absque offendiculo posset sustentari, in ecclesiis Syriacis viris doctioribus interpretum munus demandatum fuit; quorum operâ maxime ea, quae ad ecclesiarum constitutionem pertinebant, scripta, ut conciliorum decreta, libri liturgici etc. e Graeco in Syriacum sermonem conversa sunt ³⁾. Inde evenit,

2) Jos. Sim. Assemanii biblioth. orient. Clement. Vatic. t. I, in prologo de scriptoribus Syris, p. I.

3) Assemanii biblioth. orient. t. I, p. 475.

ut plures ecclesiarum Syriacarum doctores *interpretum* cognomento insignitos inveniamus; quorum e numero *Paulus*, Callinici urbis in Osroëna episcopus, qui ineunte seculo sexto inclaruit, et praesertim *Severi* libris e Graeco in Syriacum sermonem vertendis operam navavit; nec non *Jacobus Edessenus*, qui labente seculo septimo floruit, et praeter auctorum ecclesiasticorum scripta etiam *Aristotelis* nonnullos libros, in his *categorias*, *de interpretatione* librum et *analytica*, imo etiam *Nicolai compendium philosophiae Aristotelicae* e Graeco in Syriacum sermonem transtulit ⁴⁾.

§. V.

Neque tamen religionis duntaxat rerumque ecclesiasticarum causâ ad linguae Graecae literarumque Graecarum studia delati sunt Syri, fuere et alia momenta, quae illius linguae cognitionem suaderent: in his praeprimis artium liberalium atque scientiarum, philosophiae, mathematicae atque medicae artis studia. Namque ex eo tempore, quo religio Christiana inter Syros invaluit, in iis maxime Syrorum urbibus, ubi ecclesiarum antistites sedem fixerant, ludi literarii excitati sunt, in quibus, praeter sacrae scripturae et patrum ecclesiasticorum tractationem, profanarum quoque, ut dicuntur, disciplinarum studia vigeabant. In *Nestorianorum* potissimum ludis literariis omnes artes liberales, grammatica, poëtica, rhetorica, dialectica, arithmetica, geometria, astronomia, medicina, aliaeque doceri consueverant ⁵⁾. Jam vero in tradendis disciplinis illis quosnam duces atque magistros sequi poterant Syri, nisi Graecos? Vertendi igitur in sermonem Syriacum erant illi auctores Graeci, qui memoratas disciplinas in scriptis suis praeceperant. Inter Graecorum philosophos maximum temporis aestimabatur *Aristoteles*, inter medicos *Hippocrates*

4) Assemanii biblioth. orient. t. II, p. 46, 47. t. I, p. 468, 475.

5) Assemanii biblioth. orient. t. III, pars II, p. 943.

et *Galenus*; quare haud mirandum, si horum auctorum scripta prae ceteris in linguam Syriacam verterentur.

§. VI.

Omnium autem, quos Syri tenebant, ludorum literariorum et antiquitate et dignitate maxime se commendabat, quae *Edessae* florebat, academia. In illâ urbe haud ignobilis, pro illorum temporum ratione, habebatur bibliotheca; illic et Syriacae et Graecae linguae literarumque studia fervebant ⁶⁾. Facile igitur conjicias, academiae Edessenae doctores primos, vel in primis fuisse, qui vertendis auctorum Graecorum scriptis operam navarent. Id quod et usu venit; namque medio jam seculo quinto post Christum natum *Cumas* et *Probus*, academiae Edessenae doctores, adhibito socio *Hiba*, ecclesiae Edessenae antistite, *Aristotelis* scripta e Graeco in Syriacum sermonem verterunt ⁷⁾.

§. VII.

Haud multo post, vergente nimirum seculo quinto, iniquam sortem celebris illa academia Edessena experta est. Cum enim *Nestorii* partes sequerentur hujus academiae doctores, primum a *Rabulâ*, Edessae episcopo, qui *Cyrillo* favebat, vexati atque e sedibus suis exturbati sunt. Extincto *Rabulâ*, et succedente in ejus locum *Hibâ*, extorres illi Edessenae academiae doctores sedes suas denuo quidem repetierunt; sed brevi post, *Cyro* Edessae episcopo, Nestoriana partis adversarii tantum apud *Zenonem* imperatorem valere, ut ejus jussu non tantum academiae Edessenae doctores ex urbe ejicerentur, verum et ipsa academia funditus everteretur ⁸⁾.

6) Mosis Chorenensis histor. Armeniae, lib. II, c. 35, p. 149, 150.

7) Ebedjesu catalog. libror. Syriacor. in Assemanii biblioth. orient. t. III, P. I, p. 85.

8) Assemanii biblioth. orient. t. II, p. 402. t. III, pars I, p. 376, 378.

§. VIII.

Neque tamen iniqua haec sors, quam experta est academia Edessena, literarum studiis magno fuit detrimento. Contra, illo casu factum est, ut, quae Syri Nestoriani colerent, literarum studia cum profugis in Persidem aliasque orientis terras migrarent. Namque, qui *Edessâ* pulsi erant, viri docti maximam partem in Persarum regionem se contulerunt, ibique benigne excepti excitandis atque promovendis literarum studiis, maxime in scholis, quae *Nesibi* et *Gandisaporae* florebant, operam navarunt. Imo, nisi omnia nos fallunt, utraque schola ex academiae Edessenae ruinâ consurrexit. De Nesibenâ certe scholâ constat, eandem paulo post quam Nestoriani *Edessâ* primum ejecti essent, conditam fuisse; de Gandisaporensis scholae origine in diversas partes abeunt scriptorum sententiae. *Abulfaradschius* auctor est ⁹⁾, jam *Saporis* I, Persarum regis, tempore cum *Aureliani* filiâ, *Sapori* in matrimonium locatâ, Romanos Graecosque medicos in Persidem venisse, conditâque a *Sapore* urbe *Gandisaporâ* academiam Hippocraticam illic instituisse. Contra *Amru*, ab *Assemanio* citatus ¹⁰⁾, tradit, *Gandisaporam* demum a *Sapore* II, subactâ jam magnâ Syriae parte, conditam fuisse; quam sententiam propius ad veritatem, quam *Abulfaradschii* narrationem, accedere cum *Sprengelio* ¹¹⁾ lubentius eo existimamus, quod *Abulfaradschius* in illâ narratione plus simplici vice alucinatus est. Tradit enim, *Aurelianum* cum *Sapore*, postquam filiam suam illi in matrimonium locasset, pacem iniisse. At vero constat, *Aureliano* cum *Sapore* nullum bellum fuisse; videtur *Abulfaradschius* *Aurelianum* cum *Valeriano* confudisse, qui

9) Chron. Syr. p. 62 text. Syr., 59 vers. Lat. Histor. dynast. p. 129 text. Arab., 82 vers. Lat.

10) Biblioth. orient. t. II, q. 398.

11) Histor. pragmat. artis medicae, edit. III, t. II, p. 341, 342.

omnino infelicissimum cum *Sapore* bellum gessit. Refert porro *Abulfaradschius*, *Aurelianum* fulmine tactum obiisse, cum tamen, *Vopisco* teste, gladio interfectus fuerit. Quodsi vero, ex *Amru*i sententia, a *Sapore* II, qui anno post Christum natum 380 vitâ excessit, *Gandisapora* condita fuerit, perquam verisimile videtur, illius urbis scholam ex academiae Edessenae ruinis excitatam fuisse, vel eo tempore, quo primum ex *Edessâ* pulsi sunt *Nestoriani*, anno nimirum 432, vel postquam alterâ vice in exilium missi, eversâ funditus academiâ Edessenâ, anno 489¹²⁾.

§. IX.

In Persidis scholis, quas tenebant *Nestoriani*, eadem, quae ante in academiâ Edessenâ, tractabant studia: scilicet praeter sacras literas philosophiam maxime Aristotelicam, artemque medicam ad mentem *Hippocratis*. Quibusnam *Aristotelis* libris in institutione potissimum usi fuerint, discas ex *Bar-Hebraeo*, qui ex *Aristotelis* libris praeprimis *categorias*, *de interpretatione*, *analytica*, *topica*, *de sophisticis elenchis*, *poëticam*, *rhetoricam* et *de physicâ auscultatione* libros in scholis tradendos praecipit¹³⁾. In hunc modum constitutis Syrorum scholis, linguae Graecae auctorumque Graecorum studia haud facile intermitteri poterant. Etsi enim *Aristotelis* scripta, ut superius monitum fuit, medio jam seculo quinto in sermonem Syriacum conversa fuerint, haud tamen ex illâ versione omnes insequentium temporum doctores pendere poterant. Namque haud potuit fieri, quin primi interpretes saepius lapsi essent; quare in dubiis minusque perspicuis locis Graeca exempla adeunda erant; quo etiam factum est, ut

12) De academiâ, quae *Gandisapora*e floruit, vide Schulzii dissertationem de *Gandisaporâ*, in comment. societ. scient. Petropol. vol. XIII, p. 437.

13) Assemanii biblioth. orient. t. III, pars II, p. 938.

non modo *Aristotelis*, sed etiam reliquorum auctorum Graecorum, quos maxime versabant Syri, scripta plus simplici vice in Syriacum sermonem verterentur, antiquioresque versiones ab insequentium temporum viris doctis saepius castigarentur atque emendarentur.

§. X.

Neque tamen existimes, Syrorum e gente *Nestorianos* solos linguae Graecae operam navasse, auctoresque Graecos in sermonem Syriacum convertisse; quinimo et *Jacobitarum* quam plurimi iisdem studiis diligenter incumbabant. Ex eorum numero *Sergius Resinensis*, medicus, qui seculo sexto inclaruit, primusque, teste *Abulfaradschio* ¹⁴⁾, philosophicos medicosque Graecorum libros in linguam Syriacam transtulit. In eo tamen lapsus videtur *Abulfaradschius*, quod *Sergium* primum exstitisse dicat, qui philosophicos Graecorum libros Syriace verterit. Namque si vera sunt, quae supra ex *Ebedjesu* catalogo librorum Syriacorum de *Cuma*, *Probo* et *Hiba* retulimus, transtulisse eos nimirum seculo quinto *Aristotelis* scripta e Graeco in Syriacum sermonem: perperam ab *Abulfaradschio* traditur, *Sergium*, qui seculo sexto vixit, primum fuisse, qui philosophicos Graecorum libros in linguam Syriacam converterit. Ex *Jacobitarum* sectâ porro vertendis Graecorum scriptis seculo septimo inclaruere *Athanasius II*, *Jacobitarum* patriarcha, nec non *Jacobus*, *Edessae* episcopus. *Athanasius* praeter *Severi homilias Aristotelis* libros ad dialecticam pertinentes, *Porphyriique Isagogen* in sermonem Syriacum convertit; eosdem dialecticos *Aristotelis* libros, et *Nicolai compendium philosophiae Aristotelicae* *Jacobus* Syriace reddidit ¹⁵⁾.

14) *Histor. dynast.* p. 150 text. Arab., 94 vers. Lat.

15) *Assemanii biblioth. orient.* t. I, p. 493, 475.

§. XI.

Laetius adhuc literarum Graecarum studia eo tempore apud Syros effloruerunt, quo Arabes orientis imperium tenebant. Jam a Persarum regibus *Nestoriani* magno in honore habiti fuere ¹⁶⁾; verum majoris adhuc aestimati sunt ab Arabum imperatoribus, quos vulgo Chalifas dicunt; id quod eruditione suâ, maxime vero artis medicae peritiâ, cui arti praesertim incumbabant, consecuti sunt. Mirum quantum doctis illis viris delectati sint Chalifae regnique proceres, quam familiariter illis usi, quantisque eos beneficiis honoribusque auxerint. Juvabit e multis exemplis unum tantum alterumve proferre. *Mardansua* medicus, qui in *Nesibis* urbis expugnatione *Mohammedem*, *Abdulmaleki Merwani* filium, Chalifae fratrem, adjuverat, ab eodem *Abdulmaleko Nesibi*, *Baarbajae* et *Banuhadrae* praefectus fuit. *Simeon Kaskarensis* sub *Mansuro* Chalifâ, *Abrahamus*, *Salmuaei* medici frater, sub *Motasemo*, et *Othmanus*, *Saïdi* filius, sub *Motawakkelo* aerario publico praepositi fuere ¹⁷⁾. *Assemanius* longum catalogum medicorum atque scribarum, Nestorianaë sectae addictorum, concinnavit, qui in Chalifarum vel procerum aedibus versarentur; in his *Georgius Mesue*, ejusque filius *Joannes*, *Bochtjesus* magnus, *Georgius Bochtjesu* filius, *Bochtjesus Georgii*, *Gabriel Bochtjesu*, *Bochtjesus Gabrielis*, et *Gabriel* atque *Joannes* filii

16) Quanti Syros Nestorianos Persarum reges fecerint, inde perspicias, quod illorum operâ in gravissimis rebus, legationibus, aliisque id genus negotiis uterentur. *Chosroë Nuschirwano* Persis imperante *Paulus*, *Seleuciaë* episcopus, ad transigendum pacis negotium *Byzantium* missus fuit; similiter et *Chosroë Perwizo* sceptrâ tenente *Jesujabus Arzunita*, patriarcha, et *Millesius*, *Senae* episcopus, ad *Mauritium* imperatorem legati missi. — Vide *Assemanii biblioth. orient. t. III, P. II, p. 90, 94.*

17) *Assemanii biblioth. orient. t. III, P. II, p. 96.*

Bochtjesu, Israël Tifurensis, Honainus Isaci. Isacus Honaini, aliique, medici; Abu Noe Anbarensis, Abdullah Simeonis, Abdulmasih Hirtensis, Jacobus et Wehebus, Abdon Mochalladi et Salama Saidi, Hasanus Omari, Abulhasanus etc. scribae; quibus omnibus magna apud patronos dominosque suos auctoritas, magnaue emolumenta ¹⁸⁾. Quae emolumenta cum maxime eruditione suâ consequerentur Syri, non potuere magistros suos, auctores nimirum Graecos, quibus omnem eruditionem illam acceptam referebant, non diligenter evolvere, quantumque liceret, ex illis proficere. In quo quidem negotio egregie adjuti fuere ab Arabum imperatoribus ex gente *Abbasidarum*, qui, missis in Graecorum terras legatis, libros Graecos, philosophici maxime atque medici argumenti, undique conquiri, conquisitosque verti jusserunt ¹⁹⁾.

§. XII.

Jam secundus ex *Abbasidarum* gente imperator, *Abu Dschafar Almansur* literarum studiis haud parum favisse dicitur ²⁰⁾; idem difficili morbo laborans *Georgium Bochtjesu*, vel *Bachtischuae* filium, insignem illius aetatis medicum Syrum, *Gandisaporâ Bagdadum arcessivit*, et, recuperatâ ejus ope sanitate, X aureorum millibus donatum dimisit ²¹⁾. *Almansuri* jussu *Georgium* plures medicorum Graecorum libros Arabice vertisse, auctor est *Ebn Abi Osaibea* ²²⁾; neque tamen memorat,

18) Assemanii biblioth. orient. t. III, P. II, p. 97.

19) Abulfaradschii histor. dynast. p. 246, 247 text. Arab., 160 vers. Lat.

20) Abulfaradschii histor. dynast. l. c.

21) Abulfaradschii histor. dynast. p. 221, 222 text. Arab., 143, 144 vers. Lat.

22) Cod. mscr. biblioth. Palat. Vindob. cap. IX, fol. 125 verso, ubi haec leguntur: وهو (جورجس) أول من ابتداء في نقل

utrum versiones illae ex archetypis Graecis, an e Syriacis exemplaribus profluxerint. Sub *Almansuri* successore, *Almahdio*, *Theophilus* Edessenus floruit, astronomiae peritus, eamque ob rem Chalifae acceptissimus. Hunc *Abulfaradschius* duos *Homeri* libros de Ilii excidio e Graeco in Syriacum sermonem elegantissime vertisse memorat ²³). Idem *Abulfaradschius* auctor est ²⁴), *Harunem Arraschidum Joanni filio Masawaihi*, ماسويه, vulgo *Mesue*, Syro, quo medico utebatur, librorum medicorum vertendorum negotium injunxisse. *Abulfaradschio* adstipulatur etiam *Ebn Abi Osaibea* ²⁵); contra *Leo Africanus* ²⁶), quod auctores

الكتب الطبية الى اللسان العربى عند ما استدعاه المنصور i. e. is (Georgius) primus fuit, qui libros medicos in linguam Arabicam vertere institueret, cum eum arcessivisset Alman-sur. — Adde, quod in Georgii vita, fol. 78, memoratur: i. e. نقل للمنصور كتباً كثيرة من كتب اليونانيين الى العربى vertit in Almansuri gratiam multos Graecorum libros in linguam Arabicam.

23) Histor. dynast. p. 40, 61, 228 text. Arab., 26, 40, 148 vers. Lat. Plura de *Theophilo* ejusque Syriacâ *Homeri* versione dabimus infra, ubi de *Homeri* versionibus orientalibus speciatim agetur.

24) Histor. dynast. p. 236 text. Arab., 154 vers. Lat.

25) In Joannis Mesue vitâ, fol. 109: قلده الرشيد ترجمة الكتب

القديمة مما وجد بانقرة وعمورية وبلاد الروم حين سبأها المسلمون ووضعها امينا على الترجمة وخدم هارون والامين

i. e. injunxit والمامون وبقي على ذلك الى ايام المتوكل

(Joanni Mesue) Arraschid interpretationem librorum antiquorum, qui inventi fuere Ancyrae, Amorii Graecorumque urbibus, cum eas Moslemi expugnarent; constituitque eum curatorem libris interpretandis. Servivit autem Haruni, Amino, Mamuni, perman-sitque in eâ conditione ad Motawakkeli usque tempora. —

laudati de *Harune* praedicant, *Harunis* filio *Almamuni* tribuit, memorans, *Almamunem*, cum provinciam *Chorasan*, quam regendam a patre acceperat, peteret, comitem sibi adscivisse *Joannem Mesue*, *Bagdadi* studiorum causâ degentem. Cum deinde *Almamun* imperii summam adeptus esset, misisse in Syriam, Aegyptum atque Armeniam, qui libros Graecos conquirerent. Reversis his magnâ cum librorum copiâ, *Almamunem* libros illos verti jussisse, illique negotio *Joannem* praefecisse; ejus sub auspiciis *Aristotelis* et *Galen*i opera translata fuisse. In *Leonis* sententiam et *Assemanius* discedit ²⁷⁾, et profecto omnis illa narratio magis *Almamuni*, cujus propensus in literarum studia animus notissimus est, quam *Haruni* convenire videtur. Imo ille ipse *Abulfaradschius* refert ²⁸⁾, *Almamunem* perfecisse, quod ipsius avus *Almansur* orsus fuerit; petiisse eum a Romanorum imperatoribus, ut, quos haberent libros philosophicos, sibi transmitterent; quod ubi factum fuisset, libros illos viris doctis vertendos tradidisse, versosque, diligenter ut legerentur atque perdiscerentur, commendasse. Neque tamen negaverim, jam ab *Harune* librorum vertendorum curam *Joanni Mesue* fuisse demandatam; potuit omnino et *Harun Almansuri* vestigiis insistere, etsi in illo studio a filio suo *Almamune* superatus fuerit.

Notandum ad hunc locum, falli *Osaibeam*, ubi *Amorii* expugnationem jam ad *Arraschidi* tempora referat. Namque si *Jakutum* in *Lexico Geographico*, ad vocem *عمو، رية* (Cod. mscr. biblioth. Palat. Vindob.) nec non *Ebn Alchatibum* in *Chronologiâ Chalfarum* (Casirii biblioth. Arab. t. II, p. 187) audiamus, *Amorium Almotasemo* demum imperante ab Arabibus expugnatum fuit.

26) De viris quibusdam illustribus apud Arabes, in Hottingeri bibliothecario quadripartito, p. 246 — 249.

27) Biblioth. orient. t. III, P. I, p. 501, 502.

28) Histor. dynast. p. 246, 247 text. Arab., 160 vers. Lat.

§. XIII.

Utcunque res se habeat, licet *Harunis*, licet *Almamunis*, vel denique utriusque jussu *Joanni Mesue* vertendorum librorum cura demandata sit, id certe constat, maxime *Almamune* et *Almotawakkelo* imperantibus Syros vertendis Graecorum scriptis operam navasse. Omnibus autem, qui Syrorum e gente unquam prodierunt, auctorum Graecorum interpretibus palmam praeripere videtur *Honainus* filius *Isaci*, *Almotawakkelo* imperante clarus, qui linguam Graecam in Graecorum terris, Arabicam *Bassorae* addidicerat; ita ut Graecorum scripta non Syriacâ duntaxat, vernaculâ sibi linguâ, verum etiam Arabice reddere posset, et omnino reddiderit ²⁹⁾. Illo tempore magna auctorum Graecorum vis, philosophi maxime, medici atque mathematici in linguam Syriacam Arabicamque conversi sunt; in his *Hippocrates*,

29) Abulfaradschii hist. dynast. p. 263, 264 text. Arab. 171, 172 vers. Lat. Ebn Abi Osaibea in *Honaini* vita, fol. 115 verso:

نقل حنين لابن ماسويه كتباً كثيرة وخصوصاً من كتب جالينوس بعضها الى اللغة السريانية وبعضها الى العربية وكان حنين اعلم i. e. transtulit ahl زمانه باللغة اليونانية والسريانية والفارسية *Honainus* filio *Masawaihi* multos libros, et praesertim e *Galen*i scriptis, partim in Syriacum, partim in Arabicum sermonem, fuitque *Honainus* inter aequales suos peritissimus linguae Graecae, Syriacae atque Persicae. — Adde, quod p. 117 legitur: تعلم لسان اليونانيين بالاسكندرية وكان جليلاً في ترجمة وهو اوضح معاني كتب ابقراط وجالينوس ولخصها احسن تلخيصاً (*Honainus*) i. e. didicit وكشف ما استغلق منها ووضح مشكلها *Graecorum* linguam *Alexandriae*, fuitque eximius in eâ interpretandâ; dilucidavit sensum librorum *Hippocratis Galeni*-que, eosque optime exposuit; explicavit quae intellectu difficilia essent, obscuraque illustravit. — Plura de *Honaino* infra, ubi de *Hippocratis* versionibus agetur.

Dioscorides, Galenus, Aristoteles, Theophrastus, Alexander Aphrodisiensis, Euclides, Archimedes, Ptolemaeus alique. Videntur antiquiores illae auctorum Graecorum versiones, quae ante *Honaini* tempora adornatae fuere, haud paucis mendis vitiisque laborasse, adeo ut novarum perfectiorumque oriretur desiderium. Quamvis non negaverim, *Honaini* operâ quam plurimos libros Graecos Syriace atque Arabice versos fuisse, tamen fieri haud potuit, ut omnes, quae ad eum auctorem referuntur, versiones ab ipso profectae sint. Credibile est, *Honaini*, ut antea *Joannis Mesue*, ductu atque auspiciis complures alios vertendis Graecorum libris incubuisse. Certe tradunt auctores Arabici, *Honainum*, censoris quasi munere fungentem, aliorum interpretum emendasse lucubrationes, permultasque versiones ipsi tributas, quae ab aliis profectae essent auctoribus. Ut cetera taceamus, unum duntaxat in medium proferre lubet exemplum. *Abulfaradschius* memorat ³⁰), *Hobaischum*, filium *Asami* (*Hasani*), *Honaini* ex sorore nepotem, sociumque in vertendis Graecorum scriptis, haud paucas elucubrasse versiones, quae tamen maximam partem ad *Honainum* auctorem relatae fuerint; adeo quidem, ut si imperitiores versionem aliquam *Hobaischi* nomine insignitam invenissent, scripturae vitium putarent, deletoque *Hobaischi* nomine, *Honaini* substituerent. Accedit, quod et *Honaini* filius, *Isacus*, interpretandis auctorum Graecorum scriptis operam navaverit ³¹); cujus versiones itidem haud raro

30) *Histor. dynast.* p. 266 text. Arab., 173, 174 vers. Lat. *Chron. Syr.* p. 171 text. Syr., 174 vers. Lat.

31) De *Isaci* in interpretandis auctoribus Graecis studio *Ebn Abi Osaibea* in *Honaini* vita, fol. 117, haec tradit: نقل اسحاق

من الكتب اليونانية الى اللغة العربية كتباً كثيرة الا انَّ جُلَّ عنايته كانت مصروفة الى نقل الكتب الحكمية مثل كتب ارسطوطاليس

patri adscriptas putarim. Cum enim patri *Honaini ben Ishak*, filio vero *Isaci ben Honain* nomen esset, patris vero nomen clarius, quam filii haberetur, facillime accidere potuit, ut librarii filii nomen, *Ishak ben Honain*, in patris, *Honain ben Ishak*, mutarent. Etsi *Honainus* in vertendis Graecorum scriptis omne, ut ajunt, punctum tulisse visus est, tamen et post eum inventi sunt, qui libros Graecos in Syriacum verterent sermonem; in his *Kosta ben Luka*, *Abu Baschar Mata*, *Jahja ben Adi* aliique, de quorum versionibus in secunda commentationis nostrae parte agetur.

§. XIV.

Quaeritur jam, quomodo Syri illi interpretes rem suam gesserint; num, quae jure quodam a bono interprete postulari possunt, praestiterint? Huic quaestioni tum demum ex asse satis possemus facere, si Syriacae illae versiones superstites essent, ut cum archetypis Graecis, ex quibus profectae sunt, conferri possint. Verum enim vero omnes fere auctorum Graecorum versiones Syriacae interciderunt, et, quae adhuc supersunt, perpaucae in bibliothecarum scriniis abditae latent. Neque mireris, versiones illas interciderisse; sicuti enim lingua Syriaca per Arabicam temporis decursu e communi populi usu atque consuetudine submota fuit, ita etiam auctorum Graecorum versiones Syriacae succedentibus Arabicis paulatim ex hominum usu sublatae fuere; quo factum, ut labente tempore omnino interciderent. Quodsi pro ratione veteris illius Syriacae Novi Testamenti versionis de auctorum Graecorum versionibus Syriacis statuere velis, nonnisi optime

وغیره من الحكماء i. e. transtulit *Isacus* quam plurimos libros Graecos in linguam Arabicam; attamen praecipuum ejus studium in libros philosophicos, sicuti *Aristotelis*, aliorumque philosophorum, intentum erat. — Eadem fere in *Isaci* vitâ, p. 124, habentur.

de illis sentias, necesse est. Namque omnes viri docti profiten-
tur, Syriacam illam Novi Testamenti versionem fidam esse atque
accuratam. Verum diversa aliquanto hujus versionis et illarum
videtur ratio, quae philosophicos, medicos atque mathematicos
Graecorum libros exhibent. Namque, quod primum est, quae
in Novi Testamenti libris habetur lingua Graeca ad linguae
Syriacae indolem multo magis accedit, quam is sermo, quo
auctores Graeci, quos profanos dicunt, *Hippocrates*, *Aristoteles*,
Euclides aliique utuntur; deinde et ipsae, quae in Novi Testa-
menti libris tractantur, res multo faciliores intellectu, quam quae
in philosophorum, medicorum atque mathematicorum Graecorum
scriptis instituuntur disquisitiones. Hinc absque negotio intelligas,
Novi Testamenti interpreti haud tantas difficultates, tantaque se
obtulisse impedimenta, quanta philosophorum, medicorum atque
mathematicorum Graecorum officiebant interpreti; adeoque illi
melius, quam huic, negotium cecidisse. Quare, licet admittamus,
interpretes Syros linguae Graecae bene gnaros fuisse, tamen
admodum probabile est, eos praesertim in iis locis, quibus intel-
ligendis profundior illius, quae tractabatur, disciplinae cognitio
requirebatur, haud raro lapsos fuisse ³²).

§. XV.

Ex iis, quae hactenus de Syrorum in vertendis auctoribus Graecis studio disputavimus, facile colligas, eosdem etiam in

32) Exemplum, unde quodammodo discere possis, quâ ratione Syri Graeca in sermonem suum verterint, habetur in *Bar-Hebraei Chronico Syriaco*, p. 231 text. Syr., ubi haec leguntur: ܡܠܟܐ ܕܢܝܢܘܬܐ ܕܥܝܪܐ ܒܚܝܩܐ ܕܡܕܢܗܐ ܕܡܕܢܗܐ ܕܡܕܢܗܐ ܕܡܕܢܗܐ ܕܡܕܢܗܐ.

Quae verba ex *Aristotelis* *Topicor.* l. 1, c. 5, deprompta sunt, et haud infeliciter textum Graecum exprimunt, qui in hunc modum audit: γένος ἐστὶ τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῶ εἶδει ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον.

explicandis illustrandisque auctoribus illis haud segniter versatos fuisse. Cum in Syrorum ludis literariis, sicuti superius monitum fuit, praeter sacras literas maxime philosophia Aristotelica medicinaque Hippocratica docerentur, fieri non potuit, quin *Aristotelis* atque *Hippocratis* opera multis modis, et vivâ voce, et scriptis explicarentur. Inter *Hippocratis* opera prae ceteris *Aphorismi*, inter *Aristotelis* scripta maxime ea, quae ad *Dialecticam* pertinent, in Syrorum scholis tractabantur; unde evenit, ut libri illi quam maxime commentariis illustrarentur. Verum et illi auctorum Graecorum libri, quorum nullus in Syrorum scholis usus, ubi semel in sermonem Syriacum translati essent, haud facile commentariis destitui poterant, si pluribus usui esse debebant. Namque in tantis difficultatibus, quantas philosophicae, medicae atque mathematicae Graecorum disquisitiones hominibus Syris, a Graecorum ingenio haud parum abhorrentibus, objiciebant, librorum Graecorum versiones Syriacae a paucissimis intelligi poterant, nisi expositione aliquâ illustrarentur. Quare quam saepissime ii ipsi, qui libros Graecos in sermonem Syriacum vertebant, eosdem vel notis strictioribus, vel commentariis prolixioribus prosequerentur. Sic *Hibas*, *Sergius Resinensis*, *Jacobus Edessenus*, *Honainus Isaci* filius alique, et interpretum, et explanatorum partes sustinuerunt. Namque *Hibas*, *Cumae Probius* in vertendis *Aristotelis* scriptis socius, ejusdem philosophi *Dialecticam* commentario illustravit³³⁾. Eandem *Dialecticam* *Sergius Resinensis* et *Jacobus Edessenus*, uterque reddendo Syriace *Aristotele* clarus, notis vel commentario prosecuti sunt³⁴⁾.

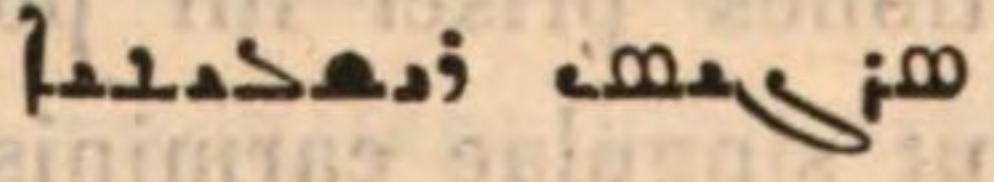
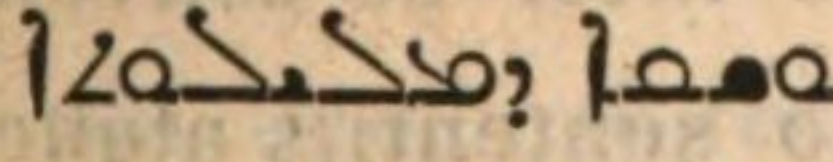
33) Ebedjesu catal. libror. Syror. in Assemanii biblioth. orient. t. III, P. I, p. 176.

34) Ebedjesus in Assemanii biblioth. orient. t. III, P. I, p. 87. Assemani t. I, p. 493. Haud quidem expressis verbis Ebedjesus *Sergium Dialecticae Aristotelis explanatorem* dicit, ejus

Honainus denique, *Isaci* filius, *Galen*i commentarios in secundum *Hippocratis Epidemiorum* librum non tantum Syriace reddidit, verum etiam observationibus in *Hippocratem* auxit illustravitque ³⁵). Memoratis auctorum Graecorum explanatoribus Syriacis addendi prae ceteris *Abrahamus Cascarensis* et *Gregorius Bar-Hebraeus*, quorum uterque explicandis *Aristotelis* scriptis operam navavit ³⁶).

§. XVI.

Quod ad commentariorum in auctores Graecos Syriacorum adtinet indolem, vix certius quid, quam de versionum Syriacarum indole, statui posse videtur. Etenim tantum non omnes illi commentarii interciderunt; et qui ad nostram usque aetatem superarunt paucissimi, in bibliothecarum tenebris latent. Ex Syrorum in codicem sacrum commentariis, quorum exemplum in *Ephraemi* Syri operibus habetur, haud facile commentariorum in auctores Graecos indolem metiaris; namque sacri codicis explanatores Syri, praeter proprium orationis sensum, allegoricum etiam, sive mysticum, sectantur, quae interpretandi ratio in auctorum Graecorum expositione locum vix potuit habere. Unum id, pro ratione, quâ literarum studia apud Syros tractabantur, statui posse videtur, in commentariis illis nonnisi exegeseos rationem habitam, criticam vero, quae haud minus in bono expla-

namque verba in hunc modum audiunt: i. e. *Sergius Resinensis* composuit commentarios in *Dialecticam*. — Neque tamen dubitamus, *Aristotelis Dialecticam* hoc loco innui; quippe quae tanti aestimabatur, ut facile κατ' ἔξοχὴν *Dialecticae* nomine insigniri potuerit.

35) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 251, 252.

36) Ebedjesus in Assemanii biblioth. orient. t. III, P. I, p. 155. Isae Bar Abraham catal. libror. a Gregorio Bar-Hebraeo conscriptor. in biblioth. Medic. codd. mscr. orr. catal. p. 105, 111.

natore requiritur, vel omnino, vel maximam partem neglectam fuisse.

C a p. II.

De Arabum in vertendis explicandisque auctoribus Graecis studio.

§. XVII.

Jam primum omnium satis constat, Arabes ante *Mohammedis* tempora a bonarum artium literarumque studiis ut plurimum alienos fuisse. Quare haud immerito Arabum auctores, gentis suae historiam enarrantes, illud temporis spatium, quod *Mohammedis* aetatem antecessit, statum ignorantiae الجاهلية appellant ¹⁾. Quae quidem adpellatio ex Arabum sententiâ ad majorum suorum ignorantiam in rebus ad cultum divinum pertinentibus referenda videtur; verum optimo jure etiam ad literarum bonarumque artium apud Arabes ante *Mohammedem* statum referri potest. Neque tamen barbaram prorsus vel ante fundatum Islamismum existimes Arabum gentem; testantur etenim scriptores domestici, priscos Arabes carminibus pangendis, orationibusque componendis operam navasse, neque ignotos ipsis fuisse stellarum ortus atque occasus ²⁾. At vero, quod ipsa rei natura postulat, antiquissima illa carmina atque orationes haud sane multo artificio compositae videntur; sicuti animi ferebat impetus, carmina sua atque orationes prisci illi poëtae oratoresque fundebant, parum solliciti, ut singulae carminis orationisve partes bene inter se convenirent, justoque sese sequerentur ordine; dummodo sententiis atque imaginibus suis vigor atque acumen inessent. Et quod ad siderum

1) Pocockii specimen histor. Arab. ex edit. Jos. White, p. 2 text. Arab.

2) Abulfaradschii histor. dynast. p. 161 text. Arab., 101 vers. Lat. — Specimen histor. Arab. p. 6.

adtinet cognitionem, quâ prisci illi Arabes gavisi fuisse dicuntur, cave, ne eam studiorum mathematicorum atque astronomicorum fructum existimes; omnis illa coeli stellarumque scientia, quae sane perquam exigua fuisse videtur, nonnisi diuturnâ experientiâ acquisita fuit.

§. XVIII.

Ineunte septimo post Christum natum seculo per *Mohammedem*, novae religionis inter Arabes praeconem, mirum in modum illius populi vires excitatae, magnaue rerum in orientis oris immutatio consecuta. Qui enim hucdum, pastoritiae vitae maximam partem dediti, deserta cum gregibus peragraverant Arabes, subito, torrentis instar, ex peninsulâ suâ proruperunt, armisque in orientem atque occidentem conversis magnam Asiae, Africae, imo etiam Europae partem imperio suo subjecerunt. Neque satis habebant, immensos terrarum tractus in potestatem suam redegissee; quin et religionem linguamque suam subjectis sibi populis obtrudebant. Quae res maximi sane momenti fuit; namque extincto jam dudum Arabum in orientem imperio, religio atque lingua ipsorum nostrâ quoque aetate late per Asiae atque Africae terras dominantur.

§. XIX.

Quamdiu vero proferendo atque stabiliendo imperio intenti essent Arabes, haud facile fieri potuit, ut artium bonarum literarumque studiis vacarent animi. Verum ubi Chalifarum imperium jam in eum ambitum protensum esset, ut mole fere laboraret suâ; ubi immensi redditus, qui ex subactis terris populisque confluebant, luxuriam excitassent: tum illae primum artes, quae ad vitae magnificentiam luxuriamque pertinent, post omnes in universum artes liberales atque scientiae inter Arabes coli coeptae; id quod praesertim ex eo tempore evenit, quo, excisâ Omajjadarum gente, imperii summa ad *Abbasidas*, sive *Haschemidas* transiit.

§. XX.

Omne autem apud Arabes literarum studium initio a medicis Syris, quorum operâ Arabum imperatores utebantur, profectum est. Ingruente namque in principum aulâ luxuriâ, mox et quae luxuriam atque intemperantiam sequi solent incommoda morbique ingruerunt. Haud quidem defuere inter Arabes, qui medendi artem exercerent, sed rudem illam, nonnisi experiëntiâ innixam, quae debilitatis luxuriâ corporibus non sufficeret. Haud igitur mirandum, Arabum imperatores medicos Syros, qui tum temporis prae ceteris eruditionis laude florebant, honestissimis conditionibus in aulam suam invitasse, illorumque operam liberaliter admodum remuneratos fuisse. Horum medicorum operâ factum est, ut, quae ipsi colerent, literarum studia etiam apud Arabes introducerentur; quod eo facilius fieri potuit, quo magis Arabum imperatores illorum studiorum, quibus valetudinem, imo vitam suam debebant, utilitatem perspectam haberent.

§. XXI.

Inter Arabum imperatores ex Abbasidarum gente literarum studiis primus non tantum favit, verum et operam navavit *Abu Dschafar Almansur*. Hujus principis quotiescunque mentionem faciunt auctores Arabici, magnis illum exornant laudibus. *Elmacinus* ³⁾ summâ eum indolis bonitate, prudentiâ, rectitudine consilii, magnanimum praeterea, multoque rerum usu exercitatum fuisse tradit; neque minus honorifice *Abulfaradschius* ⁴⁾ de eo judicat, referens, legis peritiâ eundem excelluisse, et philosophiae nec non astronomiae studiis operam navasse. Hic talis tantusque vir *Bagdadum* condidit, excitatisque illic ludis literariis, et convocatis undique viris doctis, effecit, ut urbs illa non tantum imperii, sed et Musarum sedes esset. *Almansuri*

3) *Histor. Saracen.* l. II, c. 3, p. 401.

4) *Histor. dynast.* p. 246 text. Arab., 160 vers. Lat.

in juvandis promovendisque literarum studiis exemplum secuti sunt *Harun Arraschid*, *Almamun*, *Alwathek*, *Almotawakkel* aliique. Notissimum est, *Harunem* viris doctis, poëtis maxime, admodum delectatum fuisse; quo factum, ut non tantum cum domi versaretur, frequentissimi in ipsius aulâ virorum doctorum haberentur conventus, verum etiam cum foris in itinere esset, eruditorum concilio circumdaretur ⁵⁾. Omnibus autem Arabum principibus, qui juvandis atque promovendis literarum studiis inclaruerunt, palmam praeripuit *Harunis* filius, *Almamun*; id quod eâ maxime re consecutus est, quod auctorum Graecorum scripta in sermonem Arabicum transferri curaverit. Cum enim sagacissimus princeps animadverteret, medicos Syros, quorum operâ praesertim inde ab *Almansuro* uti solebant Arabum imperatores, omnem eruditionem suam Graecis debere, utilissimum, et ad promovenda inter Arabes literarum studia aptissimum ratus est, praestantissimos auctorum Graecorum libros in vernaculam transferri linguam. Jam *Almansuro* et *Harune* imperantibus *Georgium*, *Bochtjesu* filium, et *Joannem Mesue* plures medicorum Graecorum libros principum illorum jussu vertisse ferunt; neque tamen de illis auctorum Graecorum versionibus certi quid constat ⁶⁾. Certius omnino, quod jam supra monitum fuit, *Almamunis* jussu libros Graecos undique conquisitos et in sermonem Arabicum conversos fuisse. Quibus causis *Almamun* impulsus fuerit, ut Graecorum scripta in sermonem Arabicum transferri juberet, *Mohammed ben Ishak* et *Ebn Abi Osaibea* in hunc modum referunt ⁷⁾: vidisse, ajunt, *Almamunem* in somnio virum

5) Elmacini histor. Sarac. l. II, c. 3, p. 401.

6) Vide, quae superiori capite de literarum Graecarum apud Syros studiis, imperantibus *Almansuro* et *Harune*, disputavimus.

7) Mohammed ben Ishak, Biblioth. Palat. Vindob. cod. mscr. p. 29. Ebn Abi Osaibea, fol. 115 verso.

in solio sedentem in consessu, ubi ipse sederet. Mirantem, imo perterritum *Almamunem* quaesivisse, quisnam ille? responsumque, *Aristotelem* esse. Quo audito cupidinem Chalifae incessisse, quaestionem aliquam summo philosopho proponendi. Quaesivisse igitur ex eo, quidnam bonum esset? Respondisse *Aristotelem*, quod sapientiores probarent. Quaerente Chalifâ, quid hoc esset? Quod lex divina probaret, dixisse. Interrogante porro illo, quid hoc? Quod omnes probarent, respondisse, omnemque ulterius quaestionem rejecisse. Hoc maxime somnio permotum *Almamunem* a Graecorum imperatore conquirendorum in ipsius terris librorum Graecorum veniam petisse, eâque impetratâ, *Joannem Mesue*, *Hedschadschum* filium *Matari*, filium *Albatrikii* (*Patriicii*) *Salman* aliosque misisse, ut optimos quosque Graecorum libros conquirerent, conquisitosque interpretarentur. — Quae de *Almamunis* somnio *Mohammed ben Ishak* atque *Ebn Abi Osaibea* tradunt, etsi fieri omnino potuerunt, fabulam tamen redolere videntur, in eum finem excogitatam, ut principis illius in literas Graecas propensio, quae vix omnibus probabatur, ad numinis divini auctoritatem (*καὶ γὰρ τ' ὄναρ ἐκ Διὸς ἐστίν*) referretur. Utcunque res evenerit, sive somnio illo permotus ad auctores Graecos animum *Almamun* intenderit, sive quod a medicis Syris edoctus esset, quantum ex auctorum illorum scriptis profici posset, in eo certe omnes conveniunt, nulli operae, nullisque impensis Chalifam pepercisse, ut auctores Graecos popularibus suis familiares redderet. Ferunt, illum *Honaini* versiones Arabicas tanto auri pondere compensasse, quantum ipsi libri translati penderent ⁸⁾. Neque tamen existimes, ipsa archetypa Graeca

8) *Ebn Abi Osaibea* in *Honaini* vita, fol. 116, ubi haec leguntur:

ومما يحكى عنه أن أمير المؤمنين كان يغطي به من الذهب زنة ما
 ينقله من الكتب إلى العربى مثلا بمثل i. e. narratur de eo

continuo in sermonem Arabicum conversa fuisse. Cum enim *Almamun* in vertendis Graecorum scriptis Syrorum, inque primis *Joannis Mesue* operâ uteretur (ignotâ tum temporis Arabibus linguâ Graecâ), neque omnibus Syris interpretibus sermo Arabicus adeo familiaris esset, ut libros Graecos absque negotio Arabice reddere possent: factum est, ut archetypa Graeca primum ut plurimum in Syriacum sermonem, et ex hoc deinceps in Arabicum converterentur. Tradunt, *Almamunem* reprehensum fuisse, quod vertendorum librorum Graecorum negotium Christiano, *Joanni Mesue* nimirum, Syro, committeret; illum vero respondisse, nullam esse rationem, cur illi, cui corporis sui curam concrederet, non etiam libros committeret vertendos, eos praesertim, qui neque ad Mohammedanam, neque ad Christianam pertinerent religionem ⁹⁾. Etsi ineptam illam reprehensionem egregie rejecisse mihi videtur *Almamun*, tamen illis Christianorum obtrectatoribus facile etiam opponere potuisset, num inter Mohammedanos sive Arabes reperiri posset, qui vertendis auctoribus Graecis idoneus judicaretur.

§. XXII.

Almamune imperante, *Joannis Mesue* sub auspiciis, *Galen*i praepriis et *Aristotelis* scripta translata dicuntur ¹⁰⁾; haud probantibus Mohammedanae religionis cultoribus superstitiosis, quod verso *Aristotele* Mohammedanis ad philosophiam Graecorum patefactus esset aditus. Quam inique de laudabili *Almamunis* studio zelotae illi senserint, discas ex *Takieddini* verbis, qui,

(*Honaino*) principem fidelium (*Almamunem*) compensasse illi auri pondere libros, quos in sermonem Arabicum convertisset, par pari referentem.

9) Leo Africanus in vita *Joannis Mesue*.

10) Leo Africanus l. c.

teste *Safadio* apud *Pocockium* ¹¹⁾, „fieri non posse, dixit, quin Deus certas de *Almamune* poenas sumeret, quod scientiis philosophicis introductis Mohammedanorum pietatem interpellaverit.“ Neque mireris, acerrimos illos fidei suae propugnatores *Almamunis* studiis adeo infensos fuisse. Cum enim *Alcoranum* suum divinum prorsus existimarent librum, *Aristotelis* autem scripta quam plurima continerent, quae cum Alcorani praeceptis non viderentur congruere: haud potuit fieri, quin philosophiam Aristotelicam fidei suae infensam judicarent; proinde etiam *Almamuni* graviter succenserent, quod verso *Aristotele* impia philosophi illius dogmata *Mohammedis* sectatoribus panderet.

§. XXIII.

Gratius fortasse acerbis illis philosophiae inimicis id accidit, quod *Geuzi* (*Dschauzi*) Bagdadensis apud *Leonem Africanum* ¹²⁾ de *Almamune* refert, jussisse scilicet eum, versis, qui utiles existimati fuerint, Graecorum libris, reliquos comburi. Quem *Leonis* locum perperam a *Bruckero* acceptum video; refert enim *Bruckerus* ¹³⁾, *Geuzii* testimonio innixus, *Almamunem*, inepto gentis linguaeque suae amore ductum, conditis versionibus Arabicis *πρωτότυπα* Graeca comburi jussisse. At vero *Leonis* verba loco citato in hunc modum audiunt: „dixit *Geuzi*, historiographus de civitate *Bagdad*, quod, cum fuerunt traducti libri ad eos pertinentes, residui decreto *Mamonis* combusti fuerunt.“ Quorum verborum nonnisi is videtur sensus, selectis e farragine librorum Graecorum, quos e Graeciâ adferri curaverat *Almamun*, iis, qui utiles viderentur, inque sermonem Arabicum conversis, reliquos, qui minus utiles viderentur, *Almamunis* jussu combustos

11) Specimen histor. Arab. p. 172.

12) In vita Joannis Mesue.

13) Histor. crit. philosophiae, t. III, p. 38.

fuisse. Quodsi vera sint, quae *Geuzi* tradit, *Almamunem* prae-
propere egisse merito dixeris. Namque fieri facile potuit, ut
inter illos quoque libros, quos *Almamunis* interpretes minus
utiles judicarent, boni, imo egregii haberentur, quibus igitur
duro illo *Almamunis* decreto indignissima sors obtigit.

§. XXIV.

Quae laudabili conatu *Almansur* primum inter Arabes
excitaverat auctorum Graecorum studia, quaeque felicissimo
deinde successu *Almamun* promoverat, *Almotawakkelo* impe-
rante plurimum incrementi cepere. Jam superius monitum fuit,
Almotawakkeli tempore prae ceteris auctorum Graecorum inter-
pretibus inclaruisset *Honainum*, *Isaci* filium, Graece, Syriace
atque Arabice egregie doctum, ejusque operâ atque auspiciis
magnam auctorum Graecorum vim, philosophos maxime, medicos
atque mathematicos, inque his *Hippocratem*, *Dioscoridem*, *Gale-
num*, *Aristotelem*, *Theophrastum*, *Alexandrum Aphrodisiensem*,
Euclidem, *Archimedem*, *Ptolemaeum* aliosque in linguam Syria-
cam atque Arabicam conversos fuisse. Quamvis etiam qui *Honaini*
auspiciis vertebantur libri Graeci ut plurimum Syriace primum,
deinde ex Syriaco sermone Arabice demum redderentur: tamen
haud dubitandum, nonnullas etiam versiones Arabicas ex ipsis
Graecis archetypis profluxisse; id quod praesertim de ipsius
Honaini versionibus Arabicis adfirmaverim; quippe qui, ut jam
monuimus, praeter Graecam atque Syriacam linguam, Arabicam
quoque haud mediocriter callebat.

§. XXV.

Etsi vero *Almotawakkelo* imperante *Honaini* ductu atque
auspiciis Syrorum atque Arabum in vertendis auctoribus Graecis
maxime ferbuerit opera: tamen insequentibus quoque temporibus
haud defuere et imperatores, qui studia illa incitarent atque

praedicat interpretem, qui Honaini Isacique vestigiis inhaeserit, ناقِل مَحْمود يَلْحَق بِحَنِين واسحق.

Isa ben Jahja ben Ibrahim, Honaini discipulus; de quo *Ebn Abi Osaibea* ¹⁶⁾: كان فاضلا i. e. fuit egregius, laudavit eum Honainus, ejus versiones probavit, illarumque curam ipsi demandavit.

Kosta ben Luka, Heliopolitanus: كان فاضلا خبيراً باللغات فاضلاً في العلوم الحكمية وغيرها i. e. fuit egregius, peritus linguarum, excellens in scientiis philosophicis aliisque.

Ajjub, vulgo Alabrasch: كان قليل النقل i. e. متوسطه وما نقله في آخر عمره يضاهي نقل حنين pauca eaque mediocriter transtulit; quas autem postremo vitae tempore confecit versiones, Honaini similes sunt versionibus.

كان ناقلاً من السرياني إلى العربي ومشهوراً: *Masergius* ماسرجيس i. e. e Syriaco sermone in Arabicum vertit, inclaruitque arte medica.

كان يَلْحَق بآبِيهِ: *Isa ben Masergius* عيسى بن ماسرجيس parentis vestigiis inhaesit.

Schahdi Karchensis. شهدى الكرخى

كان مثل آبيه في: *Ebn Schahdi Karchensis* ابن شهدى الكرخى

auctoritate etiam *Herbelotius* videtur inductus, ut *Hobaischum* filium *Asami* pronuntiaret. At vero *Hobaischo* ipsi *Alasami* cognomen; ejus autem parenti *Hasani* nomen fuit.

16) Quae subjiciuntur de interpretibus judicia, ex *Ebn Abi Osaibea*, fol. 125 verso — 126 v. petita sunt, quod semel monuisse sufficiat.

النقل ثم أنه في آخر عمره فاق أباه ولم ينزل متوسطا وكان
 i. e. instar parentis in ينقل من السرياني إلى العربي
 interpretando versatus est; verum postremo vitae tem-
 pore patrem superavit, neque tamen mediocritatem
 excessit; transtulit autem e Syriaco in Arabicum ser-
 monem.

نقل كتباً كثيرة وكان متوسطا: *Sergius Resinensis* سرجس الراسي
 في النقل وكان حنين يصلح نقله فما وجد باصلاح حنين
 i. e. transtulit فهو الجيد وما وجد غير مصلح فهو وسط
 libros multos, sed mediocris fuit in transferendo.
 Emendavit Honainus illius translationes, et quidquid
 ex Honaini emendatione habetur, egregium, contra
 mediocre, quod emendatione destitutum est.

كان ناقلاً جيداً عالماً باللغات: *Ajjub Edessenus* أيوب الرهاوي
 i. e. interpretes egregius, linguarum peritus, nisi quod linguae Syriacae
 magis quam Arabicae gnarus fuerit.

كان يقارب حنين بن: *Stephan ben Basil* اصطفن بن بسيل
 i. e. prope accessit ad Honainum ben
 Ishak in interpretando.

Joseph interpretes, يوسف الناقل هو ابو يعقوب يوسف بن عيسى
 idem atque *Abu Jakub Joseph ben Isa*: كانت في عبارته
 i. e. usus est in interpre-
 tando barbaro sermone, ejusque versiones minus com-
 mendabiles.

كان متوسطاً في النقل: *Ibrahim ben Assalt* ابراهيم بن الصلت
 i. e. mediocris in interpretando,
 Sergii Resinensis vestigiis inhaerens.

كان أيضا متوسطا في النقل *Thabet interpretes*: ثابت الناقل
i. e. itidem mediocris in
interpretando; attamen praestat Ibrahimo ben Assalt.

كان أيضا متوسطا في النقل *Abu Joseph scriba*: أبو يوسف الكاتب
i. e. itidem mediocris in
transferendo; transtulit autem complures Hippocratis
libros.

نقل كتب كثيرة *Joannes ben Bachtischua*: يوحنا بن بختيشوع
إلى السرياني فاما إلى العربي فما عرف بنقله شيء منها
i. e. multos libros in sermonem Syriacum convertit; de
ejus autem versionibus Arabicis nil compertum habetur.

كان في أيام المنصور وأمره بنقل أشياء من *Albatrik*: البطريق
الكتب القديمة وله نقل كثير جيد إلا أنه دون نقل حنين
i. e. vixit Almansuri temporibus, qui ei libro-
rum antiquorum vertendorum negotium injunxit; mul-
tas egregiasque condidit versiones, quae tamen Honaini
ben Ishak versionibus inferiores sunt.

كان لا يعرف العربية *Jahja ben Albatrik*: يحيى بن البطريق
حق معرفتها ولا اليونانية وإنما كان لطينيا يعرف لغة الروم
i. e. linguam Arabicam non recte cal-
luit, neque Graecam; at vero Latinitatis peritus fuit,
linguae Romanorum hodiernae ejusdemque scripturae.

كان إذا كثرت على حنين الكتب *Kaidha Edessenus*: قيد الرهاوي
وضاق عليه الوقت استعان به في نقلها ثم يصالحها بعد ذلك
i. e. quum Honainus libris vertendis obrueretur, tem-
porisque angustia premeretur, auxilium illius (Kaidhae)
in vertendi negotio expetivit, ejusque versiones postea
emendavit.

طبقته في النقل مثل: (¹⁷) *Mansur ben Babas* منصور بن باباس
i. e. قيصا الرهاوي وكان بالسريانية أقوى منه بالعربية
libris vertendis incubuit, sicuti Kaidha Edessenus, fuit-
que linguae Syriacae peritior quam Arabicae.

Abd sive Ebed Jesu ben Bahr ben Matran s. metropolitae Mosulensis (¹⁸):
i. e. كان صديقا لجبريل بن باختيشوع وناقلا له
Gabrielis ben Bachtischua amicus, ejusque in gratiam
libros convertit.

Abu Othman Said ben Yakub Damascenus: أحد النقلة المأجدين
i. e. prae-
stantioribus interpretibus adnumerandus.

Abu Ishak Ibrahim ben Baks:
كان من الأطباء المشهورين وترجم كتباً كثيرة إلى لغة
i. e. medicus praeclarus, qui
multos libros in Arabum linguam transtulit, cujusque
translationes magni habentur.

Abulhasan Ali ben Ibrahim ben Baks:
كان أيضاً طبيباً مشهوراً وكان مثل أبيه في
i. e. itidem medicus praeclarus, patrisque instar
libris vertendis deditus.

Memoratis auctorum Graecorum interpretibus Ebn Abi
Osaibea eorum recenset nomina, qui aliis auctores fuere, ut
interpretum munus obirent; in his:

Schir Jesu ben Kotrob. شيريشوع بن قطرب.

باباس — Cod. Hunt. biblioth. Bodlej. ¹⁷

بن بهير مطران — Codd. Bodlejj. ¹⁸ بن بهر بن مطران

Mohammed ben Musa astronomus:

وهو أحد بنى موسى بن شاكر المشهورين بالفضل والعلم والتصنيف في العلوم الرياضية وكان محمد هذا ابن الانس بكنين بن اسحق وقد نقل له حنين كثيراً من الكتب
i. e. unus filiorum Musae ben Schaker, qui ingenii praestantiâ, doctrinâ scriptisque in scientiis mathematicis inclaruerunt. Fuit autem Mohammed hicce familiaris Honaini ben Ishak, ejusque in gratiam Honainus multos libros medicos transtulit.

Ali ben Jahja, vulgo Ebn Almonadschem, i. e. filius astronomi.

Theodorus episcopus. تادري الاسقف

Mohammed ben Musa ben Abdulmalek.

Isa ben Junos scriba. عيسى بن يونس الكاتب

Ali, vulgo Fajjumensis adpellatus. علي المعروف بالفيوم

Ahmed ben Mohammed, vulgo Ebn Almodabbar, i. e. filius liberti.

Ibrahim ben Mohammed ben Musa scriba. ابراهيم بن محمد بن موسى الكاتب

Abdullah ben Ishak. عبد الله بن اسحق

Mohammed ben Abdulmalek Azzajjat, i. e. olearius: كان يقارب عطاوة للنقلة

والعلماء والنساج في كل شهر ألفى دينار — فترجمت باسمه جماعة من اكابر الاطباء مثل يوحنا بن ماسويه وجبريل بن باختيشوع وباختيشوع بن جبريل بن باختيشوع وداود بن سرافيون وسلمويه بن بيان واليسع واسرائيل بن زكريا

أبن الطيفوري وحبيش بن الحسن i. e. hujus in interpretes, viros doctos atque transscriptores largitio quovis mense ad bis mille denariorum adscendit, — verteruntque ejus nomine complures medicorum principum, sicuti Joannes filius Masawaihi, Gabriel fil. Bachtischuae, Bachtischua fil. Gabrielis fil. Bachtischuae, David fil. Serapionis, Salmawaih fil. Bajani, Elisaeus, Israël fil. Zachariae fil. Tifurensis, nec non Hobaisch fil. Hasani.

Quodsi laudatis interpretum fautoribus patronisque Chalifas, quos *Ebn Abi Osaibea* consulto praetermisit — خارجا عن الخلفاء — addideris, facile intelligas, quanto ardore, quantove successu vertendorum auctorum Graecorum negotium apud Arabes tractatum fuerit.

§. XXVI.

Jam superius monitum fuit, philosophicos praesertim, medicos atque mathematicos libros a Syris Arabibusque in sermonem vernaculum fuisse conversos. Quaesiveris merito, qui factum fuerit, ut illius tantummodo argumenti libros verterint, spretis ceteris, historicis atque poëticis, quos plane egregios atque incomparabiles Graeci habent? Medicos libros a Syris Arabibusque versos fuisse, haud miraberis. Ea enim est artis medicae utilitas, is fructus, ut vel rudiores homines, qui reliquarum disciplinarum artiumque studia nihili pendunt, salutiferam illam artem magni aestiment. Illius artis ope contigit Syris, ut ab orbis terrarum tum temporis dominis, Chalifis, in familiaritatem reciperentur, maximisque beneficiis cumularentur. Haud igitur fieri potuit, quin illos maxime Graecorum libros, qui salutiferam illam docebant artem, conquiri transferrique juberent Chalifae. Accedit, quod ii, qui interpretum munus vel sponte, vel jussi obibant, ut plurimum artem medicam exercerent; unde

factum est, ut prae ceteris medicos Graecos, quibus omnem fere sapientiam suam debebant, in sermonem vernaculum vertendos sibi sumerent.

§. XXVII.

Ab artis medicae cultu et philosophiae Graecanicae studium apud Syros atque Arabes repetendum esse videtur. Namque absque philosophiae cognitione medicorum Graecorum scripta haud facile intelligi poterant; imo ipsi Graecorum medici, inque primis Galenus, quam saepissime ad philosophorum, maximeque Aristotelis, placita provocaverant. Necessarium igitur videbatur, et philosophorum scripta adire, iisque vertendis atque explicandis operam navare. Inde factum, ut omnes fere Syrorum atque Arabum medici laudabili studio etiam philosophicas disciplinas amplecterentur. Exemplo sint *Honainus*, *Ebn Batrik*, *Alkendi*, *Arrazi*, *Ebn Sina*, *Ebn Roschd*, quorum par in philosophiâ arteque medicâ eruditio.

§. XXVIII.

Quod ad mathematicas adtinet disciplinas, facile est intellectu, quâ ratione illarum studia a Syris Arabibusque suscepta fuerint atque exculta. Jam inde ab antiquissimis temporibus non tantum Syri atque Arabes, verum etiam plerique alii orientis populi astronomiae atque astrologiae operam navaverant. Ad utriusque scientiae studium et sereno illo, quo orientis plagae gaudent, coelo, et vitae pastoralis usu atque necessitatibus, et inveteratâ trahebantur opinione, pendere mortalium sortem a corporum coelestium situ atque conjunctione. Neque tamen in coeli cognitione multum proficere poterant populi illi; quippe qui omnibus fere destituebantur adjumentis atque praesidiis, quibus astronomiae studium fundatur atque promovetur. Quare haud quidquam optatius Syris atque Arabibus astrorum scientiae studiosis esse potuit, quam *Autolyçi*, *Aristarchi*, *Hipparchi*, *Ptolemaei*, *Theodosii* aliorumque Graecorum scripta ad coeli cognitionem

pertinentia. Verum cum Graecorum scripta astronomica absque reliquarum disciplinarum mathematicarum cognitione haud possent intelligi, factum est, ut et illis addiscendis animum adverterent Syri atque Arabes, neque minus in *Euclidis*, *Archimedis* atque *Apollonii Pergaei*, quam *Ptolemaei* scriptis versarentur.

§. XXIX.

Verum enim vero quibus evenit causis, ut historicos atque poëticos Graecorum libros, quos tamen nostra aetas maximi aestimat, Syri atque Arabes neglexerint? Historicos Graecorum libros eam primum propter rationem neglexisse videntur, quod rerum ab exteris populis gestarum cognitionem ad vitae usum non adeo necessariam putarent; deinde, quod ipsa, quam Graeci tenebant, conscribendae historiae ratio hominum orientalium ingenio haud videretur convenire; quippe qui aequabili illâ atque moderatâ sentiendi scribendique ratione, quae Graecorum fere propria est, parum delectantur; contra, sicuti vehementioribus animi sensibus atque adfectibus agitantur, ita et elatiori, imo tumido dicendi scribendique genere gaudent. Neque mireris, poëtica Graecorum opera Syris Arabibusque minus arrisisse. Namque poëtarum Graecorum carmina plena sunt commentis ex fabulosâ illorum theologiâ petitis, quae quidem neque Syris, *Christianis*, neque Arabibus, *Mohammedis* sectatoribus, probari poterant, cum utrique unius Dei cultui addicti essent, et quidquid ad multorum deorum pertineret cultum cane pejus atque angue perhorrescerent. Accedit, quod tempore illo, quo Graecorum scripta Arabibus innotescere coeperunt, jam pridem ex ipsâ Arabum gente haud spernendi prodierant poëtae, quorum carminibus mirum in modum Arabes delectabantur. Jam vero cum poëtarum Arabicorum carmina et argumento et formâ toto coelo a Graecorum carminibus differrent, haud mirum, Graecorum poësin Arabibus minus arrisisse, et ab interpretibus Syriacis Arabicisque neglectam fuisse.

§. XXX.

Superest, ut dispiciamus, quantâ fide interpretes Arabici in Graecorum scriptis vertendis versati fuerint. Jam superius monitum fuit, Arabicas auctorum Graecorum versiones maximam partem ex Syriacis translationibus profluxisse; quod cum ita sit, absque negotio intelliges, Arabicas versiones exemplaribus Graecis vix ubique ad amussim responsuras, imo saepissime haud leviter ab illis deflexuras. Jam ipsos Syros interpretes in vertendis archetypis Graecis passim lapsos fuisse perquam verisimile est. Quos illi commiserant errores, Arabes, qui illos sequebantur duces, non tantum non poterant tollere, verum novis insuper augebant mendis, cum et ipsi textum Syriacum hic illic non intelligerent. Id quod ipsos Arabes non latuit, quippe qui, sicubi de Syriacis Arabicisque auctorum Graecorum versionibus sententiam ferant, ingenue profitentur, Arabicas versiones Syriacis deteriores esse. Quae sententia omnino confirmatur, si cum archetypis Graecis Arabicae versiones conferantur. Quod si quis vel Arabicam *Cebetis* versionem, cujus exempla typis expressa haud adeo rara sunt, Graeco textui velit componere, absque negotio deprehendet, interpretem Arabem haud pauca, quae in archetypo Graeco non habentur, addidisse, alia detraxisse, alia denique perperam accepisse perperamque reddidisse. Cujus rei cum multa in promptu sint exempla, juvabit unum duntaxat in medium proferre. Notissimum est, *Cebetem* in limine libelli sui narrare, conspexisse se comitesque suos in Saturni templo tabulam votivam, singularem aliquam picturam exhibentem. Cujus picturae sensum cum haud possent extricare, prodiisse senem quendam, qui tabulae argumentum ambigentibus exponeret. Illius senis nomen haud usquam prodidit *Cebes*; at vero libelli interpretes Arabs *Herculem* eum dicit. Quaesiveris, unde Arabs nomen illud depromserit? Haud aliunde, quam ex ipsius *Cebetis* verbis perperam intellectis. Scilicet *Cebes* senis illius enarrationem

admirans passim exclamat ὦ Ἡράκλεις; quod exclamandi vocabulum Arabs perperam adeo accepit, ut senis, tabulae argumentum enarrantis, nomen putaret, *Herculemque* illum Socraticorum philosophorum sectae adnumeraret, ut ex versionis clausulâ videre est, quae in hunc modum audit: تمّ تفسير ايرقاييس السقراطي لقابس الافلاطوني اللغز الذي تضمّنته الصورة الموجودة على باب الهيكل i. e. „absoluta est expositio *Herculis Socratici* ad *Cebetem Platonium* de aenigmate, quod continebat tabula picta, inventa ad januam templi Saturno dicati.“ Unico hoc exemplo, cui quam plurima possent adjici ¹⁹⁾, colligas, quam infeliciter nonnunquam in vertendis auctorum Graecorum scriptis Arabes versati fuerint.

§. XXXI.

Neque tamen adfirmaverim, omnes omnino versiones Arabicas unius fuisse farinae; quinimo credibile est, haud defuisse, quae meliorem ferre possent calculum, quod maxime de iis praedicaverim, quae ex ipsis archetypis Graecis profluxerant. Licet enim maxima versionum Arabicarum pars originem suam ex Syriacis traheret versionibus, tamen nonnunquam exemplaria Graeca continuo in sermonem Arabicum convertebantur; quo facto Arabica Graecis omnino melius respondebant, quam si ex Graecis Syriaca primum, dein ex Syriacis Arabica fierent. Constat, *Honainum*, *Isaci* filium, utriusque linguae et Graecae et Arabicae peritissimum fuisse, summâ praeterea in vertendis Graecorum scriptis diligentia atque religione versatum ²⁰⁾; unde merito

19) Plura collegit *Salmasius* in praefatione editioni *Cebetis*, ab *Elichmanno* adornatae, praemissâ.

20) *Casirii biblioth. Arab. Escur.* t. I, p. 240.

existimes, quas *Honainus* ipsiusque similes condidere versiones Arabicas, haud improbandas esse ²¹).

§. XXXII.

Translatis semel in Arabum sermonem auctorum Graecorum scriptis, haud defuere, imo quam plurimi exorti sunt, qui scriptorum illorum intellectum vel scholiis strictioribus, vel commentariis prolixioribus juvarent. Haud raro evenit, ut ii ipsi, qui vertendis auctoribus Graecis incumbabant, simul et explicandis eorum scriptis operam navarent; quorum e numero *Honain ben Ishak*, *Ishak ben Honain*, *Abu Baschar Mata*, *Jahja ben Adi*, *Ibrahim ben Assalt*, *Thabet ben Korrah*, *Abu Dschafar Mohammed ben Musa*, aliique. Etsi vero omnes fere, qui in Arabum sermonem translati fuere, auctores Graeci suos quoque explanatores nacti sint, tamen prae ceteris *Hippocratis*, *Aristotelis*, *Euclidis*, *Ptolemaei Galenique* scripta commentariis illustrata deprehendes. Longum esset, omnes, et horum, et reliquorum auctorum Graecorum, explanatores Arabicos commemorare; sufficiat, notissimos saltem recensuisse. In his, praeter illos, quorum jam mentionem iniecimus:

عباس بن سعيد الجوهري Abbas ben Said Aldschauhari.

عبد الله ابن الطيب Abdullah ebn Attajjeb.

-
- 21) De Arabum in vertendis auctoribus Graecis studio disputarunt: *Buhle*, in commentatione de studii Graecarum literarum inter Arabes initiis atque rationibus, inserta volumini XI commentt. societ. reg. scient. Gotting. Idem, de librorum Aristotelis interpretibus Arabicis, in prolegomenis, Bipontinae Aristotelis editioni praemissis; *Renaudotius*, de barbaricis Aristotelis librorum versionibus, in bibliothecae Graecae Fabricianae, ab Harlesio editae, vol. III; *Camus*, des traductions des livres Grecs faites en Arabe, et dans les autres langues orientales, tomo VI libri, qui inscribitur: Notices et extraits des manuscrits de la biblioth. nationale.

أبو أحمد بن كرنيب	Abu Ahmed ben Karnib.
أبو بكر الرازي	Abu Bekr Arrazi, sive Razensis.
أبو جعفر الخازن	Abu Dschafar Alchazen.
أبو جعفر بن يوسف	Abu Dschafar ben Joseph.
أبو حفص الخراساني	Abu Hafs Chorasanus.
أبو يحيى المروزي	Abu Jahja Marwazita.
أبو يوسف الرازي	Abu Joseph Razensis.
أبو العباس بن يوسف بن القماد	Abulabbas ben Joseph ben Alkomad.
أبو الفرج قدامة	Abulfaradsch Kodamah.
أبو الفتح بن محمد الاصفهاني	Abulfath ben Mohammed Isfahanensis.
أبو الحسين عبد الملك بن محمد الشيرازي	Abulhosain Abdulmalek ben Mohammed Schirazensis.
أبو الحسين الامواري	Abulhosain Alemwazi.
أبو القاسم عبد الرحمن بن علي	Abulkasem Abdurrahman ben Ali.
أبو الوفا البوزجاني	Abulwafa Buzdschanensis.
أبو محمد بن عبد الباقي	Abu Mohammed ben Abdulbaki.
أبو زيد البلخي	Abu Zaid Balchensis.
أحمد بن يوسف	Ahmed ben Joseph.
أحمد بن عمر الكرابيسي	Ahmed ben Omar Alkarabisi.
أحمد ابن الطيب	Ahmed ebn Attajjeb.
علاء الدين علي بن النفيس الشافعي	Alaeddin Ali ben Annafis Schafeita.
الحجاج بن مطر	Alhedschadsch ben Matar.

علي بن أحمد أبو القاسم الماجتبي	Ali ben Ahmed Abulkasem Al-modschtabi.
علي بن رضوان	Ali ben Redhwan.
أثير الدين مفضل ابن عمر الأبهري	Athiruddin Mofadhdhal ebn Omar Abharensis.
جمال الدين أبو محمد عبد الله بن يوسف	Dschemaluddin Abu Mohammed Abdullah ben Joseph.
ابن المقفع	Ebn Almokaffa.
ابن بهرين	Ebn Bahrin.
ابن رشد	Ebn Roschd, vulgo Averroës.
ابن السمع	Ebn Assamah.
فخر الدين ابن الخطيب	Fachruddin ebn Alchatib.
فضل بن حاتم النيريزي	Fadhl ben Hatem Nairizensis.
الحسن بن الحسن بن الهيثم	Hasan ben Hasan ben Haitem.
يعقوب الكندي	Jakub Alkendi.
مهدب الدين عبد الرحمن بن علي بن الدخوار	Mohadsdsabuddin Abdurrahman ben Ali ben Addachawar.
محمد بن باجه	Mohammed ben Badschah, vulgo Aven Pace.
محمد بن عيسى أبو عبد الله الماهاني	Mohammed ben Isa Abu Abdullah Almahani.
محمد بن جابر البتاني	Mohammed ben Dschaber Bata-nensis, vulgo Albategnus.
محمد بن محمد أبو نصر الفارابي	Mohammed ben Mohammed Abu Nasr Farabiensis.
محمد بن محمد الطوسي	Mohammed ben Mohammed Tusensis.

محي الدين بن يحيى	Mohjieddin ben Jahja.
موسى بن ميمون القرطبي	Musa ben Maimun Cordubensis.
نصير الدين الطوسي	Nasiruddin Tusensis.
عمر بن الفرخان	Omar ben Farchan.
سعيد بن مسعود	Said ben Masud.
سنان بن ثابت بن قرة	Senan ben Thabet ben Korrah.
سند بن علي	Send ben Ali.
وجين بن وستم	Widschan ben Wastem, aliiue.

§. XXXIII.

Ex omnibus, quos hactenus enumeravimus, auctorum Graecorum explanatoribus vix ullus tantam, quantam *Averroës*, celebritatem consecutus est. Cujus in *Aristotelem* commentarii cum in sermonem Latinum conversi typisque expressi sint, cuivis pronum est dijudicare, quam fere rationem Arabes in explicandis auctoribus Graecis secuti sint. Notissimum est, *Averroëm* alios *Aristotelis* libros brevioribus, alios prolixioribus commentariis prosecutum esse. In commentariis brevioribus pressius *Aristotelis* verbis inhaeret, ita ut paraphrastae magis, quam explanatoris partes agere videatur; sicuti videre est in commentario in *Categorias*, quarum textum tantum non semper ipsis archetypi verbis refert. In commentariis prolixioribus textum, quem illustrandum sibi sumit, in segmenta discissum, praemittit, uberiores deinde expositionem subjicit, in qua *Aristotelis* sensus in universum haud infeliciter explicatur. In iis tamen, quae ab Arabum institutis studiisque longius abhorrent, minus fidum interpretem dixeris *Averroëm*; id quod in ceteris ejus in *Aristotelis Poëticam* arguit commentarius, ubi, quae de carmine epico, tragoediâ et comoediâ disputat *Aristoteles*, praetermittuntur, quippe quae carminum genera ab Arabum poëtis haud unquam

tractata fuere. Quae quamvis ita sint, vix tamen boni explanatoris nomen *Averroi* merito deneges; contra, fatearis necesse est, ejus commentarios et ad intelligendum, et ad dijudicandum, criticorum more, Aristotelis textum haud parum conferre. Quodsi igitur ex *Averrois* in *Aristotelem* lucubrationibus reliquos quoque Arabum in auctores Graecos commentarios metiri quis velit, nullum dubium, quin honorificam de illis laturus sit sententiam ²²).

22) Haud silentio praeterire possumus, doctissimum *d'Herbelot* in iis, quae de *Averroë* tradit, plus simplici vice lapsus esse. In bibliothecâ scilicet orientali, ad vocem *Roschd*, inter cetera haec leguntur: „*Averroës est le premier, qui ait traduit Aristote de Grec en Arabe, avant que les Juifs en eussent fait leur version, et nous n'avons eu long-temps d'autre texte d'Aristote, que celui de la version Latine, qui fut faite sur la version Arabique de ce grand philosophe, qui y a ajouté ensuite de fort amples commentaires, dont St. Thomas, et les autres scholastiques se sont servis, avant que les originaux Grecs d'Aristote et de ses commentateurs nous eussent été connus.*“ In paucis hisce verbis geminum errorem *Herbelotius* commisit. Namque, quod primum est, perperam adseritur, *Averroëm* primum fuisse, qui *Aristotelem* e Graecorum sermone in Arabicum transtulerit. Constat enim, jam *Almotawakeli* Chalifae tempore, tribus circiter ante *Averroëm* seculis, quam plurima *Aristotelis* scripta in sermonem Arabicum conversa fuisse. Quinimo ipse *Herbelotius* ad vocem *Farabi* tradit, *Analyticorum Aristotelis* versionem (Arabicam) *Alfarabio* vulgo adscribi. Jam vero *Alfarabius* decimo post Chr. seculo, *Averroës* vero duobus seculis post floruit; quo igitur pacto *Averroës* primus *Aristotelis* translator nuncupari potuit? Sed non tantum non primum *Aristotelis* translatores dixeris *Averroëm*, verum etiam in universum vix unquam vertendo *Aristoteli* operam navasse videtur. Namque quantum ex ejus in *Aristotelem* commentariis judicare fas est, sermonis Graeci vix fuit peritus; et si omnino fuisset, non erat, quod *Aristotelem* in sermonem Arabicum converteret, quippe cujus scripta jam pridem ab Arabibus sermone

C a p. III.

De Armeniorum in vertendis explicandisque auctoribus Graecis studio.

§. XXXIV.

Etsi celebratissimus ille rerum Armeniacarum scriptor, *Moses Chorenensis*, contendat ¹⁾, populum Armeniacum ante *Artasis*, Armeniae regis, *Trajanique* aequalis, tempora literarum penitus expertem, et nonnisi latrociniis deditum fuisse: tamen vel ante Christum natum aliqua literarum atque eruditionis semina, inque primis linguae Graecae cognitionem usumque inter Armenios locum habuisse existimaverim. Namque fieri vix potuit,

vernaculo legebantur. Perperam porro *Herbelotius* contendit, *Thomam Aquinatem* ceterosque scholasticos *Aristotelem* nonnisi ex *Averrois* versione commentariisque in sermonem Latinum translatis cognitum habuisse. Contra doctiss. *Jourdain* in commentatione, quae inscribitur: *Recherches critiques sur l'age et l'origine des traductions latines d'Aristote*, sat firmis argumentis evicit, jam ante *Thomam Aquinatem* Latinas *Aristotelis* versiones, quae ex archetypo Graeco profluxerant, extitisse, ipsumque *Thomam* hujusmodi versionibus usum fuisse. En, quae in commentatione laudatâ, p. 43, super hac re disputantur: „Qu'on lise les commentaires de St. Thomas, et chaque page l'on y trouvera des mots Grecs, qui avoient passé dans les versions Latines, et dont le docteur s'attache à démêler le vrai sens. Souvent même il cite deux versions faites du Grec, les rapproche et détermine ensuite le choix de la leçon. L'exposition des livres de la métaphysique présente l'emploi de trois versions faites du Grec.“ — Idem, quod *Herbelotius*, alii quoque viri docti, illius fortasse inducti auctoritate, de *Thomâ Aquinate* statuerunt; in his *Casiri* biblioth. Arab. t. I, p. 185; *Buhle* Aristot. opp. edit. Bipont. t. I, p. 346; *Middeldorpf* de institt. litt. in Hisp. p. 68.

1) Histor. Armeniae l. II, c. 56, p. 173.

quin continuo illo commercio, quod Armeniis cum Graecis primum *Alexandri Magni* et *Seleucidarum*, Syriae regum, sub imperio, deinde cum Romanis intercessit, et lingua et literae Graecorum Armeniis innotescerent. Quinimo haud dissimile vero videtur, fuisse inter Armenios, qui ad componendos libros Graecâ uterentur linguâ, ad instar Syriacorum atque Aegyptiacorum auctorum, qui ingenii sui monumenta Graecâ linguâ consignarunt. Certe legimus, Armeniae regem *Artawasdem*, *Tigranis* I. filium, tragoedias rerumque gestarum memoriam linguâ Graecâ composuisse ²⁾. Accedit, quod, ante inventas Mesrobis studio literas Armeniacas, Armenii praeter Syrorum atque Persarum, Graecorum maxime adhiberent literas; unde merito conjicias, tempore illo, quo literas Graecas adsciscerent Armenii, frequentissimum ipsis cum Graecis eorumque linguâ fuisse commercium.

§. XXXV.

Verum antiquiora illa minus cognita, minusque certa sunt; certiora, quae inde a divulgatae per Armeniam religionis Christianae tempore in literarum studiis Armenii effecere. Postquam ineunte quarto post Christum natum seculo *Gregorii*, cui *Illuminatoris* cognomentum ³⁾, *Tiridatisque* regis studiis religio Christiana in Armeniam introducta esset, evenit, ut quam plurimi novae religionis praecones atque doctores ex Syrorum Graeco-

2) Agathangeli historia S. Gregorii, p. 375, 377.

3) *Illuminatoris* (*Lusavoritsch*) cognomentum *Gregorio* inditum fuit, quod ejus operâ non solum religionis Christianae lux, verum etiam literarum atque humanitatis in universum cultura per Armeniam sparsa fuerit atque propagata. Natus fuit eximius ille vir circa annum 257 p. Chr. n. primusque ecclesiae Armeniacae patriarcha a *Leontio*, Caesareae episcopo, inauguratus a. 302. Ejus vitam atque res gestas duo illorum temporum auctores, *Agathangelos* *Zenobiusque Klagensis* descripserunt.

rumque gente Armeniam peterent; quorum operâ non solum sacra Christiana, verum etiam literarum studia, quae inter Syros Graecosque tum temporis vigeabant, per Armeniam propagata sunt. Illorum hominum operâ in ceteris et linguae Graecae studium ususque inter Armenios denuo excitatus atque promotus fuit. Quantum Graecorum linguae literisque tribuerint Armenii, inde colligas, quod, postquam Persarum imperio subjecta esset Armenia, Persarum regibus visum fuerit lege sancire, ne quis per Armeniam Graece loqui auderet, aut Graecis literis institueretur; quinimo omnes Graecorum libri conquirerentur, flammisque dederentur ⁴⁾. Neque tamen barbarâ illâ lege linguae Graecae literarumque Graecarum studia per Armeniam tolli potuere; contra, quod religionis Christianae beneficio Graecos inter atque Armenios arctius junctum fuerat commercium, ejusdem religionis ope et sustentatum fuit atque conservatum. Namque ad cognoscendam penitus tradendamque pure religionem Christianam sacri Christianorum libri diligenter revolvendi erant; quod cum iis tantum concessum esset, qui solidiori linguae Graecae imbuti essent cognitione, neque vero eâ cognitione omnes religionis Christianae praecones, nedum imperitum vulgus gauderet: necessarium visum fuit, libros illos in sermonem Armeniacum transferri, quo facilius Christi sectatores ex limpidissimis religionis suae fontibus possent institui. Neque utili huicce operi peritae defuere manus. Celeberrimus ille literaturae Armeniacae parens, *Mesrob*, qui jam ineunte seculo post Christum natum quinto novas literarum formas sonosque, linguae Armeniacae convenientissimos, effinxerat, haud multo post et vertendis in sermonem Armeniacum sacris Veteris Novique Testamenti libris manum adhibuit; in quo negotio egregie a discipulis suis, *Joanne Ecelensi*, *Josepho Palnensi* Moseque *Chorenensi*, qui *Alexandriae* addiscendae linguae Graecae

4) Mosis Chorenens. histor. Armen. l. III, c. 36, p. 273.

operam navaverant, adjutus fuit ⁵⁾). Disceptatum fuit a viris doctis, utrum Armeniaca Bibliorum versio e textu Graeco, an ex Syriacâ translatione profecta fuerit. Utramque sententiam haud levia commendare videntur argumenta. Armeniacam Bibliorum versionem ex translatione Syriacâ profectam fuisse, ex *Gorionis*, nec non *Mosis Chorenensis* loco conjicere⁶⁾ possis. Etenim *Gorion* in historiâ inventarum a *Mesrobe* literarum Armeniacarum ⁶⁾ tradit, ante quam Sacra Scriptura *Isaci* patriarchae *Mesrobisque* operâ in linguam Armeniacam conversa esset, Armenios non solum Syriacâ Bibliorum versione, verum etiam Syriaco omnino sermone in rebus sacris usos fuisse; multumque negotii atque molestiae juventuti Armeniacae, quae vitam suam ecclesiastico muneri dicare vellet, ex addiscendâ linguâ Syriacâ enatum. Quodsi vero ante quam Armeniaca Bibliorum versio conderetur, Syriacae translationis in Armeniae ecclesiis vigeat usus, facillime fieri potuit, ut et interpretes Armeniaci illam sequerentur translationem. Accedit et *Mosis Chorenensis* testimonium, qui disertis refert verbis ⁷⁾, *Isacum Magnum*, deficientibus libris Graecis, quos *Meruzanus*, Persa, comburi jusserrat, ex Syriaco exemplari Sacram Scripturam Armeniace reddidisse. His argumentis facile quis induci possit, ut Armeniacam Bibliorum versionem ex Syriacâ translatione originem traxisse existimet; verum haud desunt alia, eaque gravissima argumenta, quibus evincitur, Armeniacam versionem ex Graeco potius, quam Syriaco exemplari profluxisse. Scilicet ex ejusdem *Mosis Chorenensis* historia ⁸⁾

5) *Mosis Chorenens. histor. Armen. l. III, c. 53, p. 299; c. 61, p. 313.*

6) *Mémoires historiques et géographiques sur l'Arménie par J. St.-Martin, t. I, avant-propos, p. 11, 12.*

7) *Histor. Armen. l. III, c. 54, p. 300.*

8) *L. III, c. 61, p. 313.*

discimus, *Isacum* et *Mesrobem* ab Ephesini concilii patribus accuratissimum Scripturae Sacrae exemplum (Graecum) accepisse, eoque accepto, quem jam iteratâ vice verterant codicem sacrum, denuo vertendum suscepisse; verum cum linguae Graecae haud adeo periti essent, ut susceptum negotium feliciter posset procedere, laboris socios, *Joannem Ecelensem Josephumque Palnensem*, addiscendae penitus linguae Graecae ergo, *Alexandriam* misisse. Similiter et *Gregorius Syrus* in scholiis ad psalmum XV monet, notum esse, Armenios e Graeco (i. e. versione Alexandrinâ) versionem suam adornasse, verum postea versionem illam cum textu Syriaco collatam, eidemque adaptatam fuisse ⁹⁾. Adde, quod et ipsa versionis Armeniacae indoles affatim doceat, Veteris Foederis libros ex Alexandrinâ versione, Novi vero Testamenti scripta ex ipso archetypo Graeco expressa fuisse; etsi negari haud possit, versionem Armeniacam in multis locis ad Syriacam accedere translationem; cujus vero rei ratio inde petenda, quod, sicuti jam *Gregorius Syrus* monuit, versionis Armeniacae textus insequentibus temporibus Syriacae translationi adaptatus fuerit. Quare ita de versione Bibliorum Armeniacâ statuendum, prima interpretum tentamina omnino textum Syriacum expressisse; quae tamen cum minus probanda viderentur, ad Graecum utriusque Testamenti textum recursum, illumque summâ, quâ fieri potuit, fide atque diligentia in sermonem Armeniacum translatum fuisse.

§. XXXVI.

Neque tamen satis habebant *Isacus* atque *Mesrobes* verso in linguam Armeniacam codice sacro popularibus suis aditum ad religionis Christianae fontes aperuisse; quinimo et ludos literarios per universam Armeniam excitabant, juvenesque literarum

9) Briani Waltoni in biblia polyglotta prolegomena, ex edit. Dathii, p. 621.

studiis imbutos ad exteras regiones urbesque, maxime *Byzantium*, *Alexandriam Athenasque* mittebant, quo majores progressus in literarum studiis in universum, inque primis in linguae Graecae auctorumque Graecorum cognitione facerent ¹⁰). Qui quum, desiderii sui compotes facti, in patriam reverterentur, magnam librorum Graecorum, tum sacrorum, tum profanorum copiam reportabant, quos deinde per otium in linguam patriam vertebant ¹¹). Haud exiguus illorum numerus, qui vel *Mesrobis* institutione usi, vel in exterarum regionum scholis exculti, magnam nominis existimationem consecuti sunt. In his, quos jam laudavimus, *Mesrobis* in vertendo codice sacro socii, *Joannes Ecelensis*, *Josephus Palnensis Mosesque Chorenensis*; quibus addendi *Mambre Werzanoch*, *Elisaeus*, *Leontius*, *Joannes Mantacunensis*, *Essnig*, *Cosroës*, *Gorion*, *David* philosophus, aliique ¹²). Horum

10) Mosis Chorenens. histor. Armen. l. III, c. 54, p. 299; l. III, c. 60, p. 311. Somal Quadro della storia letteraria di Armenia, p. 9.

11) Peregrinatorum illorum laudes *Nerses Clajensis* in hunc modum celebrat :

Decerptos sapientiae flores,

Ad instar apum alis onusti,

In ecclesiam Armenam adduxerunt.

Tales fuerunt *Moses Chorenensis* et *David* philosophus,

Mambraeus etiam, et alii sequentes,

Tantâ gratiâ superne impleti,

Ut et Graecos supergressi sint.

Vide Schroederi dissertationem de antiquitate, fati, indole atque usu linguae Armeniacae, thesauro Armeniaco praemissam, p. 35; nec non Neumanni commentationem de vitâ operibusque Davidis, philosophi Armeniaci, sermone Gallico conscriptam, p. 17.

12) Abbatis de Villefroy Compendioso Storico di Giovanni de Serpos, l. VI, p. 506, 507; Somal Quadro della storia letteraria

virorum operâ quam plurimi patrum ecclesiasticorum in sermonem Armeniacum conversi fuere, inque his *Athanasius Alexandrinus*, *Basilius Magnus*, *Joannes Chrysostomus*, *Cyrillus Hierosolymitanus*, *Dionysius Alexandrinus*, *Epiphanius*, *Ephraem Syrus*, *Evagrius Ponticus*, *Eusebius Caesareensis*, *Eusebius Emisenus*, *Gregorius Nazianzenus*, *Gregorius Nyssenus*, *Gregorius Thaumaturgus*, *Helladius Caesareensis*, *Hippolytus*, *Ignatius*, *Irenaeus*, *Nilus Asceta*, *Nonnus Panopolitanus*, *Proclus Constantinopolitanus*, *Theophilus Alexandrinus*, *Timotheus Alexandrinus*, alii-que ¹³⁾. Notandum vero, haud pauca horum auctorum scripta, quae in Graecis exemplaribus desiderantur, Armeniace ad nostra superasse tempora; quo fit, ut illorum operum versiones eo plaris sint aestimandae. Cujus generis versionibus adnumerandi *Ephraemi Syri* commentarii in *Pauli Apostoli* epistolas, qui Armeniace tantum supersunt ¹⁴⁾, nec non *Eusebii Caesareensis* *Canones chronici*, qui, cum in Graecis exemplaribus maximam partem interciderint, superstite dimidiâ tantum parte ex *Hieronymi* versione Latinâ, in codicibus Armeniacis integri habentur, indeque nostrâ aetate in lucem protracti sunt ¹⁵⁾.

di Armenia, p. 22 — 32; Neumanni historia literaturae Armeniacae, p. 42 — 70.

13) (Somal) Quadro delle opere di varj autori tradotte in Armeno, p. 10 — 26; Neumanni hist. literat. Armen. p. 73 — 89.

14) S. P. Ephraemi Syri Commentarium in Epistolas S. Pauli Apostoli, opus hactenus ineditum, ex antiquissimâ Armenicâ versione nunc primum latinitate donatum studio ac labore P. Jo. Bapt. Aucher, Mechitaristicae familiae doctoris. Venetiis, 1833, t. II, 8.

15) Eusebii Pamphili Chronicorum canonum libri II. Opus ex Haicano codice a doctore Joh. Zohrabo, collegii Armeniaci Venetiarum alumno, diligenter expressum et castigatum, Angelus Maius et Joh. Zohrabus nunc primum conjunctis curis latinitate

§. XXXVII.

Praeter scriptorum ecclesiasticorum opera, et auctorum profanorum Graecorum scripta in sermonem Armeniacum convertebantur. Neque vero Armenii philosophicis tantum, medicis atque mathematicis Graecorum scriptis inhaesere, verum etiam poëticos atque historicos libros dignos aestimarunt, quos in linguam vernaculam transferrent. Constat *Homeri* carmina versibus Armeniacis reddita fuisse; cujus versionis difficiliore voces singulari glossario explicatae habentur. Credibile est, et *Euripidis* tragoedias in sermonem Armeniacum translatas fuisse. Namque *Moses Chorenensis* in institutionibus rhetoricis, quas Armeniace conscripsit, *Euripidis* non solum mentionem injicit, verum etiam tragoediae, quae *Πηλιάδες* inscribitur, inque Graecis exemplaribus desideratur, argumentum in hunc modum exponit: „*Medea*, *Jasonem* secuta, Scytharum e terris in Thessaliam venit. Cujus regem, *Peliam*, cum e medio tollere studeret, quod is *Jasoni* imperium surripuisset, ejus filias adit, atque pollicetur, se illarum parenti, extremâ jam senectute laboranti, robur juvenile

donatum notisque illustratum, additis Graecis reliquiis, ediderunt. Mediolani, regiis typis, 1818, fol. min. — Idem opus ex Armeniaco textu in Latinum conversum, adnotationibus auctum, Graecis fragmentis exornatum, operâ Jo. Bapt. Aucher Ancyran. Venetiis, 1818, t. II. 4. — Praeter Eusebii Canones chronicos Ephraemique in Pauli epistolas commentarium, alia quoque patrum ecclesiasticorum scripta, in sermonem Armeniacum conversa, typis vulgata sunt; in his *Ignatii* epistolae, Constantinopoli, 1783; *Eusebii Emisseni*, quem *Seberianum* Armenii dicunt, homiliae, Armeniace et Latine, Venetiis, 1827; ibidem, Armeniace, omissâ versione Latinâ, 1830; *Cyrilli Hierosolymitani* Catecheses illuminatorum, Constantinopoli, 1727; *Basilii Magni* Hexaëmeron, Venetiis, 1830; *Nili Ascetae* aliquot tractatus, Constantinopoli, 1720.

restituturam, si consilio suo uti vellent. Ut autem monstraret, quâ ratione hoc effici possit, arietem per partes concisum in lebetem conjicit, ignemque subdit. Commotis per aestum arietis membris, *Medea Peliae* filiabus persuadet, arietem reviviscere. Eâ fraude *Peliades* inducuntur, ut patrem suum obtruncant, et per membra concisum in lebetem conjiciant; neque tamen voti sui compotes redduntur.“ Ex hoc loco conjicias, *Euripidis* tragoedias *Chorenensi* probe cognitae, imo etiam, nisi omnes, aliquas saltem in sermonem Armeniacum translatae fuisse. Idem etiam de *Menandro* crediderim, cujus fragmentum, ex comoediâ, quae *Ἐπιτρέποντες* inscribitur, depromptum, in *Davidis* prolegomenis in *Aristotelis* Categorias reperitur ¹⁶⁾. Adde *Callimachi Cyrenaei* carmina, quorum versionem Armeniacam vergente ad finem seculo XI *Gregorius Magister* legisse memoratur ¹⁷⁾. Quantum vero in historicis Graecorum libris Armenii versati fuerint, discas ex *Mosis Chorenensis* historiâ Armeniacâ, ubi quam plurimi historici Graeci, inque his *Herodotus*, *Palaephatus*, *Manetho*, *Berosus*, *Diodorus Siculus*, *Josephus*, *Olympiodorus Thebanus*, alique non tantum memorantur, verum etiam loquentes introducuntur ¹⁸⁾. E philosophorum Graecorum agmine maxime philosophiae Graecanicae principes, *Plato* et *Aristoteles*, et medicorum e turbâ *Hippocrates* et *Galenus* Armeniace redditi. Vertendis *Aristotelis* scriptis haud exiguum laudem consecutus est *David* philosophus, *Mesrobis* discipulus, medio seculo quinto clarus, cujus in *Aristotelem* lucubrationes nostrâ adhuc aetate supersunt ¹⁹⁾.

16) Neumann Mémoire sur la vie et les ouvrages de David, p. 54.

17) Quadro delle opere di varj autori tradotte in Armeno, p. 28; Neumanni histor. literat. Armen. p. 90.

18) Mosis Chorenensis histor. Armen. l. I, c. 3, p. 7; c. 4, p. 13, 14; l. II, c. 7, p. 95; c. 12, p. 105, etc.

19) Quadro delle opere di varj autori tradotte in Armeno, p. 8.

§. XXXVIII.

Etsi *Mesrobis* et discipulorum ejus aetate linguae Graecae literarumque Graecarum studia inter Armenios maxime ferbuisse videntur, tamen et insequentibus temporibus haud defuere, qui linguae Graecae studiis vel faverent, vel vertendis Graecorum scriptis insudarent. Medio fere seculo septimo (643) *Sergius*, sive *Sarkis*, *Joannis Mairacomii* discipulus, *Juliani Halicarnassensis* opera Armeniace reddidit ²⁰⁾; eodem seculo ad finem vergente, jussu atque auctoritate *Nersis Kamsaragan*, Armeniae procuratoris, *Socratis* historia ecclesiastica studio *Philonis* in linguam Armeniacam conversa fuit ²¹⁾, cujus versionis pars in bibliothecâ regiâ Parisiensi obviam est ²²⁾. Haud multo post, ineunte scilicet seculo octavo, *Stephanus*, archiepiscopus Siuncensis, qui linguam Graecam Constantinopoli addidicerat, *Dionysii Areopagitae*, *Gregorii Nysseni* Cyrillicque *Alexandrini* opera Armeniace reddidit ²³⁾. Eundem *Stephanum* etiam *Georgii Pisidae* de mundi opificio carmen iambicum, nec non *Hesychii Hierosolymitani* in Jobum commentarios, *Theodorique Ancyрани* homilias in sermonem Armeniacum transtulisse ferunt, cujus tamen rei fides non extra omne dubium posita videtur ²⁴⁾. Eodem tempore et *Joannes Ozniensis*, Armeniae patriarcha, cui ob eximiam disciplinarum philosophicarum cognitionem *philosophi*

20) Somal Quadro della storia letteraria di Armenia, p. 40.

21) Tschamtschean histor. Armeniae, t. II, l. III, c. 57, p. 375.

22) Mémoires historiques et géographiques sur l'Arménie par. J. St.-Martin, t. I, avant-propos, p. 9.

23) Tschamtschean histor. Armen. t. II, l. III, c. 61, p. 399. Somal Quadro della storia letteraria di Armenia, p. 47, 48; Quadro delle opere di varj autori tradotte in Armeno, p. 29 — 31.

24) Quadro delle opere di varj autori tradotte in Armeno, p. 32; Neumanni histor. literat. Armen. p. 113.

cognomentum, linguae Graecae peritiâ inclaruit. Hunc quoque plura Graecorum scripta Armeniace reddidisse fama fert; neque tamen de ejus versionibus quidpiam compertum habemus. Medio denique seculo decimo primo exortus est *Gregorius Magister*, qui et generis nobilitate, et eruditionis laude summis gentis Armeniacae viris aequiparari possit. Ex Arsacidarum regiâ stirpe oriundus, accuratissimâ usus est institutione, plurimumque cum in scientiarum, tum in linguarum studiis profecit. Hic tantus vir permulta Graecorum scripta, philosophici maxime atque mathematici generis, quae vel nondum Armeniace reddita fuerant, vel, postquam reddita fuissent, temporum injuriâ interciderant, in sermonem patrium transtulit; in his, ut cetera taceamus, *Platonis Timaeum* atque *Phaedonem*, *Euclidisque Elementa*. Sed dolendum, *Gregorii* versiones iniquo aliquo fato tantum non omnes interciderisse; ita, ut praeter exiguum *Euclidis* fragmentum vix aliquod illarum specimen ad nostra superaverit tempora ²⁵). *Gregorio* eruditione nominisque celebritate haud inferior *Nerses Lampronensis*, qui vergente ad finem seculo decimo secundo floruit. Eâ aetate literarum studia mirum in modum per Armeniam vigeabant; adeo quidem, ut aurea seculi quinti tempora recurrisset viderentur. Quod beneficium maxime coenobiis debebatur, quorum in recessu optimi quique libri, Graeci praeprimis, cumulabantur, et, praeter divinarum atque humanarum scientiarum studia, Graecorum Syrorumque lingua diligentissime colebatur. Hujus aetatis laudatissimis viris adnumerandus *Nerses Lampronensis*, qui et vertendis in sermonem Armeniacum Graecorum scriptis haud exiguam laudem consecutus est. Ex ejus versione habetur *Andreae*, episcopi Caesareensis, commentarius in *D.*

25) Somal Quadro della storia letteraria di Armenia, p. 70 — 72;
 Quadro delle opere di varj autori tradotte in Armeno, p. 33, 34;
 Neumanni histor. literat. Armen. p. 140.

Joannis Apocalypsin, nec non *Eutychem Constantinopolitanum* tractatus de utriusque naturae in Christo discrimine ²⁶⁾. Insequentibus seculis, decimo tertio et quarto, literarum cultus in universum, proinde et linguae Graecae studia per Armeniam decreverunt. Neque tamen vel his temporibus viri docti deficiebant, qui vertendis Armeniace Graecorum scriptis operam navarent. Quorum e numero *Joannem Orodniensem*, seculi XIV scriptorem, nominasse sufficiat, qui *Philonis Judaei* tractatus duos e Graecorum sermone in Armeniacum transtulit.

§. XXXIX.

Quod ad indolem versionum Armeniacarum adtinet, omnes linguae Armeniacae gnari, quibus versiones illas cum archetypis Graecis conferre licuit, in eo consentiunt, interpretes Armeniacos et bonâ fide, et haud spernendâ peritiâ rem suam gessisse. En, quid de *Chronicorum Eusebii* interprete Armeniaco illius operis editores *Maius et Zohrabus* sentiant ²⁷⁾: „De interprete nostro si quis iudicium ferre avet, nae is inprimis Haicanismi peritiâ se imbuat; quâ linguâ simul atque uti coeperit, sine dubio hunc interpretem demirabitur propter incredibilem quandam Graeci exemplaris persecutionem convertendique fidelitatem; nam et verbum pro verbo reddit, et genus omne figuratae quoque elocutionis vimque saepe conservat: quo fit etiam, ut insolentior et hellenismis inquinatior evadat oratio; cujusvis denique paraphraseos atque varietatis sibi omnino licentiam praecidit. Quamquam vero hic interpretes scientiâ pollet haud mediocri graecitatis, idem tamen imprudens nonnunquam et pene dormitans se obstringit erroribus, quorum aliqui ita aperti ac manifesti sunt, ut medius

26) Quadro delle opere di varj autori tradotte in Armeno, p. 35; Neumanni histor. literat. Armen. p. 173.

27) In laudati operis praefatione, p. XVIII.

fidius dissimulari non possint.“ Honorificentissime etiam *St.-Martin* de *Aristotelis* versionibus Armeniacis, a *Davide philo-
sopho* adornatis sentit, adeo fidas atque accuratas praedicans, ut illarum ope corruptorum *Aristotelis* locorum sensus certo possit enucleari ²⁸). Haud aliter de versionibus a *Davide* profectis et *Neumannus* statuit; qui, ut versionum illarum cum archetypo consensum demonstraret, initium *Categoriarum Aristotelis* ex interpretatione Armeniacâ in sermonem Graecum transtulit, quae quidem translatio tantum non in omnibus cum *Aristotelis* archetypo consentit ²⁹). Quae cum ita se habeant, Armeniacis versionibus prae ceteris auctorum Graecorum versionibus orientalibus palma videtur deferenda.

§. XL.

Ferventibus in tantum apud Armenios literarum Graecarum studiis probabile est, praestantiores auctorum Graecorum non tantum in sermonem Armeniacum translatos, verum etiam commentariis illustratos atque explicatos fuisse. Sed, quod mireris, qui Armeniorum historiam literariam tractarunt auctores vix unum alterumve memorant, qui explicandis Graecorum scriptis operam navaverit. Sicuti autem *Aristotelis* scripta ab omnibus, quibus innotuerant, populis quam maxime aestimata, lectitata atque explicata fuere, ita etiam apud Armenios prae primis trita commentariisque illustrata fuisse videntur. Celebratissimus ille Armeniorum philosophus, *David*, qui *Aristotelis* scripta ad logicam pertinentia Armeniace reddidit, eadem et commentariis explicavit ³⁰). Iisdem *Aristotelis* scriptis illustrandis et *Joannes Orod-*

28) Mémoires historiques et géographiques sur l'Arménie, avant-propos, p. 8.

29) Neumann Mémoire sur la vie et les ouvrages de David, p. 169.

30) Davidis in Aristotelem commentarii, qui non solum Armeniaco,

niensis operam navavit. Credibile est, et medicorum Graecorum principes, *Hippocratem* et *Galenum*, commentariis explanatos fuisse; verum expressa ejus rei desunt testimonia. Memorat *Somal* in Armeniae historiâ literariâ *Gregorii Dathewiensis* nomine *Explicationem sive bibliothecam auctorum profanorum* (*Spiegazione o biblioteca degli autori profani*); neque tamen, quid in eâ bibliothecâ contentum fuerit, exponit ³¹). Quod ad commentariorum *Davidis* indolem adtinet, si *Neumannum* audiamus, verbosissimi sunt; ita quidem, ut vel tritissimae res identidem lectoribus inculcentur ³²). Idem doctissimus vir opinatur, *Davidem* ex *Syriani*, quo magistro Athenis usus est, deperditis in *Aristotelis* scripta logica commentariis quam plurima in interpretationem suam transtulisse.

C a p. IV.

De Persarum in vertendis explicandisque auctoribus Graecis studio.

§. XLI.

Inter Persidem Graeciamque jam ante *Alexandri Magni* tempora haud infrequens et belli et pacis obtinuisse commercium, nemo est, qui ignoret. Auctum fuit illud commercium, eaque Persarum cum Graecis consuetudo magnopere ex eo tempore, quo invictus ille Macedonum rex injurias, quas olim a Persis

verum etiam Graeco sermone habentur, una cum ejusdem versionibus ceterisque operibus prodire Venetiis, 1823.

31) Quadro della storia letteraria di Armenia, p. 134.

32) David est un de ces commentateurs, qui croient, que leurs lecteurs n'ont pas le sens commun, et qui ne savent pas, qu'il n'est pas nécessaire d'écrire pour des gens, à qui il faut répéter à chaque moment ce que sont la parole, le nom, le verbe, etc. Neumann Mémoire sur la vie et les ouvrages de David, p. 87.

passi erant Graeci, ulturus, Persidi arma intulit, regnumque illud Asiae quondam potentissimum prostravit. Ex illo tempore quam plurimi Graecorum, amoenitate atque affluentia terrarum illarum allecti, sedes in Perside fixerunt. *Alexandro Magno* vitâ functo ea pars immensi imperii in *Seleucidarum* cessit ditio- nem, quibus etsi haud longo tempore subjecta esset, avulsâ scilicet per *Arsacem* Perside a Syriae regno, tamen illud Grae- corum cum Persis commercium minime sublatum est. Namque *Arsaces*, novi Persarum sive Parthorum imperii fundator, Grae- cis, imperii sui fines incolentibus, propensissimum sese praestitit, adeo quidem, ut non tantum Graecâ in numis, quos cudi curavit, uteretur linguâ, verum etiam *φιλέλληνος* sibi adscisceret cogno- mentum ¹⁾. Neque minus *Arsacis* in regno successores Graecis favisse videntur, quippe qui et linguae Graecae in numis usum, et *φιλέλληνος* inscriptionem retinebant.

§. XLII.

Tantâ regum Parthorum in Graecos propensione fieri haud potuit, quin et lingua et literae Graecorum inter Persas aliquan- tum vigerent. Quodsi vera sunt, quae *Aelianus* de *Homeri* carminibus in linguam Persicam conversis tradit ²⁾, facile credi- derim, eam versionem jam Arsacidarum sub imperio adornatam fuisse; nisi forte contendas, Persas jam multo ante *Arsacis* tempora *Homeri* carmina sermone sibi vernaculo legisse, quod omnino ex *Perizonii* de *Aeliani* fontibus sententiâ sequeretur. Namque *Perizonius*, in notis ad laudatum *Aeliani* locum, opi- natur, *Aelianum* ea, quae de Persarum rebus tradidit, ex *Ctesiae* Persicis hausisse. Jam vero *Ctesias Artaxerxis Mnemonis* Cyrique

1) Vaillant *Arsacidarum imperium, sive regum Parthorum historia* ad fidem numismatum accommodata, p. 6, 7.

2) Var. histor. l. XII, c. 48.

minoris aetate floruit; quare si ex *Ctesiae* auctoritate *Aelianus* de *Homero* in linguam Persicam verso retulit, versionem illam jam ante *Artaxerxis Mnemonis* tempora adornatam fuisse necesse est. Verum enim vero *Perizonii* de *Aeliani* fontibus sententia etsi non omni veri specie destituta sit, tamen haud adeo certa est, ut inde Persicae carminum Homericorum versionis aetatem definias; contra omnis priscorum illorum temporum ratio literarum Graecarum inter Persas studiis minus convenire videtur, quam regum Arsacidarum aetas; quare ego huic potius aetati, quam antiquiori illi aevo Persicam *Homeri* versionem, si ea omnino extitit, vindicaverim.

§. XLIII.

Quantum Arsacidae omnino literarum studiis tribuerint, discas ex iis, quae *Moses Chorenensis* de fontibus historiae suae tradit. Namque memorat ³⁾, *Valarsacem*, Armeniae regem, cognoscere cupientem, quinam homines tempore anteacto Armeniae scepra tenuissent, misisse Syrum quendam *Mar Ibam Catinensem*, literarum Chaldaicarum atque Graecarum peritissimum, ad fratrem *Arsacem*, Parthorum regem, datisque ad hunc literis rogasse, ut *Mar Ibae* ad bibliothecam regiam aditus aperiretur. *Arsacem*, acceptis literis summâ animi alacritate regiam Ninives bibliothecam *Mar Ibae* patere jussisse. In eâ bibliothecâ codicem linguâ Graecâ exaratum a *Mar Ibâ* inventum fuisse, qui inter cetera priscam Armeniae historiam contineret. Ex hocce codice *Mar Ibam* Armeniae historiam depromsisse, Nisibimque ad regem *Valarsacem* Graecâ et Syriacâ linguâ conscriptam retulisse; illo denique *Mar Ibae* exemplari sese (*Mosem Chorenensem*) usum in tradendis priscae Armeniae rebus. Ex quo *Mosis Chorenensis* loco non tantum discimus, Parthorum regibus *Arsa-*

3) Histor. Armen. l. I, c. VII, VIII, p. 21 — 24.

cidis bibliothecas suas fuisse, verum etiam bibliothecas illas codicibus Graecis instructas fuisse; quod documento esse possit, linguam literasque Graecorum haud parvo apud Persas, *Arsacidarum* sub imperio, honore habitas.

§. XLIV.

Quam sortem *Aschganis* sceptrum tenentibus lingua literaeque Graecorum apud Persas expertae fuerint, haud compertum habemus; verum *Sassanidarum*, qui *Aschganios* secuti sunt, sub imperio laetius quam antea linguae literarumque Graecarum studia in Perside efflorescere coeperunt; id quod maxime Syrorum operâ atque exemplo effectum est. Jam superius traditum fuit, insignem Syrorum in urbe *Edessâ* floruisse academiam, in quâ sacrarum profanarumque literarum, nec non linguae Graecae studia exercebantur. In eâdem urbe et Persarum schola obtinuit, in quâ eadem, quae in Syrorum academiâ, studia, Syris ut plurimum magistris, tradebantur ⁴⁾. Huic Persarum scholae inter ceteros praefuere primi illi *Aristotelis* interpretes, *Hibas*, *Cumas* et *Probus* ⁵⁾, quorum magistrorum institutione haud fieri potuit, quin juvenes Persae ad linguae Graecae auctorumque Graecorum studia incitarentur. Multo autem magis studia illa per universam Persidem propagata sunt ex eo tempore, quo Nestorianorum in *Edessâ* ludi literarii, inque his et memorata illa Persarum schola eversa fuit; quo facto docti illi Syri Persarum in ditionem se receperunt, et quocunque pervenere, studia sua atque eruditionem disseminarunt. Ex *Edessenae* Persarum scholae ruinis *Nisibena* consurrexit; imo et celeberrima illa *Gandisaporae* academia Hippocratica a profugis Syris excitata videtur, sicuti superius, ubi de Syrorum in vertendis explicandisque auctoribus Graecis

4) Assemanii biblioth. orient. Vatic. t. III, P. II, p. 926.

5) Assemanii biblioth. orient. Vatic. t. III, P. II, p. 943.

studio egimus, fusius demonstratum est. Quâ in academiâ cum maxime ex *Hippocratis* sententiâ ars medica doceretur, factum est, ut ante omnia principis illius medicorum scripta in sermonem Persicum converterentur.

§. XLV.

Ad promovenda per Persidem linguae literarumque Graecarum studia accedebat, quod Syri eruditione suâ, inque primis artis medicae peritiâ, Persarum principibus acceptissimi, plurimum apud illos valerent, inque regendâ atque administrandâ republicâ nisi primas, certe haud ultimas partes gererent ⁶). Tantâ cum gauderent apud Persarum reges auctoritate, facili negotio ea studia, quae ipsi adamabant, dominis quoque suis commendare poterant atque promovere. Inter Persarum ex *Sassanidarum* gente principes literarum Graecarum studiis maxime favisse videtur *Chosroës Nuschirwanus*, qui medio sexto post Christum natum seculo summam imperii tenebat. Is philosophiae haud leviter imbutus studio, propensissimo in philosophos erat animo, iisque familiariter admodum utebatur. In ejus aulam, saeviente in philosophos *Justiniano* imperatore, se recepere philosophorum ejus temporis principes, *Damascius* Syrus, *Simplicius* Cilix, *Eulamius* Phryx, *Priscianus* Lydius, *Hermias* et *Diogenes* Phoenices *Isidorusque* Gazeus, et humanissime a rege excepti sunt ⁷). Qui etsi haud diu apud regem commorati sint, Persarum mores atque instituta fastidientes, documento tamen sunt, *Chosrois* aulam virorum doctorum fuisse refugium atque hospitium. Praeter memoratos philosophos in *Chosrois* aulâ et *Uranius* quidam, natione Syrus, *Aristotelis* sectator, versabatur. Hunc cum *Magis* de

6) Assemanii biblioth. orient. Vatic. t. III, P. II, p. 90, 94.

7) Agathias de imperio et rebus gestis Justiniani, l. II, c. 30, 31 ; p. 131 — 133 ex edit. Niebuhrii.

rebus philosophicis disputantem magnopere miratus est rex, ad mensam adhibuit, multisque beneficiis cumulavit ⁸⁾. *Chosrois* jussu atque auctoritate philosophorum Graecorum, maxime *Aristotelis* *Platonisque* opera, in sermonem Persicum conversa fuere. Illis philosophiae Graecanae duumviris principibus mirum in modum delectatus dicitur rex; adeo quidem, ut haud cuiquam alii philosophorum illorum scripta magis cognita atque familiaria essent ⁹⁾. Ad *Chosrois* aetatem etiam pertinere videtur, quod *Mohammed ben Ishak* refert: antiquioribus jam temporibus opera logica atque medica in sermonem Persicum translata fuisse, quae postea *Abdullah ben Almokaffa* aliique e sermone Persico Arabice reddiderint ¹⁰⁾. Haud quidem notatur, quorum auctorum opera antiquioribus illis temporibus Persice reddita fuerint, vel quânam ex linguâ versiones illae profluxerint; sed admodum probabile est, Graecorum potissimum auctorum logica atque medica scripta in sermonem Persicum conversa fuisse. Quod ad *Ebn Almokaffae* versiones Arabicas adtinet, quae ex Persicis profluxisse dicuntur, nonnisi binas cognitatas habemus, quarum tamen neutra archetypum Graecum repraesentat. Notissimum est, librum, qui *Calilah wa Dimnah* inscribitur, ab *Ebn Almokaffâ* e sermone Pehlewico in Arabicum translatum fuisse, cujus libri origo non e Graeciâ, verum ex Indiâ repetenda. Praeter hunc

8) Agathias I. II, c. 29, 32; p. 127 — 130; 135 — 136.

9) Agathias I. II, c. 28, p. 126.

10) Mohammed ben Ishac, p. 28, ubi haec leguntur: كانت الفرس

نقلت في القديم شيئاً من كتب المنطق والطب إلى اللغة الفارسية

i. e. verterunt فنقل ذلك إلى العربي عبد الله بن المقفع وغيره

Persae jam antiquioribus temporibus libros logicos atque medicos in linguam Persicam, quos deinde *Abdullah ben Almokaffa* aliique Arabice reddiderunt.

librum et antiquam *Persarum historiam*, تأريخ الفرس, ab eodem interprete e sermone Pehlewico in Arabicum conversam fuisse, auctor est *Hadschi Chalifa*, cujus historiae archetypum itidem non Graecum, sed Pehlewicum fuisse, non est quod moneamus. Licet vero *Ebn Almokaffae* versiones Arabicae, quarum quidem notitiam habemus, nequaquam archetypa Graeca repraesentent, cave tamen, inde conjicias, antiquas illas versiones Persicas, quas Arabice *Ebn Almokaffa* reddidit, in universum ex aliis atque Graecis archetypis profluxisse.

§. XLVI.

Medio fere post Christum natum seculo septimo Persarum imperium victricibus Arabum armis eversum fuit, quo tempore res literaria Persarum plurimum detrimenti passa est. Namque victores quo facilius sacra sua Persis obtrudere possent, *Magorum* ordinem, cui divini cultus cura literarumque studia concredita erant, penitus fere exciderunt, ingeniique monumenta, scriptis mandata, flammis et undis deleverunt¹¹⁾. Ex illo tempore Persae, sicuti in rebus civilibus, ita etiam in literarum studiis maximam partem ab Arabibus pendebant. Excitatis scilicet inter Arabes, *Abbasidarum* sub imperio, literarum studiis, Persae et eadem, quae Arabes, studia exercebant, et in doctis suis lucubrationibus quam saepissime Arabum utebantur linguâ. Cum eâ aetate apud Arabes literarum Graecarum maxime studia ferverent, haud dubitandum, et Persas diligenter auctorum Graecorum scripta evolvisse. Verum cum linguae Persicae tum temporis haud multum, plurimum vero Arabicae tribueretur, vix operae pretium

11) Richardson dissertation on the languages, literature and manners of eastern nations, in limine Dictionarii Persici, ex edit. Wilkinsii et Johnsonii, p. VII; De Hammer Encyclopaedische Uebersicht der Wissenschaften des Orients, t. II, p. 291; Ejusdem auctoris Geschichte der schönen Redekünste Persiens, p. 7.

duxisse videntur, vertendis in sermonem Persicum auctoribus Graecis insudare; certe haud ulla comperta nobis testimonia, quae arguant, vigente Arabum in Persas dominatione auctorum Graecorum scripta in linguam Persicam translata fuisse.

§. XLVII.

Laetior literarum studiis apud Persas adfulsit lux inde a decimo post Christum natum seculo, quo tempore, concussâ Chalifarum potentiâ, principes *Dilemitae* summam imperii non tantum in Perside, verum per universum regni Chalifarum ambitum tenebant. Inter principes Dilemitas memorandus inprimis *Adhad-uddaulat*, qui, cum anno post Christum natum 977 ad summam Emiri Alomra dignitatem evector esset, nulli rei magis intentus fuit, quam literarum, inque primis spretae ad id tempus atque neglectae linguae Persicae studia promovere ¹²⁾. Neque minorem in promovendis apud Persas literarum studiis laudem consecuti sunt *Gasnae* principes atque *Seldschucidae*. Inter *Gasnae* principes conspicuus maxime *Mahmud Seboktekinus*, inter *Seldschucidas* *Malekschah Dschelaluddinus*. *Dschelaluddini* auctoritate atque impulsu mathematicarum, inque primis astronomicarum disciplinarum studiis Persae incubuere ¹³⁾. Illo tempore *Euclidis Elementa* *Ptolemaei*que opera in linguam Persicam conversa existimaverim, quarum versionum exempla in librorum orientalium thesauris adhuc supersunt. Eadem studia astronomica mirum in modum excitavit atque promovit *Hulacu Ilechanus*, Mongolicae gentis princeps, qui Persidis imperium medio decimo tertio post Christum natum seculo tenuit. Is, exstructâ in urbe *Maragâ* speculâ astronomicâ, peritissimos suae aetatis astronomos convocavit, convocatisque, novas ut conderent tabulas astronomicas,

12) Abulfedae Annales Muslemici, t. II, p. 552, 553; Abulfaradschii histor. dynast. p. 319, 320 text. Arab., 210, 211 vers. Lat. Richardson dissertation, p. VIII.

13) Abulfedae Annales Muslemici, t. III, p. 238.

mandavit. Inter doctos illos viros principem locum tenuit *Nasiruddin* Tusensis, eximius philosophus et mathematicus, cujus sub auspiciis celebratae illae tabulae astronomicae, quas a principe *Hulaco Ilechano Ilechanicas* dicunt, concinnatae sunt ¹⁴). Idem *Nasiruddin* et *Ptolemaei Quadripartitum*, sive de apotelesmatibus et judiciis astrorum libros IV in linguam Persicam convertit, cujus versionis nostrâ adhuc aetate exempla supersunt ¹⁵). Praeter mathematicarum disciplinarum cognitionem *Nasiruddin* etiam in philosophorum Graecorum scriptis haud mediocriter versatus fuit; cujus rei documentum exhibuit in libro, quem sermone Persico *de moribus* conscripsit, کتاب اخلاق, in quo, si *Abulfaradschium* audiamus, quaecunque principes philosophorum Graecorum, *Plato* atque *Aristoteles*, de philosophia morali praeceperant, collegit ¹⁶).

§. XLVIII.

De versionum Persicarum indole haud quidquam certi pronuntiare possumus; namque et perpauca illarum in Europae thesauris orientalibus supersunt exempla, et quae supersunt, nondum, quantum scimus, a viris doctis in examen vocata. Quodsi conjecturae locus, putaverimus, versiones Persicas Arabicis nequaquam esse deteriores. Credibile est, versiones Persicas partim ex Syriacis, partim ex Arabicis, partim vero ex Graecis exemplaribus profectas esse. Quae ex Syriacis et Arabicis exemplaribus profectae erant, archetypis Graecis minus respon-

14) *Abulfedae Annales Muslemici*, t. V, p. 36; *Abulfaradschii histor. dynast.* p. 548 text. Arab., 358 vers. Lat. *Herbelotii biblioth. orient.* ad vocem *Nassireddin* et *Zidsch Ilekhani*; *Jourdain Mémoire sur les instrumens employés à l'Observatoire de Meragah*, in *Millin Magazin encyclopédique*, année 1809, t. VI, p. 43 — 101.

15) In *biblioth. reg. Paris. cod. Persic. CLXXV*; vide *Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I*, p. 288.

16) *Abulfaradschii histor. dynast.* p. 548 text. Arab., 358 vers. Lat.

disse facile credideris; contra quae ex Graecis exemplaribus originem traxerant, magis eo ad contextum Graecum accedere poterant (dummodo illarum auctores linguae Graecae gnari essent), quo magis linguae Persicae indoles, maxime in vocabulorum compositione, ad linguae Graecae indolem accedit.

§. XLIX.

Quemadmodum apud Syros, Arabes Armeniosque quam saepissime evenit, ut, qui auctores Graecos in sermonem patrium verterent, eosdem et commentariis illustrarent, ita et interpretes Persici ut plurimum etiam commentatorum vices subiisse videntur. Certe *Nasiruddinus* Tusensis, qui *Ptolemaei Quadripartitum* Persice reddidit, et *Euclidis Elementa*, nec non auctorum illorum, qui parvi *Alexandrinorum Astronomi* nomine comprehenduntur, *Theodosii* scilicet, *Autolyçi*, *Menelai*, *Aristarchi* atque *Hypsiclis* scripta commentariis Arabicis illustravit. Quodsi *Jourdainium* audiamus ¹⁷⁾, *Nasiruddinus* auctorum illorum scripta non solum commentariis illustravit, verum etiam in sermonem Arabicum transtulit. Quam notitiam unde hauserit vir doctissimus, haud compertum habemus; sed dubitamus, an idoneis comprobari possit argumentis. Namque multo ante *Nasiruddinum* auctorum illorum scripta ab *Honaino ben Ishak*, *Kosta ben Luka* atque *Thabete ben Korrah* egregie in sermonem Arabicum conversa fuere; neque igitur opus erat, ut denuo Arabice redderentur. Verum enim vero *Nasiruddinus* antiquiores illas versiones recognovit, commentariisque sermone Arabico conscriptis illustravit. Ceterum *Nasiruddini* in *Euclidis Elementa* commentarius, qui Romae, 1594, e typographiâ Mediceâ prodiit, omni laude dignus censendus; adeo quidem, ut, si ad illius normam de Persarum in auctores Graecos commentariis statuere velis, non nisi honorificentissime iudices, necesse sit.

17) Mémoire sur les instrumens employés à l'Observatoire de Meragah, p. 98.

§. L.

Expositis in universum vicissitudinibus, quas linguae literarumque Graecarum studia apud Syros, Arabes, Armenios Persasque subierunt, restat, ut dispiciamus, quantum auxilii ex illorum populorum laboribus nostra aetas in emendandis atque interpretandis auctorum Graecorum scriptis petere possit. Jam primum omnium constat, in emendandis atque interpretandis libris antiquis nil omnino esse omittendum, quod arduum illud atque spinosum negotium aliquo modo levare atque juvare possit. Quare et Syriacae, Arabicae, Armeniacae atque Persicae auctorum Graecorum versiones, utcunque sint comparatae, viris criticis atque interpretibus nequaquam spernendae sunt atque negligendae. Nemo est, qui ignoret, literarum sacrarum criticos atque interpretes versionum orientalium ope haud leviter juvari; idem fere de auctorum profanorum versionibus orientalibus expectandum, id quod praeclaro exemplo docuit *Hallejus*, qui in vertendo atque restituendo *Apollonio* suo egregie ab Arabicâ auctoris illius versione adjutum se fuisse fatetur ¹⁸).

Quae cum ita sint, tamen in consulendis versionibus orientalibus cautio quaedam adhibenda, ne imprudenti illarum usu in errorem trahamur. Ante omnia probe perpendendum, utrum illa, quam in subsidium vocamus, versio ex ipso archetypo Graeco, an ex aliâ quadam textûs Graeci versione originem traxerit. Quodsi non continuo ex ipso archetypo profecta sit, minor omnino ejus erit utilitas, tam in emendando, quam explicando textu Graeco; neque tamen et hujus generis versiones prorsus rejiciendae videntur. In utriusque generis versionibus porro dispiciendum est, utrum obviae facilesque intellectu, an impeditae atque abstrusiores res tractentur. Probabile admodum est, interpretes Syros, Arabicos, Persicos, imo etiam Armeniacos,

18) In praefatione Oxoniensi Apollonii editioni praemissâ, p. 2.

qui prae ceteris laudantur, in illis praesertim locis, quibus intelligendis profundior aliqua ejus scientiae, quae tradebatur, cognitio requirebatur, haud raro lapsos fuisse; imo etiam in iis locis interpretes illos facile peccasse existimaverim, qui ad antiquae Graeciae mores, instituta historiamque pertinebant; quarum rerum orientis populos imperitissimos fuisse constat. Accedit, quod interpretes illi haud arctissimas interpretandi leges sibi scripserint; imo saepius ex ingenio addiderint, quae in Graeco textu non habebantur, vel subtraxerint, quae vel non intelligebant, vel superflua putabant. Quare caveas, ne temere textum Graecum corruptum existimes, sicubi versiones illae plus vel minus, quam in exemplaribus Graecis legitur, exhibent; contra, nisi aliis argumentis textûs Graeci integritas suspecta reddatur, illius lectionem versionis omnino praeferas lectioni. Denique et illud adtendendum, versionum orientalium textum librariorum culpâ passim immutatum esse atque corruptum; quare plura ejusdem versionis exempla consulenda sunt atque conferenda, quo genuina lectio possit expediri. Quas si quis in conferendis cum Graeco textu versionibus orientalibus adhibuerit cautiones, nulli dubitamus, haud exiguum fructum et ad emendationem, et ad explicationem auctorum Graecorum inde redundaturum.

Haud eadem commentariorum in auctores Graecos orientalium utilitas. Namque sive verborum, sive rerum respicias explicationem, vix quidquam continent, quod nostrâ aetate non pari modo, vel etiam luculentius intellectum atque expositum sit. Attamen eo nomine commendari merentur, quod auctorum, quos explicandos sibi sumunt, integrum fere textum exhibeant; quo fit, ut non solum commentariorum, verum etiam versionum vice fungantur.

Hactenus de literarum Graecarum apud Syros, Arabes, Armenios Persasque studiis in universum; sequitur disputationis nostrae *pars allera, in quâ auctores Graecos, quorum opera in populorum laudatorum linguas conversa fuere, sigillatim recensebimus.*

P a r s S e c u n d a .

**Auctorum Graecorum, qui in Syrorum, Arabum,
Armeniorum Persarumque sermonem conversi
commentariisque illustrati fuere, recensio.**

H o m e r u s.

§. LI.

Etsi orientis populi, ut superius jam monitum fuit, Graecorum poësin haud magni fecisse videntur, tamen principis poëtarum Graecorum, *Homeri*, fama inter illos quoque populos adeo percrebuit, ut dignum judicarint, quem in sermonem vernaculum transferrent. In linguam Syriacam *binos Homeri libros de Ilii excidio*, studio *Theophili* Edesseni, conversos fuisse testatur *Abulfaradschius* ¹⁾. Idem auctor tradit, *Theophilum* Maronitarum sectae addictum, principemque fuisse astrologorum *Almahdi* Chalifae. Inclaruit autem circa annum a Christo nato 770, obiitque anno Hedschrae 169, Christi 785. *Abrahamus Ecchelenensis* in notis ad catalogum librorum Syriacorum ab *Ebed Jesu* concinnatum, p. 180, quinimo plerique recentiorum Syrorum ferunt, *Theophilum* nostrum, cum vertendo *Homero* operam navaret, quinque vocalium Syriacarum figuras, ad similitudinem Graecarum, effinxisse in eum maxime usum, ut voces ambiguae, ac praesertim patronymica nomina expeditius legi possent atque distinguere ²⁾. Contra *J. D. Michaëlis* jam ante *Theophilum*, in versione novi Testamenti Philoxeniana, quam anno post Chr.

1) Histor. dynast. p. 40, 61, 228 text. Arab., 26, 40, 148 vers. Lat.

2) Assemanii biblioth. orient. t. I, p. 521.

natum 508 concinnatam esse constat, Graecarum vocalium figuras adhibitas existimat; quae tamen sententia haud ullo antiquitatis testimonio nititur ³⁾. Ceterum cum *Abulfaradschius* memoret, *binos Homeri libros de Ilii excidio* a *Theophilo* in sermonem Syriacum conversos, quaestio inter viros doctos exorta est, utrum *Theophilus* duos *Iliadis* tantum libros, an integram *Iliadem* atque *Odysseam* verterit? *Toderini* in libro, quem *de Turcarum literatura* conscripsit ⁴⁾, existimat, duos tantummodo *Iliadis* libros a *Theophilo* fuisse conversos; contra *Villoison* ⁵⁾ principis poëtarum carmina in universum Syriace conversa fuisse contendit. Ab utriusque sententiâ discedit *Buhle*, qui in *commentatione de studii Graecarum literarum inter Arabes initiis et rationibus* ⁶⁾, autumat, *Abulfaradschium* aut incertum vulgi rumorem de *Homeri Iliade*, ejusque versione Syriacâ esse secutum, aut libros illos de *Ilii excidio* ex eorum fuisse genere, qui a senioribus Graeculis compilati *Homero* supponerentur. Difficile omnino videtur *Abulfaradschii* adsequi mentem; neque invitum *Buhlii* eatenus accesserim sententiae, ut existimarim, *Abulfaradschium* neque de *Homeri* carminibus, neque de eorundem versione Syriacâ certi quid comperisse. Quantum vero ex ipsius verbis conjicere licet, vix duos *Iliadis* tantummodo libros, verum utrumque *Homeri* opus, *Iliadem* scilicet atque *Odysseam*, innuisse mihi videtur. Utitur autem *Abulfaradschius* hisce verbis وقد رثاها اميروس الشاعر في كتابين نقلهما من اليوناني الى السرياني ثاوفيل i. e. celebravit autem illud (*Ilii excidium*) Ho-

3) Theoph. Hofmanni Grammat. Syr. p. 87.

4) Versionis German. t. I, c. XV, p. 227.

5) Prolegg. ad Homeri Iliadem p. 43, nota 1.

6) In commentatt. societ. reg. scient. Gotting. ad annum 1791, vol. XI, p. 220, not. c.

merus poëta duobus libris, quos vertit e Graeco in Syriacum *Theophilus* astronomus Rohensis ⁷⁾. Quae verba eapropter non *Iliadem* duntaxat respicere videntur, quod *Homerus* duobus tantum libris *Ilii* excidium celebrasse dicatur; cum tamen, ut cuivis notissimum, *Homeri Ilias* non duobus, sed XXIV absolvitur libris. Accedit, quod vocabulum كتاب, quo *Abulfaradschius* utitur, non operis alicujus partem tantum denotet, quo sensu omnino Graecorum βιβλος, Romanorumque *liber* quam saepissime adhibetur. Contra, Arabibus كتاب *integrum codicem* significat, cujus partes, sive longiores, sive breviores, مقالة, باب, فصل, dicuntur. Exemplo sit celebratissimi illius inter Arabes medici, philosophi atque mathematici *Arraxis codex pandectes medicinae* كتاب الحاوي في الطب, in XII partes, sive libros, et LXX tractatus, sive capita, مقالة, distributus. Quare non duos *Iliadis* tantum libros, verum et *Iliadem* et *Odysseam* innuisse videtur *Abulfaradschius*; scilicet quod utrumque carmen, minus sibi cognitum, in eodem argumento versari putaret. Sed utcunque de re ancipiti sentias, id certe constat, illius versionis ne fragmentum quidem ad nostra superasse tempora.

§. LII.

In Arabum sermonem *Homeri* poëmata vix unquam translata fuisse videntur. Neque tamen inde colligas, principis poëtarum Graecorum nomen Arabibus haud cognitum fuisse; imo cognitum, magnâque in existimatione habitum fuit, id quod ex fabellâ, quam de *Homero* *Dschemaluddinus Ebn Alkofti* narrat, efficitur. Tradit enim, accessisse ad *Homerum* hominem stolidum, illique dixisse: conviciis me pete, ut gloriam ex vituperatione tuâ adsequar, siquidem laude tuâ haud sum dignus. Detrectante id *Homero*, illum regessisse: adibo ergo principes Graecorum, iisque

7) Histor. dynast. p. 40.

ignaviam tuam indicabo. Cui *Homerus* e vestigio: ferunt, canem provocasse leonem ad pugnam; quam cum leo dedignaretur, canem dixisse, abibo, ferisque ignaviam tuam notam faciam. Cui leo: satius est, ut exprobrent mihi ferae, me non ausum fuisse tecum congredi, quam ut mystaces meos sanguine tuo polluam ⁸⁾. — Quae fabella documento esse potest, *Homeri* nomen, quamvis ejus carmina in Arabum sermonem haud fuerint conversa, magnâ tamen in existimatione apud gentem illam habitum fuisse.

§. LIII.

In Armeniacum sermonem *Homeri* carmina conversa fuisse discimus e catalogo codicum manuscriptorum bibliothecae regiae Parisiensis. Memoratur enim in catalogi hujus tomo I, p. 97, nro. CXXVI, inter codices Armeniacos, lexicon, quo *Homeri* in Armeniacam linguam olim conversi, ut et aliorum quorundam scriptorum voces obscuriores exponuntur. De eodem hoc lexico *Abbas de Villefroy* in *Montfauconii bibliothecâ bibliothecarum manuscriptorum novâ*, partis II, p. 1021, nro. 70, haec refert: „*Glossaires Arméniens fort courts, à la réserve de celui, qui a été composé pour l'intelligence de la version d'Homère en vers Arméniens, car il contient près de deux mille mots.*“ Ex his colligas, *Homeri* carmina in linguam Armeniacam non tantum conversa, verum etiam diligenter lectitata fuisse; quandoquidem operae pretium visum fuerit, versionis illius usum accuratâ difficiliorum vocum explicatione reddi expeditiorem.

§. LIV.

In linguam Persicam *Homeri* poësin translata fuisse, refert *Aelianus variar. histor.* l. XII, c. 48 ⁹⁾. Idem auctor tradit,

8) Dschemaluddini cod. A, p. 79. Abulfaradschii hist. dynast. p. 61 — 62 text. Arab.

9) Villoison in prolegomenis ad *Homeri Iliadem* p. 43, notâ I, *Agathiae* nixus testimonio, docet, *Homeri* scripta Persice translata

etiam Indos *Homeri* carmina vernaculâ sibi linguâ descripta cantare, quod et *Dio Chrysostomus* oratione LIII, quae περὶ Ὀμήρου inscribitur, affirmat. Quibusnam usi fontibus auctores memorati de *Homeri* Persicâ atque Indicâ versione retulerint, non constat. *Perizonius* in notis ad citatum *Aeliani* locum ¹⁰⁾ opinatur, *Aelianum*, quae de Persarum atque Indorum rebus tradit, e *Ctesiae* Persicis atque Indicis hausisse. Quod si ita se haberet, non multum iis tribuendum, quae de *Homero* in Persicum Indicumque sermonem converso memorat *Aelianus*, quandoquidem *Ctesias* haud optimae fidei scriptor existimatur.

§. LV.

Haud praetereundum hoc loco, *Labbeum* ¹¹⁾ inter libros in typographiâ *Magni Etruriae Ducis* imprimendos memorare *Homerum* in linguam Persicam conversum. At vero non tradit,

fuisse jussu *Chosrois*, Persarum regis, *Justiniano* aequalis. Equidem *Agathiae* de imperio et rebus gestis *Justiniani* librum secundum, a *Villoisono* citatum, diligenter perlustravi, neque, quod docet vir doctissimus de *Homero* *Chosrois* jussu in linguam Persicam converso, comprobatum inveni. Namque *Agathias*, ubi de propenso *Chosrois* in literas animo mentionem facit, haec fere tradit: haud deesse, qui philosophiae Graecanicae culmen *Chosroën* adtigisse dicant, quum ei ab interprete quodam auctorum Graecorum scripta in sermonem Persicum fuerint conversa. Existimare nonnullos, *Aristotelem* ipsi magis cognitum, quam *Demostheni* *Thucydides*, *Platonem*que adeo tritum, ut vel difficillimos ejus dialogos, *Timaeum*, *Phaedonem*, *Gorgiam*, probe intelligeret. — Haud quidem negaverim, inter illa Graecorum scripta, quae *Chosrois* jussu in sermonem Persicum translata fuere, et *Homeri* carmina locum obtinuisse; verum id apertis, ut docet *Villoison*, verbis nusquam *Agathias* adserit.

10) Editionis Gronovianae tomo II, p. 805, 806.

11) Nova biblioth. mss. libror. p. 257.

quisnam illius versionis auctor, quove tempore concinnata sit, vel ubi locorum exemplum illud, cujus mentionem injicit, adservetur. In codicum orientalium, qui in Europae bibliothecis habentur, catalogis, nullum Persicae *Homeri* versionis vestigium. Monet quidem *Labbeus*, se codicum, quos recensuit, orientalium indices e codice 651 Miscellaneorum *Jacobi Puteani*, sancti Salvatoris apud *Brayum Sequanicum* Prioris hausisse; sed quaeritur, unde *Puteanus* codicum illorum notitiam acceperit? Equidem neque *Puteano*, neque *Labbeo* multum tribuerim; adeo enim mendis scatent indices illi, ut nonnisi a literarum orientalium imperitissimo concinnati videantur.

A e s o p u s.

§. LVI.

Qui *Locmani* nomine apud Arabes circumferuntur apologi, tantam cum *Aesopidis* Graecorum *fabulis* habent similitudinem, ut dubitari vix possit, vel illos ab his, vel has ab illis esse profectas. Quaeritur igitur, utrum Arabs, cui *Locmani* nomen populares indiderunt, apologos suos a Graecis acceperit, an Graji fabulatores ex Arabico fonte hauserint? In diversas partes abeunt virorum doctorum sententiae. Sunt, qui contendant, Aesopicas Graecorum fabulas a *Locmani* apologis esse derivandas. In his *J. F. Hirti*us, qui peculiari commentatione, tomo I *Actorum Academiae Electoralis Moguntinae* insertâ, inventionem fabularum *Aesopo* tributam, in *Locmanum* transferre conatur, his fere innixus argumentis: *I*, In dijudicanda linguarum, aliarumque rerum antiquitate hanc normam critici statuunt, ut, quaecunque brevitatis atque simplicitatis speciem prae se ferunt, antiquiora putentur iis, quae proluxiora atque limatiora videntur. Jam vero *Locmani* apologi et breviores et simpliciores sunt fabulis Aesopidis; quare illi omnino has superabunt antiquitate. *II*, Arabes

fabulis prius sunt usi quam Graeci; longe igitur probabilius est, *Aesopum* fabulas *Locmani* in Phrygiâ aut alibi ore hominum celebratas accepisse, inque Graeciam transportasse, quam *Locmanum Aesopi* fabulas e linguâ Graecâ in Arabicam transtulisse. III, Veteres rerum Arabicarum scriptores unanimi fere consensu *Locmanum* antiquissimis Arabum sapientibus adnumerant, eundemque *Davidis*, Hebraeorum regis, temporibus floruisse contendunt. At vero *Aesopum Solonis* demum aetate vixisse constat; quare et fabulas Aesopicas *Locmani* apologis recentiores esse necesse est.

§. LVII.

Hisce innixus argumentis *Hirtius* contendit, *Aesopum* fabulas suas ab Arabibus accepisse, acceptas expolivisse, novisque adauxisse. Neque tamen haec sententia omnibus viris doctis sese probavit; contra, argumentis ab *Hirtio* in medium prolatis haud immerito sequentia objiciuntur: I, *Locmani* apologi in univsum neque breviores, neque simpliciores sunt fabulis Aesopicis: conferantur e *Locmani* apologis VI, VIII, XII, XXVIII, cum CXXXVII, LXIV, XXIV, LXXXI fabularum Aesopicarum^{1 2)}. Neque vero, si vel omnino breviores atque simpliciores fabulis Aesopicis essent *Locmani* apologi, merito conjicias, hos illis esse antiquiores. Sicut enim saepissime accidit, ut, quae scriptores antiqui strictim atque breviter tradiderunt, recentiores ornarent atque explicarent: ita haud raro factum est, ut, quae ab antiquioribus fusius atque copiosius exposita fuere, a recentioribus

12) *Hirtius* contendit, X tantummodo *Locmani* apologos fabulis Aesopicis consimiles reperiri. Haud quidem cognitum nobis, quânam fabularum Aesopicarum usus fuerit collectione; id certe scimus, institutâ apologorum *Locmani* collatione cum fabulis Aesopicis, quas *Francisci de Furia* editio exhibet, nos illos, quotquot habentur, tres si excipias, XXII scilicet, XXIV et XL, in memoratâ fabularum collectione invenisse.

contraherentur. *II*, Etsi negari haud possit, apologos ex orientis oris originem traxisse, tamen haud quisquam jure adfirmaverit, eosdem prius apud Arabes, quam apud Graecos viguisse. Namque si verum est, literarum bonarumque artium studia multis seculis ante apud Graecos exorta esse, quam Arabes ex barbarie emergere coeperint atque erudiri: profecto haud dubitandum, et apologos, et alia id genus commenta, quibus inconditum vulgus mulceri atque erudiri solet, apud Graecos prius, quam apud Arabes in usu fuisse. Hoc certe extra omne dubium positum est, apologos jam iis temporibus apud Graecos literis fuisse consignatos, quibus vix scripturae usus Arabibus cognitus esset. *III*, Quaecunque auctores Arabici de *Locmano* suo referunt, adeo incerta, confusa atque absona sunt, ut certi quid sanique inde haud possit elici. Quo factum, ut haud defuerint viri docti, qui *Locmanum* exstitisse vel omnino negarent, vel a Graecorum Aesopo haud diversum existimarent ¹³). In tantâ rei incertitudine

13) Haud alienum ab hoc loco videtur, quae Arabes de *Locmano* suo fabulantur, breviter exponere. Si *Zamachscharium*, diligentissimum illum Alcorani explicatorem, audiamus, *Locmanus* filius *Bauri* fuit, بن باعور, *Jobi* ex sorore nepotis. Ex aliorum sententiâ *Baurus* ille *Nachoris* filius *Abrahamique* ex fratre nepos fuit. Vixit *Locmanus*, eodem *Zamachschario* auctore, mille annos, attigitque *Davidis* aetatem, cui et sapientiam suam acceptam referebat. Alii *Davidis* demum aetate natum, indeque ad *Jonae* prophetae tempora usque vixisse existimant. Haud minor sententiarum diversitas de vitae ratione, quam secutus sit *Locmanus*. *Zamachschario* auctore jurisprudentiae deditus erat, antequam *David* prodiret, a quâ tamen exercendâ destitit *Davide* in medium progresso. Cujus rei causa cum ab eo quaereretur, respondisse fertur ألا اکتفی اذا کفیت nonne sim contentus, cum satis mihi sit. Alii eum judicem Hebraeorum, alii sartorem vel sutorem, alii fabrum lignarium vel pastorem fuisse contendunt. Plerique tamen in eo consentiunt, fuisse

affirmari nequaquam potest, id quod *Hirtius* contendit, *Locmanum* antiquiorem esse *Aesopo*, hujusque fabulas ab illius apologis derivatas.

§. LVIII.

Sed longius fortasse, quam decuit, examinandae *Hirtii* opinioni inhaesimus; videndum jam, quibus rationibus illorum

eum servum nigri coloris, ex Aethiopiâ oriundum; quem vero eximiam propter sapientiam dominus manu miserit. Cujus sapientiae specimina habentur in dictis factisque memorabilibus, quae ad *Locmanum* auctorem a scriptoribus orientalibus referuntur. Quorum, instar omnium, unum tantum in medium proferre juvabit. Tradunt *Zamachscharius* atque *Beidawius*, injunctum fuisse *Locmano* a domino suo, ut ovem mactaret, ejusque duo optima membra eximeret. Mactatâ ove *Locmanus* cor linguamque animalis exemit. Post aliquot dies denuo ovem mactare, duoque pessima membra eximere jubetur. At ille itidem cor linguamque exemit. Quaerente domino, quò pacto eadem membra et optima et pessima esse possent, *Locmanus* respondit: num quid melius est corde linguâque, si bona sint, contra, si mala, quid pejus? Ab hoc *Locmano*, quem cognomine sapientis الحكيم Arabes insigniunt, *Ismael ben Ali* in chronico suo diversum illum putat, qui ab *Adaeis*, una cum 70 aliis legatis, *Meccam* pluviae implorandae causâ missus fuit. Imo et alii auctores duos hujus nominis viros exstitisse tradunt, antiquiorem, qui temporibus *Hud*, sive *Heber* vixit, et recentiorem, *Davidis* aequalem. — Ex iis, quae hactenus de *Locmano* protulimus, facile intelligas, quam incerta atque confusa sint, quae de *Locmano* suo Arabes fabulantur; intelligas etiam, haud dissimilia inter se esse, quae Arabes de *Locmano*, Graecique de *Aesopo* tradunt; quare haud improbanda illorum videtur sententia, qui *Locmanum* haud diversum ab *Aesopo* existimant. Cfr. quae *Marraccius* in notis ad *Corani* caput XXXI ex *Dschelalii* et *Zamachscharii* commentariis, *Herbelotius* in bibliothecâ orientali, nec non *Hottingerus* in historiâ orientali, l. I, c. 3, p. 101 — 106, de *Locmano* disputant.

sese commendet sententia, qui *Locmani* apologos ab *Aesopi* fabulis derivatos existimant. Eximium illud literarum Arabicarum quondam decus, *Silvestre de Sacy*, in libro, qui inscribitur: *Magazin encyclopédique*, IX année, t. I, p. 384 – 386, de *Locmani* editione, iteratâ vice a *Marcello* adornatâ, referens monet, admodum probabile videri, fabulas hasce vel ab Indis, vel a Graecis ad Arabes esse translatas. Quam sententiam his potissimum argumentis tuetur: *I*, Nullus scriptorum Arabicorum, qui primis Hedschrae seculis floruerunt, *Locmani* fabularum aliquam facit mentionem. Quare verosimile videtur, longo demum post *Mohammedem* tempore fabulas hasce Arabibus innotuisse, eamque propter causam *Locmano* tributas fuisse, quod is prae ceteris sapientiae laude inter Arabes celebraretur. *II*, Quae Arabibus maxime familiaria sunt animalia, inque eorum carminibus quam saepissime memorantur, camelus, hyaena, canis aureus, mus jaculus, struthiocamelus, dorcas, in fabulis hisce nusquam occurrunt. Quodsi dorcadis semel bisve mentio injiciatur, id non ab auctore fabularum, verum ab interprete factum videtur, qui dorcadem in locum cervi substituit, quod is Arabibus minus familiaris esset. Neque *III*, Arabum campestrium vitam, mores, tentoria ceteraque id genus depicta reperies; imo quae in fabulâ septima de effigie hominis leonem suffocantis traduntur, minime ad Arabum gentem, sed ad populum aliquem pertinere videntur, apud quem pingendi ars exercebatur. Neque ea, quae in fabula *XVI* de homine omnem rem familiarem in idoli cultum erogante narrantur, Arabibus convenire dixeris; qui, etsi ante Mohammedis tempora omnino idolorum dediti fuerint cultui, parciores tamen in sacris faciundis fuisse videntur. Quinimo et argumentum fabularum *XVII* et *XXIII* non ad Arabiam ejusque incolas pertinere videtur. Agitur enim de homine nigro, qui summo studio cutem fricat lavatque, scilicet ut candidus evadat; quod quidem commentum non auctorem Arabem redolet, quippe qui

ipse solis adustus caloribus nigrum colorem non adeo abhorrebat. *IV*, Ipsum quoque scribendi genus, quod in fabulis hisce deprehenditur, multum distat ab antiqui sermonis Arabici dignitate atque puritate, proximeque accedit ad vulgi locutionem; quinimo etiam Graeca occurrunt vocabula, cujus generis est, quod fabula quinta exhibet خلاقين, procul dubio a Graeco χαλκεῖον derivatum.

§. LIX.

His fere argumentis doctiss. *de Sacy* evincere studet, apologos, qui *Locmani* circumferuntur nomine, vel ab Indis, vel a Graecis ad Arabes esse translatos. Cui quidem sententiae nos eatenus accedimus, ut, exclusis Indis, a Graecis apologos illos ad Arabes transiisse existimemus. Quod hisce potissimum colligimus rationibus: *I*, quod eorum animalium, quae Indiae maxime peculiaria sunt, quaeque prae ceteris vel magni habentur, vel timentur, ut sunt elephas, tigris, crocodilus, nulla in fabulis hisce injiciatur mentio; *II*, quod magna fabularum Arabicarum pars Graeco Aesopicarum fabularum textui ad verbum fere respondeat; imo, quod jam *de Sacy* monuit, auctor, vel interpret Arabicus ne Graecis quidem vocabulis abstinerit.

§. LX.

De auctore interpretationis Arabicae fabularum Aesopicarum nullum apud scriptores Arabicos vestigium. Ex scribendi genere, quod, sicuti iam monitum fuit, multum distat ab antiqui sermonis Arabici dignitate atque puritate, colligas, eundem longo post *Mohammedem* tempore vixisse; cui sententiae plus adhuc roboris inde accedit, quod nullus antiquiorum Arabiae scriptorum aliquam harum fabularum mentionem injiciat. Publici juris *Locmani* fabulae primum factae studio *Thomae Erpenii*; liber in hunc modum inscribitur: *Locmani sapientis fabulae et selecta quaedam Arabum adagia, cum interpretatione*

Latinâ et notis Thomae Erpenii. Leidae, 1615, 8. Editionem hanc permultae aliae secutae, quibus tamen nil novi additum, usque dum *J. J. Marcel* fabulis illis triginta septem, quas *Erpenius* ediderat, novas quatuor, ex Arabico in linguam Gallicam conversas, adjiceret. *Marcelli* liber inscribitur: *Fables de Loq-man, surnommé le Sage, traduites de l'Arabe, et précédées d'une notice sur ce célèbre fabuliste par J. J. Marcel. Seconde édition, augmentée de quatre fables inédites. A Paris, An XI = 1803.* Quas *Marcellus* Gallice exhibuit quatuor fabulas, Arabice postmodum e codice manuscripto bibliothecae regiae Parisiensis *Caussin de Perceval*, nec non *Alexander Nicoll* e codice bibliothecae Bodlejanae ediderunt.

§. LXI.

In linguam Armeniacam fabulas Aesopicas a *Wartane*, seculi decimi tertii scriptore, conversas fuisse constat. Putarim *Wartanem* hunc haud diversum esse ab eo, qui modo *Wartan Wanagan*, modo *Wartan Wartabied*, imo etiam a loco natali *Wartan Pardserpertsî* dicitur. *Pardserperto*, Ciliciae oppido, oriundus medio seculo decimo tertio floruit, obiitque anno 1271. Multarum disciplinarum linguarumque gnarus fuit, maxime vero Hebraicae, Graecae, Syriacae atque Persicae. Haud pauca ingenii sui monumenta reliquit, in quibus principem obtinet locum *historia Armeniae* inde ab orbe condito ad annum 1267 post Christum natum, cujus codex manu exaratus adservatur in coenobio Armeniaco, quod Venetiis obtinet. Praeter egregium hocce opus haud contemnendos in Sacram Scripturam commentarios reliquit, in quibus patrum ecclesiasticorum, maxime vero *Ephraemi Syri* vestigiis inhaeret. *Wartanis* nomine circumfertur etiam brevis Armeniae descriptio, in hunc modum inscripta: *Brevis et succincta geographia, conscripta a Wartabiede Wartane, novo S. Scripturae interprete, alteroque nostro illustratore; quibus*

ex verbis intelligas, *Wartanem* magno in honore a popularibus suis habitum. Prodiit opusculum hocce primum Constantinopoli, anno 1728, una cum glossario difficiliorum vocum Armeniacae Bibliorum translationis; deinde cum versione Francogallica, Parisiis, anno 1819, tomo secundo operis, quod inscribitur: *Mémoires historiques et géographiques sur l'Arménie par J. St.-Martin*, p. 406 — 453. ¹⁴⁾ Fabularum Aesopicarum a *Wartane* in linguam Armeniacam conversarum exemplar adservatur in bibliotheca regia Parisiensi inter codices manuscriptos Armeniacos nro. CXXXV. ¹⁵⁾ Delectum fabularum illarum Armeniace cum versione Gallicâ publici juris fecit *St.-Martin*, Parisiis, 1825; quae tamen editio viris literarum Armeniacarum peritis parum probatur ¹⁶⁾.

P y t h a g o r a s.

§. LXII.

Quae *Pythagorae* vulgo tribuuntur aurea carmina in sermonem Arabicum conversa, una cum *Cebetis* paraphrasi Arabicâ, publici juris facta sunt studio *Joannis Elichmanni* *Claudique Salmasii*. Liber in hunc modum inscribitur: *Tabula Cebetis Graece, Arabice, Latine. Item aurea carmina Pythagorae, cum paraphrasi Arabica, auctore Io. Elichmanno M. D. Cum praefatione Cl. Salmasii. Lugduni Batavor. 1640, 4.* Versionis Arabicae aureorum *Pythagorae* carminum inscriptio haec: وصايا الذهبية لفيتاغورس. De auctore hujusce paraphraseos nihil

14) Vide et memorati operis *St.-Martini* tom. II, p. 454; nec non librum inscriptum: *Recherches curieuses sur l'histoire ancienne de l'Asie* par *J. M. Chahan de Cirbied* et *F. Martin*, p. 317.

15) *Catalog. codd. manuscriptor. biblioth. reg. t. I, p. 99.*

16) *Neumanni histor. literat. Armen. p. 188, 307.*

compertum habemus. In codice, ex quo erutum fuit utrumque opusculum, nulla interpretis mentio. *Salmasius* in praefatione editioni praemissâ itidem fatetur, se nihil habere, quod de auctore paraphraseos Arabicae, quis ille fuerit, vel quo tempore, aut quo loco opuscula illa in Arabicum sermonem conversa fuerint, moneret. Egregius ille literaturae orientalis polyhistor *Hadschi Chalifa* in *dictionary bibliographico* mentionem injicit commentarii in aurea *Pythagorae* carmina auctore *Abulabbas Ahmed ben Mohammed Sarchasensi*, hac inscriptione: كتاب في وصايا; فیتاغورس لانی العباس احمد بن محمد السرخسی fortasse commentarii hujus auctor et ipsam aureorum carminum versionem Arabicam condidit. Utramque paraphrasin, aureorum scilicet *Pythagorae* carminum *Cebetis*que tabulae, depromserat *Elichmannus* e codice bibliothecae universitatis Lugdunensis, quem *Iacobus Golius* ex orientis oris advexerat. In catalogo bibliothecae memoratae, pag. 468, nro. 1463, codex hicce in hunc modum recensetur: „كتاب جاویدان خرد لاحمد بن مسكويه: *Ahmed ben Mescowia Sapientia orientalis, scilicet proverbia et egregie dicta antiquissimorum sapientum Persarum, Indorum, Arabum et Graecorum, ex variis libris collecta. Adducuntur etiam dicta quaedam D. Jesu Christi, quae in Novo Test. extant.*“ Eodem insignitum titulo, ejusdemque, ut videtur, argumenti codicem exhibet codicum manuscriptorum orientalium bibliothecae Bodlejanae catalogus, in cujus parte I, p. 86, nro. CCXCII, haec traduntur: „Codex bombycinus, peritâ manu anno Hegirae 439, Christi 1047, transscriptus. Librum continet praestantissimum ab *Abu Ali Ahmed ben Mohammed* ابو علی احمد compositum, complectentem nimirum apophthegmata, axiomata, dogmata et adagia, ad disciplinam morum spectantia, narratiunculas item varias, ad oblectandum animum idoneas. Inscribitur: *Omniū temporū sapientia*, الكتاب المسمی جاویدان

خرد, quia auctor praecipuam illius partem ex tractatu Persico, eodem titulo insignito, depromsit.“ Diversus quidem hicce bibliothecae Bodlejanae codex ab illo Lugdunensis thesauri libro videri possit eam propter causam, quod alterius collectionis auctor *Abu Ali Ahmed ben Mohammed*, alterius vero *Ahmed ben Mescowia* dicatur; sed notissimum est, Arabes quam plurimis saepe gaudere cognominibus, quibus recensendis librarii non semper eam adhibent curam atque diligentiam, quam jure requirere possis. Certe *Ahmedem ben Mohammed* haud diversum esse ab *Ahmede ben Mescowia*, discas ex prolixiori libri laudati inscriptione, quae in biblioth. reg. Paris. cod. Arab. 891, in hunc modum legitur: كتاب جاويدان خرد يشتمل على حكم الفرس والهند والعرب والروم خلفه هوشنك الملك وصيته على خلفه ونقله من اللسان القديم الى الفارسي كنجود بن اسفنديار وزير ملك ايران شهر ونقله الى العربية الحسن بن سهل اخو الفضل بن سهل ذي الرياستين i. e. „*liber aeternae sapientiae, continens sententias Persarum, Indorum, Arabum Graecorumque, quas rex Huschenk testamenti instar posteris suis reliquit, atque antiquâ e linguâ in sermonem Persicum convertit Kandschud, filius Isfendiari, consiliarius regis Iranschahr, deinde in linguam Arabicam transtulit Hasan, filius Saheli, frater Fadhli fil. Saheli Dsirrejasatain, complevitque Ahmed filius Mohammedis fil. Meskowaihi.*“ Fuit igitur *Meskowaihi*, cui florilegium hocce sententiarum moralium debetur, nomen integrum *Abu Ali Ahmed ben Mohammed ben Meskowaih.* Perperam autem in inscriptione illâ Persarum, Indorum, Arabum Graecorumque sententiae ad regem *Huschenk* referuntur. Namque ex *Hadschi Chalifâ* ad vocem العرب والفرس discimus, nonnissi *aeternae sapientiae* librum ad regem *Huschenk* pertinere, cetera a *Meskowaihi* filio collecta, atque cum *aeternae sapientiae*

libro conjuncta fuisse. Falluntur etiam ii, qui librum *aeternae sapientiae* haud diversum existimant a libro, quem Arabes *Kalilah wa Dimnah*, Persae *Anwari Sohaili*, Turcae *Humajun Nameh* adpellant. Quare ita de libro جاويدان خرد statuendum videtur: fuisse illum, incertum, quâ aetate, et quonam auctore, linguâ Persicâ exaratum, regique *Huschenk* tributum, quod is prae ceteris Persidis regibus sapientiae atque justitiae laude floreret; postea autem ab *Hasano*, *Saheli filio*, in sermonem Arabicum translatum; a *Meskowaihi* denique *filio* cum diversis Persarum, Indorum, Arabum Graecorumque sententiis in unum corpus collectum, eique collectioni titulum آداب العرب والفرس, *Mores Arabum atque Persarum*, impositum ¹⁷⁾.

§. LXIII.

Ceterum quam inchoaverat *Elichmannus Pythagorae* atque *Cebetis* editionem, praematurâ interceptus morte, absolvere non potuit. Decreverat enim, ut *Salmasius* in praefatione memorat, paraphrasi Arabicae Persicam alteram metricam sive rhythmicam adjungere, item sententias, apophthegmata, aliaque praecepta ac παραινέσεις, quae *Pythagorae* vulgo tribuuntur, maximamque partem hodie Graece non extant; universam denique farraginem observationibus illustrare propositum erat. Quae quidem omnia, intercedente praecoci viri doctissimi fato, praetermissa sunt.

§. LXIV.

Praeter aurea carmina *Ebn Abi Osaibea*, *Dschemaluddinus* et *Mohammed ben Ishak* plura adhuc *Pythagorae* nomine recensent opera. In his:

تواليف في الارثمانيقى والموسيقى, *libri de arithmetica et musica* ¹⁸⁾. Librum de arithmetica, a *Pythagora* con-

17) De Sacy Mémoire sur le *Djavidan Khired*, in libro, qui inscribitur: Mémoires de l'institut royal de France, t. IX, p. 1 — 30.

18) *Dschemaluddin* cod. A, p. 296.

scriptum, memorat etiam Jo. Malalas Chron. t. I. p. 201:

Πυθαγόρας ὁ Σάμιος τὴν Ἀριθμητικὴν συνεγράψατο.

رسالة في السياسة العقلية, *tractatus de regimine rationali*.

Haud diversus ab eo videtur libro, quem Diogenes Laërtius in Pythagorae vita Πολιτικὸν dicit.

رسالة الى متمرّد سقلية, *epistola ad tyrannum Siciliae*¹⁹⁾. Eadem procul dubio ad Hieronem, Siciliae tyrannum, epistola, quam Jo. Arcerius Theodoretus ad calcem Jamblichi a se editi, nec non Thom. Galeus in opusculis physicis, mythologicis et ethicis, Graece et Lat. vulgarunt.

رسالة الى سيفانس في استخراج المعانى, *epistola ad Siphonem de eruendis significationibus*²⁰⁾. Etsi vocabulum معنى cum plur. معانى ut plurimum sensu grammatico adhibeatur, ita ut verborum atque sententiarum denotet significationem, tamen hoc loco sensu astrologico accipiendum esse videtur. Namque memorantur a Joanne Tzetze *histor. variar. chiliad. II, v. 888—891*, Pythagorae nomine Προγνωστικῶν βιβλία διάφορα, quibus, ni fallimur, libellus noster adnumerandus²¹⁾. Quam sententiam confirmare videtur, quod inter bibliothecae regiae Matritensis codices Graecos mss. nro. 79, tractatus *de formis et significationibus XII signorum* obviam sit, quem Iriarte Pythagorae adsignat. Hunc tractatum Prognosticorum libris accensendum esse nullum dubium. Jam cum ejus titulus parum differat a nostri libelli inscriptione, facile utrumque libellum

19) Mohammed ben Ishak, f. 32 verso.

20) Mohammed ben Ishak, l. c.

21) Fabricii biblioth. Graeca ex edit. Harlesii, t. I, l. II, p. 786.

eundem existimes, qui haud absque ratione Prognosticorum libris, a *Tzetze* memoratis, adnumeratur.

كتاب الالواح, liber tabularum. In *Bandinii* catalogo biblioth. Medic. Laurent. t. III, p. 340, *Pythagorae* nomine memorantur *πλινθίδες*, *laterculi*, sive *tabulae* quaedam cabbalisticae, quae ab Arabico libello haud diversae videntur.

كتاب في النوم واليقظة, *de somno et vigiliâ* liber, nulli veterum memoratus.

كتاب في كيفية النفس والجسد, *de animi corporisque qualitate*. Refert *Heracledes* apud *Laërtium* in *Pythagorae* vitâ, scripsisse *Pythagoram* librum *περὶ ψυχῆς*; qui utrum idem sit cum libello Arabico, necne, difficile est judicare. Ceterum laudatos proxime tres libellos *Mohammed ben Ishak* et *Dschemaluddin* praetermittunt, unus *Ebn Abi Osaibea* illorum mentionem injicit.

Empedocles.

§. LXV.

Empedoclis nomine apud Arabes circumfertur liber in hunc modum inscriptus: كتاب في بطلان المعاد الروحاني فضلا عن i. e. *liber de vanitate resurrectionis spiritualis, multoque magis corporalis*. Libri hujus mentionem injiciunt *Abulfaradschius* in *histor. dynast.* p. 50 text. Arab., nec non *Hadschi Chalifa* in *dictionary bibliographico* ²²). Neuter tamen refert, quonam tempore, cujusve interpretis operâ memoratus liber

22) *Hadschi Chalifa* libri inscriptionem in hunc modum exhibet:

كتاب المعاد الروحاني وبطلانه فضلا عن الجسماني لبندقليس الحكيم

Arabice redditus fuerit. Cum neque diligentissimus ille vitarum clarorum philosophorum scriptor *Diogenes Laërtius*, neque alius quisquam auctorum Graecorum illius libri mentionem fecerit: nulli dubitamus, spuris eundem accensere; idque magis eo, quod, quaecunque de *Empedocle* Arabes referunt, parum fida, imo falsa omnino sint. Tradunt enim, *Davidis* regis tempore floruisse *Empedoclem*, sapientiamque suam a *Locmano* accepisse. *Empedoclis* placita secutum esse *Salomonem* in libro, qui *Koheleth* inscribitur ²³). Haec quantum a vero distent, non est, quod moneamus. Nemini enim non notissimum, *Davidem* mille annis ante Christum natum vixisse; contra *Empedoclem* medio demum quinto ante Christum seculo floruisse. Quo porro pacto *Empedocles* a *Locmano*, Graecus ab Arabe, vel *Salomo* ab *Empedocle*, Hebraeus a Graeco, sapientiam suam acceperit, non liquet. Namque vix quisquam sibi persuadebit, *Empedoclem* linguam Arabicam, Graecamve *Salomonem*, studiorum philosophicarum causâ, addidicisse. Quae cum ita sint, parum fidos et in eo existimaverim Arabes, quod *Empedoclem* memorati illius de resurrectionis vanitate libri auctorem fecerint. Fortasse quae jam antiquioribus temporibus locum habuit opinio, negasse *Empedoclem* deos, ansam dedit, ut incerti auctoris libellus, qui mortuorum resurrectionem impugnaret, ad *Empedoclem* auctorem referretur ²⁴). Praeter hunc librum *Hadschi Chalifa Empedoclis* nomine etiam tractatum metaphysicum ما بعد الطبيعة laudat; cujus tamen tractatus veteres nullam injiciunt mentionem. Memorant quidem *Galenus* et *Jo. Tzetzes Empedoclis περὶ φύσεως* libros III; sed de metaphysicis altum silentium. Ceterum neque hujus, neque illius de resur-

23) Abulfaradschii histor. dynast. p. 50 text. Arab., 33 vers. Lat.

24) Jam *Theophilus Antiochenus ad Autolycum* l. III, c. 2, *Empedoclem* in atheorum numerum refert; quem postea haud pauci secuti sunt auctores.

rectionis vanitate libri ullum in librorum thesauris, quos Europa adservat, superstes exemplum.

Democritus.

§. LXVI.

In bibliothecae Escorialensis codice CMI habetur opus Arabicum de agrorum cultura, كتاب الفلاحة, auctore *Abu Zacharia Jahja Ebn Mohammed ben Ahmed*, vulgo *Ebn Awwam*, Hispalensi, تأليف ابو زكريا يحيى ابن محمد بن احمد ابن العوام, qui sexto Hedschrae seculo floruisse videtur. Hujus operis auctor, ut placitis suis fidem faciat, quam saepissime Graecorum, Romanorum et Arabicorum de agrorum cultura scriptorum testimonia in medium profert. In his etiam *Democriti*, celebratissimi illius *Abderae* philosophi de agrorum cultura opus laudatur, quod Abu Bekr ben *Wahschijjah* tertii Hedschrae seculi auctor in linguam Arabicam transtulisse dicitur. Laudatur omnino a veteribus, *Terentio Varrone*, *Palladio*, *Columella* et *Isidoro Democriti* nomine liber περὶ γεωργίας, sive γεωργικὸν: verum haud videtur verisimile, opus illud ab Abderitano generis humani irrisore profectum esse. Haud abs re videtur, hoc loco auctorum illorum Graecorum Romanorumque, quorum testimonio utitur *Ebn Awwam*, nomina commemorare; unde adparebit, quantum in Graecorum Romanorumque scriptis Arabs ille versatus fuerit. Neque tamen omnium, quos ille laudat, dabimus nomina; haud enim facile quis omnia extricabit. Solent enim Arabes peregrina vocabula haud raro ita detorquere, ut *Oedipo* sit sagacior, qui ea velit expedire. Sunt autem illa, de quibus maxime constat, auctorum nomina, haec fere:

ابون Bion Soleus.

أرسطاطليس Aristoteles.

أبوليوس Apulejus.

أفليمون Philemon.

أبقراط Hippocrates.

أكسيوس Accius.

Anatolius. انتوليوس	Demetrius. طامتر
Hanno Carthaginiensis. انون	Costus. قسطوس
Varro (M. Terentius.) بارون	Crates. كرتيوس
Pythion Rhodius. بتودون	Cassianus (Bassus.) كسينوس
Galenus. جالينوس	Cassius (Dionysius Uticensis.) كسيوس
Dioscorides. دياسقوريدس	Leo medicus. لاون الطيب
Cymaeus (Antigonus.) ساوهمس	Martialis (Gargilius.) مرسيال
Chaereas (Atheniensis.) سراعوس	Maro (Virgilius.) مرون
Syrius. سوريوس	Julius (Graecinus v. Atticus.) يوليوس
Solon. شولون	Junius (Moderatus Columella.) يونيوس

Si scripturam Arabicam respicias, *Democrates* legendum esset. Sed cum inter rei rusticae auctores, quantum scimus, *Democrates* non habeatur, *Democrito* autem auctores antiqui omnino librum de agrorum culturâ tribuant, nulli dubitamus, hunc ab auctore Arabico citatum fuisse.

Diophantus. Casirius ديوفانس *Diophanes* legendum censet, quia *Diophanes Bithynus Magonis Carthaginiensis* duodetriginta de agrorum culturâ volumina, quae *Cassius Dionysius Uticensis* in linguam Graecam converterat, multis recisis, in sex libros redegit, sicuti tradunt *Plinius hist. natur. l. XVIII, c. 3., Columella de re rust. l. I, c. 1.*

Praeter memoratos auctores haud paucos alios Arabs noster memorat, quorum quidem nomina *Casirius* expedire conatus est; sed dubito, an feliciter in eo versatus sit negotio. Putat enim *Antrodotionem*, vel *Androtionem*, quem Arabs انطريوس dicit,

Euphranium, qui Arabi انظر اليوس, *Hesiodum Ascræum*, qui Arabi شماليوس etc. ²⁵) Horum aliorumque auctorum Graecorum testimoniis cum utatur *Ebn Awwam*, eosdem Arabibus probe cognitos fuisse necesse est; quod vero fieri vix potuit, nisi illorum opera in sermonem Arabicum vel Syriacum essent translata ²⁶).

§. LXVII.

Democriti sive *Democratis* ذومقراطيس nomine *Dschemaluddino* laudatur liber *de corporum solutione in partem individuum* تاليف في انحلال الاجسام الى جزء لا يتجزى *Thrasylli* catalogo librorum a *Democrito* conscriptorum nulla mentio. Librum illum in linguam Syriacam primum, deinde in Arabicam translatum fuisse, refert *Dschemaluddinus*. Idem auctor et *tractatum de philosophia* epistolasque *Democrito* tribuit ²⁷). *Democriti* epistolas laudat etiam *Suidas*, easque solas cum utroque διαλόγων genuinas existimat. Verum, quae hodie *Democriti* nomine circumferuntur epistolae, a viris doctis merito suppositiciae habentur.

25) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 323 — 327.

26) Utilissimum illud *Ebn Awwami* de agrorum culturâ opus publici juris fecit, additâ versione Hispanicâ, *Jos. Ant. Banqueri*. Liber in hunc modum inscribitur: كتاب الفلاحة مؤلفه الشيخ الفاضل ابو زكريا يحيى ابن محمد بن احمد ابن العوام اشبيلي Libro de agricultura. Su autor el doctor excelente Abu Zacaria Jahia Aben Mohamed Ben Ahmed Ebn el Awwam Sevillano. Traducido al Castellano y anotado por Don Josef Antonio Banqueri. Madrid, en la imprenta real. Anno de 1802. 2 tom. fol.

27) *Dschemaluddini* cod. A, p. 213.

Hippocrates.

§. LXVIII.

In *Hippocratis* scriptis legendis atque vertendis plurimum operae consumserunt Syri atque Arabes. In Syrorum sermonem *Hippocratis* opera conversa fuisse vel inde facile conjicias, quod medicorum Syrorum studio Graecorum, inque primis *Hippocratis*, medendi ratio per orientis oras fuerit propagata. Accedunt scriptorum antiquorum testimonia, quae artis medicae principem atque parentem in sermonem Syriacum conversum fuisse comprobant. *Abulfaradschius* in historiâ dynast. p. 150 text. Arab., 59 vers. Lat. tradit, *Sergium Resinensem* سرجي بن زينا *Justiniani* junioris aequalem, primum fuisse, qui libros philosophicos et medicos e linguâ Graecâ in Syriacam converterit. Quamvis haud diserte doceat *Abulfaradschius*, quosnam libros medicos *Sergius* verterit, nulli tamen dubitamus, *Hippocratis* scripta illis adnumerare; quippe quae prae ceteris magni faciebant, et oraculorum paene instar habebant Syrorum Arabumque medici. Praeter *Sergium* et *Honainus Isaci filius* ابن حنّان *Hippocratem* in sermonem Syriacum vertisse videtur. Refert enim *Dschemaluddinus*, *Honainum* quam plurimos Graecorum libros in Syriacam Arabicamque linguam convertisse. Jam vero constat, *Hippocratis* scripta Arabice ab Honaino conversa; quidni et Syriace? quandoquidem lingua Syriaca vernacula ipsi fuit. Certe ipse *Honainus* ad calcem versionis Arabicae commentariorum *Galen*i in *Hippocratis* sextum Epidemiorum librum profitetur, *Galen*i se commentarios in secundum *Hippocratis* Epidemiorum librum Syriace convertisse, additis quibusdam in *Hippocratem* observationibus ²⁸). Quodsi vero *Galen*i commentarios in *Hippocratem* Syriace convertit, et *Hippocratem* ipsum ab eo Syriace conversum cre-

28) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 251, 252.

diderim. Inclaruit autem *Honainus*, quem omnes uno ore principem interpretum Syrorum atque Arabicorum praedicant, medio seculo nono, imperante *Almotawakkelo* Chalifâ, apud quem medici primarii munere fungebatur. Genus duxit ab *Ebadiis*, Christianorum familiâ, e diversis tribubus locisque conflatâ, quae prope *Hiram*, Mesopotamiae urbem, castella quaedam tenebat, nomenque a cultu Dei traxerat; Arabibus enim cultores, sive servi Dei *عباد* *ebad* dicuntur. *Bagdadi Joanne*, filio *Masawaihi*, vulgo *Mesue*, praeceptore usus, literarum studiis semet tradidit. Postea Graeciam petivit, linguae Graecae addiscendae causâ; inde reversus, *Basoram* sese contulit, quo in loco linguae Arabicae maxime operam navabat. Sedem deinde *Bagdadi* fixit, vertendisque in Syriacum Arabicumque sermonem Graecorum scriptis magnam existimationem adeptus est. E vitâ excessit *Honainus* anno Hedschrae 260²⁹).

§. LXIX.

Jam vero quod ad *Hippocratis* versiones Syriacas adtinet, quotquot unquam extitêre, omnes interciderunt. Neque id adeo mirandum; namque simul ac *Hippocratis* aliorumve auctorum Graecorum scripta vel ex Graecis exemplaribus, vel e Syriacis versionibus in sermonem Arabicum coepta sunt transferri, evenit, ut, dominante per Asiam atque Africam Arabum linguâ, versiones

29) De *Honaino* vide *Dschemaluddini* cod. A, p. 200 — 208; *Ebn Abi Osaibea* f. 114 v. — 124; *Abulfaradschii* hist. dynast. p. 263, 264 text. Arab., 171, 172 vers. Lat., nec non *Casirii* biblioth. Arab. t. I, p. 286 — 289. In definiendo, quo e vitâ excessit, anno *Honainus*, *Dschemaluddinum* secuti sumus, quocum et *Herbelotius* in biblioth. orient. consentit. Contra *Reiskius* in observationibus Germanicae *Herbelotii* versionis adjectis, *Honainum* anno Hedschrae 264, post Christum natum 877, obiisse contendit; quod quânam nixus auctoritate fecerit doctissimus vir, nobis haud compertum.

Arabicae in Syriacarum locum succederent, easque ex hominum usu exturbarent; quo factum est, ut labentibus temporibus Syriacae auctorum Graecorum versiones maximam partem interciderent.

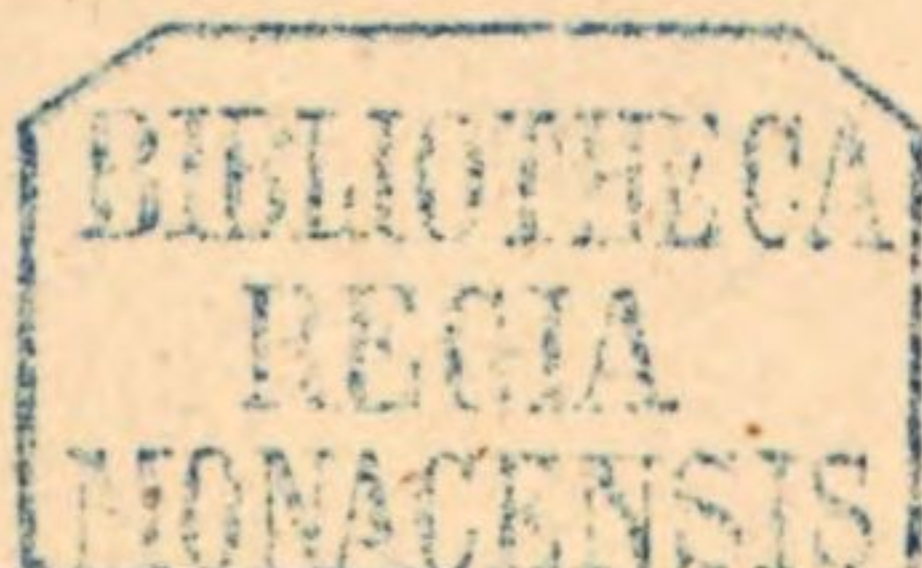
§. LXX.

In linguam Arabicam *Hippocratis* scripta haud pauci verterunt; in his, quem antea jam laudavimus, *Honainus filius Isaci*, *Kosta filius Lucae*, *Isa filius Jahjae*, *Abdurrahman filius Ali*.

Hippocratis Epidemiorum, sive de morbis popularibus libros, quos كتاب الامراض الوافدة sive كتاب ايبيديميا³⁰⁾ Arabes dicunt, una cum *Galen*i commentariis Arabice convertit *Honainus*, *Isaci filius*. Apud Arabes septem *Epidemiorum* circumferuntur libri, quorum tamen duo duntaxat, primus videlicet et tertius, *Hippocrati* merito adjudicantur. Versionis Arabicae, ab *Honaino* adornatae, exempla exhibent bibliothecae Escorialensis codices Arabici DCCC et DCCCI, quorum alter *Epidemiorum* libros tres priores, cum *Galen*i commentariis, alter librum sextum *Epidemiorum*, cum ejusdem *Galen*i commentariis, continet³¹⁾. *Epidemiorum* libros tres ab *Isâ filio Jahjae* Arabice conversos legimus apud *Casirium* biblioth. Arab. t. I, p. 236. At vero error viro doctissimo obrepsit. In *Dschemaluddini* textu Arabico, quem p. 237 exhibet, legitur كتاب الامراض خمس مقالات ترجمه i. e. *liber de morbis, quinque*

30) In *Herbelotii* bibliothecâ orientali *Epidemiorum* libri perperam *Ketab alemradh alvakedat* dicuntur. Namque *emradh vakedat* non morbi epidemii, sed ardentes sunt; epidemii, sicuti supra monuimus, *wafedat* dicuntur. Miramur, errorem illum etiam in Germanicam *Herbelotii* editionem transiisse, quamvis editio haec et *Reiskii* et *Schultensii* emendationes atque additamenta receperit.

31) *Casirii* biblioth. Arab. t. I, p. 250 — 252.

capitibus, quorum tria in linguam Arabicam vertit Isa ben Jahja. Verum enim vero in nostro *Dschemaluddini* codice, p. 108, legimus كتاب الامراض الحادة *liber de morbis acutis*; neque aliter *Mohammed ben Ishak*, fol. 75 verso. Quare *Isa ben Jahja* non, ut *Casirius* habet, de *morbis popularibus*, verum de *morbis acutis* tres libros, sive capita, in linguam Arabicam convertit.

§. LXXI.

Prognostica, quae Arabibus كتاب بروجنوسيطيقون vel etiam كتاب تقدمة المعرفة dicuntur, idem *Honainus* in linguam Arabicam convertit; cujus versionis exemplum exhibet biblioth. Escurial. codex DCCCLII, hac inscriptione: المقالات الثلاثة من كتب تقدمة المعرفة³²⁾, biblioth. regiae Parisiensis codex MXL, una cum *Abdurrahimi filii Ali* commentariis³³⁾, nec non biblioth. Bodlej. cod. DXXX, cum *Galen*i expositione, hoc titulo: تفسير جالينوس لكتاب ابقراط في تقدمة المعرفة³⁴⁾. *Prognosticorum* cum *Galen*i expositione versio Arabica debetur etiam *Isae ben Jahja*, teste *Mohammede ben Ishak*, fol. 75 verso.

§. LXXII.

Aphorismos, quos كتاب افورسموا, sive كتاب الفصول Arabes dicunt, praeter *Honainum*, *Kosta filius Lucae*, *Isa filius Jahjae*, nec non *Abdurrahman filius Ali* in sermonem Arabicum transulerunt. In codicibus Arabicis in universum CCCCXII numerantur *Aphorismi*, quos, *Galenum* secuti, in VII sectiones, sive libros, dispescunt Arabes. *Aphorismorum* quam plurima exempla ex *Honaini* versione in Europae bibliothecis obviam sunt. In bibliothecae Escurial. codicibus DCCLXXXVI,

32) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 290.

33) Catalog. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 211.

34) Biblioth. Bodlej. codd. mss. oriental. catalog. t. I, p. 128.

DCCXXXVII, una cum *Galen*i commentariis, ab eodem *Honaino* conversis, hac inscriptione: كتاب يحوى فصول بقراط تفسير (35) cum ejusdem *Galen*i commentariis in bibliothecae Vaticanae codice Hebraico CCCCXXVI, sermone quidem Arabico, sed characterе Rabbinico (36). In prologo, huicce Aphorismorum versioni praemisso, fatetur *Honainus*, sese eâ religione in vertendis Graecorum scriptis versatum esse, ut nihil temere in textu mutare, nihil addere ausus sit. In obscuris ambiguisque lectionibus plura se exemplaria Graeca, imo doctissimos suae aetatis viros consuluisse (37). Cui interpretis Arabici testimonio fidem facit *Casirius* adfirmans, sese in *Hippocratis* versionibus Arabicis nil reperisse, quod reprehendi possit, sive quis interpretis fidem et religionem, sive peritiam atque eruditionem spectare velit (38). Contra minus honorifice de *Hippocratis* versionibus Arabicis sentiebat *Renaudotius*, in epistolâ ad *Dacierium* contendens, ad illustrandum emendandumque textum Graecum exigui admodum usûs esse *Hippocratis* versiones Arabicas (39). Etsi nos *Renaudotii* de auctorum Graecorum versio-

35) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 234, 235.

36) Biblioth. Vatic. codd. mss. catal. t. I, p. 389. Magnopere dolendum, editionem catalogi hujus non esse absolutam. Distribuerant opus suum auctores *Steph. Evod. Assemani* et *Jos. Sim. Assemani* in tres partes, quarum prima orientales, secunda Graecos, tertia denique Italicos aliorumque Europae idiomatum codices continere debebat. Sed deficiente rerum gerendarum nervo, pecuniâ, editio in partis primae tomo tertio substitit; quo factum, ut neque codices orientales omnes describerentur. Exhibent enim, qui in lucem prodire, tres tomi Hebraicos tantum, Samaritanos atque Syriacos codices, reservatis Arabicis in tomum quartum, cujus tamen intermissa est editio.

37) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 240.

38) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 239.

39) Inserta est epistola haec tomo primo versionis Gallicae operum

nibus Arabicis sententiae in universum haud inviti accedamus: tamen ad *Honaini* quod adtinet versiones, non est, quod male de iis sentiamus, cum utriusque linguae, et Graecae et Arabicae peritissimum praedicent, quotquot de illo mentionem fecerunt.

Aphorismorum ex versione *Honaini* cum commentario *Abulkasemi Abdurrahmani filii Ali, filii Abi Sadek* exempla praesto sunt in biblioth. Escorial. cod. DCCCLXXII ⁴⁰), in biblioth. reg. Paris. cod. MXLI ⁴¹), nec non in biblioth. Bodlej. cod. DXXXIII ⁴²). Idem *Abdurrahmanus*, praeter commentarium in Aphorismos, versionem quoque eorundem confecisse videtur; certe inter biblioth. reg. Paris. codices Arabicos, nro. MXCVI, p. 218, memorantur Aphorismi *Hippocratis* e Graeco in Arabicum conversi ab *Abdurrahmano filio Ali filii Abi Sadik*, cum ejusdem notis. Fuit autem *Abdurrahmanus* noster Persa Nisaburiensis, *Honaino Isaci filio* aequalis.

Aphorismi ex versione *Honaini*, absque commentariis habentur in biblioth. Escorial. cod. DCCCLII ⁴³), in biblioth. reg.

Hippocratis a *Dacierio* adornatae, ubi inter alia haec leguntur: „Ce seroit trop faire valoir l'érudition orientale, Monsieur, que de vous promettre, qu'elle pût servir à perfectionner l'ouvrage, que vous avez entrepris en traduisant *Hippocrate*. — — On ne peut refuser aux orientaux la véritable louange, qu'ils méritent, d'avoir cultivé les sciences; mais quand on veut les faire considérer comme d'excellens traducteurs, c'est assurément, qu'on ne les connoit pas. — — On peut juger par ce qui a été dit jusqu'à présent, qu'on n'en (de versionibus Arabicis actum fuit) peut pas tirer beaucoup d'utilité pour la révision des textes Grecs.“

40) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 297.

41) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 211.

42) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catal. t. I, p. 129.

43) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 290.

Paris. cod. MXL ⁴⁴), nec non in biblioth. Palat. Medic. codd. CCLIII, CCLXII ⁴⁵).

§. LXXIII.

Hippocratis de ratione victus in morbis acutis, περὶ διαίτης ὀξέων, librum, qui Arabibus كتاب الامراض الحادة, Arabice vertit *Isa ben Jahja* ⁴⁶). In quinque partes, sive tractatus, liber hicce ab Arabibus distribuitur, quorum tres tantum *Isa* transtulit, procul dubio illos, qui a *Galeno* genuini habebantur. Ex *Casirii* sententiâ et *Honainus* tres hujus libri tractatus Arabicos fecit; cui tamen sententiae *Dschemaluddinus* et *Mohammed ben Ishak* non suffragantur. Versionis illius exemplum exhibet biblioth. Escorial. cod. DCCCLII, hac inscriptione: المقالات الثلاثة من كتاب i. e. tractatus III ex *Hippocratis libro de morbis acutis*. Eodem codice, ex *Honaini* versione, continetur *Hippocratis de aëre, aquis et locis*, περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων liber, quem Arabes كتاب الماء والهواء, vel etiam كتاب الاهوية والمياه والبلدان inscribunt ⁴⁷). Neque tamen *Honainus* integrum librum, tres tractatus complectentem, verum duos tantum tractatus Arabice vertit ⁴⁸).

§. LXXIV.

De natura hominis, περὶ φύσιος ἀνθρώπου, librum in sermonem Arabicum vertit *Honainus* ⁴⁹), cujus versionis exemplum

44) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 211.

45) Biblioth. Medic. Laurent. et Palat. codd. mss. orr. catal. p. 371, 376.

46) *Dschemaluddin* cod. A, p. 108; *Mohammed ben Ishak* fol. 75 verso.

47) *Casirii* biblioth. Arab. t. I, p. 290.

48) *Dschemaluddin* cod. A, p. 108; *Mohammed ben Ishak* fol. 75 verso.

49) *Dschemaluddin* et *Mohammed b. Ishak* l. c.

cum *Galen*i expositione adservatur in biblioth. Palat. Medic. cod. CCXXVI, in hunc modum inscriptum: كتاب ابقراط في طبية الانسان⁵⁰).

De XV mortis signis libellum, *Hippocrati* tributum, e Graeco in Arabicum sermonem convertit *Jahja ben Batrik*. Floruit *Ebn Batrik*, cui *interpretis* الترجمان cognomentum, tempore *Almamunis* Chalifae, cujus libertus fuit. Laudatur ab *Abulfaradschio* fidus librorum medicorum interpres, qui tamen artis medicae minus, quam philosophiae gnarus, linguâque Arabicâ minus eleganter locutus fuerit⁵¹). Versionis ab *Ebn Batrik* adornatae exemplum obviam est in biblioth. reg. Paris. cod. MXXII⁵²).

De pustulis tractatum, περὶ ἐλκῶν, كتاب البثور, qui itidem *Hippocrati* adscribitur, et ab incerto auctore in linguam Arabicam conversus est, exhibet biblioth. Bodlej. cod. DCXI⁵³). In ejusdem bibliothecae codd. DCXLI, et DCXLIV, continetur liber *Hippocrati* tributus, *Curationum Hippocraticarum* nomine insignis, in quo de oculo ejusque structurâ, partibus, utilitate, figurâ, morbis et remediis, LIV capitibus disseritur. Arabica libri inscriptio in hunc modum: كتاب الشفاء المعروف بالمعالجات البقراطية لبقراط الحكيم في اعلال العين وذكر طبقاتها ومنافعها وخلقتها ومداواتها وهي اربعة وخمسون بابا.

§. LXXV.

Praeter memoratos jam *Hippocratis* libros *Mohammed ben Ishak*, *Dschemaluddinus Ebn Abi Osaibea* nec non *Hadschi*

50) Biblioth. Medic. Laurent. et Palat. codd. mss. orr. catal. p. 354.

51) Histor. dynast. p. 250 text. Arab., 163 vers. Lat.

52) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 209.

53) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catal. p. 143.

Chalifa in dictionario bibliographico quam plurimorum *Hippocratis* nomine librorum, in sermonem Arabicum conversorum, mentionem injiciunt, quorum tamen nulla in Europae bibliothecis habentur exempla. Dolendum autem, *Hadschi Chalifam* tantum non semper nil nisi titulos harum versionum referre; quare haud raro in medio relinquendum, quibus auctoribus, quove tempore illae prodierint. En elenchum librorum, quos praeter memoratos, *Hippocratis* nomine auctores laudati recensent:

هو ثلاث مقالات *liber de foetu*, in tres tractatus divisus, *περὶ φύσιος παιδίου τοῦ ἐν τόκῳ*, quem commentario illustravit, fortasse et Arabice vertit *Abulabbas Ahmed ben Mohammed Sarchasensis*, أبو العباس أحمد بن محمد السرخسي. Floruit *Ahmed* imperante *Almotadhedo* Chalifa, cujus primo praeceptor, post compotor fuit, quo familiarissime usus est Chalifa. Ingenio fuit praestanti, magnâ scientiarum peritiâ, disertus in dicendo, politus in scribendo. Sed eruditionem non adaequavit prudentia; quo factum, ut arcanum a Chalifâ sibi concreditum evulgaret, quam rem adeo aegre tulit Chalifa, ut eum capite plecti juberet 54).

كتاب المولودين لسبعة أشهر وأخرى في ثمانية أشهر *liber de septimi octavique mensis partu*, *περὶ ἑπταμήνου καὶ ὀκταμήνου*.

كتاب نبات الانسان *de generatione hominis*, *περὶ γονῆς*.

كتاب الاحداث *de accidentibus sive symptomatibus*; librum hunc, quem *Hadschi Chalifa* memorat, in *Fabricii Harlesii* que catalogo operum *Hippocratis* non reperio.

كتاب الاخلاط ثلاث مقالات *de humoribus*, *περὶ χυμῶν*, tractatus III, quos cum *Galenii* commentariis *Isa ben Iahja* in

54) Abulfaradschii histor. dynast. p. 282 text. Arab., 185 vers. Lat.

gratiam *Ahmedis, filii Musae*, Arabice vertit ⁵⁵). In *Bar - Hebraei Chronico Syriaco*, p. 34 text. Syr. *Hippocratis* nomine laudatur ܡܠܟܐ ܕܚܝܡܝܐ, quae verba a *Brunzio liber chemicorum* redduntur. At vero Graecorum *χημεία*, *χημεία*, Syriace non ܡܠܟܐ, sed ܡܠܟܐ, ad instar *Arabici* كيميا exprimendum erat. Accedit, quod in *Bar - Hebraei* histor. dynast. eo loco, quo textus Syriacus ܡܠܟܐ ܕܚܝܡܝܐ exhibet, كتاب الاخلاط legatur. Quare nullum dubium, vocabulo Syriaco ܡܠܟܐ non Chymiam, sed *χυμὸν* denotari, librumque *de humoribus*, *περὶ χυμῶν*, a *Bar - Hebraeo* citari; quod *Mayeri Bernsteini*que in emendandâ Chronici Syriaci versione diligentiam effugisse miramur.

ܡܠܟܐ ܕܠܘܐܢ *de coloribus* liber, a *Fabricio* et *Harlesio* non memoratus.

ܡܠܟܐ ܕܠܘܐܢ *Hippocratis jusjurandum*, ὄρκος. Libellum hunc Arabice verterunt *Honainus Isaci filius*, *Hobaisch*, nec non *Isa ben Iahja* ⁵⁶). Arabicae versionis fragmentum edidisse *Jo. Elichmannum*, in responsione de vitae termino ad orientalium doctorum mentem, notatur in *Fabricii* biblioth. Gr. ex edit. *Harlesii*, t. II, p. 590.

ܡܠܟܐ ܕܠܘܐܢ *de febris ardentibus*.

ܡܠܟܐ ܕܠܘܐܢ *de sanguinis profluvio*, *περὶ αἱμορροϊδῶν*.

ܡܠܟܐ ܕܠܘܐܢ *de oculo*; idem fortasse liber, qui, ut superius memoratum fuit, *curationum Hippocraticarum* titulo in bibliothecâ Bodlejanâ habetur. In *Fabricii*

55) *Dschemaluddini* Cod. A, p. 108; *Mohammed ben Ishak*, f. 75 verso; *Casirii* biblioth. Arab. t. I, p. 236.

56) *Dschemaluddinus*, *Mohammed ben Ishak*, *Casirius* l. c.

*Harlesii*que catalogo operum *Hippocratis* citatur *περὶ ὄψις*, *de visu*, liber, quem tamen a nostro diversum existimarim.

كتاب الغدآء أربع مقالات *de victu liber*, in quatuor tractatus divisus, *περὶ τροφῆς*.

اختلاف الأزمنة وأصلاح الاغذية *de temporum diversitate et alimenterum recto usu*. *Hippocratis* nomine habentur *περὶ διαίτης* libri III, qui etiam *περὶ διαίτης ὑγιεινῆς*, vel *ὑγιεινὸν διαιτητικὸν* inscribuntur. Illis fortasse libellus Arabicus adnumerandus.

الطب *de causis indicibusque morborum*. Inter spuria *Hippocratis* scripta duo habentur libelli, quorum alter, *de infirmitatum signis*, obviam est in biblioth. Laurent. Medic. plut. 29; alter, *de morborum causis, diagnosi, prognosi et curatione*, in linguam Gallicam translatus a J. B. Damasceno, prodiit Parisiis, 1660, 4. Quorum libellorum alterutrum Arabicus videtur referre tractatus.

كتاب الغدد *de glandulis*, *περὶ ἀδένων*.

كتاب القلب *de corde*, *περὶ καρδίας*.

كتاب جراحات الرأس *de capitis vulneribus*, *περὶ τῶν ἐν κεφαλῇ τραυμάτων*. Hunc tractatum una cum *Galen*i in eundem commentariis *Isa ben Iahja* in linguam Arabicam transtulit ⁵⁷⁾.

كتاب الجراح *de vulneribus*. *Hippocratis* nomine ab *Erotiano* citatur tractatus *περὶ τραυμάτων καὶ βελῶν*, et a *Galeno* *περὶ τῶν ὀλεθρίων τραυμάτων*. Fortasse ab utroque auctore idem liber laudatur, qui haud diversus ab Arabico كتاب الجراح videtur.

57) Dschemaluddini cod. A, p. 108; Mohammed ben Ishak, f. 75 verso; Casirii biblioth. Arab. p. 236.

كتاب الفصد والحجامة *de venae sectione et cucurbitularum usu*,
 περὶ φλεβοτομίας.

كتاب الكسر والجبر وهو ثلاث مقالات *de fracturis et vinctura liber*, περὶ ἀγμῶν, in tres tractatus divisus. Libri hujusce inscriptionem Arabicam Herbelotius in hunc modum reddit: *Traité des fractions et de leur réduction au tout; c'est-à-dire, de l'Algèbre, par Hippocrate.* — Miratur doctissimus vir, qui factum sit, ut Arabes ejusmodi libellum *Hippocrati* tribuerint, qualem vix quisquam a medico expectaverit. At vero *Herbelotium* in errorem induxit *Hadschi Chalifa*, qui, exposito libri titulo, addit: يتضمن كل ما يحتاج إليه الطبيب من هذا الفن, i. e. *continet quaecunque medico opus sunt ex hoc scientiarum genere*; quae verba ex *Ebn Abi Osaibeâ*, p. 22, depromta sunt, et omnino innuere videntur, auctorem illum vocabula *كسر* et *جبر* de numeris fractis, eorumque ad integritatem reductione intellexisse. Sed credibile est, neque *Ebn Abi Osaibeam*, neque *Hadschi Chalifam* librum ipsum inspexisse; quo factum, ut vocabula ambigua *كسر* et *جبر*, quae, sicuti jam *Reiskius* ad citatum *Herbelotii* locum notavit, de *ossium fracturâ* atque *vincturâ* accipienda erant, de *numeris fractis*, eorumque ad integritatem reductione intelligerent.

كتاب اللحوم *de carnibus*, περὶ σαρκῶν.

كتاب النفخ *de testiculorum herniâ*; in *Fabricii Harlesii*que catalogo operum *Hippocratis* desideratur.

كتاب الخلع *de luxaturâ*, μυχλικός.

كتاب البول *de urinâ*.

كتاب الامراض *de morbis*, περὶ νούσων.

كتاب الاسنان *de dentibus*, περὶ ὀδοντοφυΐης.

كتاب ماء الشعير *de hordei aqua*, περὶ πτισάνης; in *Fabricii Harlesii*que catalogo desideratur.

كتاب الكبير أربع مقالات *Laudatur a Galeno Hippocratis nomine ὁ μέγας περὶ παθῶν, liber magnus de affectionibus*, quem haud diversum ab illo putarim, qui *Dschemaluddino* et *Mohammedi ben Ishak* simpliciter الكبير ὁ μέγας dicitur. Librum hunc in quatuor tractatus divisum, cum *Galen*i commentario, Arabice vertit *Honain* in gratiam *Mohammedis ben Musa* ⁵⁸⁾.

كتاب الحبل على حبل *de superfoetatione*, περὶ ἐπικυήσιος.
كتاب الراحة *de quiete*; libri hujus mentionem injicit *Ebn Abi Osaibea*, eumque a *Schahdii Karchensis* filio e sermone Syriaco in Arabicum translatum fuisse tradit ⁵⁹⁾.

كتاب قسمة الانسان على مزاج السنة كتبه الى انطيقوس قيصر ملك *de hominis divisione secundum naturae temperamentum, ad Antiochum Graecorum imperatorem*; libellus nulli veterum memoratus.

كتاب أوجاع النساء مقالتان *de mulierum morbis*, περὶ γυναικείων, libri II.

كتاب أوجاع العذارى *de virginum morbis*, περὶ παρθενίων.
كتاب منافع الرطوبات *de humorum utilitate*, περὶ ὑγρῶν χρήσιος; libellus ex *Hippocratis* aphorismis concinnatus, cujus exempla Graeca obviam sunt in biblioth. reg. Paris. codd. Gr. MMCCCLIII, MMCCCLIV.

كتاب ناموس الطب *artis medicae lex, νόμος*.

كتاب الوصايا *praecepta, παραγγελίαι*, libellus veteribus non memoratus.

58) *Dschemaluddini* cod. A, p. 108; *Mohammed ben Ishak* f. 75 v.

59) *Ebn Abi Osaibea* cod. ms. f. 125 v.

كتاب الوصية المعروفة بترتيب الطب *praeceptum, vulgo artis medicae praescriptio*; fortasse idem cum praecedenti libellus.

كتاب طبائع الحيوان *de animalium naturâ*.

كتاب في المدخل الى الطب *introductio in artem medicam*.

كتاب في الابطى *de venâ axillari*. Laudatos proxime tres libellos neque veterum quisquam, neque *Fabricius Harlesiusque* memorant.

كتاب في علامات البكران *de indiciis criseos morborum, περί κρισίων*.

كتاب في الجنون *de insania, περί μανίης*.

كتاب في الاسابيع *de hebdomadibus*; laudatur a *Galeno* in commentar. I. ad primum epidemiorum librum *Hippocratis* nomine tractatus *περί εβδομάδων*, quem libellus Arabicus referre videtur. Exemplar Latinum habetur in biblioth. reg. Paris. cod. Lat. 7027.

كتاب الى ايطيقيون (انطيقوس) الملك في حفظ الصحة *de sanitate tuendâ, ad regem Antiochum*. Exempla Latina obviam sunt in biblioth. reg. Paris. codd. Lat. 6837, 6862, 7027.

كتاب في المرض الالهى *de morbo divino, περί ιερῆς νοίσου*.

De libelli hujus argumento *Ebn Abi Osaibea* notat:

ذكر جالينوس في المقالة الاولى من شرح مقدمة المعرفة عن هذا الكتاب ان ابقرات يرد فيه على من ظن ان الله i. e. refert *Galenus de hoc libro in tractatu primo commentariorum in prognostica, respondisse Hippocratem in eo illis, qui Deum venerandum atque exaltandum gravissimi morbi causam existimarent*. Graeca libelli exempla adservantur in biblioth. reg. Paris., Palat. Vindobon., D. Marci Venet.

الجسد *de corporis locis*, περὶ τόπων τῶν κατ' ἄν-
θρώπου.

رسالة الى ديمطريوس الملك ويعرف كتابه هذا بالمقال الشافي
epistola ad Demetrium regem, vulgo dictum salutiferum,
ὑγιεινὸν πρὸς Δημήτριον βασιλέα.

كتاب طب الوحي *de medelâ divinitus revelatâ*. Libellum
hunc neque veterum quisquam, neque *Fabricius Har-*
lesiusque memorant.

رسالة الى ارطخشست الكبير ملك فارس لما عرض في ايامه للفرس من
epistola ad Artaxerxem magnum, Persiae
regem, cum illius aetate morbus lethalis Persis in-
grueret. Epistolae hujus neque veterum quisquam,
neque *Fabricius Harlesiusque* mentionem injiciunt.

كتاب تركيب الانسان *de hominis structurâ*, περὶ κατασκευῆς
ἀνθρώπου πρὸς Περδίκκαν τὸν Μακεδόνων βασιλέα.

كتاب مقدمة القول الاول *praedictionum, προῤῥητικῶν, liber I.*

كتاب مقدمة القول الثاني *praedictionum, προῤῥητικῶν, liber II.*

رسالة الى جماعة من اهل ابيديرا مدينة ديمقراطيس الحكيم جوابا
عن رسالتهم اليه لاستدعائه وحضوره لعلاج ديمقراطيس
epistola ad Abderitanos, continens responsum ad li-
teras, quibus Hippocratem arcessiverant, ut Democrito
mederetur.

كتاب في استخراج الفصول *Herbelotius verba haec reddit: Con-*
clusions tirées des Aphorismes. Sed fortasse, quod
النصول legendum *Flügelius* monuit, pro الفصول
vertendumque: *de extrahendis cuspidibus.* Libellum
huncce nemo veterum memorat; nisi forte eundem cum
tractatu περὶ τραυμάτων καὶ βελῶν existimes, cujus
Erotianus mentionem injicit.

كتاب قاطيظرون, memoratur a *Mohammede ben Ishak, Dschemal-*
uddino et Abulfaradschio Hippocratis nomine liber,

cujus inscriptionem diverso modo auctores laudati referunt. *Mohammed ben Ishak* كتاب قاطيطيون exhibet, *Dschemaluddin* كتاب قاصيطرون, *Abulfaradschius* in historia dynast. كتاب قسطران المدن, in Chronico Syriaco كتاب قسطران المدن. *Abulfaradschii* verba Arabica *Pocockius* vertit: *liber de urbium Kasteran*, Syriaca *Brunsius*: *liber numulariorum*. In addendis et emendandis ad *Abulfaradschii* textum Arabicum *Pocockius* monet, in quibusdam codicibus ante المدن particulam ای reperiri; quare legendum كتاب قسطران ای كتاب المدن *liber Kasteran, sive de urbibus*. Idem auctor in addendis et emendandis ad Latinam *Abulfaradschii* versionem notat: „*liber Kasteran urbium, i. e. liber de aqua et aëre*. Videtur autem, per *Kasteran urbium* illa *Hippocratis* verba ἐν ἐκάσῃ χώρῃ ἐπιχώρια (quae in libro περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων, hic indigitato, statim ab initio occurrunt) exprimere voluisse auctorem, ita ut vox *Kasteran* ex duabus illis ἐκάσῃ χώρῃ conflata simul et corrupta sit.“ Cui doctissimi viri conjecturae facile accederemus, nisi auctores Arabici praeter librum *Kasteran* etiam *de aëre, aquis et locis* librum diserte memorarent; unde adparet, eos librum hunc ab illo diversum putasse. Quod si lectionem, quam *Mohammed ben Ishak* exhibet, respiciamus, vocabulum قاطيطيون e Graeco κατ' ἰητροῖον corruptum videtur. Cui conjecturae suffragatur, quod *Mohammed ben Ishak* et *Dschemaluddin* librum illum a *Galeno* commentario tripartito illustratum fuisse tradant; atqui etiam in librum κατ' ἰητροῖον, sive *de medici officinâ*, triplex *Galeni* commentarius habetur. Librum hunc cum *Galeni* commentariis, teste *Mohammede ben Ishak*, *Honainus* in gratiam *Mohammedis ben Musa*

Arabice vertit; quam tamen versionem *Dschemaluddinus Isae ben Jahja* adscribit ⁶⁰⁾.

§. LXXVI.

Sicuti in vertendis, ita etiam in explicandis *Hippocratis* scriptis Syri Arabesque sedulam collocarunt operam. Inter *Hippocratis* explanatores prae ceteris celebrantur *Honain ben Ishak*, *Gregorius Bar-Hebraeus*, *Alaeddin Ali ben Annafis*, *Abulkasem Abdurrahman ben Ali*, *Abu Bekr Arrazi*, nec non *Mohadsdsabuddin Abdurrahman ben Ali*.

Hippocratis Prognostica commentario Arabico illustravit *Mohadsdsabuddin Abdurrahman ben Ali ben Addachawar*, quem commentarium collegit digessitque *Bedruddin Modhaffar*, judicis Heliopolitani filius. Exempla libri habentur in biblioth. Bodlej. cod. Arab. DXXXIII ⁶¹⁾, nec non in biblioth. reg. Paris. cod. Arab. MXL ⁶²⁾. In eadem *Prognostica* commentarium, in tres distributum tractatus, scripsit *Ala Assemnani*, cujus exemplum obviam est in biblioth. Bodlej. cod. Arab. DCXXXIX, in hunc modum inscriptum: شرح مقدمة المعرفة التي ألفها الطبيب الفاضل بقراط والشرح للعلاء السمناني ⁶³⁾

§. LXXVII.

Aphorismis explicandis quam plurimi operam navarunt. In his *Honain ben Ishak*, cujus commentarius in Aphorismorum

60) Mohammed ben Ishak f. 75 v; Dschemaluddini cod. A, p. 108; Abulfaradschii histor. dynast. p. 86 text. Arab.; Chron. Syr. p. 34 text. Syr.

61) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catal. t. I, p. 129.

62) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 211. In hoc catalogo laudati commentarii auctor *Mohabbuddin Abdurrahim ben Ali* dicitur; quem tamen haud diversum a *Mohadsdsabuddino Abdurrahmano ben Ali* putarim.

63) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. t. I, p. 147.

librum primum Arabice habetur in biblioth. Medic. cod. CCLIII⁶⁴). Eosdem Aphorismos *Honaini* aequalis, *Abulkasem Abdurrahman ben Ali ben Abi Sadek, Nisaburiensis*, commentario illustravit, cujus exempla, sicuti jam superius monitum fuit, in biblioth. Escorial. Paris. atque Bodlej. adservantur. Ejusdem biblioth. Bodlej. codex Arabicus DCXIV commentarium in aphorismos exhibet, auctore *Abu Sahel Said ben Abdulaziz Alnili*. Vulgatissimus in Aphorismos commentarius debetur *Alaeddino Ali ben Annafis Alkarschitae*, cujus exempla obviam sunt in biblioth. reg. Paris. cod. Arab. MXLII⁶⁵), in biblioth. Bodlej. cod. Arab. DXLIV⁶⁶), in biblioth. Lugdun. cod. 728 (49, 1)⁶⁷), nec non in biblioth. Escorial. cod. DCCLXXXVIII⁶⁸). Haud ejusdem frequentiae atque celebritatis *Almanawii*, المنادى, *Hasanique Keilanensis*, الكيلانى, in Aphorismos commentarii; illius tamen exemplum in biblioth. Escorial. cod. DCCCLXXIII⁶⁹), hujus vero in biblioth. Lugdun. cod. 730 (58)⁷⁰) adservatur. In ejusdem biblioth. Lugdunens. codice Hebraico *Warneriano* 30 obviam est *Mosis ben Maimun* in aphorismos commentarius, in linguam Hebraicam a *R. Mose ben Samuel ben Tibbon* conversus. Praeter memoratos auctores et *Gregorius Bar-Hebraeus*, nec

64) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 371.

65) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 211.

66) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catal. t. I, p. 131.

67) Catal. libror. biblioth. univ. Lugdun. p. 440.

68) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 235. Casirius *Alaeddini* nostri

nomen in hunc modum exprimit: علاء الدين على بن ابي الحزم
بن النفيس, sed suspicamur, ante ابي الحزم verba
القريشى excidisse.

69) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 298.

70) Catal. biblioth. Lugdun. p. 440.

non *Abu Bekr Arrazi* commentarios in *Hippocratis* Aphorismos composuere. *Arrazii* commentarius *Dschemaluddino* laudatur ⁷¹⁾, *Gregorii* expositionem *Isa bar Abraham* in catalogo librorum a *Gregorio Bar-Hebraeo* conscriptorum memorat ⁷²⁾, nulla tamen utriusvis libri exempla in Europae bibliothecis offenduntur. Denique et celebratissimus ille rerum Aegyptiacarum auctor *Abu Mohammed Abdullatif*, nec non *Abu Dschafar Joseph ben Ahmed ben Chasdai* aphorismos commentariis illustrarunt. Utriusque auctoris commentarius ab *Ebn Abi Osaibea* recensetur.

De aëre, aquâ et locis tractatum in epitomen redegit *Thabet ben Korrah*; cujus epitomes *Dschemaluddinus* mentionem injicit ⁷³⁾.

Hippocratis iusjurandum commentario prosecutus est idem *Abu Dschafar*, qui explicandis Aphorismis operam navavit. Commentario huic, *Ebn Abi Osaibea* teste, *Almamunici* cognomentum, الشرح المأموني, quia in gratiam *Almamunis Abdullah* compositus fuit.

Universa *Hippocratis* scripta egregie illustravit, obscurioribus locis feliciter explanatis, *Honain ben Ishak* ⁷⁴⁾.

§. LXXVIII.

Fuere etiam, qui, etsi minus *Hippocratis* inhaerent verbis, ejus tamen placita exponenda sibi sumerent. In his praeter ceteris memorandi *Alkendi* et *Moses ben Maimun*. *Alkendio*

71) *Dschemaluddini* cod. A, p. 314; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 265.

72) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catal. t. p. 106, 111.

73) *Dschemaluddini* cod. A, p. 136; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 390.

74) *Dschemaluddini* cod. A, p. 201; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 358.

debetur opus *de medicina Hippocratica*, كتاب الطب البقراطي, *Mosisque ben Maimun* exstant *aphorismi artis medicae*, ex *Hippocratis Galenique scriptis excerpti*, فصول في علم الطب, مستخرجة من كتب ابقراط وجالينوس. *Moses ben Maimun*, vulgo *Maimonides*, Judaeus, Cordubensis, magni nominis vir, sexto Hedschrae seculo in Hispaniâ floruit. Praeter philosophicarum atque mathematicarum disciplinarum studia, insignem et arti medicae operam navavit, quam tamen artem haud unquam ausus est exercere. Eo tempore *Abdalmumen ben Ali Alkumi*, Hispaniae rex, edictum proposuerat, ut, quicumque Hispaniam incoleant Christiani Judaeive, vel *Mohammedis* sacra amplecterentur, vel regni finibus excederent. Quo edicto permotus *Maimonides*, collectis sarcinulis, Aegyptum petiit, inque urbe Fostatâ domicilium collocavit. In eo loco mercaturam exercendo vitam sustentavit, disciplinasque philosophicas publice praecepit. Haud multo post praetoris *Abdurrahimi ben Ali Albaisani* gratiam tantopere inivit, ut annuo stipendio ab illo donaretur. Diem supremum obiit in Aegypto, anno H. 605, p. Chr. 1208⁷⁵). Jam ad *Maimonidae* aphorismos laudatos quod adtinet, universam illi artem medicam libris XXV, mirâ eruditione, brevitate atque elegantia complectuntur. Exemplum libri habetur in biblioth. Escurial. codd. DCCCLXIII, DCCCLXIV⁷⁶). Ejusdem operis versio Latina Basileae, a. 1579, prodiit, in qua nonnisi XXIII libri numerantur.

C e b e s.

§. LXXIX.

Jam superius monitum fuit, *Cebetis tabulam*, in sermonem Arabicum conversam, una cum aureorum *Pythagorae* carminum

75) Dschemaluddini cod. A, p. 366, sequ. Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 294.

76) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 292.

paraphrasi Arabicâ publici juris factam *Jo. Elichmanni Claudique Salmasii* studio. Arabicae *Cebetis* paraphraseos inscriptio in hunc modum: ذكر قابس الافلاطوني المنسوب الى سقراط امر لوح وجده: i. e. موضوعا في هيكل كان منسوباً الى زحل فيه لغز يدل على هدى *enarrat Cebes Platonius, qui dicitur Socraticus, argumentum tabulae, quam invenit collocatam in templo Saturni, continentem aenigma, quod rectam vivendi normam indicat.* — Altera Arabicae *Cebetis* paraphraseos editio prodiit Matriti, 1793, hunc in modum inscripta: *Parafrasis Arabe de la Tabla de Cebes, traducida en Castellano e ilustrada con notas por D. Pablo Lozano y Casela, oficial primero de la biblioteca real.* 4. Textus Arabicus non e codicibus manu exaratis depromptus, verum ex editione Lugdunensi repetitus, substitutâ in locum versionis Latinae translatione Hispanicâ, additis in usum tironum notationibus grammaticis, omissisque aureis *Pythagorae* praeceptis. — Observandum hoc loco, paraphrasten Arabicum in calce opusculi plura addere, quae in Graecis exemplaribus non leguntur. Id *Elichmannus* evenisse putabat, quod auctor hujus paraphraseos codice usus fuisset integriore iis, e quibus Graeca exemplaria in publicum edita sunt. Contra *Salmasius* existimat, additamentum illud ingenio paraphraetae deberi, qui in vertendo *Cebete* haud optimâ versatus fuerit fide; ita quidem, ut ab initio ad calcem opusculi plura addiderit, alia detraxerit, alia denique perperam expresserit. Affirmat insuper *Salmasius*, antiquissima sese *Cebetis* exemplaria manu exarata inspexisse, neque plura, quam quae in editis leguntur libris, reperisse. In quam doctissimi viri sententiam lubenti transiremus animo, nisi Latina *Cebetis* versio, quam *Ludovicus Odaxius*, Patavinus, multo ante quam Arabica *Cebetis* paraphrasis nostratibus cognita esset, e Graeco exemplari adornaverat, contrarium doceret. Namque haec *Odaxii* versio additamenti ejus, quod Arabica *Cebetis* exhibet paraphrasis, partem

aliquam refert, unde merito conjicias, *Odaxium* in codice suo plura legisse, quam vulgati *Cebetis* continent libri. Putabat quidem *Salmasius*, hanc quoque Latinae versionis appendiculam esse suppositiciam, adjectamque ab aliquo sciolo, qui existimaret aliquid deesse tabulae clausulae. Sed mirum videri possit, Latinae versionis appendiculam in omnibus fere cum Arabicae paraphraseos additamento consentire, nisi concedas, interpretem Latinum vel eadem in exemplari Graeco reperisse, quae paraphrastes Arabs expressit, vel denique ex ipsâ Arabicâ paraphrasi hausisse, quae Graeco addidit textui. Neque tamen verisimile videtur, versionis Latinae appendiculam ex Arabicae paraphraseos profectam esse additamentis; sunt enim haec illa appendice longe prolixiora; neque liquet, quâ factum ratione, ut interpres Latinus exiguum tantum Arabicorum additamentorum partem in suos usus converteret. Adde, quod *Jac. Gronovius* in adornandâ suâ *Cebetis* editione omnino codice Graeco mscr. usus fuerit, qui eandem libelli clausulam exhiberet, quam *Odaxii* versio Latina repraesentat. Quare et additamentum illud, quod ante *Gronovium* Latine tantum habebatur, in ejus editione Graece etiam legitur. Nihilo tamen minus et post *Gronovii* editionem *Wippelius* in *Verisimilibus de Cebetis Thebani tabulâ*, Altonae, 1744, contendebat, appendiculam illam suppositiciam esse, profectamque a *Jano Lascari*, qui, cum linguae Arabicae gnarus esset, additamentum illud ex Arabico Graece verterit. Ex hac *Lascaris* versione Graecâ *Odaxii* Latinam deinde profluxisse *Wippelius* porro conjicit. In quam sententiam eo inductus fuit argumento, quod inter codices mss., a *Gronovio* in adornandâ *Cebetis* editione adhibitos, unus haberetur, qui *Jani Lascaris* manu exaratus erat. Verum enim vero si supplementum illud a *Lascari* profectum fuisset, non liquet, quam ob causam in eâ *Cebetis* editione, quae una cum *Constantini Lascaris* institutionibus grammaticis Gr. et Lat. apud *Aldum* prodiit, non tantum non additum, verum etiam

ne verbo quidem memoratum sit ⁷⁷). His permotus rationibus crediderim, id quod *Elichmannus* contendebat, paraphrasten Arabem omnino codice usum fuisse integrius iis, e quibus textûs Graeci editiones profectae sunt.

P l a t o.

§. LXXX.

Etsi *Platonis* nomen nullo non tempore maximi habitum fuerit, tamen divini philosophi scripta neque in orientis, neque in occidentis oris tanto unquam lectitata sunt studio, quanto *Aristotelis* libri philosophici. Quod si requiras, quibus causis id factum fuerit, dixerim, liberiores illam philosophandi rationem, quâ usus est *Plato*, quippe qui non directâ viâ, verum longis disputationis ambagibus ad veritatis cognitionem lectorem ducit, hominibus minus adrisisse. Haud igitur mireris, e magno dialogorum, quos conscripsit *Plato*, numero unum tantum alterumve in orientis linguas conversum fuisse.

§. LXXXI.

Platonis opera apud Syros, in eorundem linguam conversa, exstare refert *Assemanius* in bibliothecâ orient. Clement. Vaticanâ t. II, p. 315. Sed dolendum, virum in Syrorum literaturâ versatissimum haud memorasse, a quonam auctore versio illa profecta fuerit, quo in loco exempla ejus supersint, vel unde omnino ejus rei notitiam hauserit. Nos certe nullum compertum habemus testimonium, quod aperte doceret, *Platonis* scripta in universum in sermonem Syriacum conversa, ejusque versionis superesse exempla.

§. LXXXII.

In sermonem Arabicum *Platonis Politiam*, كتاب السياسة, ab *Honaino Isaci filio*, deque legibus disputationem, كتاب

⁷⁷) Cfr. Fabricii biblioth. Graec. ex edit. Harlesii, t. II, p. 711.

النواميس, ab eodem *Honaino* et *Jahjâ filio Adi* conversam fuisse, testantur *Mohammed ben Ishak* et *Dschemaluddinus*. Iidem auctores *Platonis Timaeum*, طيمائوس, a *Jahjâ filio Adi* castigatum memorant; unde conjicias, *Timaei* versionem Arabicam ab alio quopiam adornatam fuisse interprete, eamque postmodum versionem a *Jahjâ* emendatam atque castigatam. Sed, quod mireris, memorato jam semel *Timaeo*, auctores laudati paulo inferius iteratâ vice *Timaei* librum, in tres tractatus divisum, كتاب طيمائوس, recensent, eumque ab *Ebn Albatrik* atque *Honaino ben Ishak* conversum tradunt; nisi *Honainus*, quod addunt, ea emendaverit tantum, quae *Ebn Albatrik* transtulerat. Jam vero notissimum est, inter *Platonis* dialogos unum tantum haberi, qui *Timaei* nomine insignitur; quaeritur igitur, qui factum sit, ut Arabes duos *Timaei* nomine dialogos laudaverint? Putarim *Timaei Locri*, a quo *Platonis* dialogus περί φύσεως nomen traxit, opusculum περί ψυχῆς κόσμου καὶ φύσιος perperam ab Arabibus inter *Platonis* dialogos relatum fuisse. Id eo facilius accidere potuit, quod *Timai* opusculum, a *Proclo* conservatum, hujus in *Platonis Timaeum* commentariis praemissum inveniatur. Quodsi conjecturae ulterius locus, statuerim, utrumque *Timaeum*, et *Locrum* et *Platonicum*, ab *Ebn Albatrik* Arabice versum, attamen illius versionem ab *Honaino Isaci filio*, hujus vero a *Jahjâ filio Adi* castigatam fuisse. Inclaruit *Jahja*, cujus integrum nomen *Jahja ben Adi, ben Hamid, ben Zacharia Takritensis*, يحيى بن زكريا التكريتي, tempore *Almotii-Iellah* Chalifae; religione Christianus fuit, Jacobitarum sectae addictus; literis sub auspiciis *Abi Nasri Alfarabii* operam dedit, magnumque, praeprimis ob insignem logices peritiam, nomen adeptus est, ita quidem, ut *dialectici*, المنطقي, cognomento insigniretur. Decessit anno 1285 aerae Seleucidarum, 973 post Christum natum ⁷⁸).

78) Abulfaradschii histor. dynast. p. 317 text. Arab., 209 vers. Lat.

Libri de legibus versio Arabica, cum *Aristotelis tractatu de oeconomicis* adservatur in biblioth. Escorial. cod. DCCCLXXXIII, hac inscriptione: كتاب افلاطون في النواميس وكتاب ارسطو في تدبير المنازل.⁷⁹⁾

Platonis nomine in biblioth. Lugdun. cod. 952 (1148, 2) occurrit *de animâ* tractatus Arabicus, in hunc modum inscriptus: كتاب معادلة النفس لافلاطون. Fortasse *aequitas*, vel *metædialitas*, legendum; etenim quid *metædialitas*, quod *mutuam reprehensionem* denotat, hoc loco sibi velit, non video. In ejusdem bibliothecae cod. 894 (440, 3) habetur *Platonis tabula de automatis*, Arabice cum figuris, hoc titulo: جدول افلاطون في الاركان. De neutrius libri auctore vel interprete certi quid statuere possumus, cum catalogi auctori haud visum fuerit, praeter nudam codicum illorum inscriptionem quidquam adjicere⁸⁰⁾.

§. LXXXIII.

Reliqua *Platonis* scripta Arabibus nomine saltem cognita fuisse, discimus ex *Mohammede ben Ishak* et *Dschemaluddino*, qui, praeter memoratos jam de republicâ et de legibus libros, sequentes recensent:

Theages de philosophiâ, كتاب باثيس (تاجيس legendum) في الفلسفة, *perì sophiâs*.

Laches de fortitudine, كتاب لاختس في الشجاعة, *perì andriâs*.

Aristoteles de philosophia, انتερασαι η perì φιλοσοφίας. Cum inter *Platonis* dialogos nullus habeatur, qui *Aristotelis* nomen prae se ferat, at vero *de philosophiâ* in illo agatur dialogo, qui *antερασαι* inscribitur, haud dissimile vero videtur, vocabulum *antερασαι* ab Arabibus in ارسطوطاليس, *Ari-*

79) Casirii biblioth. Arab. Escorial. t. I, p. 300.

80) Catal. libror. biblioth. univers. Lugdun. p. 448, 446.

stoteles, detortum fuisse, praesertim cum magni hujus philosophi nomen dialogo, qui de philosophiâ tractaret, apprime convenire videretur.

العفة Charmides de temperantiâ, περὶ σωφροσύνης.

الجميل Alcibiades de pulchro, libri II. Qui in Graecis exemplaribus *Alcibiadis* nomen prae se ferunt dialogi, non de *pulchro*, verum de *naturâ hominis*, περὶ φύσεως ἀνθρώπου, et de *precibus ad Deum*, περὶ προσευχῆς, tractant. De *pulchro* autem, περὶ τοῦ καλοῦ, in eo agitur dialogo, qui Ἰνπίας μελῶν inscribitur. Fortasse dialogo de *pulchro Alcibiadis* nomen eam ob causam impositum fuit, quod is inter Graecos praeprimis pulchritudinis laude floreret.

الحكمة Euthydemus de sapientiâ.

اقيا fortasse *Alcyon*, libri II.

كتاب غورجياس Gorgias.

كتاب فروطاغورس Protagoras.

كتاب اوثوفرون Euthyphron.

Casirius *Theaetetus* existimat; mihi quidem lectio ادن, quam *Mohammedis ben Ishak* codex ex clariss. *Hammeri* bibliothecâ exhibet, Ἰωνα indicare videtur.

كتاب فادن Phaedon.

كتاب قريطن Criton.

Casirius *Philebus* existimat; equidem *Theaetetus* putarim.

كتاب فيلوطوقن Politicus.

كتاب قراطولس Cratylus.

سوقسطس Sophistes; perperam Casirius *Sokostus*, legit, *Socratemque* existimat. Hujus dialogi

versionem ab *Isaco ben Honain* profectam, manue *Jahjae ben Adi* exaratam vidisse se testatur *Mohammed ben Ishak* ⁸¹⁾.

Timaeus. كتاب طيماوس

Parmenides. كتاب فرمانيدس

Phaedrus. كتاب فدرس

Menon. كتاب مانتن

Minos. كتاب مينس

Hipparchus. كتاب ابرخييس

Menexenus. كتاب مانكسمانس

Clitophon. كتاب اظليطفوس

Timaeus, libri III. كتاب طيماوس ثلاث مقالات

de proportionibus. كتاب المناسبات

de unitate. كتاب التوحيد

de intellectu, animâ, substantiâ et accidente. كتاب في العقل والنفس والجوهر والعرض

de sensu et voluptate. Inter *Platonis* dialogos, qui inscribitur *Philebus*, *de voluptate*, περί ἡδονῆς, agit; a quo fortasse libellus de sensu et voluptate haud diversus.

مسطسطس. Quid sibi vocabulum مسطسطس al. سسطسطس vel سسطسطس velit, haud facile est intellectu. *Casirius Mnesistratum* opinatur, quam opinionem non omnino reprobarim, licet inter Arabicum Graecumque vocabulum haud magna intercedat similitudo. Fuit autem *Mnesistratus*, teste *Diogene Laërtio*, *Platonis* discipulus; cujus tamen nomen neque ulli dialogorum impositum, neque inter eos, qui a *Platone* in dialogis suis loquentes inducuntur, occurrit.

de juvenum institutione. كتاب تأديب الاحداث

81) Cod. mscr. biblioth. Palat. p. 33.

suâ, verum aliorum ex sententiâ commemorat. Quare haud quidem negaverim, et ad Persas *Platonis* nomen famamque pervenisse, imo et nonnullos ipsius dialogos in linguam Persicam fuisse conversos; sed vix crediderim, universa ejus opera Persis cognita, imo adeo *Chosroi* trita fuisse, ut vel difficillimos dialogos probe perspectos habuerit.

§. LXXXV.

Sicuti vero divini philosophi scripta orientis populis in universum minus trita fuisse videntur, ita etiam rarius commentariis illustrata atque explanata fuere. Neque tamen Arabes huic quoque negotio omnino defuere; quinimo magni nominis viri, *Alfarabi*, *Arrazi*, *Alkendi*, *Thabet ben Korrah*, operam suam explicandis *Platonis* placitis dicarunt. Prae ceteris vero *Alfarabi*, ut *Aristoteli*, ita etiam *Platoni* insudavit. *Mohammed ben Mohammed ben Tarchan Abu Nasr Alfarabi* ineunte Hedschrae seculo quarto floruit. Originem traxit ex oppido *Balch*, provinciae *Farab*, unde *Alfarabii* cognomentum accepit. In philosophiae studio *Joanne filio Dschebladi* يوحنا بن جبلا magistro usus, tantum profecit, ut princeps philosophorum suae aetatis haberetur. In primis philosophiae Aristotelicae operam suam dicavit, librosque *Stagiritae* ad logicam, physicam et metaphysicam spectantes commentariis illustravit. Inter opera ejus maxime celebratur أحصاء العلوم, recensio scientiarum, quod opus orbem disciplinarum, sive encyclopaediam, dixeris. Obiit *Damasci*, anno Hedschrae 339, p. Chr. 950⁸⁴). Quod ad *Alfarabii* studia in *Platone* collocata adtinet, pluribus ea declarantur literarum monumentis. In his: *de Platonis Aristotelisque philosophiâ*, كتاب فلسفة افلاطون وارسطوطاليس; *de placitorum Aristotelis*

84) Dschemaluddini cod. A, p. 316 — 320. Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 190 — 192.

كتاب في اتفاق آراء أرسطوطاليس وأفلاطون, *Platonisque consensu*, كتاب في اغراض أفلاطون, *de Platonis Aristotelisque intentione*, quem librum magnopere *Dschemaluddinus* commendat, summaeque in universâ philosophiâ peritiae documentum praedicat ⁸⁵).

§. LXXXVI.

Platonis Timaeum commentario illustravit *Abu Bekr Arrazi* ⁸⁶); *libros de republica* explanavit diligentissimus ille *Aristotelis* interpres *Averroës*. Fatetur *Averroës* in libri initio, se ad exponendam *Platonis rempublicam* eo tempore accessisse, quo *Aristotelis* de *republica* libros nondum cognitos habuisset. Igitur ne eam philosophiae partem praetermitteret, explicandae *Platonis reipublicae* manus sese adhibuisse. Prodiit paraphrasis illa Latine, *Jacobo Mantino* interprete, primum Romae, 1539, 8; post Venetiis, 1552, 4; denique tomo III commentariorum in *Aristotelem*, Venetiis, 1562, 8. Difficiliores e libris de *republicâ* quaestiones solvendas sibi sumserunt *Alkendi Thabetque ben Korrah*. *Alkendio* namque debetur tractatus de numeris, qui a *Platone* in libris de *republicâ* memorantur, رسالة في الاعداد, *Thabet ben Korrah de solutione mysteriorum, in Platonis reipublicâ obviorum*, disputavit, ⁸⁷ رسالة في حل رموز كتاب السياسة لأفلاطون ⁸⁸. *Legum Platoniarum expositio*, تلخيص نواميس أفلاطون, earundemque legum

85) *Dschemaluddini* cod. A, p. 319, 320. Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 191 — 193.

86) *Dschemaluddini* cod. A, p. 313. Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 265.

87) *Dschemaluddini* cod. A, p. 427. Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 357.

88) *Dschemaluddini* cod. A, p. 138. Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 391.

synopsis Arabice habetur in biblioth. Lugdun. codd. 998, 999 ⁸⁹); ejusdem bibliothecae codex 1252 (1021, 3) *Ahmedis ben Hosain* commentarium in septem *Platonis quadrations* exhibet, كتاب سبع الروابيع التي لافلاطون شرح احمد بن الحسين ⁹⁰); codex denique 1251 (123, 3) librum refert *Arcanorum Platonis*, كتاب خافية, qui tamen nonnisi nugae cabbalisticas magicasque continet.

Plato medicus.

§. LXXXVII.

Praeter celebratissimum illum Academiae veteris coryphaeum, *Mohammed ben Ishak* et *Dschemaluddinus* alius adhuc *Platonis* mentionem injiciunt, quem صاحب الكى, *dominum ustionis*, sive *ustorem* adpellant. Addit *Dschemaluddinus*, *Platonem* hunc unum ex illorum numero fuisse, a quibus *Galenus* artem medicam didicerit. Quare nullum dubium, *Platonem* nostrum medicinam exercuisse. Laudant auctores citati illius librum *de ustione adhibito cauterio*, كتاب الكى مقالة, *cujus* tamen interpretem se ignorare fatentur ⁹¹). Memorantur omnino et in Graecorum Romanorumque scriptis complures *Platones*, qui literarum cultu atque eruditione floruerunt. In his duo hujus nominis poëtae, quorum alter ad priscam, alter ad novam pertinet comœdiam. Adde *Platonem Peripateticum*, *Aristotelis* discipulum; *Platonem*, *Praxiphanis* discipulum; *Platonem Sardonium*, *Epicureum*; *Platonem Gerasenum*, rhetorem; *Platonem Stoicum*, *Panaetii* discipulum; denique *Platonem medicum*, *cujus* καταπότια duo refert *Galenus* περὶ συνθέσεως φαρμάκων τῶν κατὰ τόπους

89) Catal. libror. biblioth. univers. Lugdun. p. 450.

90) Catal. libror. biblioth. univers. Lugdun. p. 460.

91) Mohammed ben Ishak p. 81. Dschemaluddini cod. A, p. 65.

l. VII, c. 2. t. XIII, p. 542, edit. *Charterii*⁹²⁾. Postremum hunc haud diversum esse ab illo, cujus auctores Arabici mentionem injiciunt, non est, quod dubitemus.

A r i s t o t e l e s.

§. LXXXVIII.

Praeter medicorum Graecorum principes, *Hippocratem* et *Galenum*, haud alius scriptorum antiquorum tantam apud orientis populos consecutus est existimationem, quantam *Stagirites* ille *Aristoteles*. Quo factum, ut quaecunque ipsius circumferuntur nomine, vel genuina, vel suppositicia, in orientis linguas, Syriacam maxime atque Arabicam, translata sint. Ex *Aristotelis* interpretibus praeprimis celebrantur *Honainus Isaci filius*, *Isacus Honaini filius*, *Jacobus Edessenus*, *Jahja filius Adi*, *Theodorus*, *Abu Baschar Mata*, *Joannes filius Batrikii* et *Abu Joseph Alkendi*⁹³⁾.

§. LXXXIX.

Aristotelis scripta ad logicam pertinentia, المنطقيات, quae vulgo *Organi* nomine comprehenduntur, in linguam Syriacam maximam partem transtulit *Honainus* cum filio suo *Isaco*. *Honainus* librum de interpretatione, partemque analyticorum priorum et posteriorum, *Isacus* vero topicorum libros, reliquamque analyticorum priorum posteriorumque partem Syriace vertisse dicitur. Libros de sophisticis elenchis in sermonem Syriacum transtulerunt

92) Cfr. *Fabricii biblioth. Graec.* ex edit. *Harlesii*, t. III, p. 57, 58.

93) De *Aristotelis* interpretibus Syriacis atque Arabicis fusius agunt *Mohammed ben Ishak*, p. 37 — 42, et *Dschemaluddinus*, cod. A, p. 43 — 53. *Mohammedem* non sine mendis exscripsit *Hottingerus* in *biblioth. orient.* p. 219 — 240; *Dschemaluddinum* *Casirius* in *biblioth. Arab. Escur.* t. I, p. 304 — 312.

Ebn Naëma, ابن ناعمة, et *Abu Baschar Mata* ⁹⁴). Vixit *Abu Baschar Mata*, cujus integrum nomen أبو بشر متى بن يونس المنطقي, *Bagdadi*, tempore *Arradhii* Chalifae, circa annum 930 post Christum natum. Originem traxit ex *Dirkanâ*, ديرقنى, in quo loco et educatus fuit sub auspiciis *Mar Mari*. Usus est et *Ruphili Benjaminique*, monachorum Jacobitarum, institutione. Religioni Christianae, sectae Nestorianorum addictus fuit, et propter insignem logices peritiam cognomentum المنطقي, i. e. *dialectici* consecutus est ⁹⁵). Eisdem *Aristotelis* libros, *categorias* scilicet, librum *de interpretatione*, *analytica* et *dialecticam* in linguam Syriacam transtulit *Jacobus Edessenus*, *interpretis*, sive *commentatoris* cognomine insignis, جعفر بن يحيى. Floruit *Jacobus* labente septimo post Christum natum seculo. Adolescens monasticam vitam amplexus, *Edessae* postmodum in episcopi dignitatem evectus fuit. *Interpretis*, sive *commentatoris* cognomentum ei inditum, tum quia Scripturae Sacrae libros canonicos commentariis illustraverat, tum quia plurima alia Graecorum scripta in linguam Syriacam converterat. Fortasse *Jacobus* noster ex eorum numero erat, quibus ex ecclesiae consuetudine officium nomenque *interpretis* tributum; quam consuetudinem in Syriae atque Palaestinae ecclesiis obtinuisse scriptorum ecclesiasticorum testimoniis constat. E vita excessit *Jacobus* anno post Christum natum 710 ⁹⁶).

94) Mohammed ben Ishak l. c. Cfr. Hottingeri biblioth. orient. p. 221, seqq. Perperam apud Hottingerum pro أبو بشر متى *Abu Baschar Mata*, legitur أبي شرماتا *Abi Scharmataeus*; etenim *Scharmataei* alias nusquam occurrit mentio, contra *Abu Baschar Mata* sexcenties ab auctoribus Arabicis laudatur. Conf. Assemanii biblioth. orient. Vatic. t. III, P. I, p. 517.

95) Abulfaradschii histor. dynast. p. 304 text. Arab., 200 vers. Lat.

96) Assemanii biblioth. orient. Vatic. t. I, p. 468, 475, 493.

Exemplum *organi*, una cum *Porphirii isagoge*, ex *Honaini* ejusque filii, ut videtur, versione Syriacâ obviam est in biblioth. Palat. Medic. hac inscriptione: ܐܪܝܬܘܬܐ ܕܐܪܝܬܘܬܐ ܕܐܪܝܬܘܬܐ ܕܐܪܝܬܘܬܐ. Universum opus in IV distribuitur tomos, quorum primus, cod. CLXXVI, tres priores *organi* libros, videlicet *categorias*, librum *de interpretatione* et *analytica priora* continet; secundus, cod. CLXXVII, *analytica posteriora*; tertius, cod. CLXXVIII, *topicorum* libros, sive, ut *Assemanius* tradit, *dialecticam* octo capitibus comprehensam; quartus denique, cod. CLXXIX, libros *de sophisticis argumentationibus*, *rhetoricam* praeterea atque *poëticam Aristotelis* complectitur. In recensendo hocce opere *Assemanius* observat: „videtur autem esse versio antiqua illa Syriaca, reliquis orientalibus nobilior et melior; quia ex Graeco exemplari primum facta est ab *Honaino filio Isaci*, Syro, et ex istâ versione Arabicae omnes expressae sunt, ut ex Arabicis Hebraicae, et maxima Latinarum veterum pars, quae in usu erant inter scholasticos doctores ante literarum Graecarum in Europâ restitutionem“⁹⁷⁾. Ejusdem *organi* et *isagoges Porphirii* versio Syriaca habetur in biblioth. Escorial. cod. DCLII⁹⁸⁾, cujus tamen auctorem haud sibi cognitum esse fatetur *Casirius*.

Praeter memoratum jam totius *organi* in linguam Syriacam conversi exemplum, singuli quoque *organi* libri ex Syriacâ *Honaini* versione in biblioth. Palat. Medic. obviam sunt; in his *categoriae* liber, cod. CXCVI; *de interpretatione*, cod. CLXXXIV, hoc titulo: ܐܪܝܬܘܬܐ ܕܐܪܝܬܘܬܐ ܕܐܪܝܬܘܬܐ ܕܐܪܝܬܘܬܐ; ejusdem libri initium cod. CLXXXIII⁹⁹⁾. Exemplum *categoriae*, libri *de inter-*

97) Biblioth. Med. Laur. et Palat. codd. mss. orr. catal. p. 322, 324, 325.

98) Casirii biblioth. Arab. Escorial. t. I, p. 195.

99) Biblioth. Med. Laur. et Palat. codd. mss. orr. catal. p. 337, 327.

pretatione, primique *analyticorum priorum* libri, ex *Jacobi Edessenii* versione Syriacâ habetur in biblioth. Vatic. cod. Syriaco CLVIII ¹⁰⁰).

Artis rhetoricae atque *poëticae* versionem Syriacam in bibliothecâ Med. Laur. et Palat. adservari, jam superius monitum fuit. Hujus versionis auctor quisnam fuerit, non constat. Verisimile autem videtur, quod jam *Assemanius* opinabatur, hanc quoque versionem ab *Honaino*, vel minimum ejus sub auspiciis confectam esse.

§. XC.

Quod ad reliqua adtinet *Aristotelis* scripta, ad physicam, metaphysicam, psychologiam, ethicam, politicam, historiamque naturalem pertinentia, haud dubitandum, haec quoque in sermonem Syriacum conversa fuisse, etsi, singulos libros si spectes, diserta nonnunquam desint testimonia. Quos vero disertis auctorum testimoniis in sermonem Syriacum conversos constat libros, sequens exhibet recensio: *de generatione et corruptione* libri II, ab *Honaino* in sermonem Syriacum conversi; *de anima* libri III, ab eodem *Honaino* translati; memorat *Dschemaluddinus*, prodixisse et alteram melioris notae horum librorum versionem, ab *Isaco Honaini filio* adornatam; *metaphysicorum* libri XIV, literarum Graecarum serie digesti, quorum literam λ *Honainus* Syriace convertit; *historiae animalium* libri XIX, a *Joanne, filio Albatrikii*, ابن البطريق, *Almamunis* Chalifae liberto, artis medicae, inprimis autem philosophiae peritiâ claro, in linguam Syriacam translati ¹). Mirum videri possit, XIX *historiae animalium* libros in linguam Syriacam translatos fuisse, cum tamen vulgo X duntaxat numerentur. Sed tenendum, quod jam *Camusius* in

100) Biblioth. Vatic. codd. mss. catal. t. III, p. 306, 307.

1) Mohammed ben Ishak l. c. *Dschemaluddinus* l. c. Hottingeri bibl. orient. p. 236 — 240. Casirii bibl. Arab. t. I, p. 304 — 312.

disputatione *de librorum Graecorum versionibus orientalibus* monuit ²⁾, Syros Arabesque X *historiae animalium* libris, IV libros *de partibus animalium*, nec non V libros *de generatione animalium* adjecisse, quo factum est, ut in universum XIX *historiae animalium libri* numerarentur. Videntur autem omnium horum, quos enumeravimus, librorum versiones Syriacae temporum injuriâ intercidisse, cum nullum earum exemplum in librorum thesauris, qui in Europâ adservantur, reperiatur.

§. XCI.

Haud praetereundi nobis hoc loco tres *Aristotelis* interpretes Syri, quorum *Ebedjesus* in catalogo suo librorum Syriacorum ecclesiasticorum mentionem facit, *Hibas* nimirum, *Cumas* et *Probus*. Hi, teste *Ebedjesu*, libros *commentatoris*, nec non *Aristotelis* scripta e Graeco in Syriacum sermonem transtulerunt ³⁾. Vixit *Hibas* ille, Syris ܠܒܐܣ, vel etiam ܠܒܐܣܐ dictus, seculo post Christum natum quinto, ecclesiaeque Edessenae praefuit inde ab anno 435 ad annum 457, quo e vitâ excessit. A studio, quod in vertendis Graecorum scriptis collocavit, *interpretis*, ܠܒܐܣܐ, cognomentum consecutus est. *Cumas* et *Probus*, ܠܒܐܣܐ, ܠܒܐܣܐ, doctorum munere in scholâ Edessenâ fungebantur, ubi, sicuti jam monitum fuit, adhibito *Hibâ* socio, *Aristotelis* et *commentatoris* opera e Graeco in Syriacum sermonem transtulerunt. Fuit autem *commentator* ille, ܠܒܐܣܐ, *Theodorus*, *Mopsuestiae* in Ciliciâ episcopus; cui *commentatoris* nomen inditum, quia multos in Scripturam Sacram commentarios conscripsit ⁴⁾. Perperam *Hottingerus* in *biblioth. orient.* p. 231, citatum *Ebedjesu* locum

2) Notices et extraits des manuscrits de la biblioth. nationale, t. VI, p. 410.

3) Assemanii *biblioth. orient. Vatic.* t. III, P. I, p. 85.

4) Assemanii *biblioth. orient. Vatic.* t. III, P. I, p. 50.

exponit, cum pro libris *commentatoris*, alia ἐξηγητικὰ scripserit. In eâdem *Hottingeri* bibliothecâ, p. 222, 223, 230, *Probus* noster per literarum transpositionem *Phubrius* فوبري دicitur, quae lectio etiam in *Mohammedis ben Ishak* codice manuscripto, quo utimur, occurrit. Utrum vero laudati tres *Aristotelis* interpretes omnia ejus opera, an, quod verisimilius videtur, aliquam tantum illorum partem in sermonem Syriacum verterint, utrum versio haec ad nostram aetatem superaverit, an, quod crediderim, temporum injuriâ interciderit, haud usquam traditum invenimus.

§. XCII.

Arabicorum *Aristotelis* interpretum magnus numerus. *Categorias*, الكلام على قاطيغورياس, e Graeco in Arabicum sermonem transtulit idem *Honainus*, cui Syriaca *Aristotelis* versio debetur. Eundem *categoriarum* librum una cum *Alexandri Aphrodisiensis* commentariis *Jahja filius Adi* Arabice vertit ⁵). Ex Syriacâ *categoriarum* versione prodiit Arabica *Isae filii Zaraae* translatio, cujus exemplum obviam est in biblioth. reg. Paris. cod. DCCCLXXXII, A ⁶). Vixit *Abu Ali Isa ben Zaraa*, أبو علي زرعة *Bagdadi*, quarto Hedschrae seculo. *Jacobitarum* sectae addictus philosophiae studiis vertendisque e Syriaco in Arabicum sermonem libris magnam laudem consecutus est. Diem obiit supremum anno Hedschrae 398.

De interpretatione librum, الكلام على باربرميناس, ex Syriacâ, ut videtur, *Honaini* versione in Arabicum vertit sermonem *Isacus*

5) Mohammed ben Ishak l. c. Dschemaluddinus l. c. Hottingeri biblioth. orient. p. 219 — 240; Casirii biblioth. Arab. Eскур. t. I, p. 304 — 312. Ne ad eosdem continuo recurrendo auctores lectori taedium creemus, sufficiat, semel monuisse, nos in iis, quae de Arabicis *Aristotelis* interpretibus disseremus, maxime duorum illorum scriptorum Arabicorum auctoritate niti.

6) Vide appendicem tomi I catalogi codd. mss. biblioth. reg. p. 455.

Honaini filius. Exemplum versionis hujus continet biblioth. reg. Paris. codex ante memoratus. Perperam vero in hujus codicis recensione *Honaini* filius *Jahja* dicitur. Namque, *Abulfaradschio* teste ⁷⁾, *Honaino* duo tantum filii fuere, *Davides* et *Isacus*; quorum ille artem medicam exercuit, hic vero philosophiae praeprimis, vertendisque Graecorum scriptis operam navavit. Neque praeter hos celebratissimi illius *Honaini* filios, alius cujusdam *Honaini* filius, cui *Jahjae* nomen, inter auctorum Graecorum interpretes usquam memoratur.

§. XCIII.

Analytica priora, الكلام على انالوطيقا الاول, Arabice vertit *Theodorus*, cujus versionem *Honainus* postmodum emendasse dicitur. Eadem *analytica* e Syriaco in Arabicum sermonem transtulit *Jahja filius Adi*, cujus versionis exemplum obviam est in biblioth. reg. Paris. cod. DCCCLXXXII, A.

Analytica posteriora, الكلام على ابوديقيطيقا وهو انالوطيقا الثاني, ex *Isaci* translatione Syriacâ Arabice vertit *Abu Baschar Mata*, quae versio in laudato biblioth. reg. codice continetur. Praeter hasce *analyticorum* versiones in bibliothecae Palat. Medic. catalogo, p. 367, recensetur codex, (CCXLV) interpretationem *analyticorum* Arabicam, a *Mohammede filio Mohammedis fil. Tarchani* profectam, exhibens. Utrum *analytica priora*, an *posteriora*, an utraque hoc contineantur codice, haud liquet, cum *Assemanius* codicem parum accurate descripserit.

§. XCIV.

Aristotelis topica, الكلام على طوبيقا وهو الجدل, ex Syriacâ *Isaci* versione in Arabicam linguam convertit *Jahja filius Adi*. Eorundem libros septem priores *Abu Othman Said filius Iacobi*,

7) Histor. dynast. p. 266 text. Arab., 173, 174 vers. Lat.

Damascenus, octavum vero *Ibrahimus filius Abdullah* Arabice transtulit. Exemplum hujus versionis obviam est in biblioth. reg. Paris. codice DCCCLXXXII, A.

Libros de sophisticis elenchis, الكلام على سوفسطيكا, e Syriaco in Arabicum sermonem convertit *Jahja filius Adi*. Neque tamen constat, utrum *Ebn Naëmae*, an *Abu Baschar Matthaei* versionem Syriacam expresserit. In biblioth. reg. Paris. laudato jam saepius codice sophisticorum elenchorum habetur versio Arabica, cujus tamen auctor in catalogo non memoratur. Monet quidem catalogi auctor, sophisticorum elenchorum varios esse interpretes, in his *Jahjam Abu Zacharia*, *Isam filium Zaraae*, *Theophilum* et *Naamensem*, praeterea anonymum quendam, qui memoratos interpretes longo tempore antecesserit; neque tamen docet, cuinam horum interpretum Arabica, quam recenset, versio tribuenda sit. Librorum omnium ad logicam pertinentium, sive totius organi versio Arabica obviam est in biblioth. Escur. cod. DCCCXCI ⁸⁾.

§. XCV.

De arte rhetorica libros, الكلام على ربطوريقا ومعناه الخطابة, quorundam ex sententiâ Arabicos fecit *Isacus Honaini filius*; eorundem librorum versio Arabica *Ibrahim filio Abdullah* tribuitur a *Mohammede ben Ishak*. Exemplum rhetoricae, e sermone Syriaco in Arabicum ab anonymo conversae, habetur in biblioth. reg. Paris. cod. DCCCLXXXII, A.

De arte poëtica tractatum, الكلام على أبوطيقا ومعناه الشعراء, e Syriaco in Arabicum sermonem transtulerunt *Abu Baschar Mata*, et *Iahja filius Adi*. *Jahjae* versionem Arabicam continet biblioth. reg. cod. ante jam memoratus.

8) Casirii biblioth. Arab. Escur. t. I, p. 317.

§. XCVI.

Auscultationis physicae, φυσικῆς ἀκροάσεως, sive *doctrinae naturalis* libros Arabice vertit *Honainus*, cujus versionis exemplum habetur in biblioth. universit. Lugdun. cod. 896 (583) hac inscriptione: ⁹⁾ شرح السماع الطبيعي لارسطوطالس. *Libros de coelo*, περὶ οὐρανοῦ, qui Arabibus كتاب السماء والعالم, in sermonem Arabicum convertit *Joannes Batrikii* filius; libri primi partem transtulit *Abu Baschar Mata*. Exemplum versionis Arabicae, cujus auctor non notatur, una cum commentariis, exstat in biblioth. reg. Paris. cod. DXCVII ¹⁰⁾.

De generatione et corruptione, περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, libros, quos Arabes كتاب الكون والفساد dicunt, ex *Honaini* Syriacâ versione Arabice transtulit *Isacus Honaini filius*. Exemplum versionis Arabicae, caractere Hebraico transscriptum, exhibet biblioth. reg. Paris. cod. Hebraicus CCCXVII ¹¹⁾.

De meteoris, μετεωρολογικῶν, libros IV, الكلام على الآثار, e Graeco in Arabicum sermonem convertit *Jahja filius Batrikii*, cujus versionis exemplum, caractere Hebraico transscriptum, habetur in biblioth. Vatic. codice Hebraico CCCLXXVIII, hac inscriptione: כתאב אחארא אלעלויא לאריסטטליס. In calce codicis hujusce notatur, versionem hanc in gratiam *Almamunis*, filii *Harunis Arraschid*, concinnatam fuisse ¹²⁾.

De anima libros III, περὶ ψυχῆς, كتاب النفس, ex Syriaco in Arabicum sermonem convertit *Jahja filius Adi*, cujus versionis exemplum, librum tertium complectens, Syriaco caractere transscriptum, obviam est in biblioth. Palat. Medic. cod. LXVIII,

9) Catal. libror. biblioth. univers. Lugdun. p. 446.

10) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 162.

11) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 31.

12) Biblioth. Vatic. codd. mss. catal. t. I, p. 351.

hoc titulo: ⲁⲓⲧⲟⲗⲟⲓ ⲁⲓⲧⲟⲗⲟⲓ ⲁⲓⲧⲟⲗⲟⲓ ⲁⲓⲧⲟⲗⲟⲓ ⲁⲓⲧⲟⲗⲟⲓ ⲁⲓⲧⲟⲗⲟⲓ
ⲁⲓⲧⲟⲗⲟⲓ ⲁⲓⲧⲟⲗⲟⲓ ⲁⲓⲧⲟⲗⲟⲓ ¹³⁾

Historiam animalium, *περὶ ζῴων ἱστορίαν*, كتاب الحيوان, in linguam Arabicam translata fuisse, eamque translationem deteriore esse antiquâ Syriacâ monent quidem et *Mohammed filius Isaci* et *Dschemaluddinus*, neque tamen versionis hujusce auctorem produnt. In bibliothecâ universitatis Lugdun., cod. 1912 (166) obviam est versio Arabica partis tertiae historiae animalium, scilicet librorum XII, XIII, XIV, XV, hac inscriptione: الجزء الثالث من كتاب الحيوان لارسطوطاليس ¹⁴⁾

In *metaphysicorum*, *τῶν μετὰ τὰ φυσικά*, كتاب الالهيّات, libris Arabice vertendis plures desudarunt, in his *Isacus Honaini filius*, qui libros ab α' ad λ' usque transtulit; librum λ' *Abu Baschar Mata*; μ' *Jahja filius Adi*; ν' *Abu Joseph Alkendi* verterunt. Floruit *Alkendi*, cujus integrum nomen *Jacob ben Ishak ben Assabah Abu Joseph Alkendi*, يعقوب بن اسحاق بن الصباح ابو يوسف الكندي, medio tertio Hedschrae seculo. *Bagdadi* literis bonisque artibus institutus, praesertim philosophiae, matheseos artisque medicae peritiâ inclaruit. Scripsit inter alia *commentarios in Aristotelis analytica*, in XIV et XV librum *elementorum Euclidis*, et in *Hypsiclis librum de astrorum ortu* ¹⁵⁾. Versionis Arabicae *metaphysicorum* exemplum haberi in biblioth. universit. Lugdun. cod. 930 (1002, 6) notatur in bibliothecae illius catalogo, librique inscriptio in hunc modum refertur: اغراض علم ما بعد الطبيعة ⲁⲓⲧⲟⲗⲟⲓ ⲁⲓⲧⲟⲗⲟⲓ ⲁⲓⲧⲟⲗⲟⲓ ¹⁶⁾ ⲁⲓⲧⲟⲗⲟⲓ ⲁⲓⲧⲟⲗⲟⲓ ⲁⲓⲧⲟⲗⲟⲓ. At vero inscriptio haec arguere videtur, non

13) Biblioth. Med. Laurent. et Palat. codd. mss. orr. catal. p. 123.

14) Catal. libror. biblioth. universit. Lugdun. p. 487.

15) Dschemaluddini cod. A, p. 423 — 437. Casirii biblioth. Arab. p. 353 — 360.

16) Catal. libror. biblioth. universit. Lugdun. p. 447.

ipsam Aristotelis metaphysicam, verum de scopo sive argumento *metaphysicae Aristoteleae* tractatum in codice illo contineri.

§. XCVIII.

Ethicorum libros XII, كتاب الاخلاق, Arabice vertit *Honainus filius Isaci*. Notissimum est, *ethicorum ad Nicomachum* X duntaxat numerari libros; quibus Arabes binos illos *magnorum moralium* videntur adjecisse, quo factum, ut XII *ethicorum* libros numerarent. *Ethicorum* vix ullum exemplar Arabicum in librorum thesauris, qui in Europâ adservantur, reperitur; certe in ditissimarum bibliothecarum orientalium indicibus, Parisiensis, Oxoniensis, Escorialensis, Lugdunensis et Mediceae, nulla Arabicae *ethicorum* versionis mentio.

Politicorum libros, كتاب السياسة, e Graecâ linguâ in Arabicam transtulit *Jahja Batrikii filius*, cujus versionis exempla habentur in biblioth. reg. Paris. codd. CMXLIV, CMXLV ¹⁷⁾; nec non in biblioth. Lugdun. cod. 1010 (740, 6) hac inscriptione: كتاب السياسة في تدبير الرياسة ¹⁸⁾. In recensendis bibl. Parisiensis codicibus auctor catalogi monet, exemplar Arabicum XII constare capitibus, perperamque hoc opus ad *Aristotelem* auctorem referri. Equidem lubenter concesserim, Graecum politicorum textum, quem ipsum corruptum admodum, confusum atque impeditum omnes norunt, ab interpretibus Arabicis male tractatum fuisse adeo, ut multa, perperam intellecta, perverse reddiderint, alia omiserint, alia denique intruserint: neque tamen adfirmaverim, librum Arabicum omnino suppositiciu[m] esse.

Oeconomicum, sive de rei familiaris curâ librum, كتاب في تدبير المنازل, Arabice conversum, una cum *Platonis tractatu*

17) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 201, 203.

18) Catal. libror. biblioth. universit. Lugdun. p. 451.

de legibus, in biblioth. Escurial. cod. DCCCLXXXIII contineri, jam supra, ubi de Platone egimus, monitum fuit.

§. XCIX.

Aristotelis opera in sermonem Arabicum etiam ab *Abulfaradschio*, monacho Nestorianaë sectae addicto, conversa fuisse, tradit *Bar-Hebraeus* in Chronico Syriaco, p. 239 text. Syr. Floruit *Abulfaradschius* ille primis seculi decimi primi p. Chr. temporibus, diemque supremum anno 1044 obiit. In philosophiâ haud mediocriter versatus, praeter *Aristotelis* scripta etiam Veteris Novique Testamenti libros Arabice vertit. Haud tamen a *Bar Hebraeo* notatur, utrum omnia, an aliquot tantum *Aristotelis* scripta *Abulfaradschius* verterit. Neque constat, utrum ex archetypo Graeco, an ex Syriacâ versione *Aristotelem* expresserit. Id unum *Bar Hebraeus* tradit, *Abulfaradschium* sermonis Syriaci minus peritum fuisse, multaque in ejus versionibus deprehendi menda; quorum exemplum ex libro *Jobi* in medium profertur, quippe cujus verba ܐܠܗܝܡ ܐܝܬܝܢ *Abulfaradschius* perperam interpretatus sit. Namque cum vocabuli ܐܠܗܝܢ littera ܐ vocali *Zkopho*, et littera ܠ puncto *Kuschoi* notanda fuisset, ejusque vocabuli significatio a ܐܠܗܝܢ, eo quidem sensu, quem ܐܠܗܝܢ habet, petenda: *Abulfaradschium* litteram ܐ perperam vocali *Pthocho*, ܠ autem puncto *Ruchoch* notasse, quasi vocabulum illud a ܐܠܗܝܢ, *finis*, derivandum esset. Hinc colligas, *Abulfaradschium* utriusque Testamenti libros ex Syriacâ versione Arabice expressisse; quod, nisi fallimur, etiam de *Aristotelis* scriptis statuendum.

§. C.

Aristotelis nomine in biblioth. Bodlej. cod. DXV obviam est liber discipuli, sive de rerum creatarum arcanis, animaliumque sese moventium naturâ. Inscriptio Arabica in hunc modum:

كتاب المديطيس في سرائر الخليقة وطبائع الحيوان المتحركة.
 In eodem ejusdem bibliothecae codice habetur *liber stomachi*,
 sive *Alexandri Magni consultatio cum Aristotele de invadendâ Perside*. Arabicus libri titulus in hunc modum audit: كتاب
 الاسطماخس وضعه ارسطاطاليس للاسكندر حين اراد الخروج من الروم
 الى فارس (19). In biblioth. reg. Paris. cod. Arab. CMLXIV *Aristotelis* nomine occurrit *epistola ad Alexandrum M. de sagittis alcteriis, quibus victoria, aut imminens clades significatur* (20).
 In biblioth. Lugdun. codice 918 (209) obviam est *tractatus de summo bono*, in hunc modum inscriptus: كتاب الايضاح لارسطوطاليس
 في الخير المكص; in ejusdem biblioth. cod. 1254 (193, 2) *literae Aristotelis, observationes astrologicas continentes*, habentur, hac
 inscriptione: رسالة حروف ارسطوطاليس (21).

§. CI.

In bibliothecâ Vaticanâ plures exstant libelli Hebraici, *Aristoteli* tributi, qui e Graecorum sermone in Arabicum, ex hoc deinde in Hebraicum conversi fuere. In his:

אגרת המוסר *epistola moralis*, e sermone Graeco Arabice a quodam *Ali*, Hebraice vero a *R. Juda ben Schelomo Alcharizi* versa, cod. Hebr. CCXCII (22).

ספר החפוח *de Aristotelis pomo libellus*, a *R. Abrahamo ben Chasdai* ex Arabum sermone in Hebraicum translatus. Libellum hunc a Graecorum philosophis compositum tradit interpres Hebraeus, neque tamen, a quonam Arabice versus fuerit, memorat. Fingitur in libello

19) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catal. P. I, p. 126.

20) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 203.

21) Catal. libr. biblioth. univers. Lugdun. p. 447, 460.

22) Biblioth. Vatic. codd. mss. orr. catal. t. I, p. 271.

illo *Aristoteles* morti proximus pomum in manu tenuisse, ejusque odore aliquantulum recreatus, cum philosophis lecto adstantibus de animi naturâ viribusque, de vitâ post mortem exspectandâ, aliisque philosophiae quaestionibus disputasse. Exemplum libelli exhibent codd. Hebr. CCXCII, CCCCXXXV ²³); quin etiam typis expressus Hebraice prodiit Venetiis, 1519; Rivae 1562; Francof. ad Viadrum 1693; et Giessae Hassorum, cum Lat. vers. notisque Justi Losii, 1706 ²⁴).

ספר הנהגת המלכות אשר כתב ארסטו אל מלך אלכסנדר *Aristotelis de administratione regni ad Alexandrum regem liber*. Librum hunc, a *Jahja ben Batrik* Arabice, a *R. Jehuda ben Schelomo Alcharizi* Hebraice redditum, *Aristoteli* suppositum esse *Wolfius* censet in biblioth. Hebr. t. I, p. 221, eo maxime nixus argumento, quod in Graecis *Aristotelis* editionibus desideretur. At vero quaeri possit, an non idem sit cum *Aristotelis Politicis*, quae omnino in Graecis editionibus habentur. Certe cum liber noster totidem, quot *Aristotelis Politica*, absolvatur tractatibus, et ab eodem *Jahja ben Batrik*, qui *Politicorum* libros Arabice reddidit, translatus fuisse dicatur: facile sumi possit, utrumque librum unum eundemque esse. Cui tamen opinioni argumentum libri nostri repugnare videtur, quod a *Politicorum* argumento haud parum recedit ²⁵). At vero, quod paulo ante de Arabicis *Politicorum* exemplaribus monitum fuit, haud temere

23) Biblioth. Vatic. codd. mss. orr. catal. t. I, p. 271.

24) Wolfii biblioth. Hebr. t. I, p. 57, 222.

25) De libri laudati argumento consulendus *Wolfius* in biblioth. Hebr. t. I, p. 221.

etiam de Hebraico libro, de quo quaerimus, pronuntiari possit, nempe et Arabici et Hebraici interpretis culpâ textum adeo esse detortum, ut archetypo, unde profluxit, dissimillimus esse videatur. Quare donec non ad liquidum perductum fuerit, librum Hebraicum ab *Aristotelis Politicis* omnino diversum esse, haud ausim in *Wolfii* discedere sententiam. Exemplum libri obviam est in biblioth. Vatic. cod. Hebr. Urbin. LIII. In eodem codice plures habentur libelli, qui nisi e Graecorum sermone in Arabicum, et inde in Hebraicum conversi fuere, saltem Graecis e fontibus hausti videntur. In his:

ספר מוסרי הפילוסופים *institutiones philosophorum*, sive praecepta moralia, quae e philosophorum Graecorum atque Romanorum scriptis collegit et sermone Arabico expressit *R. Chananjah ben Jizchak*, Hebraice autem reddidit *Jehuda ben Schelomo Alcharizi*. Prodiit libellus hicce, typis exscriptus, cum duobus aliis opusculis, videlicet *R. Salomonis ben Gavirol Correctione morum animi* ספר התפוח *et Aristotelis pomo* חקון מדות הנפש, in collectione a *R. Jacobo Marcariâ* institutâ, cui titulus גורן נכון, i. e. *area instructa*, Rivae, 1562 ²⁶).

Aristotelis ad Alexandrum regem epistola de moribus rege dignis. אגרת ארסטו אל המלך אלכסנדר

Praecepta Alexandri, cui bicornis cognomentum. Unde *Alexander M. bicornis*, διξερως, ذو القرنين, בעל הקרנים, cognominatus fuerit, in diversas viri docti discedunt sententias. Sunt, qui existiment, bicornem dictum fuisse, quod *Jovis Ammonis*,

26) Wolfii biblioth. Hebr. t. I, p. 385, 386.

qui cornutus fingebatur, filius haberi voluerit; quam sententiam inter veteres *Clemens Alexandrinus*, inter recentiores *Jos. Scaliger* tuentur. Alii, quod duo orbis terrarum cornua, i. e. orientem atque occidentem obiverit atque subjugaverit, bicornem adpellatum volunt; quae est scriptorum orientalium opinio, *Abulfaradschii*, *Beidawii*, *Zamachscharii*, aliorumque. Alii denique cognomentum illud ad *Alexandri* fortitudinem bellicam atque potentiam referunt; quae sententia ad hominum orientalium loquendi usum proxime accedere videtur. Namque Hebraeis, Syris atque Arabibus vocabulum קרן, قرن, *cornu*, quam saepissime sensu metaphorico *robur*, *potentiam*, *dignitatem* denotat. Exemplum habes in tritissimâ illâ inter Arabes detestandi formula: قبحك الله ولا أشبّ قرنك *male dicat tibi Deus, neque adolescere faciat cornu tuum*. Vide *Marraccii* notas in *Alcorani Suram XVIII*, p. 426; *Hottingeri* hist. orient. l. I, c. 3, p. 108 — 111; *Spanhemii* de praestant. et usu numismat. t. I, p. 387 sequ. edit. Londinens.

אגרת שכתב המלך אלכסנדר לאמו קדם מותו *epistola, quam Alexander rex morti proximus ad matrem scripsit, una cum matris responsione*.

קבוץ הפילוסופים *congregatio philosophorum*, i. e. philosophorum dicta memorabilia coram *Alexandri M.* feretro.

מליצות המוזהבות *apophthegmata aurea*, sive dicta moralia *Diogenis, Pythagorae, Hippocratis* aliorumque ²⁷).

סודות סודות *Aristotelis* nomine Hebraice etiam habetur *secretum secretorum ad Alexandrum M.* Librum hunc, si

27) Biblioth. Vatic. codd. mss. orr. catal. t. I, p. 444 — 446.

Neandrum audiamus ²⁸), *Jahja ben Batrik* e Graecorum sermone in Chaldaicum (Syriacum) transtulit, unde postea in Arabicum, et ex hoc in Hebraicum conversus fuit. Tractat autem de moribus virtutibusque, quae regem decent, de valetudine tuendâ, de quatuor anni temporibus, de quatuor membris principalibus, de ciborum cognitione, de balneis, de venarum apertione, de justitiâ, de consiliarii electione, de proceribus eorumque virtutibus etc. Typis expressus Latine prodiit *Alexandri Achillini*, medici et philosophi, curâ Bononiae, 1516 ²⁹).

§. CII.

Praeter memoratos jam *Aristotelis* libros quam plurimi adhuc ejusdem nomine Arabibus cogniti fuisse videntur. En omnium illius operum elenchum, qualem *Dschemaluddinus* exhibet:

Exhortatio كتاب الذى يحصّ فيه على الفلسفة ثلاث مقالات *ad philosophiam*, libri III. *Casirius* in biblioth. Arab. t. I, p. 310, loco يحصّ legit يحصن, vertitque *Munimenta philosophiae*. At vero in indice sphalmatum typographicorum monet يحصّ legendum esse; quam lectionem et nostri codices exhibent. In *Diogenis Laertii* catalogo operum *Aristotelis* recensetur προτρεπτικὸς, α', qui fortasse haud diversus a nosto libro. *liber Sophistes nuncupatus*, σοφιστής, α'.

كتاب فى العدل اربع مقالات ويسمى باليونانية فارسى ديقاوسنييس *de justitiâ* libri IV, qui Graece dicuntur περὶ δικαιοσύνης.

28) In catalogo libror. Erotematibus linguae Hebr. subjecto, p. 558.

29) Wolfii biblioth. Hebr. t. I, p. 222.

كتاب في الرياضة والادب أربع مقالات ويسمى فارى فادس
de institutione morumque elegantia libri IV, περὶ παιδείας.
 Memorat *Diogenes Laërtius* tractatum περὶ παιδείας,
 qui tamen uno tantum absolvitur libro.

كتاب في شرف الجنس خمس مقالات ويسمى فارى اوغانيس
de generis nobilitate, περὶ εὐγενείας, libri V, Laërtio I.

كتاب في الشعراء ثلاث مقالات
de poëtis, περὶ ποιητῶν, libri III.
 كتاب في الملك ست مقالات
de regno, περὶ βασιλείας, libri VI, Laërtio I.

كتاب في الخير خمس مقالات ويسمى فارى اغاطوا
περὶ τἀγαθοῦ, libri V, Laërtio III.

كتاب الملقب بارخوطس ثلاث مقالات
de Archytæ philosophiâ, περὶ τῆς Ἀρχύτου φιλοσοφίας, libri III.

كتاب في الخطوط الغير منقسمة ثلاث مقالات ويسمى فارى طون اطوس
de lineis insecabilibus, περὶ ἀτόμων γραμμῶν, libri III. *Diogenes Laërtius* unum duntaxat memorat
 librum, eumque non *Aristoteli*, sed *Theophrasto*
 adscribit.

كتاب فيما يقع عليه صفة العدل ويسمى فارى ديقان أربع مقالات
de justis, περὶ δικαίων, libri IV, Laërtio II.

كتاب في التباين والاختلاف ويسمى فارى بافوراس أربع مقالات
de contrariis et diversis libri IV, qui Graece περὶ διαφορᾶς dicuntur. Memoratur a *Diogene Laërtio*
περὶ ἐναντίων liber I; *διάφορα* autem laudantur in
Fabricii catalogo scriptorum *Aristotelis* deperditorum.
Casirius librum nostrum haud diversum existimat ab
 illo, qui *Diogeni Laërtio* προτάσεις ἐριστικαὶ, *propo-*
sitiones contentiosae, dicitur. Vertit enim Arabicam
 libri inscriptionem: *de demonstrationibus ac de pro-*

positionibus contentiosis; unde adparet, eum تباین legisse. Nos تباین legendum censemus, quod ea lectio sequenti اختلاف magis convenire videatur. Id autem vocabulum non propositiones contentiosas, sed diversitatem denotare, colligas ex corruptis illis, quae adduntur, verbis فاری با فوراس, e quibus facile quidem περὶ διαφορᾶς, sed nequaquam περὶ ἐριστικῶν, vel προτάσεις ἐριστικαὶ extricari potest.

de amore, كتاب في امر العشق ويسمى رطيقون ثلاث مقالات ἐρωτικῶν, libri III. *Diogenes Laërtius* unum tantum de amore librum memorat; at vero *Athenaeo* ἐρωτικῶν secundus laudatur; imo *anonymus de vitâ scriptisque Aristotelis auctor*, quem *Menagius* in *Diogenis Laërtii* editione, tom. II, publici juris fecit, sex ἐρωτικῶν libros recenset.

كتاب في الصور هل هي موجودة ام لا ويسمى فاری ايدون ثلاث مقالات *de ideis*, περὶ εἰδῶν, *utrum existant, necne*, libri III; *Laërtio* I, περὶ εἰδῶν καὶ γενῶν.

كتاب الذي اختصر فيه قول افلاطون في تدبير المدن ويسمى *compendium operis Platonici de regimine civitatum*, τὰ ἐκ τῆς Πλάτωνος πολιτείας, libri II. Pro تدبير المدن in utroque codice et apud *Casirium* regimen corporis, legitur. Verum enim vero cum inter *Platonis Aristotelisque* libros nullus habeatur, qui de corporis regimine tractet, nulli dubitavimus loco بدن *corpus*, مدن *civitates*, in textum recipere. Cui coniecturae et quae adduntur verba باليونانية لاطوس فوليطس suffragantur, quae etsi admodum depravata sint, tamen Πλάτωνος πολιτείαν indicare videntur.

كتاب في اللذة ويسمى فاري أيدوا السماطا *de voluptate*, *περὶ ἡδονῆς*, liber I.

كتاب في الحركات ثمان مقالات *de motu*, *περὶ κινήσεως*, libri VIII, *Laërtio* II.

كتاب الموسوم بمسائل حيلية مقالاتان *quaestiones epichirematicae*, libri II, *ἐπιχειρημάτων β'*.

كتاب في صناعة الشعر على مذهب فيثاغورس واحكامه مقالاتان *de arte poëtica secundum Pythagorae ejusque sectatorum placita* libri II. Praeter *Aristotelis de arte poëtica* librum, qui typis vulgatus est, a *Diogene Laërtio* laudantur *πραγματεῖαι τέχνης ποιητικῆς*, libri II. Memoratur praeterea *Simplicio* in commentariis in secundum *Aristotelis* librum de coelo, nec non in commentariis in quartum auscultationis physicae librum, *Aristotelis* nomine *συλλογὴ τῶν τοῖς Πυθαγορείοις ἀρεσκόντων*. Quorum librorum alterutrum *ars poëtica secundum Pythagorae placita* referre videtur.

كتاب في الروح ثلاث مقالات *de spiritu animali*, *περὶ τοῦ πνεύματος*, libri III. Libellum hunc, in *Aristotelis* editiones receptum, *Diogenes Laërtius* non recenset. At vero inter *Theophrasti* scripta *περὶ πνευμάτων* librum unum memorat, quem *Meursius* eundem cum nostro existimat.

كتاب في الرسائل ثلاث مقالات *epistolae*, libri III. Notissimum est, quam plurimas *Aristotelis* nomine epistolas olim circumlatas fuisse. *Epistolas ad Philippum*, *Alexandrum*, *Antipatrum*, *Mentorem*, *Aristonem*, *Olympiadem*, *Hephaestionem*, *Selymbriorum* denique epistolas memorat *Laërtius*.

كتاب في نيل مصر ثلاث مقالات *de Nilo Aegyptiaco* libri III.

Laudatur ab *Alexandro Aphrodisiensi Menagii*que *anonymo* libellus περὶ τῆς τοῦ Νείλου ἀναβάσεως; imo et in antiquioribus quibusdam Latinis *Aristotelis* editionibus exhibetur de *Nilo* tractatus, in quo veterum philosophorum Graecorum, *Thaletis*, *Anaxagorae* aliorumque de *Nili* incremento sententiae exponuntur.

كتاب في اتّخاذ الحيوان ما يتّخذ من المواضع ليأوى اليها ويكمن
de *animalium capturâ, nec non de locis, quibus deversantur atque delitescunt*, liber I. In *Laërtii anonymique Menagiani* indicibus desideratur; fortasse ex vulgatâ *animalium* historiâ congestus fuit. Ex iis, quae Arabicae libelli inscriptioni adduntur, conjicio, titulum Graecum περὶ τῶν φωλεῶν fuisse.

كتاب اسمه جوامع الصناعات مقالة *concilium artium, τεχνῶν συναγωγή*, liber I, *Laërtio* II.

كتاب في المحبة ثلاث مقالات *de rebus amatoriis, θέσεις ἐρωτικαὶ*, libri III, *Laërtio* IV; nisi forte *θέσεις φιλικαὶ, quaestiones de amicitia*, notantur; namque محبة et *amorem, et amicitiam* significat.

كتاب المعروف بباريرميناس وهو الثاني من كتب المنطق مقالة *de interpretatione, περὶ ἐρμηνείας*, liber I, *qui dialecticae est secundus*.

كتاب المعروف بانالوطيقا مقالتان *analyticorum priorum, ἀναλυτικῶν προτέρων*, libri II.

كتاب المعروف بانالوطيقا مقالتان *analyticorum posteriorum, ἀναλυτικῶν ὑστέρων*, libri II.

كتاب الذي رسمه المقالات الكبار في الاخلاق مقالتان *ethicorum quaestiones majores, ἠθικῶν μεγάλων*, libri II.

كتاب الذي رسمه المقالات الصغار في الاخلاق التي كتبها لاوذيوموس
ethicorum quaestiones minores, Eudemo
inscriptae, ἠθικῶν Εὐδημείων, libri VIII. In Graecis
 exemplaribus septem vulgo moralium ad *Eudemum*
 libri numerantur. At vero haud desunt codices Grae-
 ci, qui octo referunt, diviso scilicet in duos septimo
 libro ³⁰); id quod et in Arabicis exemplaribus eve-
 nisse videtur.

مقالات
 كتاب في تدبير المدن ثمان *de republica, πολιτικῶν,*
 libri VIII.

كتاب في صناعة الخطابة ويسمى ربطوريقا ثلاث مقالات
artificis, τέχνης ῥητορικῆς, libri III. In *Hadschi*
Chalifae dictionario bibliographico recensetur كتاب
 et in *Herbelotii* bibliothecâ orientali *Ketab*
serbothumarika. Quae barbara vocabula haud facile
 quis expediret, nisi *Hadschi Chalifa* addidisset أي
 i. e. *ars dicendi vel concionandi*; unde intel-
 ligas; de *Aristotelis rhetoricâ* sermonem esse.

مقالات
 كتاب في سمع الكيان ثمان *physicae auscultationis, sive*
doctrinae naturalis, φυσικῆς ἀκροάσεως, libri VIII.
 Haud silentio praeterire possumus, in *Castelli Hepta-*
glotto ad vocem كيان p. 1701, singulare mendum
 deprehendi. Legitur enim illic سمع الكيان *audivit*
libros externorum. Quae verba quomodo in diligen-
 tissimum illud opus irrepere potuerint, non adsequimur.

مقالات
 كتاب في السماء والعالم أربع *de coelo et mundo, περὶ*
οὐρανοῦ καὶ κόσμου, libri IV. Perperam apud *Casirium*
 libri X, legitur. Namque uterque *Dsche-*

30) Fabricii biblioth. Gr. ex edit. Harlesii, tom. III, p. 269, not. i.

maluddini codex et *Hadschi Chalifa* رابع, IV, exhibent. In Graecis exemplaribus *de coelo* libri quatuor, et *de mundo* unus numerantur.

كتاب في الكون والفساد مقالاتان *de generatione et corruptione*, *περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς*, libri II.

كتاب في الآثار العلوية رابع مقالات *de meteoris*, *μετεωρολογικῶν*, libri IV.

كتاب في النفس ثلاث مقالات *de anima*, *περὶ ψυχῆς*, libri III, *Laërtio* I.

كتاب في الحس والمحسوس مقالة *de sensu et sensibili*, *περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητῶν*, liber I, ex *Hadschi Chalifae* *sententiâ* libri III.

كتاب في الذكر والنوم مقالة *de memoriâ et somno* liber I. Inter *Aristotelis parva naturalia* habentur libelli duo, quorum alter inscribitur: *περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως*, *de memoriâ et reminiscentiâ*, alter *περὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγώσεως*, *de somno et vigiliâ*; qui libelli ab Arabibus in unum conflati videntur. Cum Arabibus facit etiam *Suidas*, quippe qui ad vocem *μνήμη* utrumque libellum tanquam unum recenset.

كتاب في حركة الحيوانات وتشرحها سبع مقالات *de animalium motu*, *eorumque anatomiâ* libri VII. Libri *de animalium motu* nulla apud *Laërtium* mentio; at vero inter editos *Aristotelis* libellos habetur *περὶ τῆς κοινῆς τῶν ζώων κινήσεως*, *de communi animalium motu*. Memorat autem *Laërtius* ἀνατομῶν, *anatomicorum* libros VIII, et ἐκλογῆς ἀνατομῶν, *electionis anatomicorum* librum I.

كتاب في طبائع الحيوان خمس عشر مقالة *de animalium natura* libri XV. *Hadschi Chalifa* X duntaxat *de animalium*

naturâ libros numerat, sicuti et in vulgatis editionibus haud plures habentur. Videntur autem Arabes decem illis libris plures alios similis argumenti adiecisse, ita ut modo XV, modo XIX numerarent. Refert enim *Labbeus* in biblioth. novâ mss. p. 201, XIX *de animalium historiâ* libros a *Mich. Scoto* ex Arabum sermone in Latinum translatos fuisse.

de partibus vitalibus libri IV, qui in Graecis exemplaribus *περὶ ζώων μορίων*, *de partibus animalium*, audiunt.

de generatione animalium, *περὶ ζώων γενέσεως*, libri V.

de animalium motu locali, sive incessu, *περὶ ζώων πορείας*, liber I. Pro *الكادنة* *Hadschi Chalifa* exhibet, quae tamen lectio minus commodum sensum reddit.

de longitudine et brevitate vitae animalium, *περὶ μακροβιότητος καὶ βραχυβιότητος*, liber I. Paulo aliter *Hadschi Chalifa* كتاب العمر وطوله وقصرها *مقالة*.

de vitâ et morte, *περὶ ζωῆς καὶ θανάτου*, liber I. Inter *Aristotelis parva naturalia* habetur libellus *περὶ νεότητος καὶ γήρως*, *περὶ ζωῆς καὶ θανάτου*, *de juventute et senectute, vitâ et morte*. Laudat praeterea *Apollonius Dyscolus* cap. 26 *histor. mirab. Aristotelis* libellum *περὶ ζωῆς καὶ θανάτου*, quem diversum ab edito illo fuisse contendit *Fabri- cius*, quod tamen dubitat *Harlesius*. Quodsi libellus ab *Apollonio* citatus diversus ab edito habendus, certe eundem cum Arabico fuisse existimaverim.

كتاب في النبات مقالتان *de plantis*, περὶ φυτῶν, libri II, quos interpretatus est *Ishak ben Honain*, emendavitque *Thabet ben Korrah*. Laudantur a *Diogene Laërtio* libri duo περὶ φυτῶν, qui tamen ad nostram aetatem non superarunt. Qui in *Aristotelis* editionibus Graecae habentur *de plantis* libri duo ex Arabicâ versione originem traxerunt. Namque versio Arabica primum in sermonem Latinum, ex hoc deinde in Graecum a recentiori quodam Graeculo translata fuit. Quodsi versionis Graecae auctorem audiamus, ipsa quoque Arabica versio non ex archetypo Graeco, verum ex antiquiori translatione Latinâ concinnata fuit, quod tamen haud probabile videtur.

كتاب فيما بعد الطبيعيات ثلاث عشر مقالة *metaphysicorum* libri XIII. In Graecis exemplaribus vulgo XIV *metaphysicorum* libri numerantur; verum de numero atque ordine librorum vetus dissensio. *Syriano* teste nonnulli *Aristotelis* metaphysicam jam libri XII capite penultimo finiebant; similiter etiam in *Thomae Aquinatis* commentariis *Argyropulique* versione libri duo posteriores desunt.

كتاب الذي رسمه مسائل هيولانية مقالة *de materiâ quaestiones*, libri I. Hunc tractatum, quem in IV libros *Hadschi Chalifa* distribuit, neque *Laërtius* anonymusque *Mena-gianus*, neque *Fabricius Harlesiusque* memorant.

كتاب الذي رسمه مسائل طبيعيات أربع مقالات *quaestiones physicae*, libri IV. Laudantur a *Plutarcho*, *Apollonio Dyscolo*, *Athenaeo Auloque Gellio* *Aristotelis problemata physica*, quae haud diversa ab Arabico putarim scripto, cujus *Hadschi Chalifa* non IV tantum libros, sicuti *Dschemaluddinus*, verum XVII numerat. Quot

libris problemata illa constiterint, haud quidem diserte veteres tradunt; at vero haud paucioribus quam VII constitisse, discimus ex *A. Gellii noct. Attic. l. III, 6*, ubi libri septimi mentio injicitur.

مقالة divisions, διαίρεσεις, libri XXVI, *Laërtio XVII*. Argumentum libri hujus in hunc modum exponit *Dschemaluddinus*: يذكر في هذا الكتاب أقسام الزمان وأقسام النفس أقسام الشهوة أمر الفاعل والمفعول والفعل أمر المأكبة وأنواع الخيرات وأن منها ما هو معقول ومنها ما هو في النفس ومنها ما يكون عن النفس ويذكر أمر الخيرورة (الخيرية) والشرارة *i. e. tractat (Aristoteles) in hoc libro de temporis, animi atque cupiditatum divisionibus, de agente, patiente et actione, de amore, de boni generibus, in quibus alia, quae intellectu percipiuntur, alia quae in animo, alia quae extra animum sunt; denique de bonitate atque malitiâ, nec non de variis disciplinis artibusque.*

مقالات *Platonis jusjurandum*, libri VI, neque a *Laërtio anonymoque Menagiano*, neque ab alio quopiam veterum memorati.

كتاب الذي رسمه قسمة الشروط التي تشتترط في القول ثلاث مقالات *de divisione conditionum, quae requiruntur in dicendo*, libri III, nemini veterum memorati; nisi forte iidem sunt atque *divisiones sophisticae, διαίρεσεις σοφιστικαί*, quae a *Diogene Laërtio Menagique anonymo* laudantur.

كتاب الذي رسمه في مناقضة القول بان توخذ مقدمات النقيض من نفس القول ويسمى افيدخراماطى تسع وثلاثون مقالة

de contradictione, ubi docetur, antecedentia contradictionis ex ipsâ disputatione (adversarii) esse petenda, libri XXXIX, qui Graece dicuntur ἐπιχειρήματα. Quaestionum epichîrematicarum, θέσεις ἐπιχειρηματικαί, libri XXV citantur a Laërtio Menagiique anonymo; iidem auctores memorant ἐπιχειρημάτων libros II, nec non ὑπομνημάτων ἐπιχειρηματικοῦ, vel ὑπομνημάτων ἐπιχειρητικῶν libros III. Quinam horum librorum iidem sint cum Arabico tractatu, haud facile est dijudicare.

كتاب الذى رسمه موضوعات عشقية ويسمى تأسيس اروطيقا مقالة
objecta amatoria, sive de rebus amatoriis, θέσεις ἐρωτικαί, liber I, Laërtio Menagiique anonymo libri IV.

كتاب الذى رسمه موضوعات طبيعيتي ويسمى تأسيس موسيقا مقالة
objecta physica, quae dicuntur θέσεις μουσικαί, liber I. Laudatur a Laërtio Menagiique anonymo περὶ μουσικῆς liber I; refert praeterea Labbeus in biblioth. novâ mss. p. 116, haberi in bibliothecâ regiâ Parisiensi codicem manu exaratum, qui Aristotelis problemata ad musicam spectantia, nec non Averrois in Aristotelis de musicâ tractatum commentarios contineat.

كتاب الذى عنوانه بيت الموضوعات
de locis, unde argumenta petenda sunt, τοπικὰ, liber I; fortasse ad topicorum libros, qui in Aristotelis editionibus habentur, referendus.

كتاب الذى رسمه الحدود ويسمى اورى ست عشر مقالة
definitiones, ὅροι sive ὁρισμοί, libri XVI, Laërtio XIII.

كتاب الذى رسمه بالاشياء التحديدية اربع مقالات
de rebus ad definitionem pertinentibus libri IV. Perperam Casi-

rius, de rebus divisibilibus, Laërtii procul dubio inductus auctoritate, qui inter *Aristotelis* scripta nullam rerum ad definitionem pertinentium mentionem injicit; at vero *divisibilium librum, διααιρετικὸν*, memorat.

كتاب الذى رسمه فى التحديد الطويبقى مقالة *definitiones topicae*, liber I, neque *Laërtio*, neque *Menagii anonymo* memoratus; nisi forte ὅροι πρὸ τῶν τοπικῶν, *definitiones ante topica* notantur, quarum *Laërtius* VII libros numerat.

كتاب الذى رسمه تقويم حدود مستعملة فى الطويبقا ويسمى *descriptio definitionum topicarum*, τοπικῶν πρὸς τοὺς ὅρους, libri III. Praeter topicorum libros VIII, qui typis vulgati sunt, a *Laërtio* laudantur τοπικῶν πρὸς τοὺς ὅρους libri II, et a *Menagii anonymo* τοπικῶν πρὸς τοὺς ὅρους καὶ πάθη liber I, qui libelli haud diversi ab Arabico tractatu.

definitionum descriptio, libri II, nemini veterum memorati.

كتاب الذى رسمه كتاب المسائل ويسمى بروبليماتا ثمان وعشرون مقالة *quaestiones, προβλήματα*, libri XXVIII. In Graecis exemplaribus XXXVIII *problematum* sectiones, imo in *Dschemaluddini* codice A, LXVIII numerantur.

كتاب الذى رسمه مقدمات للمسائل ثلاث مقالات *prolegomena in problemata*, libri III, neque *Laërtio*, neque *Menagii anonymo* memorati.

كتاب الذى رسمه المسائل الدوائية وهى تستعمل للمعلمين *quaestiones orbiculares, προβλήματα ἐγκύκλια*, in *praeceptorum* usum. Ἐγκυκλίων libros duos memorat *Laërtius* *Mena-*

giique *anonymus*; imo ipse *Aristoteles in ethicis ad Nicomachum* ad ἐγκύκλια sua provocat. Probabile est, partem quaestionum harum orbicularium in *Aristotelis* problematibus, quae adhuc supersunt, contineri.

كتاب الذي رسمه كتاب الوصايا ويسمى باريغلاما اربع مقالات
praecepta, libri IV. *Casirius* verba Arabica reddit:
de testamentis periglomata. At vero vocabulum
 باريغلاما non *periglomata*, quod nihil significat, ve-
 rum παραγγέλματα, quae vox Arabico وصايا respondet,
 legendum videtur. Igitur non de *testamentis*, sed de
praeceptis, *admonitionibus*, sermo. Libelli hujus
 neque *Laërtius*, neque *Menagii anonymus* ullam in-
 jicit mentionem, nisi forte eundem existimes, qui
anonymo ὑποθήκαι dicitur.

كتاب الذي رسمه كتاب التذكرات ويسمى اموسماتا مقالتان
memoriale, μνημονικὸν, libri II, *Laërtio* I.

كتاب الذي رسمه اصناف مسائل من الطب ويسمى بروبليمات
quaestiones medicae, προβλήματα
 ιατρικὰ, libri V. Memorat *Laërtius* ιατρικῶν libros II,
 totidemque *Menagii anonymus* περὶ ιατρικῆς. Huic
 inscriptioni respondet libelli titulus, quem *Hadschi*
Chalifa exhibet كتاب الطب, qui tamen, sicuti *Dsche-*
maluddinus, V libros numerat.

كتاب الذي رسمه في تدبير الغذاء ويسمى باري دياطس مقالة
de alimentorum regimine, περὶ διαίτης, liber I, neque
Laërtio, neque *Menagii anonymo* memoratus.

كتاب الذي رسمه في الفلاحة ويسمى عاريقون خمس عشر مقالة
de agriculturâ, γεωργικῶν, libri XV. *Laërtius* nul-
 lam *Georgicorum* mentionem injicit; a *Menagii ano-*

nymo suppositiciis *Aristotelis* scriptis adnumerantur.
Hadschi Chalifa X duntaxat libros numerat.

كتاب في الرطوبات مقالة *de humoribus* liber I.

مقالة في اليبوسات *de siccitate* liber I.

في الاعراض العامية مقالة *de accidentibus universalibus* liber I.

Memoratos tres libellos, *de humoribus*, *de siccitate* et *de accidentibus universalibus* neque *Laërtius*, neque *Menagii anonymus* recenset. Laudat quidem uterque *Aristotelis* librum *περὶ τοῦ αἰρετοῦ καὶ συμβεβηκότος*, *de eligendo et accidente*, qui tamen diversus ab Arabico *de accidentibus* tractatu fuisse videtur. Ceterum tractatum hunc *Hadschi Chalifa* in III libros distribuit.

ثلاث مقالات في الآثار العلوية *de meteoris*, *μετεωρολογικῶν*, libri III. Jam superius libros IV de meteoris *Dschemaluddin* recensuerat; totidem etiam in Graecis exemplaribus habentur. Credibile est, unum idemque opus per errorem iteratâ vice memoratum esse.

مقالتان في تناسل الحيوان *de generatione animalium*, *περὶ ζώων γενέσεως*, libri II, in Graecis exemplaribus libri V.

مقالتان في المعنى ويسمى غارعمقون *de verborum significatione* libri II. Quod additur vocabulum غارعمقون, ni fallimur, *γραμματικῶν* legendum est. Nullum quidem *Aristotelis* nomine opus grammaticum veteres memorant; verum a *Paulo*, summo pontifice, *Aristotelis artem grammaticam* inter alios libros *Pipino* missam fuisse, legimus in *Fabricii* biblioth. Gr. ex edit. *Harlesii*, tom. III, p. 391.

كتاب الذي رسمه في المقدمات ويسمى بروطاسس ثلاث وثلاثون مقالة *de propositionibus*, ويتلو ذلك كتاب في معناه

προτάσεις, libri XXXIII, ex *Hadschi Chalifae* sententiâ libri XXIII. Item liber alter de eodem argumento. Laudantur a *Laërtio Menagii*que anonymo προτάσεις, uno tantum libro comprehensae; ab iisdem auctoribus et προτάσεις ἐριστικαί, *propositiones contentiosae*, nec non προτάσεις περὶ ἀρετῆς, *propositiones de virtute*, recensentur.

كتاب الذي رسمه سياسة المدن ويسمى بوليπτία ذكر فيه سياسة
أمر ومدن كثيرة وعدد الأمر والمدن التي ذكر مائة
de civitatum regimine, πολιτεία, *liber I*, in quo de complurium populorum atque civitatum regimine tractatur, quarum numerus CLXXI. — Laudantur a *Diogene Laërtio* et *Menagii* anonymo πολιτεῖαι πόλεων δυοῖν δεούσαιν ἑξήκοντα καὶ ἑκατὸν, καὶ ἰδίᾳ δημοκρατικαί, ὀλιγαρχικαί, ἀριστοκρατικαί καὶ τυραννικαί, i. e. *respublicae urbium CLVIII*; seorsumque *regimina democratica, oligarchica, aristocratica et tyrannica*. Hunc librum eundem esse cum Arabico, non est quod dubitemus.

كتاب رسمه بذكران ويسمى ايفومسماطا ست عشر مقالة
commentarii, qui inscribuntur ὑπομνήματα, libri XVI. Memorantur a *Laërtio* et *Menagii* anonymo ὑπομνημάτων ἐπιχειρητικῶν, libri III; sed haud facile expedias, utrum iidem sint cum commentariis Arabicis, necne.

كتاب في المناقضات ويسمى ابيخيرماتن مقالة
de contradictionibus, ἐπιχειρημάτων, liber I, *Laërtio Menagii*que anonymo II.

كتاب الذي رسمه في المصاف ست مقالات
epitaphia heroum, quae *Pepli* nomine censentur, libri VI. Si *Porphyrio* fides, *Aristoteles* heroum Trojanorum facta brevibus

epigrammatibus descriperat, illique libello *Pepli* nomen imposuerat eam propter causam, quod in *Panathenaicis* peplus circumferri solebat, in quo *Titanum* pugna, *Palladis* victoria, heroumque fortia facta spectabantur. Sed jam *Jo. Tzetzes* in scholiis ad *Hesiodum*, peplum illum non *Stagiritae*, sed alijs cujusdam *Aristotelis* fetum esse contendit ³¹). Et profecto jejuna illa epigrammata magni philosophi nomine nequaquam digna esse videntur.

كتاب آخر في الزمن ويسمى باري خرونو مقالة *de tempore*, περί χρόνου, liber I, a *Menagii anonymo* memoratus.

كتاب جمع فيه رجل يسمى ارطا من رسائل لارسطوطاليس في *Aristotelis epistolae*, quas in VIII libros contulit *Aretas*.

كتاب في سير المدن ويسمى بوليپتيا مقالتان *de urbium moribus*, πολιτεία, libri II. Memorantur a *Laërtio* πολιτικοῦ libri II, totidemque πολιτικά, qui libelli fortasse iidem, imo etiam ab Arabico tractatu haud diversi.

رسائل آخر وجدها اندرونيقس في عشرين جزوا وغيرها قد جاء ذكرها في المقالة الخامسة من كتاب اندرونيقس في فهرست *epistolae aliae*, quas XX libris *Andronicus* invenit, praeter illas, quae in libro V *Andronici* de *Aristotelis* scriptis memorantur.

كتاب في مسائل من غويص شعر اوميرس في عشرة اجزاء *quaestiones de Homeri versibus maxime reconditis*, libri X. Memorantur a *Laërtio* ἀπορημάτων Ὀμηρικῶν, *dubiorum Homericorum* libri VI, quibus septimum addit *Menagii anonymus*. Idem auctor προβλημάτων Ὀμηρι-

31) Fabricii biblioth. Gr. ex edit. Harlesii, t. III, p. 275. 276.

κῶν, *quaestionum Homericarum* libros X recenset, quos liber Arabicus referre videtur.

كتاب في جميع معاني الطب ويسمى ايباطريقوس *de universo medicinae sensu*, ἱατρικὸς, liber I ³²). Praeter ἱατρικῶν, sive περὶ ἱατρικῆς, libros duos, quos supra memoravimus, a *Laërtio* laudantur συναγωγῆς, collectionis, libri III. Collectionem hanc de medicinâ tractare, adparet ex loco *Galenî* ad *Hippocrat.* de naturâ humanâ, ubi haec leguntur: πάρεστι τὰς τῆς ἱατρικῆς συναγωγῆς ἀναγνῶναι βίβλους ἐπιγεγραμμένας μὲν Ἀριστοτέλει, ὁμολογουμένας δὲ ὑπὸ Μένωνος γεγράφθαι. Διὸ καὶ Μενώνεια προσαγορεύουσιν ἔνιοι ταῦτα τὰ βιβλία. Ex quo loco discimus, *Aristoteli* collectionem medicam adscriptam fuisse, quae ad *Menonem* potius referenda sit auctorem. Hanc collectionem in libro Arabico contineri admodum probabile videtur.

§. CIII.

Laudatis hisce a *Dschemaluddino Aristotelis* libris ex *Hadschi Chalifae* dictionario bibliographico addendi:

كتاب الفراسة *de physiognomonîâ* liber, φυσιογνωμονικὸν.

كتاب القياس مقالاتان *de syllogismis*, συλλογισμῶν, libri II, a *Laërtio Menagii*que anonymo laudati.

كتاب أسرار النجوم *de siderum arcanis*, ἀστρονομικὸν, liber, *Laërtio* memoratur. Eundem librum, quod mireris, alio loco iteratâ vice *Hadschi Chalifa* recenset in hunc modum: كتاب النجوم وأسرارها *de sideribus eorumque arcanis.*

32) *Dschemaluddini* cod. A, p. 43 — 53; *Casirii* biblioth. Arab. t. I, p. 306 — 312.

كتاب الاعداد *de numeris* liber, neque *Laërtio*, neque *Menagii* anonymo citatus.

كتاب الخمر وشربها وسكرها وهي اثنتان وعشرون مسألة *de vino ejusque potu ac inebriandi vi* quaestiones XXII. Laudatur a *Plutarcho*, *Apollonio Dyscolo*, *Athenaeo* atque *Macrobio Aristotelis* nomine περί μέθης, *de ebrietate* tractatus, quem Arabicus liber referre videtur. Hunc quoque librum *Hadschi Chalifa* bis recenset; et alterâ quidem vice in hunc modum: في مسائل شرب الخمر والسكر *quaestiones de vini potu et ebrietate*.

كتاب نفث الدم سive كتاب الدم ونفثه *de sanguinis profusione* liber, nemini veterum memoratus.

كتاب الحيل *de fallaciâ*, sive *de ratiociniis fallacibus*. Memorantur a *Laërtio Aristotelis* nomine tractatus duo, τέχνη inscripti, quorum alter uno tantum libro, alter vero duobus absolvitur. Utri libellus Arabicus respondeat, difficile est dijudicare, cum neque *Laërtius*, neque *Hadschi Chalifa* praeter nudum libri titulum quidquam addiderit.

كتاب النصائح *exhortationes*, προτρεπτικὸς vel ὑποθῆκαι; προτρεπτικὸν *Laërtius Menagique anonymus* memorant, ὑποθῆκαι ab anonymo laudantur.

كتاب الاجمار *de lapidibus*. *Aristotelis de lapidibus* tractatus laudatur in libro *de incantatione*, qui *Galen*i nomine circumfertur; habetur etiam in opere septisegmentato, quod *Alexander Achillinus*, medicus et philosophus, Bononiae 1516 vulgavit, *Aristotelis* nomine *de mineralibus*, *lapidibus metallisque* libellus, quem haud diversum ab Arabico tractatu putarim.

كتاب الباه *de coitu*. Memorat *Aristoteles* in libro *de sensu et*

sensibilibus tractatum *περὶ μίξεως*, quem libellus Arabicus referre videtur.

كتاب المعادن *de metalli fodinis*. *Herbelotius* ad vocem *Ketab almaaden* suspicatur, tractatum hunc pertinere ad φυσικῶν κατὰ στοιχεῖον, *rerum naturalium secundum literarum elementa* libros XXXVIII, qui a *Laërtio Menagii*que anonymo memorantur. At vero probabilius tractatum nostrum eundem existimes cum libro *περὶ μετάλλων*, quem *Simplicius*, *Olympiodorus* et *Philoponus Aristotelis* nomine memorant, alii autem ad *Theophrastum* referunt.

كتاب النبض مقالة *de arteriarum pulsu* liber I, nemini veterum memoratus. Fortasse *Galenus* *de pulsibus* tractatus per errorem *Aristoteli* tributus fuit.

كتاب الموضوعات أربع وثلاثون مقالة *de objectis* libri XXXIV, nemini veterum memorati.

كتاب النيازك *de stellis labentibus* liber, emendatus atque commentario illustratus ab *Honaino Isaci filio*. Hujus tractatus cum nulla apud veteres occurrat mentio, suspicari possis, eum ex *meteorologicorum* libro I, c. IV, ubi de stellis vagantibus (ἀστέρες διαθέοντες) agitur, depromptum esse.

كتاب طيماوس في علم السحر على طريقة اليونان *Timaeus, de scientiâ magicâ ad modum Graecorum*. *Aristotelis* μαγικὸς laudatur a *Laërtio* in prooemio, *Menagii*que anonymo, qui tamen librum illum pseudepigraphis adnumerat. Refert etiam *Suidas*, ad vocem Ἀντισθένης, μαγικὸν ab aliis *Antistheni*, ab aliis vero *Rhodoni* tribui.

كتاب الصحة والسقم *de sanitate et morbo* liber, nulli veterum memoratus.

كتاب في طبائع العالم كتبه الى اسكندر
de universi naturâ ad Alexandrum, περὶ κόσμον, sive, ut apud Stobaeum legitur, πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπιστολὴ περὶ τοῦ παντός.

كتاب في مناقضة الحدود مقالتان
de definitionum contradictione libri II, nemini veterum memorati. *Herbelotius* ad vocem *Ketab almonakkadhat alhodoud* notat, verba haec tractatûs arithmetici esse inscriptionem; at vero nemo non videt, libellum hunc non ad arithmeticam, verum ad logicam pertinere.

كتاب البرهان مقالتان
de demonstratione libri II. Si *Galenum* audiamus, *analyticorum posteriorum* libri antiquitus περὶ ἀποδείξεως, *de demonstratione*, inscribebantur. Quare vix dubitandum, Arabicum de demonstratione librum eundem cum analyticis posterioribus esse.

كتاب المضاف مقالة
de relatis liber, nulli veterum memoratus.

كتاب اسرار الناحو
de grammatices arcanis. Jam superius monitum fuit, nullum *Aristotelis* nomine opus grammaticum a veteribus memorari.

الف كلمة في احكام النجوم
mille verba de astrologiâ judiciariâ. Laudatur a *Laërtio Menagii*que anonymo ἀστρονομικὸν, *astronomicorum* liber I, qui tamen ab Arabico libello diversus fuisse videtur.

كتاب المرأة
de speculo liber, nulli veterum memoratus, nisi forte ad *opticen* pertinuit, cujus *Laërtius Menagii*que *anonymus* mentionem injiciunt. Libellum hunc, sicuti *Mohammed ben Ishak* et *Hadschi Chalifa* tradunt, *Hedschadsch ben Matar* interpretatus est.

كتاب القول على الربوبية
de summo imperio tractatus, περὶ βασιλείας, *Laërtio Menagii*que anonymo laudatus.

كتاب ابولوجيا *liber apologeticus*. Apologiam *Aristotelis* nomine laudat *Athenaeus*; sed addit εἰ μὴ κατέψευσται ὁ λόγος. A *Laërtio* non recensetur, a *Menagii anonymo* pseud-epigraphis adnumeratur. Pro ابولوجيا *Dschemaluddinus*, eumque secutus *Casirius* اثولوجيا exhibent ³³), quod vocabulum *Casirius theologiam* denotare existimat. At vero *theologia* Arabibus non اثولوجيا, verum ثالوجيا dicitur. In *Mohammedis ben Ishak* codice idem vocabulum ادولوجيا exprimitur, quod procul dubio ابولوجيا, *apologia*, legendum.

كتاب الغالب والمغلوب والطالب والمطلوب ألفه لاسكندر *de vincente et victo, quaerente et quaesito ad Alexandrum M.* Docetur in libello hocce, quâ ratione duces adversarii, bellum gerentes, ex nominibus suis, in numeros resolutis, colligere possint, uter victoriam sit consecuturus ³⁴).

§. CIV.

In linguam Armeniacam si non omnia, plurima tamen *Aristotelis* scripta conversa fuere. In his *categoriae, de interpretatione, analytica priora atque posteriora, de mundo, de virtutibus et vitiis*; quos libros e Graeco in Armeniacum sermonem convertit *David*, cui *philosophi* cognomentum. Floruit *David* medio seculo quinto, *Mesrobe* praeceptore, *Moseque Chorenensi* condiscipulo usus. Exempla librorum memoratorum, a *Davide* in linguam Armeniacam conversorum, obviam sunt in bibliothecâ regiâ Parisiensi, cujus codex Armeniacus CV cate-

33) *Dschemaluddini* cod. A, p. 47; *Casirii* biblioth. Arab. p. 310.

34) Vide quae de eâdem materiâ disputat doctiss. *Fleischer* in catalogo codicum Arabicorum, Persicorum atque Turcicorum biblioth. senator. Lipsiens. p. 337.

gorias, librum de interpretatione, de mundo, de virtutibus et vitiis, codex vero CVI de interpretatione, de mundo, analytica priora atque posteriora exhibet ³⁵). Eorundem librorum versio Armeniaca typis quoque vulgata est in omnium *Davidis* operum editione, quae Venetiis a. 1823 prodiit. De *Davidis* versionibus Armeniacis optime sentiebat vir Armeniacarum literarum peritissimus *St.-Martin*, asserens, fidas adeo atque exactas esse, ut ipsarum ope corruptorum *Aristotelis* locorum sensus ad amussim erui possit atque expediri ³⁶).

§. CV.

In sermonem Persicum *Aristotelis* opera translata fuisse conjicias ex *Agathiae* loco jam superius memorato. Tradit enim illic *Agathias*, *Aristotelem Chosroi*, Persarum regi, magis cognitum fuisse, quam *Demostheni Thucydides*. Eadem, *Agathiae* secutus auctoritatem, *Suidas* in lexico refert, ubi de *Chosroë* agit. Jam etsi haud quisquam facile sibi persuaserit, *Aristotelem Chosroi* adeo familiarem fuisse, sicuti *Agathias* et *Suidas* tradunt: tamen ex illâ narratione efficitur, *Aristotelis* scripta in linguam Persicam fuisse translata. Quis vero translationis hujusce auctor, quove tempore adornata fuerit, utrum ad nostram usque superaverit aetatem, an temporum injuriâ interciderit, haud usquam notatum invenimus.

35) Catalog. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 94.

36) Vide praefationem operis: Mémoires historiques et géographiques sur l'Arménie, ubi p. 8 haec leguntur verba: „Si l'on peut juger de ces traductions par celles, que nous possédons à la bibliothèque du roi, elles sont de la plus scrupuleuse exactitude, et elles serviroient à déterminer avec précision le sens de plusieurs passages du texte de ces philosophes, qui ont éprouvé des altérations par l'ignorance des copistes.“

phiae Aristotelicae conspectum idem Gregorius exhibet in opere, quod inscribitur: ܡܪܝܬܐ ܕܡܪܝܬܐ ܕܡܪܝܬܐ ܕܡܪܝܬܐ ܕܡܪܝܬܐ i. e. *mercatura pretiosa Gregorii Bar-Hebraei*. Dividitur brevium hocce, prolixioris ad instar operis, in duas partes; quarum prior introductionem in philosophiam, sive logicam, posterior physicam exhibet. Exemplum libri obviam est in biblioth. Palat. Medic. cod. CC ³⁹).

§. CVII.

Aristotelis dialecticam commentariis Syriacis illustrarunt *Hibas*, *Sergius Resinensis* et *Abrahamus Kaskarensis* ⁴⁰). Floruit *Abrahamus*, cui a loco natali, *Kaskarâ*, *Kaskarensis* cognomentum, *Babaeo* Nestorianorum patriarchâ, ineunte sexto post Chr. n. seculo. Vitae monachicae addictus eo maxime nomine inclaruit, quod in monte *Izalâ*, prope *Nesibim* urbem, coenobium excitaverit ⁴¹).

Epistolam, quam *Aristoteles* ad *Alexandrum M. de arte magnâ* conscripsisse fertur, explanavit *Ebedjesus*, metropolita Sobensis. Libellus inscribitur: ܡܬܠܐ ܕܡܪܝܬܐ ܕܡܪܝܬܐ ܕܡܪܝܬܐ ܕܡܪܝܬܐ ܕܡܪܝܬܐ *Ebedjesus*, patre *Brichâ* i. e. *Benedicto* editus, vergente ad finem seculo decimo tertio p. Chr. floruit. Ad metropolitae Sobensis dignitatem anno 1290 eVectus, munere hoc ad annum 1318 usque functus est, quo diem supremum obiit. Magnam inter Syros eruditionis et elegantiae in scribendo famam consecutus est, adeo ut haud

Bar-Hebraeo conscriptorum, in biblioth. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 105, 111.

39) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 338.

40) Ebedjesu catal. libror. Syror. in Assemanii biblioth. orient. Vatic. t. III, P. I, p. 176, 87, 154.

41) Assemanii l. c. p. 155.

quisquam sermone Syriaco concinnius venustiusque scripsisse judicetur. Inter doctas ejus lucubrationes maxime celebratur librorum Syriacorum catalogus, ad cognoscendam Syrorum rem literariam utilissimus, quem publici juris fecit Jos. Sim. *Assemani* in biblioth. Clement. Vatic. t. III, P. I ⁴²).

§. CVIII.

Explanatorum *Aristotelis* Arabicorum magnus numerus; quos inter vix ullus tantam in occidentis oris existimationem consecutus est, quantam Cordubensis ille *Averroës*. Quare haud ab re videtur, aliquanto uberius de illius in *Aristotelem* meritis disserere. *Abulwalid Mohammed ben Ahmed ebn Roschd*, vulgo *Averroës*, ابو الوليد محمد بن احمد ابن رشد, Cordubâ, nobili familiâ oriundus erat, quippe cujus parens avusque judicum supremorum munere functi erant. Jam a teneris literarum studiis deditus, jurisprudentiae primum, deinde philosophiae artique medicae operam navavit. Cum et ingenii praestantiâ et morum honestate prae ceteris emereret, clarissimorum virorum, imo ipsius Hispaniae regis *Almansuri* gratiam in tantum sibi conciliavit, ut ad vicarii regii dignitatem eveheretur. Neque tamen egregio viro inimici atque detrectatores defuere; quorum artibus effectum est, ut regi in impietatis suspicionem veniret. Igitur non solum regis gratiâ excidit, verum etiam in capitis periculum incucurrit, inque exilium ejectus fuit. Sunt, qui contendunt, *Averroëm* non propter impietatis suspicionem regi exosum fuisse; sed quod in animalium historiâ, quam conscripsit, *Almansurum Berberorum regem* dixerit ⁴³). Amicorum intercessione regi

42) Assemanii biblioth. Vatic. t. III, P. I, p. 361, 325.

43) Rem illam Ebn Abi Osaibea, f. 218, in hunc modum enarrat:

كان قد صنف كتابا في الكيوان وذكر فيه انواع الكيوان ونعت

reconciliatus, in libertatem restitutus est a. H. 595, p. Chr. 1198 ⁴⁴). Neque tamen diu restitutioni supervixit; namque eodem anno ad finem vergente, extremâ senectute, e vitâ excessit. Quam plurima ingenii monumenta scriptis reliquit; in his uberrimos in *Aristotelis* opera commentarios ⁴⁵).

كل واحد منها فلما ذكر الزرافة وصفها ثم قال وقد رأيت الزرافة عند ملك البربر يعني المنصور فلما بلغ ذلك المنصور صعب عليه وكان احد الاسباب الموجبة في انه نقم على ابن رشد وابعدته ويقال ان مما اعتذر به ابن رشد انه قال انما قلت ملك البربر i. e. composuerat (Averroës) librum de animalibus, in quo varia animalia recensabat, singulaque describebat. Postquam autem camelopardalim recensuit atque descripsit, refert, vidisse se illam apud Berberorum regem, nempe *Almansurum*. Quod ubi ad *Almansurum* delatum est, aegre tulit, fuitque hoc inter causas, quod *Averroï* succenseret eumque relegaret. Ferunt *Averroëm* hac usum esse excusatione, se dixisse: *malek-ul-barrain*, rex utriusque continentis (*Africae et Europae*), sed lectorem errasse atque pronuntiasse: *malek-ul-barbar*, rex Berberorum.

- 44) *Miramur*, *Reiskium* in observationibus ad vocem *Roschd* in *Herbelotii* biblioth. orient. contendere, *Averroëm* in carcere diem supremum obiisse; cum tamen *Ebn Abi Osaibea*, ad quem *Reiskius* provocat, tradat, *Averroëm* intercessione procerum *Hispalensium* *Almansuro* reconciliatum fuisse. *Osaibea* verba f. 218 in hunc modum audiunt: ثم ان جماعة من الاعيان باشييلية شهدوا لابن رشد انه على غير ما نسب اليه فرضى المنصور عنه وعن سائر الجماعة i. e. complures procerum *Hispalensium* testati sunt, *Averroëm* nequaquam ea commisisse, quorum accusatus sit; quare *Almansur* ipsi ceterisque (poenâ adfectis) reconciliatus fuit.

- 45) *Ebn Abi Osaibea* f. 217 — 218 v. *Leo Africanus* de viris quibusdam illustribus apud Arabes, in *Hottingeri* bibliothecario

§. CIX.

De *Averrois* in *Aristotelem* lucubrationibus in diversas partes abeunt virorum doctorum sententiae. Vehementius, quam decuit, in eum invehitur *Ludovicus Vives*, libro V *de causis corruptarum artium* in hunc modum disserens: „Homo, qui in *Aristotele* enarrando nihil minus explicat, quam eum ipsum, quem suscipit declarandum. Sed nec potuisset explicare, etiam si divino fuisset ingenio, cum esset humano, et quidem infra mediocritatem. Nam quid tandem adferebat, quo in *Aristotele* enarrando posset esse probe instructus? Non cognitionem veteris memoriae, non scientiam placitorum priscae disciplinae et intelligentiam sectarum, quibus *Aristoteles* passim scatet. Itaque videas eum pessime philosophos omnes antiquos citare, ut qui nullum unquam legerit, ignarus Graecitatis ac Latinitatis. Pro *Polo Ptolemaeum* ponit, pro *Protagorâ Pythagoram*, pro *Cratylo Democritum*; libros *Platonis* titulis ridiculis inscribit, et ita de his loquitur, ut vel coeco perspicuum sit, literam in iis eum legisse nullam. At quam confidenter audet pronuntiare, hoc aut illud ab eis dici, et quod impudentius est, non dici; cum solos viderit *Alexandrum*, *Themistium* et *Nicolaum Damascenum*; et hos, ut apparet, versos in Arabicum perversissime ac corruptissime. Citat enim eos nonnunquam et contradicit, et cum iis rixatur, ut nec ipse quidem, qui scripsit, intelligat. *Aristotelem* vero quomodo legit? Non in suâ origine purum et integrum, non in Latinam lacunam derivatum (non enim potuit linguarum expers), sed de Latino in Arabicum transvasatum; in quâ transfusione ex Graecis bonis facta sunt Latina non bona; ex Latinis vero malis Arabica pessima.“ — Ut cetera taceamus, quae *Vives* durius de *Averroë* pronuntiavit, id unum monendum,

quadripartito p. 271 — 279. Conf. et Nicolai Antonii biblioth. Hispan. vet. t. II, p. 392 — 401.

Arabicas *Aristotelis* translationes non ex Latinis versionibus, sed vel ex archetypo Graeco, vel e Syriacis versionibus factas. Quare, licet non ex ipsis Graecis fontibus hauserit *Averroës*, tamen nec adeo corruptas, ut *Vives* censet, Arabicas illas existimes versiones, quibus in illustrando *Aristotele* suo usus est. Honorificentissime contra de *Averroë* sentit *Jacobus Mantinus*, quam plurimorum *Averrois* operum interpres. Is enim in praefatione in libros de partibus et generatione animalium ait: „Nam ut rerum naturalium cognitionem sine *Aristotele* adipisci difficile est, ita *Aristotelem* sine *Averroë* profiteri, meo quidem iudicio, non valde est probabile.“ — Medium inter *Vivem* et *Mantinum* tenens *Buhle*, in disquisitione de *Aristotelis* interpretibus Arabicis, vol. I, p. 324 operum *Aristotelis* edit. Bipont., in hunc modum de *Averroë* statuit: „Monitos utique hic lectores velim, ne statim de *Averrois* commentariis, quales in versionibus Latinis exhibentur, iudicium ferant: ab hominibus enim Arabici sermonis non satis gnaris primum Hebraice, et ab imperitis utriusque et Hebraici et Latini sermonis Latine conversa sunt; quare irrepserunt innumera falsa, absurda et ridicula adeo, quae forte in *Averroëm* non cadunt.“ — Nos quid de *Averrois* in *Aristotelem* commentariis sentiamus, jam superius in partis I capite II, §. XXXIII, pronuntiavimus; quare ne, quae jam dicta fuere, repetamus, lectorem illuc remittimus.

§. CX.

Arabica *Averrois* in *Aristotelem* commentariorum exempla perquam rara sunt; adeo ut vix aliquos Arabici textus *Averrois* codices in Europae bibliothecis reperiri *Scaliger* putaret. Cujus rei causam cum *Stephano Evod. Assemanio* ⁴⁶⁾ eam existimaverim, quod *Averroës*, totus ab *Aristotele*, ethnico philosopho,

46) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 325.

pendens, popularibus suis Mohammedanis, religionis suae tenacioribus, in impietatis suspicionem venerit; praeterea magnum, quod apud suos consecutus erat *Avicenna*, nomen, *Averrois* officeret existimationi; quo factum, ut hujus scripta, inque his praesertim in *Aristotelem* commentarii, quibus plurimum veneni inesse putabatur, negligerentur, paulatimque ex hominum conspectu manibusque dilaberentur. Nihilo tamen secius jam *Huetius* ⁴⁷⁾ adfirmabat, tractasse se librum Arabicum, a *Postello* ex oriente advectum, in quo *Averrois* in *Aristotelis* logicam, rhetoricam et politicam commentarii continerentur. Nobis bibliothecarum orientalium catalogos revolventibus codices duo Arabici obviam facti, quorum alter *Averrois* in *Aristotelis* „opera logica et philosophica“, alter in libros *de animâ* commentarios exhibet; prior ille in biblioth. Medic. Laurent. nr. CLXXX, posterior in biblioth. Escorial. nr. DCXLVI adservatur ⁴⁸⁾. Verum longe frequentiores *Averrois* codices Hebraici, quorum in biblioth. Reg. Paris., Medic. Laurent., Bodlej., Caesar. Vindob., aliisque magna copia habetur. Plurimum namque studii in vertendis Hebraice *Averrois* commentariis inde a seculo XIII Hebraei consumserunt. Quorum e numero *Mose ben Tibbon*, *Jacob ben Simson Antoli*, *Calonymus* (שם טוב) fil. *Calonymi*, *Jacob ben Schem Tob*, *Samuel ben Juda Aben Tibbon*, *Jacob ben Machir*, *Mose ben Josua Narbonensis* aliique ⁴⁹⁾. Ex horum virorum Hebraicis *Averrois* versionibus Latinae profluxerunt, quae pluribus vulgatae sunt editionibus, e quibus eam memorasse sufficiat, quae Venetiis ex officina Juntarum, 1562, prodiit.

47) De interpretatione l. II, p. 185 edit. Hagens.

48) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 325. Casirii biblioth. Arab. Escorial. t. I, p. 193.

49) De Hebraicis *Averrois* interpretibus vide Wolfii biblioth. Hebr. t. I, p. 18 — 20.

§. CXI.

Praeter *Averroëm* quam plurimi Arabum explanandis *Aristotelis* scriptis operam navarunt. In his *Abu Ahmed ben Karnib*, *Abu Baschar Mata*, *Abu Jahja Marwazita*, *Abulfaradschius Kadamah*, *Abu Zaid Balchensis*, *Ahmed Ebn Attajjeb*, *Alhedschadsch ben Matar*, *Alkendi*, *Alfarabi*, *Arrazi*, *Ebn Almokaffa*, *Ebn Bahrin*, *Ebn Assamah*, *Ebn Sina*, *Jahja ben Adi*, *Ishak ben Honain*, *Mohammed ben Badschah*, vulgo *Aven Pace*, *Thabet ben Korrah* aliique.

§. CXII.

Aristotelis Categorias commentariis Arabicis illustrarunt *Abu Nasr Alfarabi* et *Abu Baschar Mata*. Eundem librum in compendium redegerunt, aliisve modis exposuerunt *Thabet ben Korrah*, *Ebn Almokaffa*, *Ebn Bahrin*, *Alkendi*, *Ishak ben Honain*, *Ahmed ben Attajjeb* atque *Arrazi* ⁵⁰). *De Aristotelis in Categoriis proposito* كتاب قصد ارسطو في المقولات scripsit *Alkendi* ⁵¹). Exemplum commentarii Arabici in *Categorias* et *περὶ ἑρμηνείας*, incerto auctore, habetur in biblioth. Medic. cod. CXL ⁵²).

Περὶ ἑρμηνείας, sive *de interpretatione* librum commentati sunt *Alfarabi* et *Abu Baschar Mata*. Eundem librum in compendium redegerunt *Honain ben Ishak*, *Ishak ben Honain*,

50) Mohammed ben Ishak f. 37 v. Dschemaluddini cod. A, p. 44; Hottingeri biblioth. orient. p. 220; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 308.

51) Dschemaluddini cod. A, p. 426; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 357.

52) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 330.

Ebn Almokaffa, Alkendi Ebn Bahrin, Arrazi, Thabet ben Korrah, nec non Ahmed ben Attajjeb ⁵³).

Analytica priora commentariis illustrarunt *Abu Baschar Mata, Alfarabi* atque *Alkendi* ⁵⁴); in compendium redegit *Thabet ben Korrah* ⁵⁵).

Analytica posteriora commentati sunt *Abu Jahja Almarwazi, Abu Baschar Mata, Alfarabi* atque *Alkendi* ⁵⁶).

Topica commentati sunt *Alfarabi* nec non *Jahja ben Adi*. In prooemio commentarii sui *Jahja ben Adi* profitetur, se ex veteribus praeter *Alexandrum Aphrodisiensem Ammoniumque* nullum *Topicorum* explanatorem reperisse. Illorum sese vestigiis in commentario suo religiose inhaesisse, illorumque ad fidem, et pro suâ conscientiâ textum, quem illustrandum sibi sumserit, emendasse atque castigasse. *Topicorum* librum primum explanavit *Abu Baschar Mata* ⁵⁷).

Libros *de Sophisticis Elenchis* commentariis illustrarunt *Alkendi* et *Alfarabi*. Idem *Alfarabi* et *de Arte Rhetoricâ* libros commentario atque prolegomenis exornavit ⁵⁸).

53) Mohammed ben Ishak f. 37 v. Dschemaluddini cod. A, p. 44; Hottingeri biblioth. orient. p. 222. Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 309.

54) Mohammed ben Ishak f. 38; Dschemaluddini cod. A, l. c. Hottingeri biblioth. orient. l. c. Casirii biblioth. Arab. l. c.

55) Dschemaluddini cod. A, p. 138; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 391.

56) Mohammed ben Ishak f. 38; Dschemaluddini cod. A, p. 45; Hottingeri biblioth. orient. p. 228; Casirii biblioth. orient. t. I, p. 309.

57) Mohammed ben Ishak f. 38, 39; Dschemaluddini cod. A, p. 46; Hottingeri biblioth. orient. p. 229; Casirii biblioth. Arab. l. c.

58) Mohammed ben Ishak f. 39; Dschemaluddini cod. A, p. 319;

De Arte Poëlicâ tractatum in compendium redegit *Alkendi* ⁵⁹).

§. CXIII.

Auscultationis Physicae libros commentati sunt *Alfarabi*, *Ebn Assamah* nec non *Mohammed ben Badschah*. *Mohammedis ben Badschah* commentarius in *Aristotelis* libros de auscultatione physicâ, de meteoris, de generatione et corruptione, de animalibus et plantis, de animâ, de sensibus, nec non de iis, quae ad logicam pertinent, obviam est in biblioth. Bodlej. cod. Arab. CCCCXCXIX, in hunc modum inscriptus: مجموعة من كلام للشيخ
⁶⁰ انى بكر محمد بن باجه الاندلسى. Libri primi de auscultatione physicâ partem explicarunt *Thabet ben Korrah* et *Abulfaradschius Kadamah*. Ejusdem libri primi quartique partem commentatus est *Abu Ahmed ben Karnib* ⁶¹).

De Coelo et Mundo libros commentario illustravit *Alfarabi*; in prologum librorum de coelo et mundo disputavit *Abu Zaid Balchensis*, eversisque *Aristotelis* principiis alia proponere conatus est ⁶²).

De Meteoris libros *Alfarabi* explanavit; idem et *Ethicam Aristotelis* commentatus est ⁶³).

Hottingeri biblioth. orient. p. 230, 231; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 192.

59) Mohammed ben Ishak l. c.

60) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 123.

61) Mohammed ben Ishak l. c. Dschemaluddini cod. A, p. 63; Hottingeri biblioth. orient. p. 234; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 246.

62) Dschemaluddini cod. A, p. 319, 63; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 192, 247.

63) Dschemaluddini cod. A, p. 319; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 192.

De Animâ libros explicavit *Ebn Sina* ⁶⁴⁾; in compendium redegit *Ebn Albatrik*.

In *Metaphysicorum* librum β' commentarium Arabicum extare tradit *Jahja ben Adi*; neque tamen illius memorat auctorem.

Historiam animalium in compendium redegit *Abu Moham-med Abdullatif* ⁶⁵⁾.

De Sensu et Sensibili libros commentario illustraverat *Abu Baschar Mata*; cujus tamen commentarii jam *Dschemaluddini* aetate nonnisi fragmenta quaedam supererant.

Librum *de Speculo Alhedschadsch ben Matar*, *Apologiam Alkendi* commentatus est ⁶⁶⁾. Idem *Alkendi* etiam libellum *de ordine librorum Aristotelis* conscripsit, كتاب ترتيب كتب ارسطو ⁶⁷⁾.

Universa *Aristotelis* opera illustraverat *Ebn Sina* viginti voluminibus, quae inscribebantur كتاب الانصاف *liber decisionis justae*. Neque tamen liber ille aetatem tulit; namque, sicuti *Ebn Abi Osaibea* refert, in direptione Sultani *Masud* perditus fuit ⁶⁸⁾.

§. CXIV.

Armeniacorum *Aristotelis* explanatorum exiguus numerus. Jam superius (partis I capite III, §. XL) monitum fuit, celebratissimum illum Armeniorum philosophum *Davidem*, qui *Aristotelis* scripta ad logicam pertinentia Armeniace reddidit, eadem et commentariis prolixis prosecutum esse, qui unâ cum ejusdem

64) *Ebn Abi Osaibea*, f. 186.

65) *Ebn Abi Osaibea*, f. 276.

66) *Dschemaluddini* cod. A, p. 47; *Casirii* biblioth. Arab. t. I, p. 310.

67) *Dschemaluddini* cod. A, p. 426; *Casirii* biblioth. Arab. t. I, p. 357.

68) *Ebn Abi Osaibea*, p. 185.

versionibus ceterisque operibus prodire Venetiis, 1823. In commentariis hisce, aequae ac in reliquis scriptis, minus eleganti *David* usus est stylo, adeo quidem, ut non Armenium, sed Graecum Armeniace scripsisse putares. Quae res procul dubio inde evenit, quod sermonem patrium plus justo ad linguae Graecae ingenium conformare vellet. Praeter *Davidem* et *Joannes Orodensis categorias* et *de interpretatione* librum commentariis illustravit. Floruit *Joannes* medio seculo XIV, abbatisque in coenobio *Abragun* munere functus est. Magnam inter aequales suos eruditionis laudem consecutus est; licet ejus scripta propter incultum scribendi genus a doctis Armeniis haud magni aestimentur. E vitâ excessit a. p. Chr. n. 1388 ⁶⁹).

T h e o p h r a s t u s .

§. CXV.

Quem ex omnibus discipulis suis in deliciis maxime habuit *Aristoteles*, quemque in scholâ suâ successorem reliquit, *Theophrastum*, non potuere orientis populi, qui *Aristotelem* tanti faciebant, non magni aestimare atque suspicere. Quâ re factum est, ut plura ejus scripta in Syriacum Arabicumque sermonem converterentur. *Abulfaradschius* auctor est, *Theophrasti de moribus*, كتاب ما بعد الطبيعة, *de metaphysicâ*, كتاب الادب, deque *meteoris* libros, كتاب الآثار العلوية, primum in linguam Syriacam, dein ex hac in Arabicam a *Jahja ben Adi* translatos fuisse. Idem auctor tradit, *Theophrasti de sensu et sensibili*, كتاب الحس والمحسوس, nec non *de causis plantarum* tractatus, ابراهيم بن تكوين, ab *Ibrahim ben Takwin*, كتاب اسباب النبات, qui etiam *Bakus*, بكوس, dicitur, Arabice conversos ⁷⁰). *Abul-*

69) Somal Quadro della storia letteraria di Armenia, p. 132, 133.

70) Histor. dynast. p. 94 text. Arab., 61 vers. Lat.

faradschio consentiunt etiam *Mohammed ben Ishak* et *Dschemaluddinus*; nisi quod *Mohammed ben Ishak* inter *Theophrasti* scripta et librum *de animâ*, كتاب النفس, recenseat, *Ibrahimum*que illum, quem *Abulfaradschius* et *Dschemaluddinus* filium *Bakus* dicunt, mutatis additisque punctis diacriticis, filium *Nakusch* بن نكوش adpellet. Tradit praeterea *Mohammed ben Ishak*, perperam *Theophrasto* etiam commentarium in categorias adsignari ⁷¹). Et profecto commentarii illius neque *Diogenes Laërtius* in catalogo librorum a *Theophrasto* conscriptorum, neque alius quisquam auctorum veterum mentionem injicit. Ceterum sicuti infelici accidit fato, ut quam plurimi librorum, quos *Theophrasto Laërtius* tribuit, Graecorum e manibus elaberentur, ita et illi, quos in Syriacum atque Arabicum sermonem conversos tradunt *Mohammed ben Ishak*, *Dschemaluddinus* atque *Abulfaradschius*, inter Syros Arabesque intercidissee videntur; saltem nulla eorum exempla in codicum orientalium thesauris, quos Europa possidet, reperiuntur.

E u c l i d e s.

§. CXVI.

Praeter artis medicae et philosophiae studia mathematicis quoque disciplinis haud ignavam operam navarunt orientis populi. Quare haud mireris, praecipuorum mathematicorum, *Euclidis*, *Archimedis*, *Apollonii Pergaei* et reliquorum scripta diligenter ab ipsis tractata, atque in sermonem vernaculum conversa fuisse.

Euclidis Elementa, quae Arabibus كتاب في اصول الهندسة, in linguam Arabicam plus simplici vice conversa fuere. *Mohammed ben Ishak*, *Dschemaluddinus* atque *Hadschi Chalifa* tradunt,

71) Mohammed ben Ishak f. 40 v. Dschemaluddini cod. A, p. 122.

Dschemaluddinus non commentarium in categorias, verum categoriarum librum *Theophrasto* perperam tribui notat.

Hedschadschi ben Joseph ben Matar operâ duplicem *Elementorum* versionem Arabicam prodiisse, quarum altera *Harunea*, altera *Mamunea* dicta fuerit; scilicet quod illa *Harunis*, haec *Mamunis* jussu elaborata esset. Posterior emendatior priori habebatur⁷²⁾. Crediderim, *Hedschadschum Mamunis* jussu non novam *Elementorum* condidisse versionem, verum priorem illam, *Harunis* auctoritate elaboratam, recognovisse tantum atque emendasse. Idem auctores referunt, aliquot *Elementorum* libros ab *Abu Othman Damasceno*, omnes vero ab *Isaco ben Honain* Arabice conversos, eamque versionem a *Thabete ben Korrah* castigatam fuisse⁷³⁾. *Thabet ben Korrah ebn Merwan ben Keraja ben Ibrahim ben Marinus ben Salamanus Abulhasan Carrensis*, ثابت بن قرة ابن مروان بن كرايا بن ابراهيم بن مارينوس بن سلامانوس, natus fuit *Carris* in Mesopotamia, anno H. 221, p. Chr. 835. Argentariam primum exercuit, post a *Mohammede ben Musa ben Schaker* in amicitiam receptus, hujus sub auspiciis literarum studiis, philosophiae praeprimis, mathesi atque medicae arti operam navare coepit. Quibus insigniter excultus disciplinis, a praeceptore *Mohammede* Chalifae *Motadhedo* commendatus fuit, quo familiariter admodum usus est. Praeter *Euclidem* et in *Hippocratem*, *Aristotelem*, *Apollonium*, *Ptole-*

72) Mohammed ben Ishak, p. 56; Dschemaluddini cod. A, p. 47; Hadschi Chalifa ad vocem اقليدس; Casirii biblioth. Arab. p. 341 text. Arab., 339 vers. Lat.

73) Mohammed ben Ishak l. c. Dschemaluddinus l. c. Hadschi Chalifa et Thabetem ben Korrah *Elementorum* versionem concinnasse contendit. Sed falli videtur; namque Mohammed ben Ishak atque Dschemaluddinus, quorum vestigiis inhaeret, disertis tradunt verbis, Isacum ben Honain *Elementorum* concinnasse versionem, eamque a Thabete emendatam fuisse: ونقله اسحق

بن حنين واصلاحه ثابت بن قرة الحكراني

maeum Galenumque studia sua convertit. Namque *Hippocratis* et *Aristotelis* aliquos libros commentariis illustravit, versionem Arabicam libri primi *Apollonii de proportionis sectione determinatâ* et accuratissime castigavit, et duplici commentario instruxit; *Almagesti* praeterea versionem Arabicam, ab *Isaco ben Honain* elaboratam, recognovit, imo novam ejus libri versionem adornavit, et commentariis illustravit. E vitâ decessit anno H. 288, p. Chr. 901 ⁷⁴).

Elementorum libros duos posteriores, qui *Hypsicli* vulgo tribuuntur, Arabice vertit *Kosta ben Luka*. Floruit *Kosta ben Luka* Heliopolitanus medio seculo tertio Hedschrae, imperante *Almotasemo Bellâh*, Chalifâ. Nazione Syrus, religione Christianus, Graecorum terras adivit studiorum causâ. Inde, magnâ librorum Graecorum copiâ instructus, in Syriam reversus est, vertendisque libris strenuam operam navavit. Praeter sermonis Graeci peritiam et in mathematicis philosophicisque disciplinis, nec non in arte medicâ haud leviter versatus fuit. Diem supremum in Armeniâ obiit, haud pauca ingenii sui relinquens monumenta. Honorifice admodum de *Kostâ* sentit *Mohammed ben Ishak*, affirmans, omnibus eum auctoribus, si sententiarum copia et styli brevitâ spectetur, palmam praeripere ⁷⁵).

Elementorum versionem Arabicam etiam a *Nasiruddino Tusensi* adornatam fuisse, tradit *Jourdain* in commentatione, quae inscribitur: *Mémoire sur les instrumens employés à l'obser-*

74) Dschemaluddini cod. A, p. 132 — 141; Ebn Abi Osaibea f. 61 v. Abulfaradschii histor. dynast. p. 281 text. Arab., 184 vers. Lat. Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 389 — 391 text. Arab., 386 — 388 vers. Lat.

75) Mohammed ben Ishak f. 84; Dschemaluddini cod. A, p. 299 — 301; Abulfaradschii histor. dynast. p. 274 text. Arab., 179 vers. Lat. Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 419, 420.

vatoire de Meragah ⁷⁶). Quae notatio quânam nitatur auctoritate non compertum habemus; sed verendum, ne idoneo destituatur testimonio. Namque quotiescunque auctores Arabici de *Nasiruddini* studiis in *Euclidem* collocatis mentionem faciunt, nonnisi de textus recognitione atque explicatione, nequaquam vero de illius versione agitur.

§. CXVII.

Elementorum Euclidis libri XV, quorum XIII priores *Isacus ben Honain* Arabice vertit, recensuitque *Thabet ben Korrah*, duos posteriores vero *Kosta ben Luka* interpretatus est, habentur in biblioth. Bodlej. codicibus CMXIX, CMLVIII ⁷⁷); et in biblioth. reg. Paris. cod. MCXXIX ⁷⁸). Eorundem Elementorum libri XV, incerti tamen interpretis, obviam sunt in biblioth. Escurial. cod. CMII ⁷⁹), in biblioth. reg. Paris. cod. MCCXVI ⁸⁰), nec non in biblioth. Bodlej. codd. DCCCXXXVIII, CMVI, CMX ⁸¹). In praefatione prioris codicum horum Bodlejanorum notatur, duplicem haberi Elementorum versionem Arabicam, alteram *Thabetis* ⁸²), alteram *Hedschadschi*; neque tamen memoratur, utrius auctoris illa ipsa sit versio, quam exhibet codex. In altero codicum Bodlejj. libri tres priores cum quarti initio desiderantur; tertius denique codex hos ipsos libros, reli-

76) Millin Magazin encyclopédique, année 1809, tom. VI, p. 95.

77) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 199, 207.

78) Catalog. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 221.

79) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 339.

80) Catalog. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 230.

81) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 192, 197, 198.

82) Quae hic *Thabetis* nomine memoratur *Elementorum versio*, sicuti jam superius monitum fuit, nonnisi *recognitio versionis*, ab *Isaco ben Honain* concinnatae, censenda.

quis praetermissis, continet. In hujusce codicis praefatione notatur, in *Thabetis* exemplaribus plures quam in *Hedschadschi* reperiri figuras.

Elementorum libri VI Arabice versi, cum commentario *Saidi ben Masud*, obviam sunt in biblioth. Lugdun. codice 1068 (399, 1) hac inscriptione: كتاب اوقليدس الفيثاغوري لسعيد بن مسعود⁸³. Idem libri VI priores Arabice ex recensione et interpretatione *Nasiruddini Tusensis* habentur in biblioth. Palat. Medic. cod. CCCXIII⁸⁴).

Elementorum libri XIII Arabice continentur in biblioth. Palat. Medic. codicibus CCLXXII, CCLXXX⁸⁵). In priori codicum horum ad *Euclidis* textum *Nasiruddini* accedunt commentarii; hunc ipsum codicem elegans illa *Elementorum* exprimit editio, quae Romae, anno MDXCIV, e typographiâ Mediceâ prodiit. Editionis inscriptio in hunc modum: كتاب تحرير اصول *Euclidis Elementorum Geometricorum libri tredecim. Ex traditione doctissimi Nasiriddini Tusini nunc primum Arabice impressi. Romae in typographiâ Mediceâ, MDXCIV. Cum licentiâ Superiorum.* — Quod nobis ad manus est editionis hujusce exemplum, in omnibus convenit cum illo, quod in Bibliothecâ Arabicâ p. 458 recenset *Schnurrerus*; nisi quod nostrum exemplum duplicem inscriptionem, Arabicam et Latinam exhibeat, *Schnurreri* contra exemplum nonnisi Arabicum referat titulum. In praefatione operis Arabicâ commentarii auctor *Nasiruddinus* plura tradit, unde, quam fortunam *Euclidis* versiones Arabicae expertae sint, discere possis. Docet enim, quod jam superius monitum fuit,

83) Catalog. libror. biblioth. universit. Lugdun. p. 453.

84) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 402.

85) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 384, 388.

duas potissimum Elementorum editiones haberi Arabicas, alteram *Thabetis*, alteram *Hedschadschi*. Subsecutos deinde complures recentiores, qui diversis modis illustrando atque explicando *Euclidi* operam navarint. Alios scilicet omisisse, quae jam ex praecedentibus cognita putarint, alios plures propositiones in unam contraxisse, alios denique inseruisse, quae *Euclides*, lectorum intelligentiâ fretus, praetermiserat. Fuisse etiam, qui ad propositiones praecedentes in demonstrandis subsequentibus remiserint, usi literis alphabeti numeralibus, quas alii textui interposuerint, alii in margine, vel linearum intervallo collocarint. Has literas saepius permutatas fuisse, et hac ratione evenisse, ut eam formam indueret *Euclides*, quâ, destitutus commentario, vix posset intelligi. His expositis *Nasiruddinus* docet, quid in illustrando *Euclide* potissimum spectaverit, quamque interpretandi methodum secutus fuerit. Ceterum incertum relinquit lectorem, utram versionem, *Isaci*, an *Hedschadschi*, receperit.

§. CXVIII.

Euclidis Data, δεδομένα, كتاب المعطيات, e Graeco in Arabicum sermonem conversa sunt ab *Isaco ben Honain* ⁸⁶⁾, quam versionem recensuit atque emendavit *Thabet ben Korrah*. Exempla obviam sunt in biblioth. Bodlej. codicibus DCCCLXXV, DCCCXCV, CMLX, hac inscriptione: كتاب المعطيات لاوقليدس ⁸⁷⁾ وهو خمسة وتسعون شكلا, in biblioth. Lugdun. cod. 1119

86) In bibliothecae Bodlejanae atque Lugdunensis catalogis *Datorum*, *Opticorum* librique *de proportionibus* versio Arabica ad *Honainum ben Ishak* refertur; verum enim vero cum *Elementorum Datorumque* versio ab auctoribus Arabicis diserte *Isaco ben Honain* tribuatur, admodum probabile est, et *Opticorum* librique *de proportionibus* translationem ab eodem profectam esse interprete. Quare nulli dubitavimus, in locum *Honaini ben Ishak* *Isacum ben Honain* substituere.

87) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 189, 194, 208.

(1024, 1)⁸⁸), nec non in biblioth. Medic. cod. CCLXXI, CCLXXIII, CCLXXXVI⁸⁹). Posterior codicum Mediceorum versionem *Isaci* ex recensione *Thabetis*, duo priores vero eandem versionem ex recensione et cum commentariis *Nasiruddini Tusensis* exhibent.

Euclidis Phaenomena, φαινόμενα, كتاب ظاهرات الفلك⁹⁰), in linguam Arabicam conversa haud raro in librorum orientalium thesauris occurrunt, neque tamen usquam notatum legimus, cujusnam auctoris operâ translata fuerint. Probabile est, hunc quoque librum ab *Isaco Honaini* filio Arabice redditum fuisse. Exempla habentur in biblioth. Bodlej. codicibus DCCCLXXV, DCCCXCV, hac inscriptione: كتاب ظاهرات الفلك لاوقليدس وهو ثلاثة وعشرون شكلا⁹¹), nec non in biblioth. Lugdun. cod. 1166 (1031, 3)⁹²).

Euclidis Elementa Optica, ὀπτικὰ στοιχεῖα, كتاب المناظر sive كتاب اختلاف المناظر, Arabice translata sunt ab *Isaco ben Honain*, quam translationem recognovit atque emendavit *Thabet ben Korrah*. Exempla hujus translationis obviam sunt in biblioth. Bodlej. cod. DCCCLXXV, hac inscriptione: كتاب المناظر لاوقليدس, وهو أربعة وستون شكلا⁹³), in biblioth. Lugdun. cod. 1066 (133, 5)⁹⁴)

88) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 455.

89) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 382, 384, 392.

90) Casirius verba كتاب الظاهرات, omisso الفلك, vertit: *liber locorum ad superficiem*. Videtur respexisse deperditum *Euclidis* librum τόπων πρὸς ἐπιφάνειαν, cujus *Pappus* Collectionum mathematicarum libro VII mentionem injicit. At vero non est, quod moneamus, verba ظاهرات الفلك non loca ad superficiem, sed *phaenomena in orbe coelesti* significare.

91) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 189, 194.

92) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 456.

93) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 189.

94) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 453.

nec non in biblioth. Medic. codicibus CCLXXI, CCLXXXVI⁹⁵). Notandum, priorem codicum horum XXIII duntaxat figuras ex versione *Isaci* continere, quibus binae aliae a *Thabete* adjectae sunt.

Euclidis de Proportionibus librum, كتاب المناسبات, qui LXIV figuris absolvitur, Arabice vertit *Ishak ben Honain*. Libri hujus neque veterum quisquam, neque *Fabricius Harlesius*que nullam injiciunt mentionem. Exempla habentur in biblioth. Medic. codd. CCLXXI, CCLXXXVI⁹⁶). In bibliothecae Lugdun. catalogo, p. 454, nr. 1109 (513, 3) memorantur *Euclidis* LXIV figurae, translatae in linguam Arabicam. Incertum, de quonam *Euclidis* opere hoc loco agatur; haud enim catalogi auctori visum fuit adjicere quidquam, unde cognoscas, quo figurae illae spectent. Equidem crediderim, vel *Elementa Optica*, vel *de Proportionibus* librum innui; quandoquidem utrumque opus LXIV figuris absolvitur.

§. CXIX.

Praeter laudatos jam libros *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddinus* sequentes adhuc *Euclidis* nomine memorant:

isagoge harmonica, vulgo كتاب النغم ويعرف بالموسيقى منحول *Musica*, εἰσαγωγή ἁρμονικὴ; quem tamen librum auctores citati suppositicium existimant.

كتاب القسمة *de divisionibus*, διαιρέσεις, sive τὸ περὶ διαιρέσεων βιβλίον. Librum hunc *Thabet ben Korrah* emendasse dicitur; unde sequitur, illum in linguam Arabicam translatum fuisse. Sed de interprete silent *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddinus*. Graeca libri exempla interciderunt; Latine autem Pisauri 1570, post

95) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 383, 392.

96) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. l. c.

etiam in Oxoniensi Euclidis editione, 1703, prodiit *Mohammedis Bagdadensis* nomine libellus de *divisionibus superficierum*, cujus propositiones ad *Euclidem*, demonstrationes vero ad *Mohammedem Bagdadensem* referuntur ⁹⁷). Utrum libellus hicce cum Arabico nostro idem sit, necne, difficile est dijudicare.

كتاب الفوائد منحول *de utilitate*, spurius.

كتاب القنون *de canone musico*; procul dubio idem liber, qui Graecis *κατατομή κανόνος*, *canonis musici sectio*.

كتاب الثقل والخفة *de gravi et levi*; libelli hujus fragmentum cum ceteris *Euclidis* operibus Latine prodiit Basileae, 1537, 1546; post etiam in Oxoniensi editione itidem Latine expressum fuit.

كتاب التركيب منحول *de compositione*, spurius.

كتاب التحليل منحول *de analysi*, suppositicius ⁹⁸).

§. CXX.

In sermonem Armeniacum *Euclidis Elementa* translata fuere operâ *Gregorii Magistri*, qui seculo decimo primo et generis nobilitate, et linguarum scientiarumque peritiâ inclaruit. Sed dolendum versionis illius nonnisi exiguum fragmentum ad nostra tempora superasse ⁹⁹).

In linguam Persicam *Euclidis Elementa* conversa fuisse, discimus ex *Montfauconii Bibliothecâ bibliothecarum*, in cujus parte II, p. 1044, inter codices bibliothecae Coislinianae San-

97) Thom. Smith in vitâ Joannis Dee, p. 56; Fabricii biblioth. Gr. ex edit. Harlesii, t. IV, p. 74, 81.

98) Mohammed ben Ishak f. 56; Dschemaluddini cod. A, p. 76.

99) Somal Quadro della storia letteraria di Armenia, p. 72; Quadro delle opere di varj autori tradotte in Armeno, p. 34.

Germanensis recensentur *Euclidis Elementa Persice*. Quisnam versionis hujus auctor, quo tempore condita fuerit, non liquet; namque, pro more suo, nonnisi nudam libri inscriptionem *Montfauconius* exhibet.

§. CXXI.

Explicando *Euclidi* sedulam operam Arabes atque Persae navarunt. *Elementorum* libros commentario Arabico illustravit *Nasiruddinus Tusensis*. Exempla libri obviam sunt in biblioth. Oxon. codd. Arab. CMXLIX, MXII ¹⁰⁰); nec non in biblioth. Medic. cod. CCLXXII, e quo codice, sicuti jam superius monuimus, *Euclidis Elementa* unâ cum *Nasiruddini* commentario Arabice expressa fuere Romae, MDXCIV. Eidem *Nasiruddino* et compendium geometriae, مختصر الهندسة, nec non fundamenta geometriae, قواعد الهندسة, ex *Euclide* depromta, debentur. Utriusque libri exempla habentur in biblioth. Medic. Compendii exemplum cod. CCLXXVII; fundamentorum cod. CCXCVIII ¹⁾. *Chodschah Nasiruddin Mohammed ben Hasan Tusensis* in Chorasanae urbe *Tus* anno H. 597, p. Chr. 1201, natus fuit. Philosophicarum et mathematicarum disciplinarum peritiâ clarus ab *Hulaco*, imperii Mongolici principe, tanti aestimatus fuit, ut totius imperii ludis literariis praeficeretur. Astronomiae studio maxime in *Maragâ* urbe vacavit, quo in loco *Hulacus* speculam astronomicam excitaverat. Inter plura ingenii monumenta, quae *Nasiruddinus* reliquit, dignae praeprimis, quae memorentur, ejus *tabulae astronomicae*, quas *Ilechanicas* dicunt, quia auctoritate atque auspiciis *Hulaci*, cognomento *Ilechani*, compositae fuere. Diem obiit supremum anno H. 672, p. Chr. 1273 ²⁾.

100) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 206, 219.

1) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 386, 396.

2) Abulfaradschii histor. dynast. p. 548 text. Arab., 358 vers. Lat. Abulfedae annales muslemici t. V, p. 36; Jourdain Mémoire sur

Explicandis *Euclidis Elementis* et *Fachruddinus Ebn Alchatib* insudavit. *Fachruddin Ebn Alchatib Mohammed ben Omar ben Hosain Abulmoali* in urbe *Rajâ*, anno H. 543, p. Chr. 1149, natus fuit. Praeter philosophiae atque matheseos studium, chymiae praeprimis deditus fuit, plurimumque operae atque pecuniae in hanc artem impendit. Ejus beneficio philosophicae atque mathematicae disciplinae haud parum inter Moslemos propagatae fuere; quae res apud rigidiores *Mohammedis* sectatores magnam habuit offensam. Veneno exstinctus fuit in oppido *Herat*, anno H. 606, p. Chr. 1210 ³⁾.

§. CXXII.

Praeter *Nasiruddinum Fachruddinumque Euclidis Elementa* commentati sunt *Alkendi* ⁴⁾, *Fadhl ben Hatem Annairizi* ⁵⁾,

les instrumens employés à l'observatoire de Meragah, p. 87 — 101.

3) *Dschemaluddini* cod. A, p. 331 — 334; *Casirii biblioth. Arab.* t. I. p. 183.

4) *Dschemaluddini* cod. A, p. 429; *Casirii biblioth. Arab.* t. I, p. 358.

5) Pro *النيريزي Annairizi*, apud *Mohammedem ben Ishak* f. 56 legitur *التبريزي Tabrizensis*. At vero *Dschemaluddinus* non solum in *Euclidis* vitâ, verum etiam ad vocem *Fadhl ben Hatem النيريزي* exhibet, additque *ونيريز إحدى بلاد فارس وتشتهر بتبريز* i. e. *Nairiz oppidum Persiae, quod simile est Tabrizo*. Quare lectionem *النيريزي* praeferendam censemus. Fortasse et in *Hadschi Chalifae* dictionario ad vocem *اليزيدي* pro *Aljazidi*, quod nomen inter *Euclidis* explanatores occurrit, *النيريزي Annairizi* legendum; namque *Aljazidi* neque a *Mohammede ben Ishak*, neque a *Dschemaluddino* inter *Euclidis* explanatores memoratur.

tertio Hedschrae seculo clarus, geometriae et astronomiae peritissimus ⁶⁾, *Ahmed ben Omar Alkarabisi*, *Abbas ben Said Aldschauhari*, *Abu Hafs Chorasanus*, *Ali ben Ahmed Abulkasem Almodschtabi*, *Abulwafa Albuzdschani*, insignis mathematicus, medio seculo quarto Hedschrae clarus, *Widschan ben Wastem Abu Sahl Kuhensis*, geometriae et astronomiae peritissimus, *Adhaduddaulati* Buiditae temporibus aequalis ⁷⁾, *Abu Ali Hasan ben Hasan ben Haithem Basrensis*, *Cahirae* anno H. 430, p. Chr. 1038, defunctus. Exemplum commentarii ab *Hasano* conscripti obviam est in biblioth. Lugdun. cod. 1068 (399, 1); ejusdem bibliothecae codex 1105 (204, 5) Arabicum in *Euclidis Elementa* commentarium exhibet, cujus tamen auctor non memoratur ⁸⁾.

Elementorum libros IX, decimique partem commentario illustravit *Send ben Ali* ⁹⁾; libros VI priores commentatus est *Said ben Masud*, cujus commentarii exemplum habetur in bibl. Lugdun. cod. 1068 (399, 1) ¹⁰⁾. Librum decimum explicarunt *Abu Joseph Arrazi*, *Abu Mohammed ben Abdulbaki Bagdadenensis* ¹¹⁾, *Abu Dschafar Alchazen*, *Abulhosain Alemwazi*, nec non *Abu Dawud Soleiman ben Okbah*. *Alchazeni* commentarius obviam est in biblioth. Lugdun. codd. 1070 (1024, 6),

6) Dschemaluddini cod. A, p. 74; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 341.

7) Dschemaluddini cod. A, p. 74, 75, 271, 408; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 341, 403, 410, 411, 442 — 444.

8) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 453, 454.

9) Dschemaluddini cod. A, p. 75, 76; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 341.

10) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 453.

11) Dschemaluddini cod. A, p. 75; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 341, 342.

1086 (14, 12). *Emwazii* commentarium ejusdem biblioth. cod. 1071 (1024, 7) exhibet ¹²⁾. *Elementorum* libros posteriores, XIV videlicet et XV, commentatus est *Thabet ben Korrah*; idem etiam egregiam in *Elementa* conscripsit introductionem ¹³⁾.

Definitiones, quae *Euclidis Elementis* praemittuntur, commentario illustravit *Hasan ben Hasan ben Haitem*, cujus commentarii exemplum habetur in biblioth. Bodlej. cod. Arab. CMVIII ¹⁴⁾. Eidem auctori debetur *dubiorum*, quae in *Euclidis Elementis* occurrunt, solutio, حل شك من اقليدس; quam materiam etiam *Kosta ben Luka* et *Abulfath Omar ben Ibrahim Alchajami* tractarunt ¹⁵⁾. *Alchajamii* liber obviam est in biblioth. Lugdun. cod. 1067 (199, 8); ejusdem bibliothecae codex 1072 (1025, 3) libellum, cujus auctor non memoratur, exhibet, hunc in modum inscriptum: برهان العلوم الحسابية على اشكال التأسيس, i. e. *demonstratio doctrinarum arithmeticarum secundum figuras principales ex Euclidis Elementis* ¹⁶⁾.

§. CXXIII.

Diversas propositiones, ex *Elementis* depromptas, illustrandas sibi summere *Assamarkandi*, *Mohammed ben Isa Abu Abdullah Almahanii* aliique. *Samarkandii* libellus, اشكال التأسيس *figurae principales*, inscriptus, habetur in biblioth. Bodlej. cod. Arab. CMLXVII ¹⁷⁾.

12) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 453, 454.

13) Dschemaluddini cod. A, p. 138; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 391.

14) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. p. 197.

15) Dschemaluddini cod. A, p. 197, 300; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 416, 420.

16) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 453.

17) Dschemaluddini cod. A, p. 324; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 431; Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. p. 210.

Euclidis Elementa, Arithmetica Musicamque in compendium redegit Ebn Sina, sicuti ejus auditor atque amicus Aldschuzani apud Dschemaluddinum refert ¹⁸⁾. *Elementorum compendium ab Ebn Sina concinnatum obviam est in biblioth. Lugdun. cod. 1092 (84, 2)* ¹⁹⁾.

Euclidis Data, Phaenomena Opticamque recognovit atque explicavit Nasiruddinus Tusensis ²⁰⁾.

Euclidis Opticam Canonemque commentario illustravit Abu Ali Hasan ben Hasan ben Haitem. De proportionibus librum Hasan ben Abdullah ben Soleiman ben Wahab commentatus est ²¹⁾. *De proposito, quod in scriptis suis Euclides secutus est, singulari libro egit Alkendi,* ²²⁾ كتاب اغراض كتب اقليدس.

A r c h i m e d e s.

§. CXXIV.

Euclidi et aetate et dignitate inter Graecorum mathematicos proximus, Archimedes, etiam apud orientis populos, Arabes

18) Dschemaluddini cod. A, p. 488; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 271, 272.

19) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 454.

20) Hadschi Chalifa ad voces كتاب ظاهرات — كتاب المناظر
كتاب المعطيات — الفلك.

21) Mohammed ben Ishak f. 62 v. Dschemaluddini cod. A, p. 196, 197; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 416, 413.

22) Dschemaluddini cod. A, p. 429; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 358. — *De Euclidis interpretibus et explanatoribus Arabicis singulari libello luculenter egit J. C. Gartz. Halae, 1823. 4.*

praesertim, magno in honore fuisse videtur; id quod testantur operum ejus fere omnium versiones Arabicae, quae vel nostrâ aetate superstites sunt.

Archimedis de Sphaerâ et Cyindro libri II, περὶ τῆς σφαίρας καὶ κυλίνδρου, كتاب الكرة والاسطوانة, primum ab *Honaino ben Ishak*, post a *Thabete ben Korrah* e Graeco in Arabicum sermonem conversi traduntur. *Hadschi Chalifa*, eumque secutus *Herbelotius* ²³⁾ referunt, in *Thabetis* exemplari XLVII figuras, in *Honaini* vero XLIII duntaxat reperiri; verum ab *Honaino* libro de *sphaerâ et cylindro* alium adhuc ejusdem *Archimedis* libellum de *trochleâ* adjectum fuisse. Equidem crediderim, *Thabetem* non novam libri de *sphaerâ et cylindro* adornasse versionem, sed *Honaini* castigasse translationem, et quibusdam figuris adauxisse. Exempla hujus versionis, unâ cum *Eutocii Ascalonitae* ²⁴⁾ commentariis ab eodem *Honaino* Arabice versis, habentur in bibliothecae Bodlej. codicibus DCCCLXXV, DCCCXCV, hac inscriptione: ²⁵⁾ كتاب الكرة والاسطوانة لارشميميدس; absque commentariis in biblioth. Medic. codicibus CCLXXI, CCLXXXVI ²⁶⁾. In utriusque codicis recensione notatur ab auctore catalogi *Assemanio*, *Honaini* versionem XLIII tantum figuras continere, quibus V aliae in *Thabetis* versione, vel recensione accesserint. Quae si ita se habent, *Thabetis* recensio non XLVII, ut *Hadschi Chalifa* auctor est, verum XLVIII figuris absolvebatur.

23) Biblioth. orient. ad vocem Ketab alkorrat v alosthouan.

24) Perperam *Eutocius* Herbelotio *Authusius*, *Authukius*, *Eutychi*us dicitur. *Hadschi Chalifa* اوطوقيوس habet, quod vocabulum *Eutocium*, non *Eutygium* denotat.

25) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. t. I, p. 189, 194.

26) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 383, 392

§. CXXV.

Archimedis de dimensione circuli liber, κύκλου μέτροσις, كتاب مساحة الدائرة وتكسييرها, a *Thabete ben Korrah* in sermonem Arabicum conversus est. Libri hujus, quod miramur, *Mohammed ben Ishak* nullam injicit mentionem. Perperam *Herbelotius*: *Ketab messahat aldairat u bakarha*. Quo sensu doctiss. vir vocabulum *bakar* acceperit, non liquet; namque perfunctorie tantum verba Arabica interpretatus est *Traité du cercle*. Id certe constat, vocabulum illud vix probabilem eo loco exhibere sensum, falsoque *Herbelotium* pro بكر تكسيير legisse. Ex ejusdem vocis falsâ interpretatione aliud quoque mendum enatum videtur. In *Fabricii* bibliothecâ Graecâ ex *Harlesii* editione, t. IV, p. 180, inter inedita *Archimedis* scripta recensetur *de fractione circuli* liber, quem *Thabet ben Korrah* Arabice reddidisse dicitur. Quae notitia ex *Labbei* Bibliothecâ novâ libror. mss. p. 251 depromta est, ubi inter libros Arabicos, Romae in typographiâ Magni Etruriae Ducis imprimendos, etiam *Archimedis de fractione circuli* tractatus recensetur. At vero neque *Mohammed ben Ishak*, neque *Dschemaluddinus*, in recensione operum *Archimedis*, libri *de circuli fractione* mentionem injiciunt; quinimo apud auctores laudatos neque vocabulum وتكسييرها, de quo quaeritur, occurrit. Namque *Mohammed ben Ishak* libri *de circuli dimensione*, sicuti jam monitum fuit, nullam omnino injicit mentionem; *Dschemaluddinus* nonnisi كتاب مساحة الدائرة exhibet, omisso وتكسييرها, quod solus *Hadschi Chalifa* addit. Jam vero ad vocabuli hujusce sensum quod adtinet, eo loco non *fractionem*, sed *computationem* significat, ita ut praecedenti مساحة, quod *dimensionem* denotat, respondeat. Igitur Arabica libelli inscriptio ad verbum audit: *de dimensione circuli ejusque computatione*; neque Arabibus, quantum quidem scimus, *Archimedis* nomine *de circuli fractione* liber memoratur. Exempla versionis Arabicae libri *de dimensione circuli* obviam sunt in biblioth. Bodlej. codicibus

DCCCLXXV, DCCCXCV, CMLX, hac inscriptione : مقالة ارشميدس :
 27) في تكسير الدائرة وهو ثلاثة اشكال (nec non in biblioth. Medic.
 codd. CCLXXI, CCLXXXVI 28).

§. CXXVI.

Archimedis Lemmata, sive *Adsumta*, كتاب المأخوذات في
 اصول الهندسة, quae in Graecis exemplaribus desiderantur, Ara-
 bice exstant ex versione *Thabetis ben Korrah*. Exempla hujusce
 versionis habentur in biblioth. Bodlej. codicibus DCCCLXXV,
 DCCCXCV, CMLX, hac inscriptione : كتاب مأخوذات ارشميدس
 29) ترجمه ثابت بن قرة. In priori codicum horum accedit ad
Archimedis textum *Abulhasani Ali ben Ahmed*, cognomento *Ebn*
Hanbali, commentarius. *Abulhasan Bagdadensis*, disciplinarum
 mathematicarum peritiâ insignis, obiit imperante *Nasero Ledin-*
illah Chalifâ, anno H. 610, p. Chr. 1213. *Lemmatum* exempla
 Arabica obviam sunt etiam in biblioth. Lugdun. cod. 1097 (162) 30),
 nec non in biblioth. Medic. codicibus CCLXXI, CCLXXXVI,
 cum *Abulhasani* commentariis; absque commentariis in codicibus
 CCLXXV, CCCXXVI 31). *Lemmatum Archimedis*, nec non
 quinti, sexti et septimi libri *Conicorum Apollonii Pergaei* ver-
 sio Latina ab *Abrahamo Ecchellensi* secundum *Thabetis ben*
Korrah translationem Arabicam adornata prodiit Florentiae, anno
 1661. Adjutus fuit *Ecchellensis* in conficiendâ hacce versione a
Jo. Alphonso Borellio, rerum mathematicarum peritissimo. Licet

27) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. p. 189, 194, 208.

28) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 383, 392.

29) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. p. 189, 194, 208.

30) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 454.

31) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 383, 392,
 385, 406.

enim *Ecchellensis* linguae Arabicae apprime gnarus esset, tamen in mathesi minus versato in vertendis libris mathematicis non potuit non accidere, ut permultis in locis haereret, quod quotiescunque evenit, *Borellium* consulebat, cujus sagaci ingenio, etsi is linguae Arabicae penitus ignarus esset, tantum non semper feliciter ex tricis expediebatur ³²). Praeter Latinam hanc *Lemmatum* versionem, in *Fabricii* biblioth. Graecâ, ex edit. *Harlesii* vol. IV, p. 177, nec non a *Steph. Evod. Assemanio* in biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalogo, p. 383, eorundem *Lemmatum* editio Arabico-Latina, a *Joanne Gravio* adornata, inque *Sam. Fosteri* Miscellaneis, Londini 1659 publici juris facta, memoratur. Verum, ut jam *Schnurrerus* monuit ³³), quae in *Fosteri* Miscellaneis prodire *Archimedis Lemmata*, non sunt Arabico-Latina, verum ex *Thabetis* versione Arabicâ, unâ cum commentario *Abi Honain Ali* Latine a *Joanne Gravio* reddita ³⁴).

§. CXXVII.

Archimedis nomine sequentia adhuc a *Mohammede ben Ishak*, *Dschemaluddino* atque *Hadschi Chalifâ* recensentur scripta:

كتاب المسبع في الدائرة مقالة *de septangulo in circulo* liber I,
nemini veterum memoratus.

32) Quanto *Borellius Ecchellensi* fuerit adjumento in concinnandâ hac versione, ex ipsius *Ecchellensis* discas verbis, qui in praefatione ad *Apollonii Conica* hisce *Borellium* ornat laudibus: „Porro quod in hac re magis mirandum est, nec silentio praetereundum, ea erat viro illi doctissimo singularis ingenii perspicacitas, ut saepe in abstrusis quibusdam locis, non ex integris, inquam, praemissis, sed ex unicâ dictione totam illationem inde colligeret, non sensu, sed totidem pene verbis, ac si Arabica legeret verba, et linguae veteranus esset professor.“

33) Biblioth. Arab. p. 461, 462.

34) Thom. Smith in Joannis Gravii vita, p. 28.

المتوازية كتاب الخطوط *de lineis parallelis*. Casirius vertit: *de lineis spiralibus*, fortasse eâ inductus ratione, quod inter *Archimedis* scripta libellus *de lineis parallelis* desideretur, contra *de lineis spiralibus*, περὶ ἐλίκων, tractatus supersit; quae tamen ratio nequaquam tantum valet, ut ab Arabum loquendi usu desciscendum sit.

مقالة كتاب المثلثات *de triangulis* liber I. Casirius: *de figuris conoidibus*; ejus interpretationis itidem vix aliam video rationem, nisi quod inter *Archimedis* scripta habeatur *de figuris conoidibus obtusis et de sphaeroidibus*, περὶ ἀμβλυγωνίων κωνοειδῶν καὶ σχημάτων σφαιροειδῶν, libellus, *de triangulis* autem desideretur.

مقالة كتاب خواص المثلثات القائمة الزوايا *de triangulorum rectangularium proprietatibus* liber I.

مقالة كتاب الدوائر المتماسّة *de circulis sese invicem tangentibus* liber I. Hujus atque praecedentis proxime libelli nemo veterum aliquam injicit mentionem.

مقالة كتاب تربيع الدائرة *de circuli quadraturâ* liber I. Inter *Archimedis* scripta, quae ad nostra tempora superarunt, habetur quidem *de parabolae quadraturâ*, τετραγωνισμὸς παραβολῆς, libellus; sed *de circuli quadraturâ* desideratur.

مقالة كتاب ساعات آلات الماء التي ترمى بالبنداق *de clepsydris* liber I. Casirius vertit: *de instrumentis hydraulicis, uti de cochleis ad aquas exhauriendas idoneis*; in quâ interpretatione vocabuli ساعات, ex quo omnis pendet sensus, nullam rationem habuisse videtur.

مقالة كتاب المفروضات *definitorum* liber I, nemini veterum memoratus. Praeter memoratos libros, quos *Mohammed ben Ishak*, *Dschemaluddin* et *Hadschi Chalifa*

laudant, in hujusce dictionario bibliographico citatur كتاب ارشميدس *liber Archimedis*, absque ullo argumenti indicio. Haud facile adsequaris, quemnam *Archimedis* librum hac inscriptione *Hadschi Chalifa* notaverit. *Herbelotius* in bibliothecâ orientali, ad vocem *Ketab Archemides* monet: „*Titre d'un ouvrage de Mathématique d'Archimède, traduit du Grec en Arabe.*“ Librum illum res mathematicas tractare, sicuti *Herbelotius* monet, absque negotio inde conjici poterat, quod ab *Archimede* mathematico conscriptus esset; sed quaeritur, quodnam peculiare argumentum tractaverit, id quod neque *Herbelotius* docet, neque nobis compertum est.

§. CXXVIII.

Archimedis opera geometrica in compendium redacta fuisse ab *Albategno* refert *Casirius* ³⁵). Compendii hujus inter libros, in typographiâ Magni Etruriae Ducis imprimendos, meminit *Labbeus* ³⁶). *Albategnus*, sive potius *Albatani*, cujus integrum nomen محمد بن جابر بن سنان ابو عبد الله الحراني المعروف بالبتاني *Mohammed ben Dschaber ben Senan Abu Abdullah Carrensis*, vulgo *Albatani*, a Mesopotamiae urbe *Batanâ*, exeunte post Christum natum seculo nono, et ineunte decimo floruit. Astrorum scientiae strenuam operam navans maxime tabulis astronomicis, quibus observationes astrorum, inde ab anno 877 ad annum 918 usque institutas, consignavit, inclaruit. E vitâ decessit anno H. 317, p. Chr. 929 ³⁷).

35) Biblioth. Arab. t. I, p. 384.

36) Nova biblioth. libror. mss. p. 256.

37) Dschemaluddini cod. A, p. 320, 321; Abulfaradschii histor. dynast. p. 291 text. Arab., 191 vers. Lat.

Archimedis de sphaera et cylindro librum secundum commentario Arabico est prosecutus *Mohammed ben Isa Abu Abdullah Almahani*, quem commentarium notis insuper auxit *Mohammed ben Leith*. Exemplum libri obviam est in biblioth. Lugdun. cod. 1100 (168, 3) ³⁸). Additamenta in eundem *Archimedis* librum scripsere *Widschan ben Wastem Abu Sahl* et *Abu Ali Hasan ben Hasan ben Haithem*, quorum exemplum habetur in biblioth. Lugdun. cod. 1090 (14, 16) ³⁹).

Archimedis de triangulis librum commentario illustravit *Senan ben Thabet ben Korrah Carrensis*. *Senan ben Thabet*, medicorum suae aetatis princeps, *Almoktero* et *Alkahero* scepra tenentibus floruit, quorum in aulâ archiatri munere functus est. Cum, anno H. 319, p. Chr. 931, *Almoktero* relatum fuisset, aegrotum quendam medici culpâ morbo succubuisse, edicto cautum est, ne quis medicinam in posterum publice exerceret, nisi prius *Senani* auctoritate fuisset adprobatus. Quo edicto proposito octingenti et sexaginta medici artis suae examen subiisse feruntur. *Alkaheri* Chalifae monitu minisque permotus *Senanus*, Sabaeorum antea sectae addictus, *Mohammedis* sacra amplexus est. Ejusdem principis asperitatem magis in dies expertus, in *Chorasanam* profugit; unde tamen denuo *Bagdadum* reversus, ibidem loci diem obiit supremum, anno H. 331, p. Chr. 942 ⁴⁰).

38) Catalog. libror. biblioth. universit. Lugdun. p. 454.

39) Mohammed ben Ishak f. 71 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 408; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 444; Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 454.

40) Dschemaluddini cod. A, p. 228; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 438, 439.

Eutocius, Diocles.

§. CXXIX.

Archimedes excipiat ipsius interpres, sive commentator *Eutocius*, qui Arabibus اوطوقيوس *Eutukius*, interdum etiam, mutatâ literâ و in ر اوطرققيوس *Eutarkius* dicitur. Jam superius monitum fuit, *Archimedis de sphaerâ et cylindro* libros unâ cum *Eutocii* commentario ex versione *Honaini ben Ishak* obviam esse in biblioth. Bodlej. codicibus DCCCLXXV, DCCCXCV. Seorsum *Eutocii* commentarius in secundum *Archimedis* librum de sphaerâ et cylindro habetur in biblioth. Escurial. cod. CMLV ⁴¹). In eodem codice continetur *Dioclis de speculis ustoriis* liber, كتاب ديوقليس في المرايا المحرقة, nec non *de lineis spiralibus* tractatus, كتاب سوميدس في الخطوط اللولبية. Quisnam *Sumides* ille fuerit, haud facile expedias. *Casirius* *Simmeadem* sive *Samium* existimat; equidem, nisi audacior justo videatur conjectura, *Archimedis* nomen in hunc modum depravatum putarim, eâ potissimum inductus ratione, quod inter *Archimedis* scripta omnino *de lineis spiralibus*, περί ἐλίκων, ad *Dositheum* liber habeatur. Ceterum quae in codice memorato continentur tria opuscula ex *Casirii* sententiâ nonnisi excerpta quaedam videntur ex auctorum laudatorum scriptis, a viro docto Arabe ad suos forte usus in unum codicem coacta. Recensentur enim atque exponuntur aliqua duntaxat auctorum illorum problemata, prolatis identidem aliorum quoque propositionibus mathematicis; quorum e numero *Ammon* geometra, *Theodosius*, *Aristones* (forte *Aristarchus*), *Aimonius*, *Philemon* astronomus, *Plato*, *Erhotus* (forte *Aratus*), quorum auctorum scripta Arabibus nota et lecta, imo etiam in eorum sermonem conversa

41) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 382.

fuisse videntur ⁴²⁾. *Eutocii* nomine, praeter memoratum in *Archimedem* commentarium, a *Mohammede ben Ishak* et *Dschemaluddino* adhuc laudantur:

كتاب تفسير المقالة الاولى كتاب بطلميوس في القضاء على النجوم
commentarius in librum primum Ptolemaei de apo-
telesmatibus et judiciis astrorum ⁴³⁾. Quorum libro-

rum neutrum a veteribus memoratum invenio.

Apollonius Pergaeus.

§. CXXX.

In definiendâ *Apollonii* aetate haud parum alucinantur Arabes. Docet enim *Abulfaradschius* ⁴⁴⁾, *Apollonium* tempore *Achazi*, Judaeorum regis, floruisse, librumque *Conicorum* conscripsisse, e quo libro *Euclides* multo post ansam sumserit libros suos componendi. Jam vero satis constat, *Achazum* inde ab anno 743 ad annum 728 ante Christum natum regnasse, *Apollo-*
nium vero, *Euclide* juniorem, tempore *Ptolemaei Evergetae*, medio tertio ante Christum seculo vixisse. Licet autem de *Apollonii* aetate male edocti fuerint Arabes, id quod ipsis in rebus ad historiam Graecorum pertinentibus quam saepissime accidit: tamen ipsius scripta haud leviter cognita habuerunt, diligenterque in linguam suam transtulerunt.

42) Casirii biblioth. Arab. l. c.

43) Mohammed ben Ishak f. 57 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 84; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 383.

44) Histor. dynast. p. 63 text. Arab., 41 vers. Lat.

§. CXXXI.

De conicarum sectionum Apollonii versione Arabicâ *Dschemaluddinus* ⁴⁵⁾ tradit: imperante *Almamune* Chalifâ libros septem operis hujusce e Graecorum terris advectos fuisse; librum octavum, qui librorum praecedentium synopsin, nec non corollaria quaedam continebat, ad sua usque tempora frustra a viris doctis fuisse requisitum ⁴⁶⁾; libros quatuor priores ab *Helalo ben Helal Emisseno* Arabice versos, et ab *Ahmede ben Musa* emendatos; posteriores tres vero operâ *Thabetis ben Korrah Carrensis* translatos fuisse. Fallitur igitur *Hadschi Chalifa*, eumque secutus *Herbelotius*, quando in bibliothecâ orientali ad vocem *Ketab almakhrouth* docet, sectionum conicarum libros IV priores ab *Ahmede ben Musa Emisseno* translatos fuisse; namque si *Dschemaluddino* fides habenda, *Ahmed ben Musa* non interpretis, sed emendatoris munere functus est.

§. CXXXII.

Quod ad trium librorum posteriorum translationem adtinet, non consentiunt, quae *Abulfath ben Mohammed Ispahanensis* de suâ horum librorum translatione memorat, cum iis, quae *Dschemaluddinus* de versione a *Thabete ben Korrah* adornatâ tradit. Refert enim *Abulfath*, quatuor priores conicarum sectionum libros jam pridem a popularibus suis lectos, verum poste-

45) *Dschemaluddini* cod. A, p. 70 — 72; *Casirii biblioth. Arab.* t. I, p. 385.

46) Idem tamen auctor l. c. refert, filios *Musae* in prolegomenis ad sectionum conicarum libros prodidisse, etiam octavi libri partem aliquam Arabice exstare. Id ipsum *Herbelotius* in *biblioth. orient.* ad vocem *Apollonius* de *Abu Musa* tradit, memorasse scilicet eum, quatuor octavi libri figuras a se repertas fuisse. Videtur *Herbelotius* patrem *Musae* (*Abu Musa*) cum filiis *Musae* confudisse.

riores tres, quintum scilicet, sextum et septimum, a se primum translatos fuisse ⁴⁷⁾. Jam vero *Abulfath* versionem suam vergente quarto Hedschrae seculo confecit, quo tempore *Thabet*, quem *Dschemaluddinus* eosdem libros Arabice vertisse tradit, jam dudum e vitâ excesserat. Sequitur hinc, memoratos libros vel non fuisse translatos a *Thabete*, vel si omnino translati fuere, *Abulfathum*, *Thabete* juniorem, alucinatum fuisse, cum libros illos a se primum in linguam Arabicam conversos traderet. Equidem putarim, *Abulfathum* errasse, scilicet in cujus notitiam *Thabetis* versio nondum pervenerat, quo tempore suam concinabat. Namque quae a *Dschemaluddino* de *Thabete* traduntur, et *Mohammedis ben Ishak*, et codicum manuscriptorum testimonio firman-
t, qui librorum memoratorum versionem ad *Thabetem* auctorem referunt ⁴⁸⁾.

§. CXXXIII.

Sectionum conicarum, quae Graecis *Κωνικά στοιχεῖα*, Arabibus كتاب المخروطات, libri VII, ex versione Arabicâ *Helali ben Helal* et *Thabetis ben Korrah*, secundum *Nasiruddini* recensionem habentur in biblioth. Bodlej. cod. CMXLIII ⁴⁹⁾; et in biblioth. Lugdun. cod. 1107 (513, 1) ⁵⁰⁾. Libri V priores, ab *Ahmede ben Mohammed* circa annum Hedschrae 727, Christi 1326, Arabice versi, obviam sunt in biblioth. Medic. cod. CCLXXXVIII ⁵¹⁾. In praefatione memoratur, versionem hanc non ex archetypo Graeco, verum ex translatione Persicâ confectam esse. Liber tertius Arabice habetur in biblioth. Escurial.

47) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 380.

48) Mohammed ben Ishak f. 57.

49) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 205.

50) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 454.

51) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 393.

cod. CMLV, in hunc modum inscriptus: المقالة الثالثة من كتاب المقياس في المخرجات⁵²⁾. Librorum posteriorum, qui in Graecis codicibus desiderantur, plura in Europae bibliothecis adseruantur exempla Arabica: in biblioth. Bodlej. cod. DCCCLXXXV, ex versione *Thabetis* et recensione *filiorum Musae*, hac inscriptione: كتاب ابلونيوس في المخرجات نقل ثابت بن قرة واصلاح بني موسى, in ejusdem biblioth. cod. CMXXXIX⁵³⁾. *Filii Musae ben Schaker* بنو موسى بن شاكر, quorum operâ sectionum conicarum versio Arabica recognita atque emendata fuit, tempore *Almotadhedi* Chalifae floruerunt. Maximus natu, *Abu Dschafar Mohammed*, geometriae et astronomiae peritiâ inclaruit; secundus, *Ahmed*, in mechanicâ arte primas tenuit; minimus natu, *Alhasan*, etsi suo Marte geometriae operam navaret (non enim nisi sex Elementorum *Euclidis* libros legisse dicitur), magnam tamen in illâ disciplinâ laudem consecutus est⁵⁴⁾. — Idem conicarum sectionum libri tres posteriores ex versione *Thabetis* habentur in biblioth. Lugdun. cod. 1075 (14, 1)⁵⁵⁾, nec non in biblioth. Medic. cod. CCLXX, ex versione *Abulfathi ben Mohammed Ispahanensis*⁵⁶⁾. Ex insigni hocce codice *Abrahamus Ecchellensis* sectionum conicarum libros tres posteriores Latine vertit, additoque *Archimedis Lemmatum* libro, ut jam superius monitum fuit, in publicum edidit, Florentiae, 1661. Idem libri Arabice obviam sunt in ejusdem biblioth. Medic. cod. CCLXXV⁵⁷⁾.

52) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 382.

53) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catal. P. I, p. 192, 203.

54) Dschemaluddini cod. A, p. 510—514; Abulfaradschii histor. dynast. p. 280 text. Arab., 183 vers. Lat.

55) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 453.

56) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 380.

57) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 385.

Praeter memorata jam sectionum conicarum exempla Arabica, *Hallejus* in praefatione editioni *Apollonii* praemissâ codicem Arabicum, omnes, qui supersunt, conicarum sectionum libros exhibentem, laudat, quem a *Golii* haeredibus *Narcissus Marsh*, archiepiscopus Armachanus, redemerat. Hunc codicem optimae notae censet *Hallejus*, fateturque, se ejus beneficio versionem suam Apollonii a mendis nonnullis liberasse, imo etiam lacunas aliquot, quae passim etiam in Graeco textu occurrebant, supplevisse.

§. CXXXV.

Apollonii de rationis sive proportionis sectione, λόγου ἀποτομῆς, libri II, كتاب قطع الخطوط على نسبة مقالتان, quorum archetypon Graecum hucdum desideratur, in sermonem Arabicum translati sunt, quae translatio ad nostra superavit tempora. A quonam auctore haec profecta fuerit translatio, non constat; unum id docet nos *Dschemaluddinus*, libri primi de rationis sectione versionem Arabicam a *Thabete ben Korrah* et accuratissime castigatam, et duplici commentario illustratam fuisse⁵⁸⁾. Versionis hujus exemplum habetur in biblioth. Bodlej. cod. DCCCLXXVII, hac inscriptione: كتاب ابلونيوس في قطع الخطوط على نسب⁵⁹⁾.

§. CXXXVI.

Praeter memoratos *Apollonii* libros *Mohammed ben Ishak*, *Dschemaluddinus* nec non *Hadschi Chalifa* sequentia ejusdem laudant scripta:

كتاب في النسبة المحدودة مقالتان *de proportionem determinatâ* libri II, quorum priorem *Thabet* emendavit, secundus, etsi in linguam Arabicam conversus sit, tantâ obscu-

58) *Dschemaluddin* cod. A, p. 137; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 388.

59) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 190.

ritate laborare dicitur, ut haud possit intelligi. Procul dubio interpretis Arabici culpâ id factum fuit, qui Graeca perperam intellecta nonnisi perperam Arabice reddere potuit. Inter deperdita *Apollonii* scripta occurrunt de *determinatâ sectione*, διωρισμένης τομῆς, libri II, *Pappo* memorati, quos haud diversos ab Arabico tractatu putarim. *Herbelotius Hadschi Chalifam* secutus libri nostri inscriptionem in hunc modum exhibet: *Ketab alnesbat algioudhour*, كتاب نسبة الجذر, *traité de la proportion des racines quarrées*. At vero pro جذر, *radices quadratae*, legendum حد, *termini*, quod apud *Dschemaluddinum* legitur, eundemque atque محدودة sensum exhibet, quam lectionem ex *Mohammede ben Ishak* recepimus.

مقالة كتاب قطع السطوح على نسبة مقالة *de locorum planorum sectione proportionatâ* liber I. Laudantur a *Pappo Apollonii* nomine *de locis planis*, τόπων ἐπιπέδων, libri II, qui fortasse iidem cum tractatu Arabico.

مقالة كتاب الدوائر المماسّة مقالة *de circulis sese invicem tangentibus* liber I.

مقالة في أنّ الخطّين اذا اخرجنا على اقلّ من زاويتين قائمتين يلتقيان *quod duae lineae, si vel minimum a duobus angulis rectis deflectant, inter se concurrant*. Hujus atque praecedentis proxime libelli nemo veterum ullam injicit mentionem.

§. CXXXVII.

Apollonii sectionum conicarum libros in sermonem Persicum translatos fuisse, discimus ex praefatione, quam *Ahmed ben Mohammed* Arabicae librorum illorum versioni a se concinnatae, praemisit; ubi traditur, versionem hanc non ex archetypo Graeco,

verum e translatione Persicâ confectam esse ⁶⁰). Quisnam versionis Persicae auctor fuerit, nusquam relatum invenimus; fortasse *Nasiruddinus Tusensis*, qui Arabicam sectionum conicarum versionem recognovit atque commentario illustravit, eandem etiam in sermonem Persicum transtulit. Certe eidem *Nasiruddino* et operis *quadripartiti*, quod *Ptolemaeum* auctorem habet, versio Persica debetur.

§. CXXXVIII.

Apollonii de sectionibus conicis libros VII commentariis Arabicis illustrarunt *Nasiruddinus Tusensis*, *Abu Dschafar Mohammed ben Musa*, nec non *Abulhosain Abdulmalek ben Mohammed Alschirazi*. Exemplum commentarii, ab *Abdulmaleko* conscripti, obviam est in biblioth. Bodlej. cod. Arab. CMXIII ⁶¹). Commentarium in sectionum conicarum libros V priores concinnavit *Abulfath ben Mohammed Ispahanensis*, cujus commentarii exemplum habetur in biblioth. Medic. cod. CCCVIII ⁶²). *Sectionum conicarum* libros tres posteriores, quintum videlicet, sextum septimumque ex versione *Thabetis ben Korrah* in compendium redegit laudatus jam *Abdulmalek Alschirazi* ⁶³); quod compen-

60) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 393.

61) Dschemaluddini cod. A, p. 365; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 418, 419; Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. p. 198.

62) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 399.

63) *Steph. Evod. Assemanius* in biblioth. Medic. catalogo, p. 380, tradit, *Abdulmalekum* memoratorum librorum versionem adornasse; contra *Hallejus* in praefatione editionis sectionum conicarum, quam Oxoniae, a. 1710, vulgavit, docet, versionem a *Thabete* concinnatam ab *Abdulmaleko* ante annos D in compendium redactam fuisse. Equidem nullus dubito, *Halleji* accedere sententiae, quippe qui in adornandâ editione suâ *Abdulmaleki* librum, e bibliothecâ Bodlejanâ mutuatum, diligenter versavit, et cum

dium *Christianus Ravius* ex orientis oris advexit, et Latine redditum vulgavit Kiloniae, a. 1669. Arabicum exemplum habetur in biblioth. Bodlej. cod. Arab. CMLXXXVII. In ejusdem bibliothecae cod. CMLXXXIX in sectionum conicarum libros posteriores incerti auctoris notae, حواشی کتاب ابولونیوس فی الماخروطات, adservantur ⁶⁴). Libellus, figuras continens geometricas, explicandis Apollonii sectionibus conicis necessarias, اشکال یحتاج الیها, obviam est in biblioth. Lugdun. cod. 1123 (1024, 4) ⁶⁵).

Apollonii de rationis, sive proportionis sectione librum primum commentario duplici, sicuti jam superius memoratum fuit, exornavit *Thabet ben Korrah* ⁶⁶).

Parvus Alexandrinorum Astronomus.

§. CXXXIX.

Parvi Alexandrinorum Astronomi nomine (μικρὸς Ἀστρονόμος, sive μικρὸς Ἀστρονομούμενος) insignitur collectio nonnullorum librorum Graecorum ad astronomiam pertinentium. Huic collectioni *parvi Astronomi* nomen inditum ratione *magnae Ptolemaei syntaxis*, quam *magnum Astronomum*, μέγαν Ἀστρονόμον, veteres dixerunt. Continentur autem in hoc corpore *Theodosii Tripolitani sphaericorum libri III*; ejusdem *Theodosii de habitationibus, de noctibus atque diebus libri II*; *Euclidis data*,

Thabetis versione contulit, adeo ut optime dijudicare potuerit, utrum novam *Abdulmalek* concinnaverit versionem, an antiquam *Thabetis* in compendium redegerit.

64) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. p. 215.

65) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 455.

66) Dschemaluddini cod. A, p. 137; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 391.

optica, catoptrica atque phaenomena; Autolyçi Pitanensis de sphaerâ motâ liber; ejusdem de ortu atque occasu stellarum inerrantium libri II; Aristarchi Samii de magnitudinibus et distantis solis ac lunae; Hypsiclis Alexandrini Ἀναφορίζος, sive de ascensionibus; Menelai Alexandrini sphaericorum libri III. Horum librorum plerique vel omnes junctim in codicibus Graecis habentur; quo factum est, ut, cum in sermonem Arabicum converterentur, etiam in libris Arabicis junctim comparerent. Arabibus libri hi dicuntur المتوسّطات, i. e. *intermedii*, scilicet inter *Euclidis Elementa* et *magnam Ptolemaei syntaxin* ⁶⁷⁾. De *Euclide*, cujus *data, optica atque catoptrica* in hac collectione continentur, jam superius actum fuit; quare de reliquis *Parvi Astronomi* auctoribus videndum.

T h e o d o s i u s .

§. CXL.

Theodosii Tripolitani sphaericorum, σφαيرικών, libri III, كتاب الاكر, a diversis auctoribus in sermonem Arabicum translati sunt. Jussu Abulabbasi Ahmedis Almostaini Bellah, decimi secundi ex Abbasidarum gente Chalifae, e Graeco Arabicos fecit Kosta ben Luka usque ad tertii libri figuram quintam; cetera Thabetis ben Korrah operâ translata sunt. Eosdem Theodosii de sphaerâ libros e Graeco in Arabicum sermonem verterunt Abu Zaid ben Nokta et Jahja ben Mohammed Africanus. Sphaericorum exempla Arabica ex versione Kostae et Thabetis

67) Dschemaluddini cod. A, p. 123; Abulfaradschii histor. dynast.

p. 77, ubi de *Theodosii sphaericis* dicitur: الذي هو اجلّ الكتب

المتوسّطات بين كتاب اقليدس والمجسطي i. e. *optimum esse librorum, qui medii sint inter Euclidis librum et Almagestum.* Casirii biblioth. Arab. p. 345.

obviam sunt in biblioth. Bodlej. codicibus DCCCLXXV, CMVI, CMLX, hac inscriptione: كتاب الاكر لثاودسيوس وهو ثلاث مقالات , وتسعة وخمسون شكلا⁶⁸⁾ in biblioth. Medic. codd. CCLXXI, CCLXXXVI⁶⁹⁾; nec non in biblioth. Lugdun. codd. 1120 (1024, 2), 1165 (1031, 2). Ejusdem bibliothecae codex 1129 (556, 3) *Theodosii sphaerica* ex versione *Jahjae ben Mohammed*, codex denique 1226 (1031, 2) eadem ex versione *Abu Zaid ben Nokta* exhibet⁷⁰⁾.

Theodosii de habitationibus, περὶ οἰκήσεων, tractatus, كتاب المساكين, a *Kosta ben Luka* in sermonem Arabicum translatus fuit. Exempla hujus versionis habentur in biblioth. Bodlej. codd. DCCCLXXV, DCCCXCV, hac inscriptione: كتاب المساكين , لثاودسيوس وهو اثنا عشر شكلا⁷¹⁾ in biblioth. Lugdun. cod. 1108 (513, 3)⁷²⁾, nec non in biblioth. Medic. codd. CCLXXI, CCLXXXVI⁷³⁾.

Theodosii de diebus et noctibus, περὶ ἡμερῶν καὶ νυκτῶν, libri II, كتاب الليل والنهار, sive كتاب الايام والليالي, ab eodem *Kosta ben Luka* Arabice versi sunt. Exempla obviam sunt in biblioth. Bodlej. codd. DCCCLXXV, DCCCXCV, hunc in modum inscripta: كتاب ثاودوسيوس في الايام والليالي وهو ثلاثة وثلاثون شكلا⁷⁴⁾ nec non in biblioth. Medic. codicibus CCLXXI, CCLXXXVI⁷⁵⁾.

68) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 189, 197, 208.

69) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 381, 392.

70) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 455, 456, 459.

71) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 189, 194.

72) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 454.

73) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 383, 392.

74) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 189, 194.

75) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 383, 392.

Autolycus.

§. CXLI.

Autolyci Pitaneusis de sphaerâ motâ, περὶ κινουμένης σφαίρας, librum, كتاب الكرة المتحركة, in linguam Arabicam translatum fuisse ab Honaino ben Ishak atque Thabete ben Korrah, refert Uri in biblioth. Bodlej. codd. mss. catalog. P. I, p. 197, 189. At vero Hadschi Chalifa de libri illius interprete nihil memorat, nisi quod Almamunis Chalifae tempore Arabice redditus fuerit, postea vero a Thabete ben Korrah atque Alkendio recognitus atque emendatus ⁷⁶). Quare crediderim, Thabetem non novam, sicuti Uri tradit, condidisse versionem, verum Honaini translationem recognovisse tantum atque emendasse. Eundem Autolyci librum ab Alkendio emendatum fuisse, memorant etiam Dschemaluddinus atque Abulfaradschius ⁷⁷). Exempla libri de sphaerâ motâ ex versione, sive recognitione Thabetis habentur in biblioth. Bodlej. codd. DCCCLXXV, CMVI, CMLX, hac inscriptione: كتاب الكرة المتحركة لاوطولوقس وهو مقالة واحدة, in biblioth. Medic. codicibus CCLXXI, CCLXXXVI ⁷⁸). Exemplum ex versione Honaini obviam est in biblioth. Bodlej. cod. CMVIII ⁸⁰).

Autolyci de siderum inerrantium ortu et occasu, περὶ ἐπιτολῶν καὶ δύσεων, libros II, كتاب الطلوع والغروب, Arabice

76) Hadschi Chalifa ad voces: كتاب الكرة et الاكر المتحركة.
المتحركة.

77) Dschemaluddini cod. A, p. 84; Abulfaradschii histor. dynast. p. 77 text. Arab.

78) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 189, 197, 208.

79) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 382, 392.

80) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 197.

vertit, vel ex *Hadschi Chalifae* sententiâ, recognovit *Thabet ben Korrah*. Exempla hujus versionis habentur in biblioth. Bodlej. codd. DCCCLXXV, DCCCXCV, hac inscriptione: كتاب ⁸¹⁾ او طولوقس في الطلوع والغروب (1031, 1) ⁸²⁾ et in biblioth. Palat. Medic. codd. CCLXXI, CCLXXXVI ⁸³⁾.

Autolyçi nomine a *Mohammede ben Ishak* laudantur praeterea commentarii in *Euclidis Elementa*, *Aristotelisque Categorias* ⁸⁴⁾; quorum tamen librorum neque veterum quisquam, neque *Fabricius Harlesiusque* mentionem injiciunt.

Aristarchus.

§. CXLII.

Aristarchi Samii de magnitudinibus et distantis solis et lunae, περί μεγεθῶν καὶ ἀποστημάτων librum, كتاب جرمى الشمس, in sermonem Arabicum vertit *Abulwafa Mohammed ben Mohammed computator*, quam versionem commentariis et demonstrationibus mathematicis auxit illustravitque ⁸⁵⁾. Eundem *Aristarchi* librum et *Kosta ben Luka* Arabicum fecit, ejus translationis exempla obviam sunt in biblioth. Bodlej. codd. DCCCLXXV, DCCCXCV, CMLX, hac inscriptione: كتاب ارسطرخس في جرمى النيرين وبعديهما وهو, nec non in biblioth. Palat. Medic. codd. ⁸⁶⁾ سبعة عشر شكلا

81) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 189, 194.

82) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 456.

83) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 383, 392.

84) Mohammed ben Ishak f. 58 v.

85) Dschemaluddini cod. A, p. 82; Casirii biblioth. Arab. (t. I, p. 346.

86) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catal. P. I, p. 189, 194, 208.

CCLXXI, CCLXXXVI, CCCXXVI⁸⁷⁾. Praeter librum *de magnitudinibus et distantis solis et lunae* *Dschemaluddinus Aristarchi* nomine laudat librum *de fractionum ad integritatem reductione*, كتاب قسمة, et *de numerorum divisione*, كتاب الجبر, ⁸⁸⁾ الاعداد, quorum tamen librorum nullum in Europae bibliothecis vestigium.

H y p s i c l e s.

§. CXLIII.

Hypsiclis Alexandrini anaphoricum, sive *de ascensionibus signorum coelestium*, περί τῶν ζῳδίων ἀναφορᾶς, librum, كتاب المطالع, Arabice vertit *Kosta ben Luka*, quam versionem *Alkendi* recensuit emendavitque. Exempla hujus versionis habentur in biblioth. Bodlej. codd. DCCCLXXV, DCCCXCV, in hunc modum inscripta: كتاب ايسقلاوس في المطالع نقلة قسطا واصلاح ⁸⁹⁾ الكندي, nec non in biblioth. Lugdun. cod. 1097 (162)⁹⁰⁾. *Hypsiclis* praeterea nomine *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddinus* commemorant librum *de corporibus coelestibus eorumque distantia*⁹¹⁾ كتاب الاجرام والابعاد, sed fortasse liber hicce haud diversus ab *Aristarchi de solis et lunae magnitudinibus et distantis* tractatu, de quo paulo ante actum est. Certe nemo veterum similis argumenti librum *Hypsicli* tribuit.

M e n e l a u s.

§. CXLIV.

Menelai Alexandrini sphaericorum, sive *de figuris sphaericis* libros III, كتاب الاشكال الكرية sive كتاب الاكر, primo in

87) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 383, 392, 406.

88) Dschemaluddini cod. A, p. 82; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 346.

89) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 189, 194.

90) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 454.

91) Mohammed ben Ishak f. 56 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 84.

linguam Syriacam, deinde in Arabicam translatos fuisse, tradit *Dschemaluddinus* ⁹²⁾. Neque vero notat, cujusnam auctoris operâ in Syriacum Arabicumve sermonem conversi fuerint. Attamen ex codicibus, qui libros hos Arabice exhibent, discimus, eosdem ab *Honaino Isaci filio* in linguam Arabicam conversos, et ab *Ahmede ben Said Ariensi* (الهروي) princepeque *Abu Nasr Mansur* castigatos atque emendatos fuisse. Exempla Arabica habentur in biblioth. Bodlej. codd. DCCCLXXV, DCCCXCV, CMVI, hac inscriptione: ⁹³⁾ كتاب منالوس في الاشكال الكرية, in biblioth. Lugdun. codd. 1106 (399, 2) ex recensione *Ahmedis ben Said Ariensis*; 1122 (1024, 4) et 1142 (930) ex recensione *Abu Nasr Mansur* ⁹⁴⁾; nec non in biblioth. Palat. Medic. codd. CCLXXI, CCLXXXVI, CCCXXVI ⁹⁵⁾.

Praeter *sphaericorum* libros *Mohammed ben Ishak* et *Dschemaluddinus Menelai* nomine sequentia adhuc recensent scripta:

كتاب في معرفة كمية تمييز الاجرام المختلطة
de cognitione quantitatis discretæ corporum permixtorum.

كتاب اصول الهندسة
elementa geometriae.

كتاب المثلثات
de triangulis; cujus tractatus, teste *Mohammede ben Ishak*, pars quaedam in sermonem Arabicum conversa fuit ⁹⁶⁾.

Jam superius monitum fuit, auctores hos, qui *parvi Alexandrinorum Astronomi* nomine comprehenduntur, sicuti in Grae-

92) *Dschemaluddini* cod. A, p. 370; *Casirii* biblioth. Arab. t. I, p. 345.

93) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catal. P. I, p. 189, 194, 197.

94) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 454, 455, 456.

95) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 384, 392, 406.

96) *Mohammed ben Ishak* f. 57 v.; *Dschemaluddini* cod. A, p. 370.

cis codicibus, ita etiam in Arabicis libris in unum quasi corpus collectos reperiri. Hoc loco notandum adhuc, collectionem hanc apud Arabes ex recensione et cum commentariis *Nasiruddini Tusensis*, in sex libros distributis, haberi, hac inscriptione:

تحرير الهندسيات لنصير الدين الطوسي.

Hipparchus.

§. CXLV.

Hipparchi magna apud veteres existimatio. Insignis ille Romanorum polyhistor, *Plinius*, egregiis illum exornat laudibus, dicens, neminem magis Hipparcho adprobasse cognationem cum homine siderum, animasque nostras partem esse coeli. Eundem ausum, rem etiam Deo improbam, annumerare posteris stellas, ac sidera ad nomen expungere; organis excogitatis, per quae singulorum loca atque magnitudines signaret, ut facile discerni posset ex eo, non modo, an obirent, nascerenturve, sed an omnino aliqua transirent, moverenturve; item an crescerent, minuerenturque, coelo in hereditate cunctis relicto; si quisquam, qui rationem eam caperet, inventus esset ⁹⁷). Haec de *Hipparcho* auctor Romanus; neque aliter de ejusdem in astronomiam meritis Arabes sentiunt. Namque *Abulfaradschius* contendit, *Hipparchum* et antiquiores et recentiores astronomiae peritiâ superasse ⁹⁸). In eundem modum et *Dschemaluddinus* monet, eum, qui *Hipparchi de siderum secretis* legerit librum, opus egregium cogniturum, cujus auctor magnus siderum contemplator existimandus sit ⁹⁹). Quare dolendum magnopere,

97) *Plinii hist. nat.* l. II, c. 24.

98) *Histor. dynast.* p. 104, 105 text. Arab., 67 vers. Lat.

99) *Dschemaluddini cod.* A, p. 80; *Casirii biblioth. Arab.* t. I, p. 347 text. Arab., 346 vers. Lat.

summi viri scripta non ad nostram superasse aetatem. *Hipparchi* nomine a *Dschemaluddino* atque *Abulfaradschio* laudatur كتاب أسرار النجوم *de siderum secretis* liber; in quo regnorum et populorum origines exponebantur ¹⁰⁰). Librum hunc in sermonem Arabicum translatum fuisse refert *Dschemaluddinus*; neque tamen notat, a quonam auctore versio illa profecta fuerit.

Praeter memoratum *de siderum secretis* librum a *Mohammede ben Ishak Hipparcho* tribuitur *de numerorum divisione* tractatus, كتاب قسمة الأعداد, nec non *de fractionum ad integritatem reductione* libellus, كتاب صناعة الجبر, quem *Abulwafa Mohammed ben Mohammed* Arabice reddidisse, commentariisque illustrasse dicitur. At vero eosdem libellos *Dschemaluddinus Aristarcho* tribuit; quare vel *Mohammedem*, vel *Dschemaluddinum* falli crediderim, libellosque illos ad alterutrum tantum, sive *Aristarchum*, sive *Hipparchum* esse referendos.

H e r o.

§. CXLVI.

Inter antiquae Graeciae mathematicos haud ignobilis *Hero Alexandrinus*, *Ctesibii* discipulus, et *Ptolemaei Evergetae* aequalis; non confundendus cum ejusdem nominis mathematico, *Procli* philosophi magistro, ante medium seculum quintum post Christum natum claro. In *Heronis* scriptis habentur *Barulci*, sive *de oneribus trahendis* libri III, qui e Graeco in Arabicum sermonem a *Kosta ben Luka* conversi sunt. Exemplum hujus versionis habetur in biblioth. Lugdun. cod. 1091 (51) hac inscriptione:

كتاب أيرن في رفع الأشياء الثقيلة لقسطا ابن لوقا البعلبكي¹

In ejusdem bibliothecae cod. 1061 (399, 1) Arabice habentur

¹⁰⁰) *Dschemaluddinus* l. c. *Abulfaradschius* l. c.

¹) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 454.

Heronis scholia in elementorum Euclidis problemata quaedam ²⁾; quae haud diversa videntur a libello, cujus *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddinus* mentionem injiciunt, in hunc modum inscripto: كتاب في حلّ شكوك كتاب اقليدس *solutio dubiorum*, in *Euclidis libro* (Elementis) *obviorum* ³⁾. Utrum vero scholia haec ad *Heronem Ctesibii* discipulum, an ad recentiorem aliquem ejus nominis mathematicum referenda sint, haud facile dixeris.

Heronis nomine *Hadschi Chalifa* librum *de instrumentis vel machinis bellicis* laudat, كتاب آلات الحرب, quem eundem existimaverim cum tractatu, qui Graecis βελοποιικὰ, sive βελοποιητικὰ, *de telis conficiendis jaculandisque*, dicitur. Hunc librum a quibusdam *Archimedi* tributum fuisse, docet codicis Vindobonensis subscriptio, quae in hunc modum audit: τέλος τῶν Ἀρχιμήδους βελοποιικῶν, τῶν ἐξηγηθέντων παρὰ Ἡρώνος Κτησιβίου ⁴⁾.

Ad *Heronem* auctorem etiam *de machinis*, maxime *hydraulicis*, tractatus, ex *Philonis* mathematici *Archimedisque* scriptis concinnatus, refertur, cujus exemplum Arabicum, incerto interprete, obviam est in biblioth. Bodlej. cod. Arab. CMLIV, in hunc modum inscriptum: هذا ما استخرجه ايرن من كتاب فيلن وارشميدس اليونانيان من جرّ الانتقال والبنادق والامبياه والجامات وما شاكله ⁵⁾. Neque tamen tractatus hicce ab *Herone*, *Ctesibii* discipulo, proficisci potuit; quippe qui *Philonem* mathematicum, cujus e scriptis tractatus memoratus depromptus esse dicitur, centum circiter annorum spatio antecessit.

2) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 453.

3) Mohammed ben Ishak f. 59; Dschemaluddini cod. A, p. 85.

4) Lambecii commentar. de biblioth. Caesar. Vindob. t. VII, p. 437.

5) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 207.

Praeter laudatos libros *Heronis* nomine a *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddino* recensentur:

كتاب الحيل الروحانية *de viribus pneumaticis*, πνευματικά.

كتاب العمل بالاصطرلاب *de astrolabii usu*; cujus libelli neque veterum quisquam, neque *Fabricius Harlesiusque* mentionem injiciunt ⁶⁾.

Dioscorides.

§. CXLVII.

Quantam inter philosophos inde ab antiquis temporibus ad recentiore[m] usque aetatem *Aristotelis* philosophandi methodus habuit vim, tantam fere *Dioscoridis* in tractandâ materiâ medicâ ratio inter medicos exercuit. Namque et, qui eum secuti sunt, Graecorum medici, et Arabes, imo maxima eorum quoque pars, qui inde ab instauratarum literarum tempore materiam medicam tractandam susceperunt, vestigiis ejus inhaeserunt. Instar omnium ad celeberrimum illum inter Arabes medicum, *Ebn Albaitar*, provocamus, qui in egregio opere, quod *Collectio magna medicamentorum simplicium* inscribitur, كتاب الجامع الكبير, totus fere ex *Dioscoride* pendet. Maximi omnino *Dioscoridem* apud Arabes aestimatum fuisse, discas vel ex *Abulfaradschii* testimonio, qui eum sapientem eximium inter artis herbariae cultores dicit ⁷⁾.

§. CXLVIII.

Dioscoridis opera in linguam Syriacam conversa fuisse, discas ex *Labbeo* ⁸⁾, qui inter libros in typographiâ Magni

6) Mohammed ben Ishak f. 59; Dschemaluddin cod. A, p. 85.

7) Histor. dynast. p. 104 text. Arab., 67 vers. Lat.

8) Nova biblioth. mss. libror. p. 254.

Etruriae Ducis imprimendos et *Dioscoridem*, Syriace redditum, cum commentariis commemorat. At vero non tradit, quisnam versionis illius auctor, quove tempore concinnata sit, vel ubi locorum exemplum illud, cujus mentionem injicit, adservetur. In bibliothecarum orientalium, quas Europa tenet, indicibus nulla *Dioscoridis*, in linguam Syriacam conversi, mentio. Memoratur quidem in librorum a *Gregorio Bar-Hebraeo* conscriptorum catalogo, quem *Isa bar Abraham* concinnavit, liber *Dioscoridis*, cum herbarum figuris, earumque delectu, virtute atque praeparatione; notatur porro ibidem loci, librum illum a *Gregorio* in compendium redactum, neque tamen ullam medicamentorum compositionem omissam fuisse ⁹⁾: at vero nusquam traditur, utrum *Gregorius* librum illum e Graeco *Dioscoridis* exemplari in sermonem Syriacum verterit, an secundum *Dioscoridis* placita composuerit, eamque propter causam *Dioscoridis* nomine inscripserit.

§. CXLIX.

Dioscoridis de medicamentis simplicibus, sive *de materiâ medicâ*, περί ὕλης ἰατρικῆς, libri V, كتاب الادوية المفردة, sive كتاب, in sermonem Arabicum conversi sunt, imperante *Almotawakkelo* Chalifâ, a *Stephano Basilii filio*, et emendati ab *Honaino Isaci filio*. De quâ versione *Ebn Dscholdschol* in libro *de nominibus medicamentorum simplicium*, in *Dioscoridis materiâ medicâ obviorum*, refert: reddidisse *Stephanum* Graeca medicamentorum nomina Arabice, quotiescunque vocabula Arabica, quae Graecis responderent, cognita habuisset; sin minus, nomina Graeca retinuisse, fretum, haud defuturos, qui medicamenta illa, quorum nomina non transtulisset, penitus cognoscerent, proinde et convenientibus nominibus Arabicis insignirent. Hanc versionem in Hispaniam delatam fuisse, eaque medicamenta

9) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 105, 111.

a medicis adhibita, quae, Arabicis insignita nominibus, cognita essent; cetera, quorum Graeca tantum exstarent nomina, intacta relictâ usque ad *Naseri Abdurrahmani*, Hispaniae regis, tempora. Eâ aetate (*Ebn Dscholdscholi* utimur verbis) Graecorum imperator, *Romanus II*, ad Hispaniae regem legationem cum donis exquisitis misit, in quibus et *Dioscoridis* exemplar Graecum, plantarum imaginibus, mirâ arte delineatis, exornatum. In literis ad Hispaniae regem datis Graecorum imperator notaverat, librum illum magno fore usui, si quis inveniretur, qui, et linguae Graecae et artis medicae bene gnarus, eum Arabice redderet. At vero tum temporis nemo *Cordubae* inventus est, qui linguae Graecae gnarus esset; quo factum, ut illud *Dioscoridis* exemplar intactum in *Naseri Abdurrahmani* bibliothecâ conderetur. Postea vero, ubi Hispaniae rex Graecorum imperatori respondit, petiit ab eo, ut virum linguae Graecae doctum sibi mitteret, qui linguae ejus cognitione alios quoque imbueret, ita ut interpretum munere fungi possent. Adnuit petitioni Graecorum imperator, misitque *Cordubam Nicolaum* monachum a. H. 340, p. Chr. 951. Hujus ope ea medicamentorum nomina, quae in *Dioscoridis* versione, a *Stephano* concinnatâ, nondum vocabulis Arabicis expressa fuere, Arabice reddita sunt. Inter viros doctos, qui tum temporis unâ cum *Nicolao* monacho explicandis medicamentorum nominibus Graecis insudabant, memorandi *Chasdai ben Baschrut Israjili*, *Mohammed* cognomento *Aschschadschar*, *Albasbasi*, *Abu Othman Aldschazzar*, *Mohammed ben Said*, *Abdurrahman ben Ishak ben Haithem*, *Abu Abdullah Assakali*, nec non ipse *Ebn Dscholdschol*, qui haec de *Dioscoridis* versione, a *Stephano* concinnatâ, memoriae prodidit ¹⁰⁾. Exemplâ hujus versionis

10) *Ebn Abi Osaibea* in vitâ *Ebn Dscholdscholi*, f. 200 v. — 201 v.; *Relation de l'Egypte par Abdallatif*, trad. par S. de Sacy, p. 495 — 498; 549 — 551. In *Ebn Dscholdscholi* vitâ, quam

obviam sunt in biblioth. Bodlej. cod. DLXXIII, hac inscriptione: كتاب ديسقوريدس الذي هو من اهل عين زربة في هيولى علاج الطب nec non in biblioth. Lugdun. cod. 814 (289) ¹²⁾.

de Sacy l. c. ex Ebn Abi Osaibae codice Lugdunensi publicavit, de Dioscoridis versione Arabicâ haec leguntur: فكان المترجم له „Ce fut Estéfan qui le traduisit, d'après les noms Grecs du texte original.“ Ad quem locum de Sacy observat: je crois, qu'il y a ici quelque altération dans le texte. Recte omnino vir doctiss. judicavit; namque in codice nostro post vocabulum اصطفى haec adhuc leguntur: بن بسيل المترجمان من اللسان اليونانى الى اللسان العربى وتصفح ذلك حنين بن اسحاق المترجم فصيح الترجمة واجازها فما علم اصطفى. Quae verba quâ ratione in codice Lugdunensi omissa fuerint, facile est intellectu. Cum enim vocabulum اصطفى duobus locis occurreret, librarius a priori ad alterum delapsus est, quo factum, ut quae inter utrumque vocabulum interjacerent verba, praetermitterentur. In ceteris codicis Lugdunensis textus parum a nostro recedit, nisi quod in recensione librorum ab Ebn Dscholdschol conscriptorum in codice Lugdunensi legatur: كتاب يتضمن ذكر شىء من اخبار الاطباء والفلاسفة في أيام i. e. memoria medicorum atque philosophorum, qui tempore Mowajjadi Bellah floruerunt; quo in loco codex noster ante verba أيام inserit ألفه, quo vocabulo sensus eatenus immutatur, quod in libro illo non medicorum atque philosophorum, qui Mowajjadi tempore floruerunt, historia, sed medicorum atque philosophorum historia, Mowajjadi tempore conscripta, exhibeatur.

11) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 136.

12) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 443.

§. CL.

Dioscoridis nomine circumferuntur libri duo, alter *de alexipharmacis*, sive de venenis, eorumque praecautione, alter *de theriacis*, sive de venenatis animalibus; qui libri memoratis V *de materiâ medicâ* adnumerari solent, ita ut opus illud VII libris absolvatur. Sed dubitant viri docti, an genuini sint; certe haud levem suspicionem movet ea res, quod *Galenus* in libro *de antidotis* nonnisi V priorum *Dioscoridis* librorum mentionem injiciat, etsi opportunissimum locum habuerit, etiam posteriores duos commemorandi. Horum quoque librorum versio Arabica habetur, quae procul dubio ab eodem *Stephano* profecta est, cui V priorum *de materiâ medicâ* librorum Arabica debetur versio. Exemplum libri *de alexipharmacis* obviam est in biblioth. Bodlej. cod. DLXXIII, hac inscriptione: المقالة السادسة من كتاب دياسقوريدس في الادوية القتالة; in eodem codice et alterius libri, *de theriacis*, exstat exemplum Arabicum, hac inscriptione: المقالة السابعة من كتاب دياسقوريدس في الحيوانات ذوات السموم والادوية القتالة بسمومها¹³⁾.

Dioscoridis de re herbariâ libri III, كتاب الحشائش والنبات, in sermonem Arabicum conversi, habentur in biblioth. Escorial. cod. DCCCXL, cujus tamen versionis auctor non indicatur¹⁴⁾.

§. CLI.

Dioscoridis et *Galenus* *de medicamentis simplicibus* libros in meliorem ordinem redegit *Abdurrahman ben Abdulkarim Cordubensis*, insignis seculi quinti Hedschrae medicus atque philosophus¹⁵⁾.

13) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 136.

14) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 283.

15) Dschemaluddini cod. A, p. 262; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 405.

Explicationem nominum medicamentorum simplicium in Dioscoridis opere obviorum, كتاب تفسير أسماء الادوية المفردة من كتاب ديسقوريدس, scripsit *Soleiman ben Hasan ebn Dscholdschol*, regis Hispaniae *Hescham Mowajjad Bellah* archiater. Eandem materiam tractandam sibi sumsit *Ahmed ben Mohammed Annabati*, i. e. *botanicus*, qui ineunte seculo decimo tertio eximiâ rerum naturalium, maxime vero plantarum, peritiâ inclaruit ¹⁶⁾).

Supplementum medicamentorum simplicium, quae in *Dioscoridis* libro desiderantur, concinnavit laudatus jam *Ebn Dscholdschol*; cujus libelli exemplum obviam est in biblioth. Bodlej. cod. Arab. DLXXIII ¹⁷⁾).

Excerpta ex Dioscoridis descriptione plantarum, aliaque *excerpta de plantarum utilitate* debentur *Abdullatifo*, in hunc modum inscripta: انتزاعات من كتاب دياسقوريدس في صفات الحشائش وانتزاعات اخرى في منافعها ¹⁸⁾.

R u f u s E p h e s i u s.

§. CLII.

De *Rufo* medico *Dschemaluddinus*, eumque secutus *Abulfaradschius*, tradunt: fuisse eum *Platonis* temporibus aequalem, neque artis medicae admodum peritum, quippe quae ars tum temporis in universum longe ab illo abfuerit perfectionis gradu, quem posteris temporibus consecuta sit; *Rufi* autem placita maximam partem deinde ab *Aristotele Galenoque* labefacta atque confutata fuisse. His non consentiunt, quae a scriptoribus Graecis de *Rufi* aetate traduntur. Namque si *Suidam* audiamus, imperante *Trajano* floruit, quae quidem sententia multo magis ad

16) Ebn Abi Osaibea f. 200, 221.

17) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 136.

18) Ebn Abi Osaibea, f. 276 v.

veritatem accedere videtur, quam quae *Dschemaluddinus* atque *Abulfaradschius* de *Rufo* referunt.

Ex *Rufi* libris, quos numerosos conscripsit, *Mohammed ben Ishak* atque *Ebn Abi Osaibea* sequentes recensent:

كتاب المالنخوليا مقالتان *de melancholiâ*, περί μελαγχολίας, libri II, quos *Ebn Abi Osaibea* et *Hadschi Chalifa* optimis *Rufi* scriptis adnumerant, وهو من أجل كتبه; quae sententia et *Galenii* (de atrâ bile cap. I) testimonio confirmatur.

كتاب تسمية أعضاء الانسان مقالة *de corporis humani partium adpellatione*, περί ὀνομασίας τῶν τοῦ ἀνθρώπου μορίων, liber I.

كتاب في العلّة التي يعرض منها الفرع من الماء مقالة *de causis, e quibus hydrophobia oritur*, liber I. Libri hujus et celeberrimus ille inter Arabes medicus atque philosophus *Mohammed Abu Bekr Arrazi* mentionem injicit.

كتاب اليرقان والمرار مقالة *de morbo icterico atque cholerâ* liber I, cujus excerpta habentur in *Oribasii* synops. lib. VIII, c. 47.

كتاب الامراض التي تعرض في المفاصل مقالة *de morbis, qui articulis obveniunt*, περί τραυματισμοῦ ἁρθρων, lib. I, *Oribasio* in collect. medicin. I. VIII, c. 47, memoratus.

كتاب تدبير من لا بحضرة طبيب مقالتان *de aegrorum, qui medico destituuntur, vivendi ratione* libri II, neque veterum cuiquam, neque *Fabricio Harlesio*que memorati.

كتاب طب بقراط *de Hippocratis medicinâ*. *Rufi* enarrationes in *Hippocratis* de morbis popularibus libros a *Galeno* laudantur; verum de *Hippocratis* medicinâ tractatum nusquam memoratum invenimus.

مقالة كتاب استعمال الشراب *de vini usu*, περὶ οἴνου, liber I, cujus *Suidas* et *Arrazi* mentionem injiciunt.

مقالة كتاب علاج اللواتي لا يجبلن *de curatione steriliū* liber I, neque veterum cuiquam, neque *Fabricio Harlesio*que memoratus.

مقالة كتاب في قضايا حفظ الصحة *propositiones de conservandā valetudine* liber I, cujus et *Arrazi Rufi* nomine mentionem injicit.

مقالتان كتاب التدبير *de rectā vivendi ratione* libri II. Memorantur a *Suidā Rufi* nomine περὶ διαίτης libri V, quibus fortasse libellus Arabicus accensendus.

مقالة كتاب الباء *de coitu* liber I, cujus excerpta in *Oribasii Aetii*que scriptis passim occurrunt.

مقالة كتاب الطب *de arte medicā* liber I. Laudantur a *Galeno* in praefatione ad lib. VI de medicam. simplic. facult. *Rufi* θεραπευτικά; citatur etiam a *Suidā* ejusdem auctoris περὶ ἀρχαίης ἰατρικῆς liber I; neque tamen constat, utrum tractatus Arabicus libris illis sit adnumerandus, necne.

مقالة كتاب في اللبن *de lacte* liber I, cujus excerpta habentur in *Oribasii* collect. medicin. l. II, c. 61.

مقالة كتاب في التين *de mariscis*, περὶ σύκων, liber I, cujus excerpta exhibet *Oribasius* collect. medicin. l. I, c. 40.

مقالة كتاب في تدبير المسافرين *de viatorum vivendi ratione*, περὶ διαίτης πλεόντων, liber I, cujus *Suidas* mentionem injicit.

مقالة كتاب في ادوية علل الكلى والمثانة *de medicamentis in renum atque vesicae morbis adhibendis*, περὶ τῶν ἐν κύστει καὶ νεφροῖς παθῶν, liber I.

utrum multus adsiduusque medicamentorum usus prosit, liber I, neque veterum cuiquam, neque Fabricio Harlesioque memoratus.

de vulneribus liber I. Memoratur a Suidâ Ruffi nomine περί τραυματικῶν φαρμάκων liber, qui fortasse haud diversus a tractatu Arabico.

de clysteribus liber I, cujus excerpta exhibet Oribasius collect. medicin. l. VIII, c. 24.

quod medico conveniat, ut aegrotum percontetur, liber I. In biblioth. Palat. Vindob. habetur codex Graecus, in hunc modum inscriptus: Πύρρον ἱατροῦ ἐρωτήματα, cujus initium: Χρὴ τὸν νοσοῦντα ἐρωτᾶν; qui haud diversus a libello Arabico videtur.

de infantium educatione liber I, cujus et Arrazi mentionem injicit.

de epilepsiâ liber I. Hujus atque sequentium Ruffi librorum neque veterum quisquam, neque Fabricius Harlesiusque mentionem injiciunt.

de febris quartanâ liber I.

de pleuritide et peripneumoniâ liber I.

de oris foetore liber I.

de vomitu liber I.

de medicamentis lethiferis liber I.

de gutturis dolore, sive anginâ liber I.

de scirrhis liber I.

مقالة *Ebn Abi* الذكر *de memoriâ liber I*; pro *Osaibea* الحفظ exhibet, quod eundem reddit sensum.

مقالة *de senum vivendi ratione* كتاب في تدبير الشيخوخة *liber I*.

مقالة *praecepta medicorum liber I* كتاب وصايا الاطباء

مقالة *de partu liber I* كتاب في الولادة

مقالة *de luxaturâ liber I* كتاب في الخلع

مقالة *de menstruorum represso-* كتاب في علاج احتباس الطمث *rum curatione liber I*.

مقالة *de morbis chronicis* كتاب في الامراض المزمنة على رأى بقراط *secundum Hippocratis doctrinam liber I*.

مقالة *de medicamentorum ordine liber I* كتاب في مراتب الادوية

مقالة *de capitis vertigine liber I* كتاب في دوران الرأس

مقالة *de urinâ liber I* كتاب في البول

مقالة *de hepatis morbo diuturno* كتاب في علل الكبد المزمنة *liber I*.

مقالة *de praegnantium vivendi ratione* كتاب في تدبير الحوامل *liber I*.

مقالة *de indigestione liber I* كتاب في التخمة

مقالة *de pegano liber I* كتاب في السذاب

مقالة *de curatione pueri, epilepsiâ* كتاب في علاج صبي يصرع *correpti, liber I*.

مقالة *de ileo liber I* ¹⁹⁾ كتاب في ايلوس

Horum librorum quam plurimos in sermonem Arabicum conversos fuisse, jam inde colligas, quod Arrazi in operibus

19) Mohammed ben Ishak f. 79; Ebn Abi Osaibea f. 23.

suis quam saepissime ad illos provocet, eorumque passim argumentum exhibeat.

Plutarchus.

§. CLIII.

Etsi *Plutarchus*, sive copiam, sive utilitatem librorum ab ipso conscriptorum respicias, praestantissimis antiquae Graeciae auctoribus adnumerandus sit: tamen apud orientis populos haud eam existimationem atque celebritatem consecutus est, quam optimo jure vindicare sibi posse videtur. Cujus rei duplicem existimaverim causam: primo, quod magna operum ejus pars historici sit argumenti; deinde, quod etiam in philosophicis scriptis non *Aristotelis*, quem tantopere suspiciebant orientis populi, inhaeserit vestigiis, verum, eclecticorum more, diversarum sectarum placita in suos usus converterit. Neque tamen fieri potuit, quin ex numerosis ejus scriptis laboriosissimi illi Arabes unum alterumve delibarent, inque suum transferrent sermonem. *Vitarum*, quas *parallelas* vocant, nullam apud auctores Arabicos deprehendimus mentionem; verum ex *scriptis moralibus* a *Mohammede ben Ishak* atque *Dschemaluddino* sequentia recensentur ²⁰⁾:

كتاب الآراء الطبيعية ويحتوى على آراء الفلاسفة في الأمور الطبيعية

- in omni mai de placitis philosophorum physicis, περὶ

- in omni mai τῶν ἀρεσκόντων φιλοσόφοις φυσικῶν δογμάτων, libri V;

quos Arabice reddidit *Kosta ben Luka*.

كتاب الغضب de irâ, περὶ ὀργῆς, sive, ut ab aliis inscribitur,

περὶ ἀοργησίας, de irâ cohibendâ.

كتاب فيما دلّ عليه مداراة العدو والانتفاع به quomodo inimicus

tractandus, quâve ratione utilitas ex eo capienda sit,

πῶς τις ὑπ' ἐχθρῶν ὠφελοῖτο.

20) Mohammed ben Ishak f. 43; Dschemaluddini cod. A, p. 294.

كتاب الرياضة مقالة *de virtutis exercitio*, περὶ τῆς ἀρετῆς, sive περὶ τῆς ἡθικῆς ἀρετῆς, liber I, a *Kosta ben Luka* in sermonem Arabicum conversus.

كتاب النفس مقالة *de animâ*, περὶ ψυχῆς, liber I. Inter perdita *Plutarchi* scripta habetur *de animâ* tractatus, ab *A. Gellio*, *Origene*, *Eusebio* aliisque memoratus, quem haud diversum ab Arabico putarim libello.

Plutarchus philosophus.

§. CLIV.

Praeter *Plutarchum Chaeronensem* *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddinus* alius adhuc *Plutarchi* mentionem injiciunt, quem philosophum aequalemque *Chaeronensi* perhibent. Hujus ex scriptis auctores laudati memorant librum *de fluminibus eorumque proprietatibus*, كتاب الانهار وخواصها²¹⁾. Inter *Plutarchi Chaeronensis* scripta moralia habetur περὶ ποταμῶν καὶ ὀρῶν ἐπωνυμίας καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὗρισκομένων liber, qui ab Arabico haud diversus videtur tractatu. Hunc librum jam pridem viri docti, inque primis *Is. Vossius* atque *Reinesius*, *Plutarcho Chaeronensi* eam propter causam adjudicarunt, quod illius scribendi genus a *Chaeronensis* stilo haud parum abhorreat. Quae sententia auctorum Arabicorum firmatur testimonio, qui, sicuti jam monitum fuit, librum illum ad *Plutarchum*, qui a *Chaeronensi* diversus putabatur, referunt.

Claudius Ptolemaeus.

§. CLV.

Inter omnes antiquae Graeciae mathematicos praeter *Euclidem* haud ullus tanto apud orientis populos in honore habitus

21) Mohammed ben Ishak f. 43 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 295.

fuit, quanto *Ptolemaeus*. Quanti ejus opera, inque his maxime *μεγάλη σύνταξις*, vulgo *Almagestum*, ab Arabibus aestimata fuerint, discas ex *Dschemaluddini* testimonio ²²⁾, qui *Ptolemaeum mathematicorum principem* dicit, contenditque, neque inter antiquiora, neque inter recentiora ingenii monumenta exstare aliquod in aliquâ scientiâ, quod adeo omnibus numeris absolutum sit, quam tria haec opera: *Ptolemaei* scilicet *Almagestum*, *Aristotelis dialectica*, nec non *Sibawaihi grammatica Arabica*.

§. CLVI.

De *Almagesti* ²³⁾ versionibus Arabicis *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddinus* tradunt: illius operis libros XIII primum auctoritate *Jahjae ben Chaled Barmecidae*, qui *Harunis Arraschidi* aevo et doctrinae laude et bellicâ virtute inclaruerit, in sermonem Arabicum translatos fuisse. Quae translatio cum minus accurata deprehenderetur, jussu ejusdem *Jahjae ben Chaled* duumviros eruditione conspicuos, *Abu Hassan* ²⁴⁾ et *Salmum*, accitos, iisque novae versionis conficiendae negotium demandatum. Horum virorum operâ alteram, priori accuratiorem, adornatam fuisse versionem. Alias deinde *Almagesti* prodiisse translationes Arabicas, auctoribus *Alhedschadscho ben Matar*, *Nairizio* et

22) *Dschemaluddini* cod. A, p. 111; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 348, 349.

23) *Almagesti* nomen ex Graeco vocabulo *μέγιστος*, et articulo Arabico *ال* conflatum est. Dicebantur enim *Ptolemaei de motu siderum*, et de sphaerae coelestis ratione libri, *μεγάλη σύνταξις*, magna constructio; quod libri nomen Arabes uno *Almagesti*, *المجسطي*, vocabulo comprehenderunt.

24) Casirius biblioth. Arab. t. I, p. 349, ex *Dschemaluddino Abu Hian*, *أبو حيان*, exhibet; at vero et *Mohammedis ben Ishak*, et *Dschemaluddini* codices, quibus utimur, lectionem *Abu Hassan*, *أبو حسان*, tuentur.

Isaco ben Honain. Nairizii et Isaci versiones a *Thabete ben Korrah* recognitas atque emendatas fuisse. Haec *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddinus* de *Almagesti* interpretibus Arabicis; at vero alio loco *Dschemaluddinus* et *Rabanum Tabaritam*, ربن الطبرى, natione Judaeum, Arabicis *Almagesti* interpretibus adnumerat. Refert enim ex *Abu Maschari* auctoritate, ab *Almagesti* interpretibus radiorum locorumque, quibus incidunt, nullam injici mentionem, neque eam rem reperiri, nisi in illius versionis exemplari, quae a *Rabano* profecta sit ²⁵). Memoratis *Almagesti* interpretibus Arabicis, si codicum *Almagesti* Arabicorum inscriptionibus fides habenda, addendi *Abulwafa Mohammed ben Mohammed Buzdschanensis*, et *Nasiruddinus Tusensis*. At vero *Dschemaluddinus*, ubi de *Abulwafae* vitâ scriptisque agit, ne verbo quidem *Almagesti* versionem, ab ipso concinnatam, adtingit. Quare crediderim, neque *Abulwafam*, neque *Nasiruddinum* novam *Almagesti* condidisse versionem, verum illarum, quae jam obtinebant, aliquam recognovisse atque emendasse.

§. CLVII.

Almagesti exemplum Arabicum ex versione *Isaci ben Honain* et recognitione *Thabetis ben Korrah* habetur in biblioth. reg. Paris. cod. Arab. MCVII ²⁶); in ejusdem biblioth. cod. Arab. MCXXXVIII occurrit *Almagesti* versio Arabica, ab *Abulwafa Mohammed ben Mohammed*, sicuti fertur, e Graeco textu concinnata ²⁷). Ex versione, sive potius recensione *Nasiruddini Tusensis*, et cum ejusdem commentariis *Almagestum* habetur in biblioth. Medic. cod. CCLXXXIV ²⁸). *Almagesti*

25) *Dschemaluddini* cod. A, p. 218.

26) Catalog. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 219.

27) Catalog. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 222.

28) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 391.

versio Arabica, jussu *Almamunis* Chalifae e textu Graeco adornata, cujus tamen auctor non notatur, obviam est in biblioth. Lugdun. cod. 1194 (680) hac inscriptione: كتاب المجسطى لبطليموس القلودى في علم النجوم والحركات اللواتى في السماء²⁹ Incertorum praeterea auctorum versiones Arabicae *Almagesti* habentur in biblioth. reg. Paris. cod. Arab. MCXXXIX; in ejusdem biblioth. cod. Hebr. CCCCXL, sermone quidem Arabico, verum caractere

29) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 458. — Quod ad *Ptole-*

maei cognomentum القلودى, in laudati codicis inscriptione obvium, adtinet, dissentiunt viri docti, quomodo legendum, quove sensu accipiendum sit. *Herbelotius* in biblioth. orient. ad vocem *Bathalmius* legendum censet *Alfeludhi*, quod interpretatur: natif de Peluse ou de Damiette, ville d'Egypte; quam sententiam et *Langlesius* tuetur in libro, qui inscribitur *Mémoires sur l'Egypte*, t. I, p. 389. *Casirius* in biblioth. Arab. t. I, p. 349 بطليموس exhibet, vertitque: *Claudius Ptolemaeus*. Neutrum tamen *de Sacy* probat, his potissimum innixus argumentis: 1) quodsi Arabes *Pelusiotae* nomen sermone patrio reddere voluissent, ad exprimendum Graecorum σ nequaquam literam ذ adhibuissent; 2) si contra *Claudii* nomen Arabice reddendum fuisset, non cum articulo القلودىوس, sed simpliciter قلودىوس exprimendum erat. Ipse doctiss. vir omnino القلودى legendum censet; quod tamen vocabulum non *Claudium* ipsum, verum a *Claudio* descendente denotare existimat. Quae sententia *Masudii* firmatur testimonio, quippe qui *Ptolemaeum* a nonnullis *Claudii* imperatoris posteris adnumerari memorat: وفي أيامه كان ابطليموس القلودى — وقيل انه من ولد قلودىوس السادس من ملوك الروم — — quem a *Claudio*, sexto Romanorum imperatore, descendisse ferunt. Vide *Notices et extraits des manusc. de la biblioth. du roi*, t. VIII, p. 169.

Hebraico ³⁰); in biblioth. Bodlej. cod. DCCCXXXVIII ³¹); in biblioth. Medic. cod. CCXCII, cum commentario *Mohammedis ben Mohammed Tusensis* ³²); nec non in biblioth. Vatic. cod. Hebr. CCCXCII, cum incerti auctoris commentario, sermone Arabico, verum caractere Rabbinico ³³). *Almagesti* pars, inde a libro V et IX usque, ab incerto auctore Arabice versa, obviam est in biblioth. Escurial. cod. CMIX; in ejusdem biblioth. cod. CMX librorum X, XI, XII, XIII, libri VII cap. primi, nec non libri VIII quatuor capitum versio Arabica incerti auctoris habetur ³⁴).

§. CLVIII.

Ptolemaei opus geographicum, كتاب الجغرافيا في المعمورة, in linguam Syriacam translatum fuisse testatur *Dschemaluddinus*; in linguam Arabicam idem opus ab *Alkendio* accurate versum idem auctor refert ³⁵); verumtamen neque Syriacae, neque Arabicae versionis exemplum ullum in librorum orientalium thesauris, quos Europa tenet, deprehenditur.

Ptolemaei Quadripartitum, sive *de apotelesmatibus et judiciis astrorum* libri IV ad Syrum, τετράβιβλος σύνταξις μαθηματικῇ, كتاب الاربع مقالات في القضاء بالنجوم على الكواكب, *Dschemaluddino* teste, ab *Abrahamo ben Assalt* in sermonem Arabicum translati sunt, quam translationem *Honain ben Ishak* recognovit castigavitque ³⁶). Exemplum versionis Arabicae Qua-

30) Catalog. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 222, 43.

31) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 192.

32) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 395.

33) Biblioth. Vatic. codd. mss. orr. catalog. t. I, p. 369.

34) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 348.

35) Dschemaluddini cod. A, p. 113; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 349.

36) Dschemaluddini cod. A, p. 112; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 349.

dripartiti habetur in biblioth. Medic. cod. CCCXIV, quae tamen versio non ad *Abrahamum ben Assalt*, verum ad *Honainum* auctorem refertur, quamque *Thabet ben Korrah* recognovisse atque emendasse dicitur ³⁷⁾. Crediderim hanc *Honaini*, sicuti dicitur, versionem non esse nisi recognitionem versionis ab *Abrahamo ben Assalt* adornatae, duplicemque hujus versionis exstare recognitionem, alteram ab *Honaino*, alteram a *Thabete* profectam. *Quadripartiti* exemplum Arabicum habetur etiam in biblioth. Escorial. cod. CMVIII ³⁸⁾; in ejusdem biblioth. cod. MDCCCXXIV compendium *Quadripartiti*, a *Thabete* concinnatum, obviam est, hac inscriptione: كتاب الأربع مقالات لبطلميوس في القضاء بالنجوم على الأحوال ³⁹⁾.

§. CLIX.

Ptolemaei librorum fructus ad Syrum ⁴⁰⁾, καρπός, كتاب الشجرة, qui liber etiam *Centiloquii* nomine insignitur, quia centum aphorismos astrologicos continet, ab incerto auctore in linguam Arabicam conversus est. Exemplum hujus versionis occurrunt in

37) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 402.

38) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 347.

39) Casirii biblioth. Arab. t. II, p. 346, 347.

40) In Bar-Hebraei Chronico Syriaco, p. 59 text. Syr. inter *Ptolemaei* libros laudatur ܠܝܠܬܐ ܠܦܬܠܡܝܘܣ, liber fructus, quem *Brunsius* p. 56 vers. Lat. perperam *librum parapegmatum* dicit. Idem in notâ, huic loco adjectâ, pronuntiat, vocabulum ܠܝܠܬܐ sibi abbreviatum videri, neque se scire, quisnam sit ille fructuum liber, ut *Pocockius* verterit, a *Ptolemaeo* conscriptus. At vero si vir doctissimus *Fabricii* bibliothecam Graecam consulisset, nequaquam eum fugisset, *Ptolemaei* nomine omnino de librorum suorum fructu tractatum haberi, qui Bar-Hebraeo recte ܠܝܠܬܐ ܠܦܬܠܡܝܘܣ dicitur.

biblioth. Escorial. cod. MDCCCXXIV, hac inscriptione: كتاب
⁴¹⁾ الثمرة لبطلميوس, in biblioth. Lugdun. cod. 1970 (96) una
 cum commentario Persico *Thusii*, ut dicitur, quem *Nasiruddi-*
num Tusensem putarim ⁴²⁾; in biblioth. Bodlej. cod. CMXXXI,
 cum anonymi interpretatione Persicâ, quae fortasse ejusdem
Nasiruddini est ⁴³⁾; nec non in biblioth. Medic. cod. CCCXXII,
 itidem cum interpretatione Persicâ, anno Hedschrae 675, p. Chr.
 1276, ab incerto auctore edita ⁴⁴⁾. Hanc quoque interpretatio-
 nem a *Nasiruddino* profectam existimaverim, et quidem eo magis,
 quod ea anno H. 675 prodiisse dicitur, quod tempus cum *Nasir-*
uddini aetate congruit, qui anno H. 672 diem supremum obivit.

Ptolemaei de hypothesebus planetarum librum, ὑπόθεσις
 τῶν πλανωμένων, in sermonem Arabicum convertit *Thabet ben*
Korra, cujus versionis exemplum habetur in biblioth. Lugdun.
 cod. 1193 ⁴⁵⁾.

Ptolemaei de astrolabio, sive *planisphaerio* librum, ἀπλω-
 σις ἐπιφανείας σφαίρας, in linguam Arabicam translatum, recenset
Labbeus inter libros in typographiâ Magni Etruriae Ducis impri-
 mendos; idem auctor inter libros, a *Jacobo Golio* ex orientis
 oris advectos, coeli descriptionem, *Ptolemaeo* tributam, e Graeco
 in Arabicum sermonem conversam, commemorat ⁴⁶⁾.

§. CLX.

Praeter memoratos libros a *Mohammede ben Ishak* atque
Dschemaluddino Ptolemaei nomine laudantur:

41) Casirii biblioth. Arab. t. II, p. 346.

42) Catalog. libror. biblioth. universit. Lugdun. p. 490.

43) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 202.

44) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 405.

45) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 458.

46) Labbei biblioth. mss. libror. p. 257, 267.

كتاب سیر السبعة *de septem planetarum motu*; idem fortasse liber, qui Graecis ὑπόθεσις τῶν πλανωμένων.

كتاب الموالييد *de natalitiis*; hujus atque sequentium librorum nemo veterum aliquam injicit mentionem.

كتاب الحرب والقتال *de bello et pugnâ*.

كتاب استخراج السهام *de sortilegio*.

كتاب تحويل سني العالم *de annorum mundi conversione*, sive *de annis climactericis*.

كتاب تحويل سني الموالييد *de annorum natalitiorum conversione*.

كتاب الاسرى والمحبيين *de captivis et carcere detentis*.

كتاب الخصمين ايّهما يفلح *de adversariis, uter eorum superior sit evasurus*.

كتاب القرعة مجدول *de sorte liber, in tabulas digestus*.

كتاب المرض وشرب الدواء *de morbo et medicamentorum potione*.

كتاب اقتصاص احوال الكواكب *expositio statûs astrorum* ⁴⁷⁾.

§. CLXI.

In linguam Persicam plura *Ptolemaei* scripta translata fuere. *Almagesti* versionem Persicam memorat *Labbeus* inter libros in typographiâ Magni Etruriae Ducis imprimendos; sed a quonam auctore versio illa profecta sit, non indicat ⁴⁸⁾.

Ptolemaei Quadripartitum Persice reddidit *Nasiruddinus Tusensis*, cujus translationis exemplum habetur in biblioth. reg. Paris. cod. Pers. CLXXV ⁴⁹⁾.

47) Mohammed ben Ishak f. 58; Dschemaluddini cod. A, p. 113; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 349, 350.

48) Nova biblioth. mss. libror. p. 253.

49) Catalog. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 288.

Ptolemaei fructus in linguam Persicam conversus fuit operâ *Mohammedis Weziri*, cujus versionis exemplar obviam est in biblioth. Lugdun. cod. 1971 (1165)⁵⁰).

Versionem denique Persicam *Ptolemaei* (utrum omnium ejus operum, an unius tantum alteriusve non notatur) inter libros, qui olim *Abrahami Hinckelmanni*, post *Christophori Wolfi*, pastoris Hamburgensis, fuere, *Montfauconius* in bibliothecâ bibliothecarum, t. II, p. 1168, recenset.

§. CLXII.

Explicandis *Ptolemaei* scriptis Arabum quam plurimi operam navarunt. In his: *Ahmed ben Joseph*, *Ali ben Redhwan*, *Alfarabi*, *Fadhl ben Hatem Nairizensis*, *Hasan ben Hasan ben Haitem*, *Mohammed ben Dschaber Batanensis*, *Mohammed ben Mohammed Tusensis*, *Mohjieddin ben Jahja*, *Nasiruddin Tusensis*, *Omar ben Farchan*, *Thabet ben Korrah* aliique.

Almagestum commentariis illustrarunt *Alfarabi*, *Fadhl ben Hatem*, *Thabet ben Korrah*, *Hasan ben Haitem*⁵¹), *Mohjieddin ben Jahja*, *Nasiruddin* nec non *Mohammed ben Mohammed Tusensis*. *Mohjieddini* commentarium, libris XIII, capitibus CXLI comprehensum, praeter fidem atque simplicitatem, perspicuitas stylique elegantia commendant. Exemplum obviam est in biblioth. reg. Paris. cod. Arab. MCVIII⁵²). *Nasiruddini Mohammedisque Tusensis* in *Almagestum* commentarii habentur in biblioth. Medic. cod. CCLXXXIV, CCXCII⁵³). *Almagestum* in compendium redegerunt *Mohammed ben Dschaber*

50) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 490.

51) Dschemaluddini cod. A, p. 319, 111, 137, 196, 292. Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 192, 349, 390, 391, 415, 416, 421.

52) Catalog. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 219.

53) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 391, 395.

Batanensis, Aburrihan Birunensis, Kuschiar ben Labban, ثابيت بن كوشيار, Thabet ben Korrah ⁵⁴⁾, nec non *Mohammed ben Ahmed Alhazemi*. Exemplum *Almagesti* a *Mohammede ben Ahmed* in compendium redacti habetur in biblioth. Bodlej. cod. Arab. CMXX ⁵⁵⁾. Ejusdem biblioth. cod. Arab. CMXIII incerti auctoris *excerpta ex Almagesto*, ملتقطات من كتاب المجسطى, exhibet ⁵⁶⁾. De *Ptolemaei Almagesto*, كتاب في صناعة بطليموس, scripsit *Alkendi*; *Almagesti electionem*, كتاب اختيار, *Mohammed ben Kathir Alfergani*. Additamentum figurarum decem *de aspectus differentiâ*, في اختلاف المنظر, ad *Almagestum* adjecit *Ebn Sina* ⁵⁷⁾; *astronomiae compendium*, جملة من علم الهيئة, composuit *Kotbuddin Mohammed Schirazensis*, cujus compendii exemplum obviam est in biblioth. Medic. cod. CCCXV ⁵⁸⁾.

§. CLXIII.

Ptolemaei Quadripartitum commentariis illustrarunt *Abraham ben Assalt, Fadhl ben Hatem Nairizensis, Omar ben Farchan, Ali ben Redhwan, Mohammed ben Dschaber Batanensis* ⁵⁹⁾. *Ali ben Redhwan* singulos *Quadripartiti* libros tribus explicavit commentariis, quorum exempla habentur in biblioth.

54) Dschemaluddini cod. A, p. 113, 135; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 349, 391.

55) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 200.

56) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 198.

57) Dschemaluddini cod. A, p. 430, 327, 489; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 358, 432, 271.

58) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 403.

59) Dschemaluddini cod. A, p. 113, 321, 280, 292; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 350, 344, 362, 421.

Bodlej. cod. Arab. CMXCII ⁶⁰); nec non in biblioth. Escorial. codd. CMVIII, CMXI; in ejusdem biblioth. Escorial. cod. CMLXVI *Mohammedis ben Dschaber in Quadripartitum* commentarius habetur ⁶¹). *Quadripartiti* librum primum in compendium redegit *Thabet ben Korrah* ⁶²).

Ptolemaei Centiloquium, sive de librorum suorum fructu, commentariis illustrarunt *Abulabbas Ahmed ben Joseph ben Alkomad* ⁶³), nec non *Abu Dschafar ben Joseph ben Ibrahim*. *Abu Dschafari* commentarium e sermone Arabico in Hebraicum verterunt *R. Kalonymus* et *R. Jacob ben Abraham ben Simson Antoli*. *Kalonymi* versio habetur in biblioth. Bodlej. cod. Hebr. CCCLXVII ⁶⁴); *Antolii* vero in biblioth. Vatic. cod. Hebr. CCCLXXXII ⁶⁵).

Dubia in Ptolemaeum, الشكوك على بطليميوس, et solutionem dubiorum *Almagesti*, حل شكوك المجسطي, scripsit *Hasan ben Hasan ben Haitem* ⁶⁶); idem auctor et de motu sphaerae secundum *Ptolemaei placita* commentarium composuit, cujus exemplum obviam est in biblioth. Lugdun. cod. 1096 (133, 6) ⁶⁷).

De Ptolemaei judiciis tractatus, كتاب احكام بطليميوس, sermone Persico exaratus habetur in biblioth. reg. Paris. cod.

60) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 216.

61) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 347, 350, 399.

62) Dschemaluddini cod. A, p. 135; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 390.

63) Dschemaluddini cod. A, p. 90; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 372.

64) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catal. P. I, p. 68.

65) Biblioth. Vatic. Medic. codd. mss. orr. catal. t. I, p. 358.

66) Dschemaluddini cod. A, p. 197; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 416.

67) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 454.

Pers. CLXVI ⁶⁸⁾; cujus libelli incertus auctor totus est in exponendis ad *Ptolemaei* mentem astrologiae arcanis.

Ptolemaeus philosophus.

§. CLXIV.

Praeter *Ptolemaeum mathematicum* *Dschemaluddinus* et *Ptolemaei philosophi* mentionem injicit, eumque *Aristotelis* sectatorem praedicat ⁶⁹⁾. In *Ptolemaeorum*, qui eruditione inclaruerunt, catalogo, quem *Fabricius Harlesiusque* in biblioth. Gr. t. V, p. 295 — 297 exhibent, occurrit *Ptolemaeus Peripateticus*, a *Porphyrio* in *Plotini* vitâ memoratus. Hunc haud diversum putarim a *Ptolemaeo*, cujus *Dschemaluddinus* meminit. Ejus nomine a *Dschemaluddino* laudatur *de Aristotelis vitâ, morte scriptorumque ordine* libellus, كتاب اخبار ارسطوطاليس ووفاته, neque tamen notatur, utrum libellus ille in sermonem Arabicum translatus fuerit, necne.

Apollonius Tyanensis.

§. CLXV.

In bibliothecae regiae Parisiensis codice Arabico CMLIX tractatus habetur Arabicus, in hunc modum inscriptus: كتاب سرّ i. e. *de rerum creatarum arcanis* liber, auctore *Belino* sapiente ⁷⁰⁾. Hunc tractatum catalogi auctor *Plinio*tribuendum censet; refert enim de codice illo: „Codex bombycinus, olim Colbertinus, quo continetur librorum *Plinii*, qualis apud orientales habetur, compendium.“ At vero si catalogi

68) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 287.

69) *Dschemaluddini* cod. A, p. 102.

70) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 202.

auctor libellum Arabicum vel leviter perlustrasset, procul dubio intellexisset, eum nequaquam ad *Plinium* auctorem posse referri. Namque quae in libello illo tractantur res, toto coelo discrepant ab historiae naturalis, quae *Plinium* auctorem habet, argumento. Disputat enim libelli Arabici auctor maxime de rebus metaphysicis atque theologicis, de deo ejusque naturâ atque adtributis, de mundi creatione, de rerum naturalium origine causisque; in quâ disputatione haud raro ridiculae plane quaestiones tractantur, exempli gratiâ: quam ob causam frondes in arboribus proveniant; quare animalia dentibus instructa sint; quam ob rem dentium color candidus sit, etc. Hinc adparet, libellum illum nequaquam *operis Pliniani compendium* esse, sicuti in biblioth. Paris. catalogo perhibetur. Neque omnino vocabulum بلينوس *Plinium* denotare videtur. Refert enim libelli auctor, se parentibus orbum e populo *Tuajae*, طواية, fuisse; quod *Plinio* vix convenit, qui *Veronensis* fuit. Quod si vero ex conjecturâ doctissimi *de Sacy* pro طواية *Tuaja* legatur طوانة *Tuana*, mutatâ literâ ن in ي, *Tyanensis* ille *Apollonius* vocabulo بلينوس denotari videtur, qui, teste *Philostrato*, annum agens vicesimum parentibus orbatus fuit. Cui conjecturae favet etiam, quod *Belinus* ille artis magicae peritus dicatur, quod omnino *Apollonio*, nequaquam vero *Plinio* quadrat. His rationibus, ni fallimur, efficitur, libellum memoratum non ad *Plinium*, verum ad *Apollonium Tyanensem* esse referendum. Cui sententiae opponi quidem possit, vocabulum Arabicum بلينوس male respondere *Apollonii* nomini; at vero ea ipsa dubitatio etiam in *Plinii* nomen cadit. Namque *Plinius* Arabice non بلينوس *Belinus*, sed افلينوس *Aflinius* dicendus erat, quemadmodum *Plato* افلاطون *Aflatun* adpellatur. Quod si quis reputet, quantopere vocabula peregrina ab auctoribus Arabicis interdum detorqueantur, facile concedet, etiam *Apollonii* nomen, quod Arabibus vulgo ابولنيوس *Abulonius* audit, in بلينوس *Belinus*, sive *Bolinus* potuisse corrumpi.

§. CLXVI.

Belini nomine etiam in biblioth. Lugdun. codice Arab. 908 *liber de causis*, كتاب في العلل, habetur, de quo catalogi auctor: „est historia naturalis, scilicet de corporibus coelestibus, meteoris, elementis, corporibus terrestribus, metallis, lapidibus, plantis, de homine, etc.“⁷¹⁾. Cujus libri summa cum haud abhorreat a codicis Parisiensis argumento, credibile est, in Lugdunensi atque Parisiensi codice eundem contineri tractatum

De versionis Arabicae auctore nil compertum; id unum constat, versionem illam e translatione Syriacâ profluxisse, cujus auctor in libri praefatione *Sadjius* (fortasse *Sergius*) sacerdos dicitur. In eâdem praefatione, quam *Sadjius* ille conscripsit, notatur, *Belini* librum inscriptum fuisse الجامع للاشياء, *rerum collectio*; quare eam, quam codex Arabicus prae se fert, inscriptionem ab interprete Arabico profectam crediderim. Ceterum inter scripta, quae a *Philostrato Apollonii Tyanensis* nomine memorantur, nullum habetur, quod libello Arabico respondere videatur⁷²⁾.

§. CLXVII.

Apollonii, بولنيس, denique nomine in biblioth. Escurial. cod. CMXVI opus *de astrologiâ apotelesmaticâ* habetur quinquepartitum, ab *Honaino ben Ishak* in sermonem Arabicum translatum et hunc in modum inscriptum: رسالة بولنيس الحكيم في تأثير الروحانيات في المركبات واعمال الصور ودفع الامراض⁷³⁾.

71) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 446.

72) De bibliothecae Parisiensis codice, qui memoratum *Belini* libellum continet, docte, pro suo more, disputavit de Sacy in libro, qui inscribitur: Notices et extraits des manuscrits de la biblioth. nationale, t. IV, p. 107 — 158.

73) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 361, 362.

Libri hujus auctorem *Casirius Apollonium Laodicensem* existimat, eâ inductus ratione, quod *Paulus Alexandrinus* in praefatione introductionis in doctrinam de astrorum viribus *Apollonium Laodicensem* libros V *de astrologiâ apotelesmaticâ* scripsisse memoret. Cui sententiae libenter accederemus, nisi *Apollonius* noster in libri inscriptione الحكيم, *sapiens*, dicatur, quod epitheton magis ad *Apollonium Tyanensem*, quam *Laodicensem*, cujus haud tanta celebritas, pertinere videtur. Sed fortasse quod *Apollo Laodicensi* debebatur, per errorem *Tyanensi* tributum fuit, quia hujus nomen celebratius quam illius esset.

§. CLXVIII.

Neque praetereundus nobis *Belinus*, sive *Belinas*, بليناس, cujus librum *de septem corporibus*, كتاب في الاجساد السبعة, *Hadschi Chalifa* ad vocem البرهان في اسرار علم الميزان, *demonstratio de arcanis scientiae metaphysicae*, commemorat. Hunc *Belinum* eundem cum codicis Parisiensis atque Lugdunensis *Belino* putarim, etsi libellus, ab *Hadschi Chalifa* citatus, diversus ab illo videatur tractatu, qui in codicibus memoratis continetur. Libellum illum in sermonem Arabicum conversum fuisse, inde adparet, quod ab *Eidemiro ben Ali Aldscheldeki*, أيدير بن علي الجدلدي, seculi decimi quarti scriptore, commentario Arabico illustratus fuerit. Perperam *Eidemirum Herbelotius Aidemum* adpellat; perperam etiam illius obitum ad annum H. 740, p. Chr. 1339, refert. Constat enim *Eidemirum* anno H. 743, p. Chr. 1342, *Alii ben Musa* librum شذور الذهب في الاكسير, *micae aureae de lapide philosophorum*, commentario illustrasse; unde sequitur, eum nequaquam jam a. 740 diem supremum obiisse ⁷⁴).

74) Notices et extraits des manuscrits de la biblioth. nat. t. IV, p. 108.

G a l e n u s.

§. CLXIX.

De egregiis *Galen*i in artem medicam meritis, ejusque apud orientis occidentisque populos existimatione non adtinet dicere; est enim res vel minus eruditis notissima. Id unum monuisse sufficiat, si in quo alio antiquae Graeciae scriptore, certe in *Galeno* legendo, vertendo atque explicando indefessam operam orientis populos, Syros maxime atque Arabes, collocasse. In recensendis *Galen*i scriptis, eorumque versionibus Syriacis atque Arabicis diligenter admodum versati sunt *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddin*; quare optimum nobis visum fuit, illos duces in eodem sequi negotio. Eatenus tamen ordinem, quem illi secuti sunt, relinquemus, quod eos *Galen*i libros, quorum exempla Arabica in Europae bibliothecis adservantur, primo loco recensebimus, ad calcem rejectis iis, quorum versiones non habentur.

§. CLXX.

*Galen*i de variis medicorum sectis, deque diversâ morbos curandi methodo, περὶ αἰρέσεων, liber, كتاب الفرق مقالة, in sermonem Arabicum translatus fuit ab *Honaino ben Ishak* ⁷⁵). Translationis hujus exempla habentur in biblioth. reg. Paris. cod. MXLIII ⁷⁶), nec non in biblioth. Medic. cod. CCXXXV ⁷⁷).

De arte medicâ, τέχνης ἰατρικῆς, librum, كتاب الصناعة

75) Casirius inscriptionem كتاب الفرق vertit: *de differentiis februm*. Equidem librum *de differentiis februm* eum putarim, qui inferius nomine كتاب الحميات insignitur, librumque nostrum haud diversum ab eo, qui in biblioth. reg. Paris. catalogo, p. 212, *Ferak althebb* dicitur.

76) Catalog. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 212.

77) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 361.

⁷⁸⁾ مقالة, in linguam Arabicam vertit *Honainus*. Hunc librum eundem existimaverim, qui in biblioth. reg. Paris., nec non in biblioth. Medic. catalogo *Artis parvae* titulo recensetur; namque et in antiquioribus versionibus latinis interdum *microtechni* sive *microtegni* adpellatur. Exempla Arabica obviam sunt in biblioth. reg. Paris. cod. MXLIII ⁷⁹⁾, et in biblioth. Medic. codice CCXXXV ⁸⁰⁾.

De pulsu ad Theutram librum, كتاب الى طوثرن في النبض, مقالة, Arabice vertit *Honainus*. Exempla hujus versionis obviam sunt in biblioth. reg. Paris. cod. MXLIII ⁸¹⁾; nec non in biblioth. Medic. cod. CCXXXV ⁸²⁾.

De elementis secundum Hippocratis sententiam, περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην στοιχείων, liber, كتاب الاسطقسات مقالة, in sermonem Arabicum translatus fuit ab eodem *Honaino*. Exempla habentur in biblioth. reg. Paris. cod. CMLXXXVII, cum *Ahmedis ben Mohammed ebn Alaschath* expositione; in ejusdem biblioth. cod. MXCVII, cum *Gregorii Abulfaradschii* commentario ⁸³⁾; in biblioth. Medic. cod. CCXXXV ⁸⁴⁾; nec non in biblioth. Escurial. cod. DCCCLXXVI ⁸⁵⁾.

78) Casirius vertit: de constitutione artis medicae, cujus interpretationis rationem non videmus. Scripsit Galenus omnino et de artis medicae constitutione, περὶ συστάσεως ἰατρικῆς, librum; at vero tractatus, de quo quaeritur, simpliciter كتاب الصناعة, liber de arte inscribitur, cui inscriptioni procul dubio Graecorum τέχνη ἰατρικὴ respondet.

79) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 212.

80) Biblioth. Palat. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 361.

81) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 212.

82) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 361.

83) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 205, 218.

84) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 361.

85) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 298.

De temperamentis, περὶ κράσεων, libri III, كتاب المزاج, ثلاث مقالات, ab *Honaino* in linguam Arabicam conversi, in iisdem codicibus obviam sunt, in quibus *elementorum* exempla habentur; praeterea in biblioth. Escur. codd. DCCCXLIV, DCCCLXXIV⁸⁶).

De facultatibus naturalibus, περὶ δυνάμεων φυσικῶν, libri III, كتاب القوى الطبيعية ثلاث مقالات, *Honaini* operâ in sermonem Arabicum conversi sunt; cujus versionis exempla habentur in biblioth. Lugdun. cod. 747 (433)⁸⁷; in biblioth. Medic. cod. CCXXXV⁸⁸; nec non in biblioth. Escurial. codd. DCCCXLI, DCCCXLII, DCCCXLIV, DCCCLXXVI⁸⁹).

De morborum causis et symptomatibus, περὶ τῶν ἐν τοῖς νοσήμασιν αἰτίων καὶ συμπτωμάτων, libros VI, كتاب العلل والأعراض, ست مقالات, Arabice vertit *Honainus*. Exempla hujus versionis obviam sunt in biblioth. Escurial. codd. DCCXCIV, DCCXCV, DCCXCVI, DCCCLXXV, DCCCXIV, in quo codice tres priores duntaxat continentur libri; in ejusdem biblioth. codd. DCCCXLIII, DCCCLV; in utroque codice libri II priores tantum habentur⁹⁰); in biblioth. Medic. cod. CCXXXV⁹¹).

De febrium differentiis, περὶ διαφορῶς πυρετῶν, libri II, كتاب الحميات, in linguam Arabicam translati sunt ab *Honaino*, cujus translationis exempla habentur in biblioth. Medic. cod. CCXXXV⁹²), nec non in biblioth. Escurial. cod. DCCXCIII⁹³).

86) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 285, 298.

87) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 441.

88) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 361.

89) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 284, 285, 298.

90) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 242, 247, 248, 298, 260, 284, 291.

91) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 361.

92) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. l. c.

93) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 241.

De diebus criticis, sive decretoriis, περί κρίσιμων ἡμερῶν, libros III, كتاب أيام البحران ثلاث مقالات, Arabicos fecit *Honainus*. Exempla hujus versionis habentur in biblioth. Escorial. cod. DCCXCIII ⁹⁴); nec non in biblioth. Medic. cod. CCXXXV ⁹⁵).

§. CLXXI.

Galenus de methodo medendi, θεραπευτικῆς μεθόδου, libri XIV, كتاب حيلة البرء اربع عشرة مقالة, in sermonem Arabicum conversi sunt ab *Hobaischo*, *Honaini* ex sorore nepote; cujus versionis sex priores libros *Honainus*, posteriores octo *Mohammed ebn Musa* castigavit. Exempla habentur in biblioth. Medic. cod. CCXXXV ⁹⁶); in biblioth. Escorial. cod. DCCXCVIII, in quo codice sex tantum libri continentur ⁹⁷); in biblioth. Bodlej. cod. DCXV ⁹⁸); ex *Urii* sententiâ codex hicce nonnisi *compendium* operis *de methodo medendi* continet, ab *Honaino ben Ishak* concinnatum; quam vero sententiam codicis inscriptio non videtur comprobare, quae in hunc modum audit: كتاب جالينوس في حيلة البرء, i. e. *liber Galeni de methodo medendi, ex interpretatione Honaini ben Ishak*. Quae hic *interpretatio* dicitur, nonnisi *recognitio* existimanda, si *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddino* fides habenda. In biblioth. Lugdun. catalogo p. 441, nro. 748 (278) recensetur *Galenus opus de arte medendi et conservandâ valetudine* ex versione *Abulfaradschii Abdullah*; verum ex inscriptione codicis Arabicâ تفسير كتاب جالينوس لاني الفرج عبد الله adparet, illic non *versionem*, sed *commentarium* haberi.

94) Casirii biblioth. Arab. l. c.

95) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 361.

96) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. l. c.

97) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 249.

98) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 143.

De sanorum vivendi ratione, sive de sanitate tuendâ, ὑγιεινῶν, libri VI, كتاب تدبير الاصحاء ست مقالات, in sermonem Arabicum translati sunt ab *Hobaischo*. Exempla habentur in biblioth. reg. Paris. codd. CMLXXXVI, MXLIII ⁹⁹); in biblioth. Medic. codd. CCXXVI, CCXXXV, CCL, CCLXIII ¹⁰⁰). In codicum horum inscriptione non, sicuti *Dschemaluddinus* tradit, *Hobaischus*, verum *Honainus* librorum illorum interpres laudatur. Fortasse evenit, quod jam superius monuimus, ut, quae ab *Hobaischo* profecta fuit versio, ab imperitis librariis ad *Honainum* referretur.

De anatomicis administrationibus, περὶ ἀνατομικῶν ἐγχειρήσεων, libros XV, كتاب التشريح الكبير خمس عشرة مقالة, in sermonem Arabicum vertit *Hobaischus*. Si *Dschemaluddinum* audiamus, opus hocce non XV, sed L libris absolvebatur. At vero *Mohammed ben Ishak* XV tantum libros numerat; totidem etiam in exemplaribus Graecis olim habebantur, quorum tamen sex posteriores, a X ad XV usque, temporum injuriâ intercederunt. Exemplum versionis Arabicae, cujus auctor non *Hobaisch*, sed *Honain ben Ishak* dicitur, obviam est in biblioth. Bodlej. cod. DLXVII, in hunc modum inscriptum: كتاب في عمل التشريح; in ejusdem biblioth. codice DLXX libri posteriores VI, videlicet a X ad XV usque, Arabice habentur ¹).

§. CLXXII.

Galenus de usu partium humani corporis, περὶ χρήσεως τῶν ἐν ἀνθρώπῳ σώματι μορίων, libri XVII, كتاب منافع الاعضاء سبع عشرة مقالة, ab *Hobaischo* in sermonem Arabicum conversi sunt,

99) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 205, 212.

100) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catalog. p. 354, 361, 369, 376.

1) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 135.

quam versionem castigavit emendavitque *Honainus*. Exemplum versionis hujus habetur in biblioth. reg. Paris. cod. CMLXXXVIII; in ejusdem biblioth. cod. MXLIV libri nostri versio Arabica occurrit, cujus auctor *Abdurrahman ben Ali ben Abi Sadik* dicitur ²⁾. Libri IX posteriores, videlicet a IX ad XVII usque, ex *Honaini*, ut dicitur, versione, quam vero rectius versionis ab *Hobaischo* adornatae recognitionem dixeris, habentur in biblioth. Escorial. cod. DCCCXLV ³⁾.

De temperamenti inaequalis vitio, sive de inaequali intemperie, περὶ ἀνωμάλου δυσκρασίας, librum, كتاب سوء المزاج, Arabice vertit *Honainus*. Exemplum versionis hujus obviam est in biblioth. Escorial. cod. DCCCXLIV ⁴⁾.

De medicamentis simplicibus, περὶ κράσεως καὶ δυνάμεως τῶν ὑπλῶν φαρμάκων, libros XI, كتاب الادوية المفردة احدى عشرة, Arabice vertit *Honainus*; cujus versionis exempla habentur in biblioth. Medic. codd. CCXXXVI, CCXXXV ⁵⁾; in biblioth. Escorial. cod. DCCLXXXIX. In ejusdem biblioth. cod. DCCLXXX libri sex posteriores, videlicet a libro VI ad XI usque, occurrunt; et in cod. DCCXCVIII liber primus *de medicamentis simplicibus* habetur ⁶⁾.

De venarum arteriarumque sectione, περὶ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν ἀνατομῆς, librum, كتاب الفصد مقالة, Arabice vertunt *Isa ben Jahja* et *Stephanus*. Exemplum Arabicum obviam est in biblioth. Medic. codice CCXXXV, quod tamen ad *Honainum* interpretem refertur ⁷⁾.

2) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 205, 212.

3) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 285.

4) Casirii biblioth. Arab. l. c.

5) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 354, 361.

6) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 240, 249.

7) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 361.

De medicamentorum compositione secundum locos et genera, περί συνθέσεως φαρμάκων τῶν κατὰ τόπους καὶ γένη, libri XVII, كتاب تركيب الادوية سبع عشرة مقالة, ab *Hobaischo* in linguam Arabicam translati sunt. In codicibus Graecis libri X *de compositione medicamentorum secundum locos*, nec non libri VII *de compositione medicamentorum secundum genera* seorsum habentur; quos utrosque in unum corpus Arabes redegerunt; quo factum est, ut XVII *de medicamentorum compositione* libros numerarent. Exempla translationis Arabicae habentur in biblioth. Escur. codd. DCCXCI, DCCXCII, DCCXCVII; in primo scilicet codicum horum liber IV, V, et VI, cum *Honaini* in quaedam loca adnotationibus, in secundo liber V, VI, et VII, in tertio denique liber V, VI, VII, VIII, IX et X, unâ cum *Arraxis* commentariis continentur ⁸⁾. *Casirius* ipsorum fortasse codicum auctoritate nixus *Honainum* librorum horum interpretem dicit; equidem putarim, eorum versionem vel sub *Honaini* auspiciis ab *Hobaischo* confectam, vel ab *Honaino* recognitam atque emendatam fuisse.

§. CLXXIII.

Galenus de locorum adfectorum notitiâ, περί διαγνώσεως τῶν πεπονθότων τόπων, libros VI, كتاب تعرف امراض الاعضاء الآفة, Arabice vertit *Hobaischus*. Exempla versionis Arabicae, quae tamen ad *Honainum* refertur auctorem, obviam sunt in biblioth. Escurial. codd. DCCXCV, DCCCXLIII ⁹⁾; nec non in biblioth. Medic. cod. CCXXXV ¹⁰⁾.

De morborum crisis, περί κρίσεων, libri III, كتاب البحران ثلاث مقالات, in sermonem Arabicum conversi sunt ab

8) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 241, 249.

9) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 247, 248.

10) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 361.

Honaino; cujus versionis exempla habentur in biblioth. Escorial. codd. DCCXCIII, DCCCXLIII ¹¹⁾; nec non in biblioth. Medic. cod. CCXXXV ¹²⁾.

De medicamentis certis, usu videlicet atque experientiâ probatis, librum Arabice vertit *Honainus*. Exemplum versionis hujus obviam est in biblioth. Escorial. cod. DCCCXLVI. In eodem codice *Galen*i nomine habetur tractatus *de experimentis medicis*, in hunc modum inscriptus: كتاب جالينوس في التجربة; الطبية نقل حنين; verum *Casirii* ex sententiâ tractatus hujusce auctor nequaquam *Galenus* habendus. Continentur enim illic varia experimenta medica, ex diversis auctoribus, *Galeno*, *Honaino*, aliisque excerpta, laudanturque complures medici, *Galeno* multo posteriores ¹³⁾.

De alimentorum facultatibus, περί τροφῶν δυνάμεως, libri III, كتاب قوى الاغذية ثلاث مقالات, in sermonem Arabicum translati sunt ab *Honaino ben Ishak*. Versionis Arabicae, cujus tamen auctor non notatur, exemplum obviam est in biblioth. Escorial. cod. DCCXCVIII ¹⁴⁾.

De ossibus, de dissectione nervorum et de urinis, περί ὀστέων τοῖς εἰσαγομένοις, περί νεύρων ἀνατομῆς, περί οὐρῶν, tractatus ab *Honaino* in sermonem Arabicum conversi sunt; cujus versionis exemplum habetur in biblioth. Medic. cod. CCXXXV ¹⁵⁾.

*Galen*i nomine in biblioth. Lugdun. cod. 748 (584) habetur tractatus *de prohibendâ ad justum tempus sepulturâ in certo*

11) *Casirii* biblioth. Arab. t. I, p. 241, 284.

12) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 361.

13) *Casirii* biblioth. Arab. t. I, p. 285.

14) *Casirii* biblioth. Arab. t. I, p. 249.

15) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 361.

morborem, seu mortis dubiae genere, quem Abu Saïd Abdullah in linguam Arabicam convertisse et explicasse dicitur. Arabica libelli inscriptio in hunc modum: كتاب تحريم الدفن لجالينوس

تفسير أبي سعيد عبد الله ¹⁶⁾ In ejusdem bibliothecae cod. 762 (585, 5) occurrit tractatus, Galeno adscriptus, *de vocabulis in arte medicâ usitatis*, e Graeco in Syriacum sermonem, et inde in Arabicum conversus, hac inscriptione: كتاب جالينوس في الاسماء

الطبية ¹⁷⁾ In *Galenî* librorum indicibus, quos *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddin* exhibent, neuter horum libellorum commemoratur; utriusque tamen mentionem injicit *Ebn Abi Osaibea*, priorisque inscriptionem in hunc modum refert: كتاب

de prohibendâ ante XXIV horas sepulturâ. Libellum posteriorem V capitibus contineri,

primumque caput ab *Hobaischo* in sermonem Arabicum translatum fuisse idem auctor memorat. In bibliothecae Bodlejanae denique cod. DCX *Galenî* nomine habetur tractatus, in quo *de animalibus eorumque naturâ et proprietatibus, praesertim autem de medico partium eorundem usu* agitur. Inscriptio Arabica libelli in hunc modum: كتاب الحيوان وطبائعه وخواصه ومنافع ما في

أعضائه ¹⁸⁾

§. CLXXIV.

Galenî commentarios in Hippocratis aphorismos e Graeco in Syriacum sermonem convertit *Honainus*, et e Syriaco in Arabicum *Kosta ben Luka*. Exemplum versionis Arabicae obviam sunt in biblioth. reg. Paris. cod. CMLXXXV ¹⁹⁾; in biblioth.

16) Catalog. libror. universit. Lugdun. p. 441.

17) Catalog. libror. universit. Lugdun. l. c.

18) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 142.

19) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 205.

Medic. cod. CCLX ²⁰⁾; nec non in biblioth. Escorial. cod. DCCCXIV, in quo tertius et quartus *Galenus* in *Hippocratis* aphorismos commentarius continetur ²¹⁾).

De *Galenus* in *Hippocratis* epidemiorum libros commentariis, eorumque interpretibus Syriacis et Arabicis *Honainus* ad calcem codicis Arabici DCCCI bibliothecae Escorialensis haec tradit: „*Galenus* in primum epidemiorum librum tres edidit commentarios, quos Syriace *Ajjub*, Arabice *Abu Dschafar Mohammed ben Musa* vertit. Sex vero ejusdem in secundum epidemiorum librum commentarios, quorum mendosum admodum, interpolatum atque confusum exemplar penes me fuit, ad examen revocatos Graece primum exscripsi, deinde Syriace verti; eosdem postea Arabice *Abu Dschafar Mohammed ben Musa* convertit. In illo vero exemplari ex *Galenus* commentariis unus, quintus videlicet, desiderabatur. Ceterum *Abu Dschafar*, quam inchoaverat, versionem Arabicam absolvere non potuit. In sextum epidemiorum librum *Galenus* octo scripsit commentarios, Syriace ab *Ajjubo* redditos, qui omnes nostris codicibus continentur“ ²²⁾).

Galenus commentarii tres in primum epidemiorum *Hippocratis* librum Arabice habentur in biblioth. Escorial. cod. DCCC; in eodem codice occurrunt *Galenus* primus, secundus, tertius, quartus et sextus commentarius in secundum epidemiorum librum. De quinto in hunc librum *Galenus* commentario *Honainus* in prooemio, commentario quarto praemisso, monet, se illum in Graeco exemplari non reperisse, etsi duo illius exempla Arabica habeantur. In eodem codice continentur praeterea *Galenus* commentarii tres in tertium epidemiorum librum, de quorum inter-

20) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 375.

21) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 261.

22) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 251, 252.

prete nil monetur ²³). *Galen*i commentarii octo in sextum epidemiorum librum Arabice habentur in biblioth. Escorial. cod. DCCCI ²⁴)

§. CLXXV.

Praeter memoratos *Galen*i libros, quorum exempla Arabica in Europae bibliothecis adservantur, *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddin* permultos alios recensent, qui in occidentis thesauris orientalibus desiderantur. In his:

كتاب الى اغلوقن في شفاء الامراض مقالتان *de curatione ad Glauconem*, τῶν πρὸς Γλαύκωνα θεραπευτικῶν, libri II, quos in sermonem Arabicum convertit *Honainus*.

كتاب المقالات الخمس في التشريح *de anatomiâ* libri V, ab eodem *Honaino* Arabice conversi. In *Galen*i operibus plura occurrunt, quae de anatomiâ tractent; quorum tamen nullum V absolvitur libris. Quare difficile est dijudicare, cuinam operum illorum liber Arabicus respondeat.

كتاب تعرف العلل الباطنة ست مقالات *de morborum internorum cognitione* libri VI, *Honaino* interprete. In *Fabricii Harlesii*que catalogo librorum a *Galeno* conscriptorum, desiderantur.

كتاب النبض الكبير ست عشرة مقالة وهو أربعة اقسام *de pulsibus tractatus prolixior*, in quatuor partes, librosque XVI distributus, ab *Hobaischo* in sermonem Arabicum translatus; unius tamen libri versio debetur *Honaino*. In exemplaribus Graecis seorsum habentur: *de pulsuum differentiis*, περὶ διαφορῶς σφνγμῶν, libri IV; *de*

23) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 250.

24) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 251.

dignoscendis pulsibus, περὶ διαγνώσεως σφυγμῶν, libri IV; *de causis pulsuum*, περὶ τῶν ἐν τοῖς σφυγμοῖς αἰτίων, libri IV; *de praesagitione ex pulsibus*, περὶ προγνώσεως σφυγμῶν, libri IV. Quatuor hos de pulsibus tractatus, libris XVI comprehensos, Arabes in unum corpus collegisse videntur.

مقالتان *de anatomiae differentiis* libri II, quorum versio Arabica a *Mohammede ben Ishak* tribuitur *Honaino*, a *Dschemaluddino* vero *Hobaischo*. Memorantur a *Galeno*, *anatomicar. administrat.* libro I, cap. 4, τῆς ἀνατομικῆς διαφωνίας libri; et in ejusdem operis libro VI, cap. 12, περὶ πάσης τῆς ἐν ταῖς ἀνατομαῖς διαφωνίας, quos libros tractatus Arabicus referre videtur.

مقالة *de animalis mortui dissectione*, περὶ τεθνεώτων ἀνατομῆς, liber, ab *Hobaischo* in sermonem Arabicum conversus. Laudat tractatum hunc *Galenus* in indice librorum suorum, cap. 3.

مقالتان *de animalis vivi dissectione*, περὶ ζώντων ἀνατομῆς, libri II, ab *Hobaischo* Arabice redditi, *Galenoque* in indice librorum suorum, cap. 3, memorati.

مقالات *de Hippocratis scientiâ anatomicâ* libri V, quorum versio Arabica a *Mohammede ben Ishak Honaino* tribuitur, a *Dschemaluddino* vero *Hobaischo*. Citantur a *Galeno*, de *Hippocratis* et *Platonis* decretis libro VII, cap. 4, commentarii *de Hippocratis anatomiâ*, quos haud diversos a libro Arabico putarim.

مقالات *de Aristotelis scientiâ anatomicâ* libri III, quorum versionem Ara-

bicam *Mohammed ben Ishak Honaino*, *Dschemaluddinus* vero *Hobaischo* tribuit. In *Fabricii Harlesii*que catalogo desiderantur.

كتاب تشريح الرحم مقالة *de uteri dissectione*, περὶ μήτρας ἀνατομῆς, liber, ab *Hobaischo* in sermonem Arabicum translatus.

كتاب حركات الصدر والرئة ثلاث مقالات *de motu thoracis et pulmonis*, περὶ τῆς τοῦ πνεύμονος καὶ θώρακος κινήσεως, libri III, in linguam Arabicam translati a *Stephano Basilii filio*, quam translationem emendavit *Honainus*. Graeca operis hujus exempla interciderunt; superest sermone Latino exiguum fragmentum, quod in *Hippocratis Galenique* editione, a *Charterio* adornatâ, t. V, habetur.

كتاب النفس مقالتان *de animâ*, περὶ ψυχῆς, libri duo, a *Stephano* Arabice redditi, emendatique ab *Honaino*. Eosdem de animâ libros ab *Abrahamo bar Chasdai*, seculi decimi secundi scriptore, in sermonem Arabicum conversos fuisse, tradit *Wolfius* in biblioth. Hebr. t. I, p. 58; quod vereor, ne idoneo destituatur testimonio. Rectius habet, quod ibidem loci adseritur, libros laudatos a *R. Juda ben Schelomo Alcharizi* e sermone Arabico in Hebraicum translatos fuisse; quae translatio prodiit Venetiis, 1519.

كتاب حركة العضل مقالتان *de motu musculorum*, περὶ μυῶν κινήσεως, libri II, a *Stephano* Arabice redditi, emendatique ab *Honaino*.

كتاب الصوت أربع مقالات *de voce*, περὶ φωνῆς, libri IV, quos in gratiam *Mohammedis ben Abdulmalek Azzajjat*, sive *Olearii*, in sermonem Arabicum transtulit *Honainus*. Graeca operis hujusce exempla interciderunt;

Latine habetur *de voce et anhelitu* libellus, qui tamen suppositicius videtur.

مقالة كتاب الحاجة الى النبض *de usu pulsuum*, περὶ χροίας σφυγμῶν, liber, cujus versio Arabica a *Dschemaluddino* tribuitur *Hobaischo*, a *Mohammede ben Ishak* vero partim *Stephano*, partim *Honaino*. Perperam *Casirius* Arabicam libri inscriptionem vertit: *de pulsibus isagoge*.

مقالة كتاب الحركة المجهولة *de motibus obscuris* liber, cujus versio Arabica, teste *Mohammede ben Ishak*, debetur *Honaino*, ex *Dschemaluddini* vero sententiâ *Hobaischo*. Laudatur a *Galeno*, in libro de musculorum dissectione, tractatus *de motibus obscuris*, qui tamen intercidit. Exstat quidem *Galen*i nomine sermone Latino *de motibus manifestis et obscuris* libellus; at vero nullum dubium, libellum hunc non a *Galeno* profectum, verum ex ipsius scriptis, fortasse ex deperdito illo de motibus obscuris tractatu, excerptum esse.

مقالة كتاب الحاجة الى النفس *de respirationis usu*, περὶ χροίας ἀναπνοῆς, liber, partim a *Stephano*, partim ab *Honaino* Arabice conversus. Perperam *Casirius*: *de animâ isagoge*.

مقالتان كتاب علل التنفس *de respirationis causis*, περὶ τῶν τῆς ἀναπνοῆς αἰτίων, libri II, a *Stephano Basilii filio* translati, emendatique ab *Honaino*.

مقالات كتاب في ردة التنفس ثلاث مقالات *de respirationis difficultate*, περὶ δυσπνοίας, libri III, ab *Honaino* Arabice redditi.

مقالات كتاب آراء بقراط وافلاطون عشر مقالات *de Hippocratis et Platonis placitis*, περὶ τῶν Ἱπποκράτους καὶ Πλάτωνος δογμάτων, libri X, in Graecis exemplaribus IX, in linguam Arabicam ab *Hobaischo* conversi.

مقالة كتاب خصب البدن *de bono corporis habitu*, περὶ εὐεξίας, liber, de cujus interprete itidem dissentiunt *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddinus*; namque ille *Hobaischum*, hic vero *Honainum* profitetur.

مقالة كتاب افضل الهيئات *de optimâ constitutione*, περὶ ἀρίστης κατασκευῆς τοῦ σώματος ἡμῶν, liber, in sermonem Syriacum Arabicumque ab *Honaino* translatus.

مقالة كتاب الامتلاء *de plenitudine*, περὶ πλήθους, liber, a *Stephano* translatus.

مقالة كتاب الاورام *de tumoribus*, περὶ τῶν παρὰ φύσιν ὄγκων, ab *Ibrahimo ben Assalt* translatus.

مقالتان كتاب المنى *de semine*, περὶ σπέρματος, libri II, ab *Honaino* conversi.

مقالة كتاب المولود لسبعة اشهر *de septimestri partu*, περὶ ἑπταμήνων βρεφῶν, liber, eodem *Honaino* interprete.

مقالة كتاب المرة السوداء *de atra bile*, περὶ μελαίνης χολῆς, liber, quem transtulit *Stephanus*.

مقالة كتاب مقدمة المعرفة *de praenotione* liber; vertit *Isa ben Jahja*. In *Galenî* operibus habentur libelli duo, quorum alter inscribitur περὶ τοῦ προγινώσκειν πρὸς Ἐπιγένην, *de praenotione ad Epigenem*; alter vero simpliciter περὶ προγνώσεως, *de praenotione*. Utrum horum libellorum Arabicus referat tractatus, difficile est dijudicare. Si inscriptionem Arabicam respicias, ea omnino posterioris libelli titulo magis videtur respondere.

مقالة كتاب الذبول *de marasmo*, περὶ μαρασμοῦ, liber, vertit *Honainus*. Perperam *Casirius*: *de stercore*.

مقالة كتاب صفات لصبى يصرع *consilium pro puero epileptico*, τῷ ἐπιληπτικῷ παιδὶ ὑποθήκη; in sermonem Syriacum Arabicumque transtulit *Ebn Assalt*.

كتاب التدبير المملطف مقالة *de adtenuante victus ratione* liber, ab *Honaino* translatus. *Perperam Casirius: de benigno regimine.*

كتاب قوى الاعضاء ثلاث مقالات *de membrorum facultatibus* libri III, *Honaino* interprete. Hunc tractatum solus *Dschemaluddin* recenset; in *Mohammedis ben Ishak*, *Fabricii Harlesii*que catalogo desideratur. Fortasse pro *de membrorum facultatibus*, legendum *de alimentorum facultatibus*, quam lectionem *Mohammed ben Ishak* exhibet.

كتاب تدبير بقراط للأمراض الحادة مقالة *de victus ratione in morbis acutis ex Hippocratis sententiâ*, περὶ τῆς κατὰ τὸν Ἱπποκράτην διαίτης ἐπὶ τῶν ὀξέων νοσημάτων, liber, ab *Honaino* translatus.

كتاب الادوية المقابلة للادوية مقالتان *de antidotis*, περὶ ἀντιδότων, libri II, *Isâ ben Jahja* interprete. Pro *للادوية*, *medicamentis*, quod *Dschemaluddin* codices, quibus utimur, exhibent, *Mohammed ben Ishak* atque *Casirius* *للادواء*, *morbis*, legunt; quae tamen lectio minus commodum reddere videtur sensum. Namque, eâ receptâ, libelli inscriptio audiret: *de medicamentis, quae morbis opposita sunt*. At vero omnia medicamenta morbis opposita esse debent; quare rectius: *de medicamentis, quae opposita sunt medicamentis, i. e. de antidotis.*

كتاب الكيموس مقالة *de chymo*, περὶ χυμῶν, liber, non confundendus, quod *Casirius* fecit, cum tractatu *de probis pravisque alimentorum succis*, περὶ εὖχυμίας καὶ κακοχυμίας τροφῶν. Libellum nostrum Arabice verterunt *Thabet*, *Schamli* et *Hobaisch*.

مقالة *de theriacâ ad Pisonem*, πρὸς
Πίσωνα περὶ τῆς θηριακῆς, liber, *Jahjâ ben Albatrik*
 interprete. Pro *ad Pisonem*, quam lectio-
 nem ex *Mohammede ben Ishak* recepimus, *Dsche-*
maluddinus atque *Casirius* *الى قيصر*, *ad Caesarem*,
 legunt.

كتاب في أن الطبيب الفاضل يجب أن يكون فيلسوفًا مقالة
quod optimus medicus necessario sit quoque philoso-
phus, ὅτι ἄριστος ἰατρός καὶ φιλόσοφος; vertit *Honainus*.

مقالة *de exercitio*, quod *parvâ fit*
pilâ, περὶ τοῦ διὰ μικρᾶς σφαίρας γυμνασίου, liber,
Hobaischo interprete.

مقالة *de genuinis Hippocratis*
libris, περὶ τῶν γνησίων Ἱπποκράτους συγγραμμάτων,
 vertit *Honainus*. Libri hujus, qui temporum injuriâ
 intercidit, mentionem injicit *Galenus* in commentario
 I in *Hippocratis* de humoribus tractatum.

مقالة *de sectâ suâ*, interprete *Thabete*.
 Fortasse idem tractatus, qui in exemplaribus Graecis
 inscribitur: περὶ ἀρίστης αἰρέσεως, *de optimâ sectâ*.

مقالة *de demonstratione*, περὶ ἀπο-
 δείξεως, libri XV; quorum interpres neque a *Moham-*
mede ben Ishak, neque a *Dschemaluddino* indicatur.
 Si *Ebn Abi Osaibeam* audiamus, plures vertendis
 libris illis operam navarunt; in his: *Ajjub*, *Honain*
ben Ishak, *Isa ben Jahja*, nec non *Ishak ben Honain*.
 Graeca operis hujusce exempla interciderunt; superest
 exiguum tantum fragmentum, a *Joanne Grammatico*
Philopono in libro, quem contra *Proclum* de mundi
 aeternitate scripsit, conservatum.

كتاب تعرف المرء عيوب نفسه مقالة
de animi vitiorum cognitione atque medelâ, περὶ διαγνώσεως καὶ θεραπειᾶς τῶν
 ἐν τῇ ἐκάστου ψυχῇ ἁμαρτημάτων, liber, quem inter-
 pretatus est *Thomas*, emendavitque *Honainus*. *Casirius*
 Arabicam tractatus hujusce inscriptionem vertit: *de*
tremore, palpitatione et spasmus; quae interpretatio
 viro doctissimo quomodo exciderit, non videmus.

كتاب الاخلاق اربع مقالات
de moribus, περὶ ἠθῶν, libri IV,
 quos *Hobaischus* interpretatus est. Graeca libri exempla
 interciderunt.

كتاب ما ذكره افلاطون في طبماوس الموجود منه عشرون مقالة
in Platonis Timaeum commentarii, quorum libri XX
 supersunt, ab *Honaino* translati, exceptis posteriori-
 bus tribus, quos *Isacus Honaini filius* vertit. Ara-
 bicam libri inscriptionem, quam ex *Mohammede ben*
Ishak atque *Dschemaluddino* depromsimus, paulo aliter,
 et quidem distinctius *Ebn Abi Osaibea* exhibet in
 hunc modum: تفسير ما في كتاب افلاطن المسمى طبماوس
 من علم الطب. Graeca commentariorum horum exempla
 interciderunt; Latine habetur fragmentum *de iis, quae*
medice scripta sunt in Platonis Timaeo.

كتاب في ان المحرك الاول لا يتحرك مقالة
quod primus motor
non moveatur, εἰς τὸ πρῶτον κινεῖν ἀκίνητον. Verte-
 runt *Honainus*, *Isa ben Jahja*, nec non *Isacus*
Honaini filius. Memorat tractatum hunc, cujus Graeca
 exempla interciderunt, *Galenus* in librorum suorum
 indice, cap. 15.

كتاب في ان قوى النفس تابعة لمزاج البدن مقالة
quod animi
mores corporis temperamentum sequantur, ὅτι τὰ τῆς
 ψυχῆς ἠθῆ ταῖς τοῦ σώματος κράσεσιν ἐπεται; cujus

libelli versio a *Mohammede ben Ishak* tribuitur *Honaino*, a *Dschemaluddino* vero *Hobaischo*.

كتاب الحث على تعلم الطب مقالة *de ptisanâ*, περὶ πτισάνης, liber I, ab *Hobaischo* translatus.

كتاب في العادات مقالة *de consuetudinibus* liber I, *Hobaischo* interprete.

كتاب افكار اراسيسطراطس في مداواة الامراض ثمان مقالات *Erasistrati de morbis curandis deliberatio*, περὶ τῶν Ἐρασιστράτου θεραπευτικῶν λογισμῶν, libri VIII, quos *Ishak ben Honain* interpretatus est. Graeca libri exempla interciderunt.

كتاب المدخل الى المنطق مقالة *isagoge in logicam*, liber I, quem *Honainus* interpretatus est. In *Fabricii Harlesii*que catalogo desideratur.

كتاب محنة الطبيب مقالة *de medici tentatione* liber I, ab *Honaino* translatus. In *Fabricii Harlesii*que catalogo desideratur.

كتاب انتفاع الاخيار باعدائهم مقالة *de utilitate, quam boni ex inimicis suis percipiunt*, liber I, *Hobaischo* interprete; *Fabricio Harlesio*que non memoratus.

تفسير الكتاب الثاني من كتب ارسطوطاليس وهو الذي يسمى *commentarius in secundum librorum Aristotelis*, qui inscribitur περὶ ἑρμηνείας, libri III, εἰς τὸ Ἀριστοτέλους περὶ ἑρμηνείας ὑπομνήματα γ'; *Isaco ben Honain* interprete. Exempla Graeca desiderantur.

كتاب الى ترسابولوس مقالة *ad Thrasybulum* liber I, *Honaino* interprete. In *Galenii* operibus duo habentur libelli, *Thrasybuli* nomine inscripti; quorum alter: πρὸς Θρα-

σύβουλον περὶ ἀρίστης αἰρέσεως, *ad Thrasybulum de optimâ sectâ*, alter: πρὸς Θρασύβουλον βιβλίον, πότερον ἰατρικῆς ἢ γυμναστικῆς ἔστι τὸ ὑγιεινόν, *ad Thrasybulum liber, utrum medicinae an gymnastices sit hygieine*. Uter horum libellorum Arabico respondeat tractatui, difficile est dijudicare, cum *Dschemaluddinus*, qui tractatus hujusce mentionem injicit, nihil addiderit, unde argumentum possit cognosci.

§. CLXXVI.

Memoratis hactenus *Galenī* libris sequentes adhuc, a *Mohammede ben Ishak* atque *Dschemaluddino* praetermissi, solique *Ebn Abi Osaibea* ²⁵⁾ laudati, addendi:

كتاب في تشريح آلات الصوت مقالة *de vocalium instrumentorum dissectione* liber I. Graeca tractatus hujusce exempla desiderantur; superest fragmentum sermone Latino.

كتاب في آلة الشم مقالة *de instrumento odoratus*, περὶ ὀσφρήσεως ὀργάνου, liber I.

كتاب في مراتب كتبه مقالة *de ordine librorum suorum ad Eugenianum*, περὶ τῆς τάξεως τῶν ἰδίων βιβλίων πρὸς Εὐγενιανόν, liber I.

كتاب في قوى الادوية المسهلة مقالة *de medicamentorum purgantium facultate*, περὶ τῆς τῶν καθαιρόντων φαρμάκων δυνάμεως, liber I.

كتاب فيما لم يعلمه لوقوس من امر التشريح أربع مقالات *de iis, quae Lycus in anatomiâ ignoravit*, libri IV; quorum *Galenus* in librorum suorum indice, cap. 2, mentionem injicit.

25) In *Galenī vitâ*, f. 59 — 67 v.

epitome librorum XX anatomicorum Marini, libri IV, Galeno in librorum suorum indice, cap. 3, memorati.

epitome librorum XVII anatomicorum Lyci, libri II, Galeno in indice librorum suorum, cap. 3, memorati.

de pulsu contra Archigenem libri VIII. Laudantur a Galeno in libro II de febrium differentiis, nec non in librorum suorum indice *Commentarii in Archigenis de pulsibus tractatum*, libris VIII comprehensi, qui ab Arabico libro haud diversi videntur.

de differentiâ membrorum, quae similibus constant partibus, περὶ τῆς ὁμοιομερῶν σωμάτων διαφορᾶς, liber, cujus Galenus libro VII de Hippocratis et Platonis decretis mentionem injicit.

de sopore secundum Hippocratis sententiam, περὶ τοῦ παρ' Ἱπποκράτη κώματος.

dictionum Hippocratis exoletarum explicatio, Γαλήνου τῶν Ἱπποκράτους γλωσσῶν ἐξηγήσεις, liber I.

de morborum causis, περὶ τῶν ἐν τοῖς νοσήμασιν αἰτίων, liber I.

مقالة يبحث فيها هل أعضاء الجنين المتولد في الرحم تتألف كلها *Galenus liber, in quo disquiritur, utrum omnia fetus membra simul formentur, necne?*

quod qualitates incorporeae sint, ὅτι αἱ ποιότητες ἀσώματοι, liber I.

مقالتهان *de arte medicâ ex Homeri sententiâ*, περὶ τῆς καθ' Ὁμηρον ἰατρικῆς πραγματείας, libri II; quorum exempla Graeca inter-ciderunt, exiguo tantum fragmento superstite.

مقالة *de animae substantiâ, secundum Asclepiadem*, liber I, a Galeno in librorum suorum indice, cap. 8, memoratus.

الصناعات *de artium constitutione*, περὶ τῆς τῶν τεχνῶν συστάσεως, libri III, a Galeno in librorum suorum indice, cap. 12, memorati.

الطبيب *Galenus liber, qui Medicus inscribitur*. Inter Galeni opera habetur εἰσαγωγή ἢ ἰατρὸς, *introductio, sive Medicus*, quem tractatum haud diversum ab Arabico putarim libello.

مقالة *definitiones medicae*, ὅροι ἰατρικοὶ, liber I. *de medicamentis succedaneis*, περὶ ἀντεμβαλλομένων, liber I.

مقالة *de clysteribus et dolore colico* liber I, ab Honaino in sermonem Arabicum, et inde in Hebraicum a Kalonymo translatus. Prodiit Latine, Franc. Raphelengio interprete, Lugdun. Batav. 1591.

مقالة *de consolatione*, περὶ παραμυθίας, liber I, Galeno in librorum suorum indice, cap. 13, memoratus.

جوامع كتب افلاطون *Platoniorum dialogorum synopsis*, Πλατωνικῶν διαλόγων σύνοψις, libri VIII, Galeno in librorum suorum indice, cap. 14, memorati.

مقالة *de lacte* liber I. In bibliothecâ Mediceâ Galeni nomine habetur libellus *de sero lactis*, qui fortasse Arabico respondet tractatui.

مقالة *de humoribus, ex Praxagorae sententiâ*, περὶ τῶν κατὰ Πραξαγόραν τὸν Νικάρχον χυμῶν, liber I, cujus Galenus in libro II, cap. 9, de facultatibus naturalibus mentionem injicit.

مقالة *de morbo icterico* liber I. Graeca exempla desiderantur; Latine Galeni nomine habetur *de curâ icteri* libellus, qui suppositiciis adnumeratur.

مقالة *de morborum temporibus*, περὶ τῶν ἐν ταῖς νόσοις καιρῶν, liber I.

مقالة *de probis pravisque alimenterum succis*, περὶ εὐχυμίας καὶ κακοχυμίας τροφῶν, liber I.

مقالة *de syllogismorum numero*, περὶ τοῦ τῶν συλλογισμῶν ἀριθμοῦ, liber I, Galeno in librorum suorum indice, cap. 12, memoratus.

مقالة *de naturâ fetus* liber I. In Galeni operibus habetur *de fetuum formatione*, περὶ κνουμένων διαπλάσεως, libellus, qui haud diversus ab Arabico videtur tractatu.

مقالة *de coloribus*, περὶ χρωμάτων, liber I, Galeno in libro VI de Hippocratis et Platonis decretis memoratus.

مقالة *de plantis* liber. In Galeni operibus Latine habetur libellus de plantis, qui e sermone Arabico in Latinum translatus fuit. Hujus translationis archetypum haud diversum putarim a tractatu Arabico, cujus Ebn Abi Osaibea mentionem injicit.

مقالة *de causis adhaerentibus*, περὶ τῶν συνεκτικῶν, liber I, Galeno in librorum suorum indice, cap. 3, memoratus.

مقالة *de nervorum dissectione*, περί νεύρων ἀνατομῆς, liber I.

مقالة *de medicamentis vomitoriis* liber I, *Fabricio Harlesioque non memoratus.*

مقالة *adversus eos, qui de typis scripserunt*, πρὸς τοὺς περὶ τύπων γράψαντας, liber I.

مقالة *de intellectu* liber I. Hujus atque insequentium librorum neque Galenus in librorum suorum indice, neque Fabricius Harlesiusque ullam injiciunt mentionem.

مقالة *de nervis* liber I.

مقالة *de venis* liber I.

مقالة *de iis anatomiae questionibus, in quibus Lyco adversatur Galenus.*

مقالة *de februm periodis.*

كتاب في أن رأى أبقراط في كتاب طبيعة الانسان وفي سائر كتبه *quod Hippocratis doctrina in libro de hominis naturâ, inque reliquis ejus scriptis una sit*, libri III.

مقالة *de sectarum coryphaeis* liber I.

مقالة *de animi immortalitate* liber I.

كتاب في أن بقراط سبق الناس جميعا في معرفة الاوقات *quod Hippocrates omnes homines in temporum cognitione superaverit*, liber I.

مقالة *de iis, qui tempore verno venae sectione indigent*, liber I.

كتاب *de morborum* مداواة الاسقام ويعرف ايضا بطب المساكين مقالتان

curatione libri II, qui etiam medela pauperum dicuntur.

de ossis fracti restitutione libri III. كتاب في الجبر ثلاث مقالات

de morte repentinâ liber I. مقال في الموت السريع

de somno et vigiliâ liber I. مقال في النوم واليقظة

de consilio, quod كتاب في عناية الخالق عز وجل بالانسان

creator summe venerandus in homine creando secutus sit, liber I. مقال

de mulierum secretis epistola. رسالة في اسرار النساء

de virorum secretis epistola. رسالة في اسرار الرجال

de theriacae utilitate. كتاب منافع الترياق

de gustibus. كلام في الطعوم

de canis rabidi morsu epistola. رسالة في عضّة الكلب الكلب

tractatus physicus. كتاب في الكلام الطبيعي

de syllogismis positivis liber I. كتاب في القياسات الوضعيّة

de Hippocratis praescriptis liber I. كتاب في الرسوم التي رسمها بقراط

tractatus, quaestionibus et responsionibus comprehensus. مقال في

de carnis siccatione. كتاب في تجفيف اللحم

de praescriptis liber I. كتاب في الرسوم

summa experientiae, liber I. كتاب في جمل التجربة

Horum librorum quam plurimos in sermonem Arabicum conversos fuisse, inde colligas, quod *Ebn Abi Osaibea* non tantum nudos illorum titulos recenseat, verum quam saepissime etiam argumentum exponat, iudiciumque de illorum utilitate in medium proferat.

§. CLXXVII.

E Galeni in Hippocratis opera commentariis, praeter illos, quos jam superius commemoravimus, ab Ebn Abi Osaibea porro recensentur:

in Hippocratis *jusjurandum commentarius*, Fabricio Harlesioque non memoratus.

in Hippocratis *de fracturis librum commentarii* III.

in Hippocratis *librum de luxaturae restitutione commentarii* II, Fabricio Harlesioque non memorati.

in Hippocratis *prognostica commentarii* III.

in Hippocratis *librum de ratione victus in morbis acutis commentarii* III.

in Hippocratis *de ulceribus librum commentarius*.

in Hippocratis *librum de capitis vulneribus commentarius*.

in Hippocratis *de humoribus librum commentarii* III.

in Hippocratis *de officinâ medici librum commentarii* III.

in Hippocratis *librum de aëre, aquâ et locis commentarii* III.

in Hippocratis *de alimentis librum commentarii* IV.

تفسير كتاب طبيعة الجنين لابقراط ثلاث اجزاء
in Hippocratis librum de naturâ fetûs commentarii III, Fabricio Harlesioque non memorati.

تفسير كتاب طبيعة الانسان لابقراط مقالتان
in Hippocratis de naturâ humanâ librum commentarii II.

تفسير كتاب اوجاع النساء لابقراط مقالة
in Hippocratis librum de mulierum morbis commentarius. Hujus atque proxime sequentis commentarii nulla in *Fabricii Harlesii*que catalogo mentio.

تفسير كتاب الاسابيع لابقراط مقالة
in Hippocratis de hebdomadibus librum commentarius.

تفسير كتاب تدبير الاصحاء لابقراط مقالة
in Hippocratis librum de sanorum vivendi ratione commentarius. Praeter hunc commentarium ab *Ebn Abi Osaibea* laudatur etiam *Galenî* in *Polybi* librum de sanorum vivendi ratione commentarius, تدبير بولوبس في تدبير, الاصحاء, qui tamen haud diversus a praecedenti libro, sicuti libri editi testantur, in quibus habetur *Galenî* in *Hippocratis* sive *Polybi* librum de salubri victus ratione privatorum commentarius.

§. CLXXVIII.

In linguam Armeniacam *Galenî de humani corporis fabricâ* tractatus conversus fuit. De interprete nihil constat; exemplum versionis illius habetur in bibliothecae regiae Paris. codice Armeniaco C. ²⁶).

Galenî tractatus anatomicus ab incerto auctore e Graecâ in Armeniacam linguam conversus obviam est in biblioth. reg.

26) Catalog. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 93.

Paris. cod. Armeniaco CXI; in ejusdem bibliothecae codice Armeniaco CXXVI occurrit explicatio vocabulorum difficiliorum, quae in *Galenī* interpretatione Armeniacā offenduntur ²⁷⁾; qui liber argumento esse possit, *Galenī* scripta ab Armeniis diligenter versata fuisse.

§. CLXXIX.

Galenī scriptis explicandis operam praeprimis navarunt Arabes. Quorum e numero *Abdullah ebn Attajjeb*, *Abu Bekr Arrazi*, *Ali ben Redhwan*, *Ebn Roschd*, *Honain ben Ishak*, *Musa ben Maimun*, *Ishak ben Amran*, *Abulkasem ben Ali*, *Ebn Chasdai*, *Ebn Badschah*, *Abdullatif* atque *Thabet ben Korrah*.

Galenī de medicorum sectis librum commentario Arabico illustrarunt *Ebn Attajjeb*, nec non *Ali ben Redhwan* ²⁸⁾. Exemplum commentarii ab *Ali ben Redhwan* conscripti obviam est in biblioth. Escorial. cod. DCCCXLVII. In ejusdem bibliothecae cod. DCCCLXXVIII ejusdem auctoris in *Galenī* artem parvam commentarius habetur ²⁹⁾.

Galenī artem parvam commentario prosecuti sunt *Ebn Attajjeb*, *Ali ben Redhwan* atque *Ebn Chasdai* ³⁰⁾. *Alii ben Redhwan* commentarius prodiit Latine Venetiis, 1496; Papiæ, 1501. *Isagogen in eandem artem parvam* scripsit *Honain*, quae Latine prodiit Argentorati, 1534.

De pulsu, tractatum prolixiorē, كتاب النبض الكبير, explicavit *Ebn Attajjeb*; in compendium redegit *Arrazi* ³¹⁾.

27) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 95, 97.

28) Ebn Abi Osaibea f. 141 v. 231.

29) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 285, 298.

30) Ebn Abi Osaibea f. 141 v. 204.

31) Ebn Abi Osaibea f. 141 v. 174 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 313; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 265.

Breviorem de pulsu tractatum, كتاب النبض الصغير, quem synopsis librorum XVI de pulsibus putarim, commentati sunt *Ebn Attajjeb* atque *Ali ben Redhwan* ³²).

De morborum causis et symptomatibus libros *Arrazi*, *Ebn Attajjeb* atque *Ebn Roschd* explicarunt ³³). Idem auctores, praeter *Arrazem*, etiam *de facultatibus naturalibus*, nec non *de febris* libros commentariis illustrarunt ³⁴). Commentariorum ab *Ebn Roschd* conscriptorum exempla habentur in biblioth. Escurial. cod. DCCCLXXIX ³⁵).

§. CLXXX.

*Galen*i *de methodo medendi* libros commentariis prosecuti sunt *Ebn Attajjeb*, *Ali ben Redhwan*, *Arrazi*, *Ebn Roschd* *Mosesque ben Maimun* ³⁶). *Arraz*i commentarius obviam est in biblioth. Escurial. cod. DCCXCVII; ejusdem bibliothecae cod. DCCXCVIII *Mosis ben Maimun* commentarium exhibet ³⁷). Eisdem *de methodo medendi* libros in compendium redegerunt *Arrazi* atque *Thabet ben Korrah* ³⁸).

De arte medendi ad Glauconem libros commentariis illustrarunt *Ebn Attajjeb*, nec non *Ali ben Redhwan*. Commentarii

32) Ebn Abi Osaibea f. 141 v., 231.

33) Ebn Abi Osaibea f. 141 v., 174 v., 218 v.

34) Ebn Abi Osaibea l. c.

35) Dschemaluddini cod. A, p. 314; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 265, 298, 299.

36) Ebn Abi Osaibea f. 141 v., 231, 218.

37) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 249.

38) Dschemaluddini cod. A, p. 314, 137. Ebn Abi Osaibea f. 174 v.; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 265, 390.

ab *Ali ben Redhwan* conscripti exempla habentur in biblioth. Escurial. codd. DCCXCIX, DCCCLXXVII ³⁹).

De temperamentis et de elementis libros explicarunt *Ebn Attajjeb*, *Ali ben Redhwan*, *Ebn Roschd* atque *Abulfaradschius* ⁴⁰). *De temperamenti inaequalis vitio* librum in compendium redegit *Thabet ben Korrah* ⁴¹).

De morborum crisis, nec non *de diebus criticis* libros commentario illustravit *Ebn Attajjeb*. Eosdem *de diebus criticis* libros in compendium redegit *Thabet ben Korrah* ⁴²).

De usu partium corporis humani libros commentatus est *Abulkasem ben Ali*, in compendium redegit *Abdullatif*. Idem auctor etiam libros *de sanitate conservanda*, *de Hippocratis Platonisque placitis*, *de instrumentis respirationis*, *de voce*, *de fetu*, nec non *de spermate genitali* in compendium redegit ⁴³).

De locis adfectis libros explicavit *Arrazi*, in compendium redegit *Thabet ben Korrah* ⁴⁴). Idem auctor etiam libros *de alimentis*, *de marasmo*, *de medicamentis vomitoriis*, *de atra bile*, *de medicamentis simplicibus*, nec non *de victus ratione in morbis acutis ad Hippocratis mentem* in compendium redegit ⁴⁵). Compendii *de marasmo* exemplum obviam est in biblioth. Bodlej. cod. Arab. DLXXIX; in ejusdem biblioth. cod. Hebr.

39) Ebn Abi Osaibea f. 141 v., 231; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 249, 298.

40) Ebn Abi Osaibea f. 141 v., 231, 218 v.

41) Dschemaluddini cod. A, p. 136; Casirii bibl. Arab. t. I, p. 390.

42) Dschemaluddini cod. A, l. c.; Ebn Abi Osaibea f. 141 v.

43) Ebn Abi Osaibea f. 187 v., 276.

44) Ebn Abi Osaibea f. 174 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 136; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 390.

45) Dschemaluddini cod. A, p. 136, 137; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 389, 390, 391.

CCCCXII aphorismi ex Galeni operibus a Mose ben Maimun deprompti, sermone Arabico, sed literis Hebraicis, habentur ⁴⁶).

§. CLXXXI.

Galenus de sanitate tuendâ libros commentariis illustrarunt *Ebn Attajieb* atque *Honain ben Ishak*. Commentarii ab *Honaino* conscripti exemplum obviam est in biblioth. Medic. cod. CCL ⁴⁷). Idem *Honainus* reliqua quoque *Galenus* scripta explanasse, secundum Alexandrinorum methodum in dialogi formam redegissee, eorumque catalogum singulari libro, كتاب استخراج كمية كتب جالينوس, concinnasse traditur ⁴⁸). Quem catalogum *Arrazi* supplemento auxit illorum *Galenus* librorum, quos non tantum *Honainus*, verum et ipse *Galenus* in librorum suorum indice praetermiserat ⁴⁹).

De medicamentorum compositione libros commentario prosecutus est *Arrazi*; cujus commentarii pars, libros sex, inde a quinto ad decimum usque comprehendens, habetur in biblioth. Escorial. cod. DCCXCVI ⁵⁰). *De medicamentis simplicibus* libros explicavit *Ebn Roschd* ⁵¹). Singula capita e libris *de medicamentis simplicibus* illustranda sibi sumsit *Ebn Badschah* ⁵²).

Galenus in Hippocratis aphorismos commentarios illustra-

46) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 137, 79.

47) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 369.

48) Dschemaluddini cod. A, p. 201, 204; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 288, 289.

49) Dschemaluddini cod. A, p. 312; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 264.

50) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 249.

51) Ebn Abi Osaibea f. 218 v.

52) Ebn Abi Osaibea f. 210 v.

vit Arrazi; ejusdem commentarios in Hippocratis librum de morbis acutis in compendium redegit Abdullatif⁵³⁾.

Galenī libros XXI a Mose ben Maimun in compendium redactos, librisque XVI comprehensos fuisse tradit Dschemaluddin; neque tamen, quinam illi fuerint libri, diserte memorat. Id tantum adjicit, Maimonidem in eo negotio minus utilitati, quam brevitati consuluisse⁵⁴⁾.

De potu et de urinâ ex Hippocratis Galenique sententiâ scripsit Ishak ben Amran⁵⁵⁾.

De dubiis et contradictionibus, quae in Galeni scriptis offenduntur, كتاب الشكوك والمناقضات التي في كتب جالينوس, scripsit Arrazi; haud dissimilis argumenti librum, objectiones sive refutationes continentem, كتاب الرد على جالينوس, Alfarabi composuit⁵⁶⁾. Solvendis Arrazis dubiis, حل شكوك الرازي على, operam navavit Abulkasem ben Ali⁵⁷⁾.

De differentiis inter Galenum et Aristotelem scripsit Ali ben Redhwan; quem refutare conatus est Abdullatif in tractatu, qui inscribitur: مقالة يرد فيها على كتاب علي بن رضوان. في اختلاف جالينوس وأرسطوطاليس⁵⁸⁾.

Diophantus.

§. CLXXXII.

Diophantus, Alexandrinus, eximius secundi p. Chr. n. seculi mathematicus, non tantum inter populares suos, verum

53) Ebn Abi Osaibea f. 174 v., 276.

54) Dschemaluddini cod. A, p. 368; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 294.

55) Ebn Abi Osaibea f. 194 v., 195.

56) Dschemaluddini cod. A, p. 312, 319; Ebn Abi Osaibea f. 174 v.; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 264, 192.

57) Ebn Abi Osaibea f. 187 v.

58) Ebn Abi Osaibea f. 276 v.

etiam inter Arabes magnam consecutus est existimationem. Id quod *Dschemaluddinus* et *Abulfaradschius*, qui illius de *arithmeticâ* sive *algebrâ* libros maximi faciunt, oceanumque ejus, quam exponunt, scientiae praedicant ⁵⁹).

Diophanti de reductione fractionum ad integritatem, sive *de algebrâ* librum, كتاب في الجبر, in sermonem Arabicum conversum fuisse tradit *Dschemaluddinus*; neque tamen, quisnam versionis illius fuerit auctor, memorat ⁶⁰). Eundem *Diophanti* librum commentario illustravit *Mohammed ben Mohammed Abulwafa Albuzdschani*, تفسير كتاب ديوفنطس في الجبر. *Albuzdschani*, insignis quarti Hedschrae seculi mathematicus, natus fuit anno H. 328, p. Chr. 939, in Chorasanae oppido *Buzdschan*, unde *Albuzdschani* cognomentum traxit. Studiis mathematicis praeprimis deditus, *Abulolâ ben Karnib* et *Alio Abu Jahja Albaurdaeo* praeceptoribus usus est. In quo studiorum genere tantum profecit, ut ipse postmodum disciplinas mathematicas non sine laude publice doceret. Diem supremum obiit *Bagdadi*, anno H. 388, p. Chr. n. 998. Inter ingenii monumenta, quae haud pauca reliquit, hoc loco nobis memorandae *demonstrationes propositionum*, quae in *Diophanti* libro occurrunt, كتاب البراهين على القضايا التي استعمل ديوفنطوس في كتابه ⁶¹).

Alexander Aphrodisiensis.

§. CLXXXIII.

Alexandrum Aphrodisiensem, diligentissimum *Aristotelis* interpretem (unde illi *exegetae* cognomentum inditum), omnes

59) *Dschemaluddini* cod. A, p. 216. *Abulfaradschii* hist. dynast. p. 141 text. Arab., 89 vers. Lat.

60) *Dschemaluddini* cod. A, l. c.

61) *Mohammed ben Ishak* f. 71; *Dschemaluddini* cod. A, p. 328; *Casirii* biblioth. Arab. t. I, p. 433, 434.

fere et Graeci et Arabes secuti sunt, qui post eum explicando *Aristoteli* operam navarunt. Quare haud mireris, scripta ejus plus simplici vice in Syriacam atque Arabicam linguam conversa fuisse. Quanti apud Syros Arabesque Alexandri scripta aestimata fuerint, documento esse possit id, quod *Dschemaluddinus* de *Jahjâ ben Adi* tradit: obtulisse scilicet hunc pro *Alexandri Aphrodisiensis de sophisticâ, rhetoricâ atque poëticâ* libris ex *Honaini* versione *Ibrahim ben Abdullah* L numos aureos; neque tamen pro tanto pretio *Ibrahimum* libros illos vendere voluisse ⁶²).

§. CLXXXIV.

De *Alexandri* interpretibus Syriacis atque Arabicis haud indiligenter egit *Dschemaluddinus* ⁶³), cujus vestigiis nos quoque inhaerebimus.

Alexandri de sophisticâ librum, الكلام على سوفسطيقا وهو, Syriace *Abu Baschar Mata*, Arabice *Ebn Naema* nec non *Jahja ben Adi* verterunt. ⁶⁴) الحكمة الممونة

Libri de *rheticâ*, الكلام على ريطوريقا, exstat antiqua versio Arabica, de cujus tamen auctore non constat; sunt, qui eam *Isaco*, sunt, qui *Ibrahim ben Abdullah* tribuant.

De *poëticâ* liber, الكلام على ابوطيقا, in sermonem Syriacum primum, ex hoc deinde in Arabicum ab *Abu Baschar Mata* et *Jahja ben Adi* translatus fuit.

62) *Dschemaluddini* cod. A, p. 60; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 243.

63) *Dschemaluddini* cod. A, p. 61 — 64; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 243, 244.

64) Qui a *Dschemaluddino de sophisticâ* dicitur liber, nonnisi commentarius in *Aristotelis sophisticos elenchos* esse videtur. Similiter etiam *rhetoricos* atque *poëticos Alexandri* libros, a *Dschemaluddino* laudatos, nonnisi commentarios in *Aristotelis rhetoricam* atque *poëticam* existimaverim.

In *Aristotelis de physicâ auscultatione* librum primum duo apud Arabes habentur *Alexandri* commentarii, quos in linguam Arabicam transtulit *Abu Ruh Assabaeus*, quam translationem postea *Jahja ben Adi* castigavit. *Alexandri* in secundum physicae auscultationis librum commentarius, uno comprehensus libro, e Graeco in Syriacum sermonem ab *Honaino*, et inde in Arabicum a *Jahja ben Adi* conversus fuit. In tertium librum commentarius desideratur; in quartum librum commentarius, in tres libros digestus, primum a *Kosta ben Luka*, post ab *Abu Othman Damasceno* Arabice conversus fuit. *Kostae* versio *Dschemaluddini* tempore intercidissee videtur; tradit enim auctor laudatus, eam, quae tum exstabat, versionem ab *Abu Othman Damasceno* profectam. Commentarium in librum quintum Arabice vertit *Kosta ben Luka*; idem et commentarios in sextum, septimum octavumque librum in sermonem Arabicum transtulit; verum commentarii in sextum librum dimidia tantum pars, et commentarii in octavum librum pauca duntaxat folia, dialogi speciem exhibentia, superesse dicuntur. Commentarii in librum octavum alia quoque ferebatur versio Arabica, auctore *Abdulmasiho ebn Naema*, quam tamen longe inferiorem *Kostae* versione iudicat *Mohammed ben Ishak* ⁶⁵).

Alexandri in *Aristotelis topicorum* libros quatuor posteriores commentarium Arabice vertit *Isacus*, et post eum *Jahja ben Adi* ⁶⁶).

Commentarios in *Aristotelis* librum *de generatione et corruptione* in linguam Syriacam vertit *Honainus*, in Arabicam *Isacus*, nec non *Abu Othman Damascenus*. *Ebn Bakusch* auctor

65) Mohammed ben Ishak f. 39 v.; Hottingeri biblioth. orient. p. 233.

66) Mohammed ben Ishak f. 38 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 46; Hottingeri biblioth. orient. p. 229; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 309 text. Arab., 305 vers. Lat.

est, hosce *Alexandri* commentarios ab *Abu Baschar Mata* ex Syriaco in Arabicum sermonem conversos fuisse, eamque versionem a *Jahjà ben Adi* emendatam; neque tamen integram versionem *Matae* deberi; primum librum, vel primam illius libri partem a *Kostà ben Luka* Arabice translatam fuisse. Ceterum Arabica versio Syriacà longe inferior dicitur, quia interpretes Arabs parum diligenter in negotio suo versatus fuerit⁶⁷⁾.

§. CLXXXV.

Exempla Arabica *Alexandri Aphrodisiensis* in Europae bibliothecis admodum rara sunt. In biblioth. Escorial. codice DCCXCIV plures *Alexandri* habentur tractatus philosophici, quorum primus inscribitur: مقالة الاسكندر الافرديسي في الرد على قول جالينوس في الممكن *Alexandri Aphrodisiensis contra Galenum de possibili dissertatio*, interprete *Isaco ebn Abilhasan ben Ibrahim*.

Tractatus secundus agit de coloribus, ubi, quid sit color, ex *Aristotelis* sententiâ disputatur; interprete *Abu Othman Damasceno*.

Tertius de visione, ad *Aristotelis* mentem; ab *Honaino Isaci filio* Arabice conversus. Hunc tractatum haud diversum putarim ab illo, cujus *Mohammed ben Ishak*, *Dschemaluddin*us atque *Hadschi Chalifa* mentionem injiciunt hac inscriptione: كتاب الرد على من يقول ان الابصار لا يكون الا بشعاعات تنبث من العين i. e. refutatio illorum, qui contendunt, visum nonnisi ope radiorum ex oculis emanantium effici.

Quartus de sensu et sensibili, ad *Aristotelis* mentem; eodem *Honaino* interprete.

67) *Dschemaluddin*i cod. A, p. 64; *Casirii* biblioth. Arab. t. I, p. 244, 245.

Quintus de corporum coelestium influxu atque regimine.

Sextus de productione et creatione, ubi auctor productionem impugnat, adserens, quidquid fiat, ex nihilo omnino fieri. Hujus tractatus etiam Mohammed ben Ishak, Dschemaluddinus atque Hadschi Chalifa mentionem injiciunt hunc in modum: كتاب الرد على من قال انه لا يكون شيء الا من شيء i. e. refutatio illorum, qui adserunt nihil ex nihilo fieri.

Septimus de universalibus, quae in individuis locum non habere, adeoque in intellectu duntaxat obtinere contendit.

Octavus de Democriti et Epicuri, aliorumque philosophorum recentiorum sentiis circa numinis divini providentiam; ex Arabicâ Abu Baschar Matae versione. Mohammed ben Ishak atque Dschemaluddino كتاب العناية de providentiâ.

Nonus de formae spiritualis existentiâ; Arabice ab Abu Othman Damasceno conversus.

Decimus de incremento et augmento, sive de generatione et productione, quae fit in formâ, non autem in materiâ; eodem Abu Othman Damasceno interprete.

Decimus primus de materiâ, privatione et generatione, ubi philosophi rerum generationem negantes refelluntur.

Decimus secundus de rerum creatarum principiis.

Decimus tertius de intellectu, ex Aristotelis sentiâ.

Decimus quartus de contrariis, quae sunt rerum principia.

Decimus quintus de materiâ primâ, ejusque creatione.

Decimus sextus de materiae facultate, quae contraria simul recipere potest.

Decimus septimus de materiae a genere differentiâ, ex Arabicâ Honaini versione ⁶⁸). Mohammedi ben Ishak atque Dschemaluddino كتاب في الفرق بين الهيولى والجنس.

68 Casirii biblioth. Arab. t. 1, p. 242.

Horum libellorum, quartum si excipias, nullum in Graecis exemplaribus vestigium.

§. CLXXXVI.

Praeter laudatos *Alexandri* libros *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddinus* plures alios recensent; in his:

كتاب النفس مقالة *de animâ*, περί ψυχῆς, liber I, in exemplaribus Graecis libri II.

كتاب عكس المقدمات مقالة *de praemissorum inversione* liber I, *Fabricio Harlesioque* non memoratus.

كتاب الكون مقالة *de generatione* liber I; perperam *Casirius*: *de possibili*. Inter deperdita *Alexandri* scripta memoratur ejus in *Aristotelis* libros *de generatione et corruptione* commentarius, a quo Arabicum librum haud diversum putarim.

كتاب الفصل على رأى أرسطوطاليس مقالة *de differentia ex Aristotelis sententiâ* liber I, *Fabricio Harlesioque* non memoratus.

كتاب التالوجيا مقالة *de theologiâ sive metaphysicâ* liber I, quem *Abu Othman Damascenus* interpretatus est. Librum hunc jam *Fabricius* eundem cum *Alexandri in Aristotelis metaphysicam commentariis* existimabat; quod tamen negabat *Buhle* ⁶⁹⁾ eam propter causam, quod *Alexandri de theologiâ sive metaphysicâ* liber ab Arabicae philosophorum bibliothecae auctore (*Dschemaluddino*) singularis operis loco memoretur. At vero huic argumento haud multumtribuendum videtur; namque in recensendis librorum Graecorum titulis Arabes non semper eâ, quam merito requiras, versantur diligentia.

69) *Aristotelis opp.* t. I, p. 293.

المنطقيات *logicorum* liber, *Fabricio Harlesioque* non memoratus; nisi forte *Alexandri* in *Aristotelis* libros logicos commentarii illâ inscriptione significantur.

الطبيعيات *physicorum* liber. In exemplaribus Graecis habentur φυσικῶν σχολίων, ἀποριῶν καὶ λύσεων βιβλία δ', *physicorum scholiorum per dubitationes et solutiones ad varia Aristotelis loca libri IV*, quos haud diversos ab Arabico putaverim libro.

كتاب السماع الطبيعي ثمان مقالات *de physica auscultatione* libri VIII, procul dubio iidem cum *Alexandri* commentariis in *Aristotelis* de auscultatione physicâ libros.

Memorantur praeterea a *Mohammede ben Ishak Alexandri* in *Aristotelis* *categorias*, *de interpretatione*, *analytica priora* et *posteriora*, *de coelo et mundo*, nec non *de meteoris* commentarii. Commentarium in libros *de meteoris* in sermonem Arabicum transtulit *Jahja ben Adi*, in libros *de coelo et mundo* *Abu Baschar Mata* ⁷⁰⁾.

§. CLXXXVII.

Alexandri scriptis explicandis haud tam multi operam navarunt, quam pro magnâ, quâ auctor ille apud orientis populos fuit, existimatione, jure possis expectare.

De arte rhetoricâ librum commentariis Arabicis illustrarunt *Alfarabi* atque *Alkendi*. Idem *Alkendi* *de arte poëtica* librum in compendium redegit ⁷¹⁾.

Alexandri *de animâ* tractatum commentario prosecutus est *Alfarabi* ⁷²⁾.

70) Mohammed ben Ishak f. 37 — 41 v.

71) Dschemaluddini cod. A, p. 16; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 245.

72) Dschemaluddini cod. A, p. 319; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 192.

atque placita exponebantur. Hujus operis librum quartum eundem fuisse cum illo, quem *Dschemaluddinus* in linguam Syriacam conversum tradit, non est quod dubitemus.

§. CLXXXIX.

In linguam Arabicam *Porphyrii isagogen* a *Gregorio Bar-Hebraeo* translata, ejusque translationis exemplum, una cum *Aristotelis* categoriis, de interpretatione libro, et de sophisticis elenchis in bibliothecae Vaticanae codice, qui *pupillarum liber* inscribitur, obviam esse, auctor est *Assemani* ⁷⁹⁾. Eandem isagogen Arabice versam, commentarioque ab *Athiruddino Albaherio* (*Abharensi*, *الابهرى*) illustratam in biblioth. reg. Paris. cod. CMVIII haberi, tradit *Herbelotius*; idem auctor refert, *Ibrahimum Almostabascherium Porphyrii isagogen* versibus Arabicis, in literam T desinentibus, expressisse, unde carmini illi cognomentum *Taijjah* inditum ⁸⁰⁾. Quae notatio ex *Hadschi Chalifae* lexico bibliographico depromta videtur, ubi tamen loco *Almostabascheri*, *Alschebisteri*, *الشبستري* legitur. Tradit porro *Hadschi Chalifa*, praeter *Ibrahimum*, etiam *Nuruddinum Ali ben Mohammed*, nec non *Abdurrahmanum ben Sajjedi* isagogen oratione metricâ expressisse ⁸¹⁾. Arabica isagoges translatio, cujus tamen auctor non memoratur, exstat in biblioth. Palat. Vindob. cod. 69 ⁸²⁾.

Porphyrii commentarium in Aristotelis de auscultatione physicâ libros IV priores in sermonem Arabicum a *Basilio*

79) Biblioth. orient. Vatic. t. II, p. 269.

80) Herbelotii biblioth. orient. ad voces Issagogi et Maouzen almizan.

81) Hadschi Chalifa ad vocem *ايساغوجى*.

82) Jos. de Hammer catal. codd. Arab. Pers. Turc. biblioth. Palat. Vindob. p. 9.

translatum fuisse, tradunt *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddinus* ⁸³).

§. CXC.

Praeter laudatos *Porphyrii* libros *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddinus* sequentes adhuc illius nomine recensent:

كتاب المدخل الى القياسات الحملية *introductio in syllogismos categoricos*, quam Arabice reddidit *Abu Othman Damascenus*. Inter deperdita *Porphyrii* scripta habetur *de syllogismis categoricis*, περὶ συλλογισμῶν κατηγορικῶν, liber, qui haud diversus ab Arabico videtur tractatu.

كتاب العقل والمعقول *de intellectu atque intelligibili*. Libri hujus antiquam exstitisse versionem Arabicam refert *Mohammed ben Ishak*; neque tamen de illius auctore rescivisse quidquam videtur. Inter deperdita *Porphyrii* scripta occurrit libellus, hunc in modum inscriptus: ὅτι ἔξω τοῦ νοῦ ὑφέστηκε τὸ νόημα, quod ea, quae intelliguntur, extra intellectum consistent; quem libellum haud alienum ab Arabico putarim tractatu.

كتابان الى انابوا *ad Anebonem*, πρὸς Ἀνεβὼ τὸν Αἰγύπτιον, libri II. *Casirius* loco انابوا exhibet لبانوا, quod vocabulum *Libanium* denotare existimat. At vero in utroque *Dschemaluddini* codice ابابوا legitur; quod vocabulum in انابوا mutandum, *Casirii*que lectioni praeferendum censemus eam propter causam, quod inter *Porphyrii* scripta utique ad *Anebonem*, nequaquam vero ad *Libanium* libellus habeatur.

كتاب اختصار فلسفة ارسطاطاليس *philosophiae Aristoteleae*

83) Mohammed ben Ishak f. 39 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 62; Hottingeri biblioth. orient. p. 234; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 244.

compendium; quod in *Fabricii Harlesii*que catalogo operum *Porphyrii* desideratur.

Memorantur praeterea ab auctoribus laudatis *Porphyrii* in *Aristotelis categorias*, de interpretatione, ethicamque commentarii. Commentarios in ethicam, XII libris comprehensos, quorum nulla in *Fabricii Harlesii*que catalogo mentio, in sermonem Arabicum transtulit *Ishak ben Honain*. Mirum fortasse videri possit, neque a *Mohammede ben Ishak*, neque a *Dschemaluddino* notissimi illius, quod contra Christianos *Porphyrius* scripsit, operis mentionem aliquam injici. Cujus rei cum *Casirio* ⁸⁴⁾ eam praeprimis existimaverim causam, quod opus illud, Christianis adversum, *Mohammedis* vero sectatoribus inutile, neque in Syriacum, neque in Arabicum sermonem unquam conversum fuerit.

§. CXCI.

In sermonem Armeniacum *Porphyrii isagoge* translata atque commentario illustrata fuit operâ *Davidis philosophi*, cujus translationis exempla habentur in biblioth. reg. Paris. codd. Armeniacis CV, CVI ⁸⁵⁾.

§. CXCH.

Porphyrii isagogen commentariis Arabicis illustrarunt *Abulchair Alhasan ben Sowar*, *Alfarabi*, *Athiruddin Mofadhdhal ebn Omar Alabhari*, *Dschemaluddin Abu Mohammed Abdullah ben Joseph ben Heschem*, *Mohammed ben Hamza Alfanari* atque *Averroes*. *Athiruddini*, philosophi medicique, seculo Hedschrae septimo clari, commentarius الرسالة الاثيرية, tractatus *Athiricus*, inscriptus, tanti a Mohammedanis aestimatur, ut quam

84) Biblioth. Arab. t. I, p. 186.

85) Quadro delle opere di varj autori tradotte in Armeno, p. 9; Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 94.

plurimi explicando illi atque amplificando operam navaverint. Exemplum commentarii illius habetur in biblioth. Escorial. cod. DCXXX ⁸⁶); in bibliothecae Paris. codd. Arab. CMXXVI, CMXXVII ⁸⁷); nec non in biblioth. Medic. cod. CCVIII ⁸⁸). *Dschemaluddini*, auctoris octavo Hedschrae seculo clari, in *Porphyrii isagogen*, *Aristotelisque dialecticam* commentarius obviam est in biblioth. Medic. cod. CCVII ⁸⁹). *Averrois* denique in *Porphyrii isagogen* commentarius, in sermonem Hebraicum a *R. Jacobo Antoli* conversus, habetur in biblioth. Caesar. Vindob. cod. Hebr. XXXII ⁹⁰).

Porphyrii isagogen in compendium redegerunt *Abulabbas Ahmed ben Mohammed Sarachsensis* atque *Mowaffekuddin Abdullatif Bagdadensis* ⁹¹).

Commentarii in *Porphyrium* ab *Arraze* conscripti, کتاب شرح فروریوس, mentionem injicit *Dschemaluddinus*; neque tamen tradit, quemnam *Porphyrii* librum *Arrazi* illustrandum sibi sumserit ⁹²).

§. CXIII.

Haud praetereundi nobis hoc loco Syriaci aliquot libelli, qui ad illustrandam *Porphyrii isagogen* pertinent. In his *Athanasii*, Jacobitarum patriarchae, ut videtur, in *isagogen* praefatio; in quâ, *quam ob causam, et ubi isagoge illa ad Chrysaorium*

86) Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 185.

87) Catal. codd. mss. biblioth. reg. t. I, p. 199.

88) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 341.

89) Biblioth. Medic. codd. mss. orr. catal. p. 341.

90) Lambecii comment. de biblioth. Caesar. Vindob. ex edit. Kollarii, t. I, p. 294.

91) Hadschi Chalifa ad vocem ایساغوجی.

92) *Dschemaluddini* cod. A, p. 313; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 265.

Commentarium in literam λ' metaphysicorum Aristotelis in sermonem Arabicum transtulere *Abu Baschar Mata* atque *Schamli*. In *ethicorum libros XII* *commentarius* in Syriacam linguam conversus fuit; cujus tamen versionis auctor neque a *Mohammede ben Ishak*, neque a *Dschemaluddino* notatur ⁹⁷⁾.

Praeter laudatos *Themistii* libros a *Mohammede ben Ishak* atque *Dschemaluddino* illius nomine memorantur:

Commentarius in Aristotelis categorias.

Commentarius in Aristotelis analytica priora, libri III.

Commentarius in Aristotelis analytica posteriora.

Commentarius in quaedam loca topicorum Aristotelis.

In Aristotelis libros de generatione et corruptione commentarius duplex, prolixior breviorque.

Commentarius in Aristotelis de animâ tractatum, libri VII ⁹⁸⁾.

Explicandis *Themistii* scriptis haud multi operam navasse videntur; namque praeter *Honaini* librum *categoriarum ad Themistii mentem*, كتاب قطيغورياس على رأى ثامسطيوس, nullum hujus generis scriptum offendimus ⁹⁹⁾.

S y r i a n u s.

§. CXCIV.

Syriani, haud ignobilis seculi quinti philosophi, *commentarium in literam β' metaphysicorum Aristotelis* in linguam Arabicam conversum fuisse, ex auctoritate *Jahjae ben Adi* refert *Dschemaluddinus* ¹⁰⁰⁾. *Commentarii* illius archetypon Graecum

97) Mohammed ben Ishak f. 40 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 47.

98) Mohammed ben Ishak f. 37—41 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 123.

99) Dschemaluddini cod. A, p. 204; Casirii biblioth. Arab. t. I, p. 289.

100) Dschemaluddini cod. A, p. 47; Casirii bibl. Arab. t. I, p. 306.

in bibliothecarum adhuc scriniis latet, editis Latine tantum ex versione *H. Bagolini* commentariis in tertium, decimum tertium et decimum quartum metaphysicorum *Aristotelis* librum, Venetiis, 1558.

P r o c l u s.

§. CXCVI.

Procli, quem discipulum, et in cathedrâ successorem habuit *Syrianus*, *institutio theologica*, στοιχειώσεις θεολογική, كتاب التارولوجيا وهي الربوبية, in sermonem Arabicum, et ex hoc in Latinum translata fuit. Latinae translationis exemplum cum commentario *Thomae Aquinatis* habetur in operum hujusce tomo IV, edit. Paris. De versionis Arabicae auctore *Mohammed ben Ishak* atque *Dschemaluddinus* silent; etsi librum ipsum uterque commemoret. Laudantur praeterea ab auctoribus citatis *Procli* nomine:

elementa physica, στοιχειώσεις φυσική, كتاب حدود أوائل الطبيعيات.

commentarius in Platonis dialogum de animi immortalitate, libri III, كتاب شرح قول افلاطون أن النفس غير مائتة ثلاث مقالات.

in Pythagorae aurea carmina commentarius, cujus partem *Thabet* interpretatus est, كتاب تفسير وصايا فيثاغورس الذهبية.

duodeviginti quaestiones, sive argumenta (adversus Christianos) quae Joannes grammaticus impugnavit, επιχειρήματα ἢ κατὰ Χριστιανῶν, كتاب الثمانية عشر مسألة التي نقضها يحيى النحوي.

de decem quaestionibus, sive dubitationibus circa providentiam, περὶ τῶν δέκα πρὸς τὴν πρόνοιαν ἀπορημάτων, كتاب في العشر مسائل.

كتاب في المثل الذي قال افلاطون في كتابه المسمى غرياس *de parabolâ, quam Plato in dialogo, qui Gorgias inscribitur, protulit* ¹⁾.

In linguam Armeniacam *Procli institutio theologica* a *Simone*, seculi decimi tertii scriptore, translata fuit; quae tamen translatio non ex archetypo Graeco, verum ex interpretatione Georgianâ profluxisse traditur ²⁾.

Dubiorum in Proclum librum, كتاب في الشكوك على برقلس, scripsit *Arrazi* ³⁾.

A m m o n i u s.

§. CXC VII.

*Ammonii, Hermeae filii Procli*que discipuli, commentarium in *Aristotelis topicorum libros quatuor priores* Arabice verterunt *Isacus* et *Jahja ben Adi* ⁴⁾. De quo commentario *Jahja ben Adi* in prooemio sui in topica commentarii tradit, illius vestigiis potissimum se inhaesisse, illiusque ad fidem textum, quem commentatus sit, castigasse atque emendasse ⁵⁾.

Ammonii in Aristotelis categorias commentarius memoratur a *Mohammede ben Ishak*; neque tamen notatur, utrum commentarius ille in sermonem Arabicum translatus fuerit, necne.

§. CXC VIII.

Laudatis hactenus auctoribus Graecis nonnulli ignobiliores seriorisve aevi addendi; quorum si non omnia, saltem aliqua scripta

1) Mohammed ben Ishak f. 41; Dschemaluddini cod. A, p. 102.

2) Quadro delle opere di varj autori tradotte in Armeno, p. 38.

3) Dschemaluddini cod. A, p. 313.

4) Mohammed ben Ishak f. 38 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 45.

5) Dschemaluddini cod. A, p. 45.

in orientis linguas translata fuere. In quibus recensendis elementorum sequemur ordinem :

Alexander Trallianus.

كتاب عمل العين وعلاجاتها ثلاث مقالات *de oculi morbis eorum-que curatione* libri III, quorum antiqua versio Arabica, incerto auctore, habebatur.

كتاب البرسام *de pleuritide* liber, ab *Ebn Albatrik* Arabice versus.

كتاب الحيات والديدان التي تتولد في البطن *de taeniis vermicibus, qui in ventre nascuntur*, liber, cujus antiqua exstabat versio ⁶⁾.

Andronicus Rhodius.

Andronici Rhodii opera, incertum omnia, an aliqua tantum, in sermonem Armeniacum vertit *Gregorius Magister* ⁷⁾.

Archigenes.

كتاب طبيعة الانسان *de naturâ hominis* liber, ab incerto auctore Arabice redditus. *Archigenis* praeterea nomine memorantur :

كتاب اسقام الارحام وعلاجها *de uteri morbis, eorumque curatione*.

كتاب النقرس *de arthritide* ⁸⁾.

6) Dschemaluddini cod. A, p. 65.

7) Quadro delle opere di varj autori tradotte in Armeno, p. 29.

8) Mohammed ben Ishak f. 81; Dschemaluddini cod. A, p. 85; Hadschi Chalifa ad voces كتاب اسقام et كتاب النقرس.

Aristippus Cyrenaeus.

كتاب الجبر *de fractionum ad integritatem reductione*, sive de *algebrâ* liber, quem Arabice vertit, emendavit atque commentario illustravit *Abulwafa Mohammed ben Mohammed*.

كتاب قسمة الاعداد *de numerorum divisione* ⁹⁾.

Artemidorus.

كتاب تعبیر الرؤيا خمس مقالات *de somniorum interpretatione* libri V, ab *Honaino Isaci filio* Arabice redditi ¹⁰⁾.

Callisthenes.

Callisthenis de vitâ rebusque gestis Alexandri M. opus ab incerto auctore in sermonem Armeniacum translatum fuit; quae translatio ex Armeniorum sententiâ ad quintum p. Chr. n. seculum referenda. Quod si verum, fallitur omnino *St. Croix*, qui opus illud circa millesimum demum p. Chr. annum concinatum fuisse contendit ¹¹⁾.

Costus ¹²⁾ (قسطوس).

Costi, scriptoris Graeci, mentionem injiciunt *Ebn Alaw-wam* et *Hadschi Chalifa* ad vocem *كتاب الفلاحة الرومية*. *Hadschi Chalifa* memorat, *Costi de agriculturâ* librum a *Sergio ben Helia*, *Costa ben Luca*, *Eustathio*, nec non *Abu Zakarijja*

9) *Dschemaluddini* cod. A, p. 82.

10) *Mohammed ben Ishak* f. 44 v.

11) *Quadro delle opere di varj autori tradotte in Armeno*, p. 9.
St. Croix examen critique des historiens d'Alexandre, p. 165.

12) *Scripturam Arabicam adposuimus*, ut, dubio auctoris nomine, lectori judicandi copiam faceremus.

ben Jahja ben Adi in sermonem Arabicum conversum, *Sergii* vero versionem ceteris praeferendam esse. Idem opus, eodem *Hadschi Chalifâ* teste, et in linguam Persicam translatum fuit, eaque translatio nomine *برنامه* insignita. E versione Persicâ nova postmodum translatio Arabica profluxit, cujus exemplum habetur in biblioth. Bodlej. cod. Arab. CCCCXXXIX, hac inscriptione: ¹³ كتاب البراعة في الفلاحة والزراعة. In bibliothecae Lugdunensis catalogo, p. 487, cod. 192 (414) *Festi* nomine *de re rusticâ* liber recensetur, quem *Serchas ben Helia* e Graeco in Arabicum sermonem vertisse dicitur: كتاب الفلاحة الرومية. Librum hunc haud diversum esse a *Costi de agriculturâ* opere, admodum probabile est. Facillime enim fieri potuit, ut e duobus literae ق in *Costi* nomine punctis alterum omitteretur, quo facto ex *Costo Festus* prodiit; nisi forte admittas, auctori nostro *Festi* nomen fuisse, idque, addito puncto diacritico, in *Costum* fuisse depravatum.

Dionysius Thrax.

Dionysii Thracis ars grammatica, τέχνη γραμματική, in sermonem Armeniacum translata fuit; cujus translationis exemplum, ipso integrius archetypo, typis exscriptum habetur ¹⁴).

Dorotheus Sidonius.

Περτάτευχος, كتاب الخمسة يحتوي على عدة كتب, plures comprehendens libros:

الاول في الموالييد, primus *de natalibus*,

الثاني في التواريخ والادوار, secundus *de epochis et periodis*,

¹³) Biblioth. Bodlej. codd. mss. orr. catalog. P. I, p. 113.

¹⁴) Quadro delle opere di varj autori tradotte in Armeno, p. 26.

الثالث في الهيلاج والكخددا, tertius de geniturae dominis ¹⁵⁾,
الرابع في تحويل سني الموالييد, quartus de annorum natalicio-
rum conversione,

الخامس في ابتداء الاعمال, quintus de actionibus incipiendis.

Libros hos commentario illustravit Omar ben Farchan; unde sequitur, illos in sermonem Arabicum conversos fuisse ¹⁶⁾.

J a m b l i c h u s.

Jamblichi in quaedam *Aristotelis* scripta commentarii par-
tim in Syriacum, partim in Arabicum sermonem conversi fuere ¹⁷⁾.

J u l i u s A f r i c a n u s.

Julii Africani chronographiam in sermonem Armeniacum
translatam fuisse discimus ex *Mose Chorenensi*, qui haud pauca

15) Ut discrimen, quod inter هيلاج et كخددا obtinet, adpareat, juvabit *Salmasii* verba, quibus vocabula illa illustrantur, in medium protulisse. „Quod ad nominis كخددا proprietatem adtinet, idem significat, quod هيلاج, cum utraque vox domi-
num domus designet, h. e. οἰκοδεσπότην; sed major dominus est Cadchoda, quam Hyleg. Nam et eum, cui praefectura pagi totius est demandata, hodieque Persae vocant كخددا, cum unius domus dominum هيلاج significet. Ita major Cadchoda quam Hyleg, οἰκοδεσπότης τῆς γενέσεως, quam ἐπικρατήτωρ vel χρονοκράτωρ. Tale inter hos discrimen est, teste *Porphyrio*, quale est inter ναύκληρον et κυβερνητήν. Geniturae dominus, h. e. Cadchoda, totius geniturae possidet summam et universam spatii ejus substantiam. At chronocrator sive ἐπικρατήτωρ particulam tantum temporis vitae et laciniam gubernat, et res quisque certas casusque speciales, ut alius nuptias curat, alius parentes, alius facultates, alius actiones, et sic de aliis.“ *Salmasius de annis climactericis*, p. 384 — 385.

ex opere illo in historiam suam derivavit ¹⁸). Sicuti autem Graecum chronographiae illius archetypum intercidit, ita etiam versionis Armeniacae nullum hactenus innotuit exemplum ¹⁹).

Macidorus (مقيدورس).

Macidori commentarium in *Aristotelis de generatione et corruptione* libros transtulerunt *Eustathius* et *Abu Baschar Mata*.

Commentarium in *Aristotelis* libros *de meteoris* transtulit *Abu Baschar Mata*.

Commentarius in *Aristotelis de animâ* libros ab incerto auctore in sermonem Syriacum conversus fuit ²⁰).

Nicolaus.

summa philosophiae Aristoteleae, in sermonem Syriacum ab *Honaino ben Ishak* translata.

compendium philosophiae Aristoteleae.

Aristotelis historia animalium in compendium redacta, quod compendium Arabicè reddidit emendavitque *Abu Ali ben Zara*.

refutatio illorum, qui intellectum et intelligibile unum esse statuunt.

16) Mohammed ben Ishak f. 58 v. — 59; Dschemaluddini cod. A, p. 215.

17) Dschemaluddini cod. A, p. 69.

18) Histor. Armen. l. II, c. 9, p. 101.

19) Quadro delle opere di varj autori tradotte in Armeno, p. 27.

20) Mohammed ben Ishak f. 40, 41 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 65.

كتاب النبات *de plantis liber* ²¹⁾.

Nonnus.

Nonni Panopolitani historiarum fabularumque in Gregorii Nazianzeni orationibus obviarum collectio atque expositio ab incerto auctore in sermonem Armeniacum translata fuit exeunte, sicuti Armenii existimant, quinto p. Chr. n. seculo ²²⁾.

Olympiodorus.

Olympiodori Thebani opera quinto p. Chr. seculo in sermonem Armeniacum translata fuere. Eadem postea seculo decimo primo *Gregorii Magistri* studio Armeniace reddita ²³⁾.

Oribasius.

كتاب الى ابنه اسطاط تسع مقالات *ad filium suum Eustathium libri IX*, ab *Honaino ben Ishak* translati.

كتاب تشریح الاعضاء مقالة *de membrorum anatomiâ liber I*.

كتاب الادوية المستعجلة *de medicamentis usitatis liber*, a *Stephano Basilii filio* translatus.

كتاب السبعين *collectionis medicinalis libri LXX*, quos *Honain ben Ishak* atque *Isa ben Jahja* in sermonem Syriacum verterunt ²⁴⁾.

Paulus Aegineta.

كتاب الكناش في الطب سبع مقالات *de medicinâ syntagma*, libri VII, ab *Honaino ben Ishak* Arabice redditi.

21) Dschemaluddini cod. A, p. 387. Abulfaradschii hist. dynast. p. 140 — 141 text. Arab., 88 vers. Lat.

22) Quadro delle opere di varj autori tradotte in Armeno, p. 18.

23) Quadro delle opere etc. p. 28.

24) Mohammed ben Ishak f. 80 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 85.

كتاب في علل النساء *de mulierum morbis*.

مقالة في تدبير الصبي وعلاجه
de puerulorum vivendi ratione
atque curatione ²⁵).

Philagrius.

كتاب في القوباء مقالة *de impetigine* liber I, quem *Abulhasan Carrensis* Arabice vertit, neque tamen ad finem perduxit.

كتاب فيما يعرض للثة والاسنان
de iis, quae gingivae dentibus-
que accidunt, liber, ab *Abulhasano Carrensi* in
sermonem Arabicum translatus.

كتاب من لا يحضرهم طبيب مقالة
de iis, qui medico destituun-
tur, liber I.

كتاب علامات الاسقام خمس مقالات *de morborum indiciis* libri V.

كتاب في وجع النقرس مقالة *de arthritidis morbo* liber I.

كتاب في الحصى مقالة *de renum, vel vesicae calculo* liber I.

كتاب في وجع الكبد مقالة *de hepatis morbo* liber I.

كتاب في القولنج مقالة *de morbo colico* liber I.

كتاب في اليرقان مقالة *de morbo icterico* liber I.

كتاب السرطان مقالة *de cancri morbo* liber I.

كتاب في عضة الكلب مقالة *de morsu canis* liber I ²⁶).

Philemon.

Philemonis nomine liber *de physiognomiâ* e Graeco in
Arabicum sermonem conversus habetur; cujus versionis exemplum

25) Mohammed ben Ishak f. 81; Dschemaluddini cod. A, p. 299;
Ebn Abi Osaibea f. 67; Abulfaradschii hist. dynast. p. 181
text. Arab., 115 vers. Lat.

26) Mohammed ben Ishak f. 80 v.; Ebn Abi Osaibea f. 67.

obviam est in biblioth. Lugdun. cod. 1286 (198, 1) hac inscriptione: كتاب افليمون في الفراسة (27).

S i m p l i c i u s.

Simplicii in Aristotelis de animâ libros commentarius ab incerto auctore in linguam Syriacam translatus fuit (28).

Theon Alexandrinus.

introductio in Almagestum, cujus antiqua versio Arabica incerto auctore habetur.

de usu sphaerae armillaris.

fasti tabulae astronomicae Ptolemaei, quae canonis nomine insignitur.

de astrolabii usu (29).

§. CXCIX.

Hactenus de auctorum Graecorum versionibus atque commentariis Syriacis, Arabicis, Armeniacis Persicisque. Memorantur quidem a *Mohammede ben Ishak*, *Dschemaluddino* atque *Ebn Abi Osaibea* praeter illos, quos jam recensuimus, unus et alter auctorum Graecorum; quorum tamen vel non notantur versiones, vel adeo corrupta, in nostris saltem codicibus, exhibentur nomina, ut nonnisi incertis inhaerendum sit conjecturis. Quare illorum enumeratione, absque instituti nostri detrimento, supersedere nos posse existimamus.

27) *Dschemaluddini* cod. A, p. 70; *Catal. libror. universit. Lugdun.* pag. 461.

28) *Dschemaluddini* cod. A, p. 46; *Casirii biblioth. Arab. t. I,* p. 309 text. Arab.

29) *Mohammed ben Ishak* f. 59; *Dschemaluddini* cod. A, p. 124.

Addenda et emendanda.

Pag. 14, lin. 26, injunxit; lege: injunxit ei.

Pag. 41, nota 21, adde: Gustavi Orthob. Flügelii dissertatio de Arabicis scriptorum Graecorum interpretibus, Misenaë, 1841. Libellus ex optimis fontibus singulari diligentia concinnatus.

Pag. 43, lin. ult. dele: Mohammed ben Mohammed Tusensis.

Pag. 90, adde: Pythagorae tractatum de virtute, في الفضيلة, commentario illustravit Ali ben Redhwan. Ebn Abi Osaibea f. 231 v.

Pag. 91, lin. 16, philosophicarum; lege: philosophicorum.

Pag. 103, adde: Hippocratis de fetu libellum e sermone Syriaco in Arabicum transtulit Schahdi Karchensis. Mohammed ben Ishak f. 31.

Pag. 111, adde: Hippocratis prognostica commentario illustravit Abu Dschafar Omar ebn Ali. Ebn Abi Osaibea f. 255.

Pag. 112, adde: Hippocratis aphorismos commentariis illustrarunt Abulfaradsch Abdullah ebn Attajjeb, Abulhosain Taher ben Ali Aschschadschari, Abu Dschafar Omar ebn Ali, Mohammed ben Abdan ben Abdulwahed et Sadakah ben Mandscha ben Sadakah Assameri. Ebn Abi Osaibea f. 141. v.; 187 v.; 255; 264 v.; 287 v.

Pag. 113, adde: Hippocratis epidemiorum libros, de natura hominis, de humoribus, commentariis illustravit Abulfaradsch

- Abdullah ebn Attajjeb. Ebn Abi Osaibea f. 141 v. — Hippocratis praeceptum, sive artis medicae praescriptionem, ejusdemque artis medicae legem commentariis illustravit Ali ben Redhwan. Ebn Abi Osaibea f. 231 v. — Exempla atque experimenta medica ex Hippocratis, Galeni aliorumque scriptis collegit Ali ben Soleiman, كتاب الامثلة والتجارب والاخبار والخواص الطبية المنتزعة من Ebn Abi Osaibea f. 222 v. — كتيب ابقراط وجالينوس وغيرها.
- Pag. 114, adde: Hippocratis sententiam de docendâ arte medicâ exposuit Ali ben Redhwan, مقالة في مذهب ابقراط في تعليم الطب. Ebn Abi Osaibea f. 231.
- Pag. 121, adde: Platonis de bonis adolescentulorum moribus librum, Arabice reddidisse fertur Abu Amru ben Hajjan ben Joseph scriba. Mohammed ben Ishak f. 31. Librum hunc haud diversum putarim ab illo, qui alias كتاب تأديب الاحداث de adolescentulorum institutione, dicitur. Fortasse Arabes Plutarchum cum Platone commutarunt, illiusque libellum notissimum *περὶ παιδων ἀγωγῆς* huic adsignarunt.
- Pag. 124, adde: Synopsis libri Platonis de legibus scripsit Alfarabi. Ebn Abi Osaibea f. 246 v. — De metaphysicâ ex Platonis sententiâ disseruit Abu Bekr Mohammed Arrazi, كتاب في العلم الالهى على رأى افلاطون. Ebn Abi Osaibea f. 172 v. — De animi immortalitate ex Platonis Aristotelisque sententiâ scripsit Ali ben Redhwan, مقالة في بقاء النفس على رأى افلاطون وارسطو. Ebn Abi Osaibea f. 232. — lin. 7, Platonis Timaeum; lege: Plutarchi commentarium in Platonis Timaeum.
- Pag. 127, lin. 1, Mata; lege: Matta; lin. 2, lege: متى; lin. 4, Dirkana; lege: Dairkana.

Pag. 131, adde: Aristotelis categorias, de interpretatione et analytica Arabice vertit Ebn Almokaffa. Dschemaluddini cod. A, p. 256. — lin. 2, 3, notandum: Quod in Hottingeri Bibliothecâ Orientali, p. 222, 223, 230, et Mohammedis ben Ishak codice f. 37 v., 38, habetur فوبرى, procul dubio قويرى, Kowairi, legendum. Scripsit autem Abu Ishak Ibrahim Kowairi commentarios in Aristotelis categorias, de interpretatione, analytica et sophisticos elenchos. Mohammed ben Ishak f. 37 v., 38; Dschemaluddini cod. A, p. 88.

Pag. 132, lin. 16, على, lege: على.

Pag. 134, adde: Aristotelis de auscultatione physicâ libros vertit Sallam Alabrasch. Mohammed ben Ishak f. 30 v. — Aristotelis de meteoris Arabice reddidit Abulchair Alhasan ben Sowar. Mohammed ben Ishak f. 55.

Pag. 135, adde: Aristotelis historiam animalium, ejusdemque de partibus animalium cum Joannis Grammatici commentario e sermone Syriaco in Arabicum transtulit Isa ben Zaraa. Mohammed ben Ishak f. 54 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 283. — lin. 14, Abu Joseph Alkendi; lege: Eustathius Alkendi, أسطاط الكندي.

Pag. 136, adde: Aristotelis ethicam Arabice vertit Abulchair Alhasan ben Sowar. Mohammed ben Ishak f. 55.

Pag. 141, lin. penult. סודא סודות, lege: סוד הסודות.

Pag. 146, lin. 8, de animalium captura etc. lege: de locis, quae animalia occupant, ut deversentur atque delitescant in illis.

Pag. 150, lin. 23, libri I, lege: liber I.

Pag. 158, lin. 24, memoratur, lege: memoratus.

Pag. 171, adde: Aristotelis categorias, de interpretatione, analytica, commentariis illustravit Abulfaradsch Abdullah ebn Attajjeb. Ebn Abi Osaibea f. 141 v.

Pag. 172, adde: Aristotelis analytica priora in compendium rede-
git Abu Bekr Mohammed Arrazi. Dschemaluddini cod. A,
p. 312. — De scopo librorum Aristotelis dialecticorum
scripsit Isa ben Zaraa. Mohammed ben Ishak f. 54 v.;
Dschemaluddini cod. A, p. 283.

Pag. 173, adde: Aristotelis de auscultatione physicâ librum I
commentario illustravit Ibrahim ben Assalt, librum VIII
Jahja ben Adi. Mohammed ben Ishak f. 40; Dschemal-
uddini cod. A, p. 419. — Aristotelis de auscultatione
physicâ, de meteoris, de animâ, historiam animalium,
quaestiones physicas, commentariis illustravit Hasan ben
Hasan ben Haitem. Ebn Abi Osaibea f. 225. — l. 10,
CCCCXCXIX; lege: CCCXCIX.

Pag. 174, adde: Aristotelis metaphysicorum librum α commenta-
rio illustravit Jahja ben Adi. Dschemaluddini cod. A,
p. 419. — De Aristotelis scopo in metaphysicorum
libris scripsit Alfarabi, مقالة في اغراض ارسطو في كل
مقالة من كتابه المرسوم بالحروف وهو تحقيق غرضه في
كتاب ما بعد الطبيعة. Ebn Abi Osaibea f. 246 v. —
Aristotelis de terrâ habitatâ librum, في المعجورة من الارض,
in compendium redegit Isa ben Zaraa. Mohammed ben
Ishak f. 54 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 283. — De
ordine librorum Aristotelis scripsit Abu Joseph Alkendi.
Dschemaluddini cod. A, p. 426. — Aristotelis vindictam,
sive intercessionem inter eum ejusque adversarios, auscul-
tationem physicam impugnantes, XXXIX libris exposuit
Ali ben Redhwan, كتاب الانتصار لارسطو وهو كتاب التوسط
بينه وبين خصومه المناقضين له في السماع الطبيعي تسع
وثلثون مقالة. Ebn Abi Osaibea f. 231 v. — Interces-
sionem inter Aristotelem Galenumque scripsit Alfarabi.
Ebn Abi Osaibea f. 246 v.

Pag. 175, adde: Theophrasti quaestiones, مسائل ثاوفرسطس, Arabice vertit Abulchair Alhasan ben Sowar. Mohammed ben Ishak f. 55.

Pag. 184, lin. 7, de utilitate, lege: utilia.

Pag. 188, adde: Elementorum Euclidis librum primum figuris, sive propositionibus auxit Abbas ben Said Aldschauhari, كتاب الاشكال التي زادها في المقالة الاولى من كتاب اقليدس. Dschemaluddini cod. A, p. 255. — Difficiliores libri XI elementorum Euclidis propositiones explicavit Alfarabi. Ebn Abi Osaibea f. 246. — lin. 20 Almahanii; lege: Almahani.

Pag. 189, adde: Euclidis opticam impugnavit Abu Bekr Mohammed Arrazi libro, qui inscribitur: كتاب في كيفية الابصار يبين فيه ان الابصار ليس يكون بشعاع يخرج من العين وينقص فيه اشكال من كتاب اقليدس في المناظر i. e. de qualitate visus liber, in quo demonstratur, visum non effici ope radiorum, qui ex oculo emanant, atque destruuntur propositiones ex Euclidis optica. Ebn Abi Osaibea f. 172.

Pag. 196, adde: de sectione lineae, quam in sphaera Archimedes adhibuit, scripsit Hasan ben Haitem, قسمة الخط الذي استعمله ارشميدس في الكرة. Dschemaluddini cod. A, p. 196. Pro الكرة في Casirius biblioth. Arab. t. I, p. 416, perperam في الكرة legit, vertitque: in numeris multiplicandis.

Pag. 204, adde: Apollonii Pergaei de sectionibus conicis libros commentario illustravit Hasan ben Hasan ben Haitem. Ebn Abi Osaibea f. 224 v. — Sectionum conicarum librum I explicavit Ibrahim ben Senan. Mohammed ben Ishak f. 62.

- Pag. 215, lin. 1, Mohammed; lege: Mohammede.
- Pag. 220, adde: Dioscoridis de medicamentis simplicibus libros explicavit Ebn Albaitar. Ebn Abi Osaibea f. 241 v.
- Pag. 230, adde: Ptolemaei quadripartitum Arabice vertit Abu Jahja Albatrik. Mohammed ben Ishak f. 62 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 280. — lin. 6 et; lege: ad.
- Pag. 234, lin. 14, 18, 23, dele: Mohammed ben Mohammed Tusensis.
- Pag. 235, adde: Ptolemaei almagestum in compendium redegit Abu Sahl Isa ben Jahja Almasihi Aldschordschani. Ebn Abi Osaibea f. 177. — De almagesti scopo scripsit Ibrahim ben Senan, كتاب اغراض كتاب المجسطى. Mohammed ben Ishak f. 62.
- Pag. 236, adde: de causâ discriminis inter Ptolemaei tabulas astronomicas illasque, quae probatae habentur, scripsit Thabet ben Korrah, جواب عن سبب الخلاف بين زيح بطليموس وبين الممتحن. Dschemaluddini cod. A, p. 137. — ibid. not. 65, dele: Medic.
- Pag. 242, lin. 16, Alaschath; lege: Abilaschath.
- Pag. 266, lin. 10, II; lege: IV.
- Pag. 268, adde: Galeni de medicorum sectis et de febribus libros commentariis illustravit Ahmed ben Mohammed ebn Abilaschath. Ebn Abi Osaibea f. 145. — Galeni artem parvam explicavit Adnan ben Nasr ebn Mansur. Ebn Abi Osaibea f. 234.
- Pag. 269, adde: Galeni de morborum causis et symptomatibus libros scholiis illustravit Dawud ben Abilbajan Soleiman ebn Abilfaradsch. Ebn Abi Osaibea f. 240.
- Pag. 270, lin. 13, adde: de musculis.
- Pag. 271, lin. 13, adde: كتاب في ادراك ما بقى من كتب جالينوس مما لم يذكره حنين ولا جالينوس في فهرسته.

Pag. 272, adde: Galeni commentarios in Hippocratis aphorismos et prognostica in compendium redegit Abulhasan Hebatullah ben Alola Saed ben Ibrahim. Ebn Abi Osaibea f. 156. — Excerpta ex Galeni commentariis in Hippocratis libros concinnavit Ali ben Redhwan. Ebn Abi Osaibea f. 231 v. — Fructus, فوائد, ex Galeni libris de methodo medendi, de sanitate tuendâ, de medicamentis simplicibus, decerpti ab Alio ben Redhwan. Ebn Abi Osaibea f. 231 v. — Quaestiones de potu ex Hippocratis Galenique sententiâ, in tractatu tertio de victûs ratione in morbis acutis, scripsit Ishak ben Amran, مسائل مجموعة في الشراب على معنى ما ذهب اليه ابقرات وجالينوس في المقالة الثالثة من كتاب تدبير الامراض الحادة Ebn Abi Osaibea f. 195. — Galenum non alucinatum esse in tractatu de lacte, sicuti nonnulli existimant, demonstravit Ali ben Redhwan, مقالة في ان جالينوس لم يغلط في اقاويله في اللبن على Ebn Abi Osaibea f. 231. — Anatomiae compendium ex Galeni scriptis concinnavit Abulbarakat Hebatullah ben Ali. Ebn Abi Osaibea f. 157 v. — De ordine librorum Galeni medicorum scripsit Ali ben Redhwan, كتاب في ترتيب كتب جالينوس في الطب, Dschemaluddini cod. A, p. 515. — Dubiorum Arrazis in Galenum solutionem libris VII scripsit Ali ben Redhwan. Ebn Abi Osaibea f. 231 v.

Pag. 275, notandum: ex Dschemaluddini sententiâ Alexandri Aphrodisiensis commentarii in IV priores libros Aristotelis de auscultatione physicâ a Kosta ben Luka, ejusdemque in IV posteriores libros commentarii ab Ebn Naëma Arabice redditi fuere. At vero falli videtur

Dschemaluddinus; namque apud Mohammedem ben Ishak, quem Dschemaluddinus exscripsit, ea res non de Alexandri Aphrodisiensis, verum de Joannis Philoponi Grammatici Alexandrini, يحيى النحوى الاسكندرى, commentariis praedicatur Mohammed ben Ishak f. 39 v.

Pag. 277, lin. 12, Mohammed; lege: Mohammedi.

Pag. 279, adde: Alexandri Aphrodisiensis tractatum de differentiâ inter genus et materiam, فى الفرق بين الجنس والمادة, commentario illustravit Jahja ben Adi. Dschemaluddini cod. A, p. 418.

Pag. 282, adde: Porphyrii isagogen e sermone Syriaco in Arabicum transtulit Ajjub ben Alkasem Rakkensis. Mohammed ben Ishak f. 31. — Eandem Isagogen Arabice vertit Almokaffa. Dschemaluddini cod. A, p. 256.

Pag. 284, adde: Porphyrii isagogen commentariis illustrarunt Abu Baschar Matta, Abulfaradsch Abdullah ebn Attajjeb et Hasan ben Hasan ben Haitem. Mohammed ben Ishak f. 53 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 372; Ebn Abi Osaibea f. 141 v. 225.

Pag. 285, adde: Scholia in fructus isagoges Porphyrii, تعاليق فوائد مدخل فرفورىوس, scripsit Ali ben Redhwan. Ebn Abi Osaibea f. 232. — De isagoges sensu, كتاب معانى, scripsit Isa ben Zaraa. Mohammed ben Ishak f. 54 v.; Dschemaluddini cod. A, p. 283.

Pag. 289, adde: Ammonii, الحمونىوس, nomine a Dschemaluddino citantur: كتاب شرح مذهب ارسطوطاليس فى الصنایع: commentarius in Aristotelis placita de artibus; كتاب فى اغراض, de Aristotelis in scriptis suis proposito; كتاب حجة ارسطو فى التوحيد, Aristotelis demonstratio unitatis numinis divini. Dschemaluddini cod. A, p. 199.

Pag. 293, adde: commentarium in Abammonis (Jamblichi) librum ad Porphyrium, in quo Aristotelis placita de rebus divinis exponuntur, scripsit Abu Bekr Mohammed Arrazi, كتاب تفسير كتاب ابانو الى فرفوربوس في شرح مذاهب
 Mohammed ben Ishak f. 90; Dschemaluddini cod. A, p. 313; Ebn Abi Osaibea f. 172.

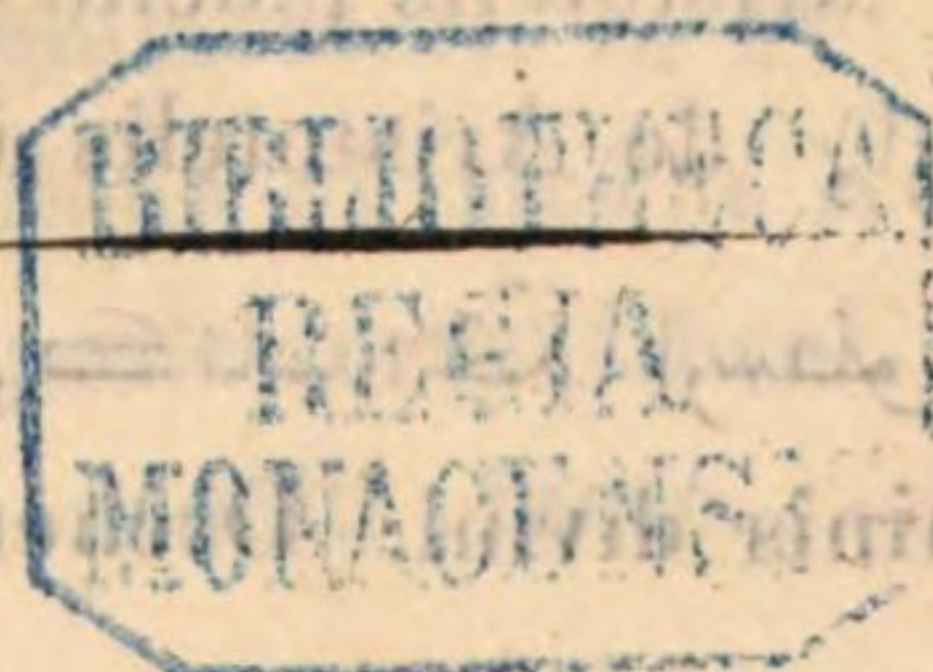
Notissimum est, Jamblichum librum de Aegyptiorum mysteriis Abammonis Aegyptii nomine ad Porphyrium scripsisse, cujus libri inscriptio Graeca in hunc modum: Ἀβάμμωνος διδασκάλου πρὸς τὴν Πορφυρίου πρὸς Ἀνεβὼ ἐπιστολὴν ἀπόκρισις, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἀπορημάτων λύσεις.

Pag. 294, adde: Nicolai de Aristotelis philosophiâ libros V e sermone Syriaco in Arabicum transtulit Isa ben Zaraa. Mohammed ben Ishak f. 54; Dschemaluddini cod. A, p. 283. — lin. 8, Abu Baschar Mata; lege: Abu Baschar Attabari.

Pag. 295, adde: Nicomachi de arithmetiâ librum in compendium redegit Thabet ben Korrah. Dchemaluddini cod. A, p. 134.

Pag. 296, adde: Philagrii librum de potu salutari suavique morbi tempore commentario illustravit Ali ben Redhwan, كتاب فيلغريوس في الاشربة النافعة اللذيذة في اوقات الامراض. Ebn Abi Osaibea f. 231 v.

Pag. 297, adde: de iis, quae Theon in supputatione eclipsis solis lunaeque praetermisit, scripsit Thabet ben Korrah, كتاب فيهما اغفله ثاون في حساب كسوف الشمس والقمر. Dschemaluddini cod. A, p. 135.

Wenrich, Johann Georg

De auctorum Graecorum versionibus et commentariis Syriacis, Arabicis,
Armeniacis Persicisque commentatio

Lipsiae 1842

A.or. 309 d

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10249094-5